

KURTULUŞ SAVAŞINDA İÇEL

SAĞ KALANLAR 50 YIL SONRA TEKRAR " ÇETE " KURARAK BİR KİTAP YAZDILAR :

KURTULUŞ SAVAŞINDA İÇEL

İŞgal gŖnlerinde Fransızların ve Ermenilerin yaptıklarını ve Kuvayı Milliyeyi okurken, Mersin tarihini 1920 li yıllarda İçel'in sosyal, kŖltŖrel, etnik, ekonomik yapısını, değer yargılarını, yaŐam biçimini, konuŐulan ve yazılan dilini de bulacaksınız.

280 sayfalık kitabın tamamını, virgŖlŖne dokunmadan sunuyoruz.

KURTULUŞ SAVAŞINDA İÇEL *

BAHA MATBAASI

İSTANBUL – 1971

İÇİNDEKİLER

Bu kitap Niçin Yazıldı

Bu kitap Nasıl Yazıldı

BİRİNCİ BÖLŖM

KISA TARİHÇE

Tarihte İçel

Tarihte Mersin

Tarihte Tarsus

İKİNCİ BÖLÜM

İŞGAL ÖNCESİ DURUM

Savaş Sonlarında Durum
Birinci Cihan Savaşının Son Günleri
Mustafa Kemal Kilis'te
Bir Karşılama Bir Öğüt
Ateş kese Doğru
Mustafa Kemal Gurup Komutanı
Ateşkes imzalanıyor
Mondros Ateşkes Anlaşması
Mustafa Kemal Hükümeti Uyarıyor
Mustafa Kemal'in İstek ve Tavsiyeleri
Mustafa Kemal Halkı Uyarıyor
Mustafa Kemal Mersin'de
Mustafa Kemal Adana'dan Ayrılıyor
Nihat Paşa Vazife Başında
Kilikya'yı Boşaltmamız İsteniyor
Tehdit Başlıyor
Nihat Paşa'nın Teklifleri Ve Sonuçları
İşgal Haberinin Tepkisi
Nihat Paşa'nın Uyarmaları
Kara Günlere Doğru

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞGAL VE İŞGAL SIRASINDA OLUP BİTENLER

Düşman Gemileri Mersin'de
İşgal Başlıyor
Galipler Topraklarımızı Taksim Ediyor
Fransızlar da İşgale Katılıyor

İlk Saldırıları
Fransız İşgali Genişliyor
İşgalde İdari Kuruluş
Mersin ve Tarsus'da Yönetim
Tanışma Ve Oyalama
Cemiyetler Ve Tutumları
Bir Açıklama Ve Bir Gerçek
İdari İşlere Karışma
Emniyette Durum
Belediyede Durum
İşgal Askerleri ile Anlaşma
Milis Teşkilatı
İşgalde Yayın
Türklerden Ajan Aranıyor
Fransızlar Jandarmaya El Atıyor
Yolculukta Tehlikeler
Ermeni Çeteleri Faaliyete Geçiyor
Tece Faciası
Takip Başlıyor
Yeniköy Faciası
Askeri Mahkemeler Ve Yetkileri
Vatanseverler Cezalandırılıyor
Bir Rozet Olayı
Hükümet Konağına Bayrak Çekme
Bir Başka Bayrak Olayı
Bir Çete ve Türklere Suç İsnadı
İkinci Çete ve Akıbeti
Silah Toplama Teşebbüsü
İzmir İşgalinin Etkileri
İki Küstahlık Örneği
Zorla Süsleme
Ticaret Mahkemesi Teşkili
Şehir İçi Saldırıları
Olay Genişliyor
Tarsus'ta Bir Olay
Jandarmanın Çalışmaları

Tarsus'ta Durum
Ermeni Komitesinin Yeni Bir Tertibi
Halk Oyuna Baş Vuruluyor
Bir Bayrak Olayı
Pas Pas Yapılan Bayrak
İngiliz Fransız Anlaşası ve Sonuçları
General Guro'nun Karşılanması
Sömürü Gümrüğü Kuruluyor
Jandarmanın Çalışma ve Hazırlıkları
Tarsus'ta Durum

BÖLÜM 4- 5

KURTULUŞ SAVAŞINDA MUT, SİLİFKE, ANAMUR, GÜLNAR VE ERMENEK

Mersin'e Tertiplenen İlk Kuvayi Milliye'nin Kuruluşu
Kurtuluş Savaşına Toplu Bir Bakış
İstiklal Savaşının Milletler Arası Etkisi ve Sonuçları
Kuvayi Milliye Kuruluşunun İlk Önderleri
Mut'ta İlk Kuruluş
Silifke'de ilk Kuruluş
Mersin'e Mürettep İlk Kuvayi Milliye'nin Kuruluşu
Mut'ta Durum ve Teşkilat Ve Mut Bölüğünün Kuruluşu
Karaman'dan Silah Getiriliyor
Teşkilat Genişliyor
Subay ve Erata Maaş Veriliyor
Mut'taki Silahlar Alınıyor
Binbaşı Emin Mengenli Mut'ta
Kuvayi Milliye Mağara'da
Mağara'daki Hazırlık ve Çalışmalar
Çalışma Keloluğa İntikal Ediyor
Yağda Köylerinde Teşkilat Kuruluyor
Gülnar'da da Teşkilat Kuruluyor
Mutasarrıfın Garip' Bir Hareketi
Mustafa Kemal'in Direktif ve Uyarmaları

Müfrezeler Düzenleniyor
Mut'ta Alınan, Kararlar
Binbaşı Emin Bey Silifkelileri Uyarıyor
Silifke'de Teşkilat Kuruluyor

ALTINCI BÖLÜM

İŞGAL BÖLGESİNE GİRİŞ VE İLK OLAYLAR

İleri Hareket Başlıyor
Arslan Köy İşgal Ediliyor
İleri Harekâta Ait Rapor ve Yazışmalar
Fransızların Hazırlıkları
Jandarmada Kaynaşma
Seyyar Jandarma Bölüğü Kuvayi Milliyeye Katılıyor
Mersin'den Takviye ve Cephane Gönderiliyor
Adil Efenin Çamalan İstikametine Akını
Tarsus'ta Bir Bayrak olayı
Fevzi Esir Ediliyor
Fevzi Kurşuna Diziliyor
Fransızlar Fevziyi Arıyor

YEDİNCİ BÖLÜM

MERSİN VE TARSUS CEPHELERİNDE

MÜDAFAAİ HUKUK TEŞKİLATI

İlk Teşkilat sf 165
Mersin Müdafaai Hukuk Teşkilatı
İlk Milletvekili Seçimi
Hükümet Teşkili
İaşe Ve Geri Hizmetler
Sağlık İşleri

SEKİZİNCİ BÖLÜM

GURUP VE MÜFREZELERİN KURULUK VE KONUŞLARI

Milli Müfrezeler Teşkiline Ait Talimat

Mersin Gurubu

Tarsus Gurubu

Kavaklıhan Gurubu

Çukurova Cephesi Mintikalara Ayrılıyor

DOKUZUNCU BÖLÜM

MERSİN VE TARSUS CEPHELERİNDE YAPILANAN SAVAŞLAR

Giriş

MERSİN GRUBUNDA YAPILAN SAVAŞLAR

Başnalar Savaşı

Arpaçsakarlar Baskını

Fransızlara Verilen Ültimat

Fransızların Mezitli Baskını

İçme Savaşı

Kızılyar Çiftliği Baskını

1. Su Bendi Savaşı

2. Su Bendi Savaşı

Su Bentlerinin tamiri

Yirmi Günlük Mütareke

Gudubes Savaşı

Emirler Savaşı

Amerikan Koleji Müdürünün Tutuklanması

TARSUS GRUBUNDA CEREYAN EDEN SAVAŞLAR

1. Eshabı Kehif Savaşı

1. Hacı Talip Savaşı

Bağlar Savaşı

Rasim Bey Fabrikası Baskını

2. Hacı Talip Savaşı

Fransızların Adana'dan Çıkış ve Dönüşleri

Biricik Topumuz ve Marifetleri

Küçük Ziyaret Savaşı

2. Eshabı Kehif Savaşı

Karadirlik Savaşı

3. Eshabı Kehif Savaşı

KAVAKLIHAN GRUBUNDA CEREYAN EDEN SAVAŞLAR

1.Kavaklıhan Savaşı

Balıca Savaşı

2. Kavaklıhan Savaşı

Kar Boğazı Savaşı

Mersin ve Tarsus _köylerinde Yapılan Tahribat

İsmet Paşa'nın Takdirleri

ONUNCU BÖLÜM

ANKARA ANDLAŞMASI VE KURTULUŞ

Ankara Andlaşmasına Doğru

Fransızları Anlaşmaya Götüren Yol

Koparılmaz Bir Parça

Eşkiya Değil Vatansever

Andlaşmanın Metni

Andlaşmanın Fransa'da Uyandırdığı Tepki

Ermeniler ve Soysuzlar Kaçıyor

Fransızlar1a Diplomatik Temas Kuruluyor

Adana Havalisi Komutanlığı Kuruluyor

Mülki Teşkilat

Mersin'in Kurtuluşu

Tarsus'un Kurtuluşu

Son Vazife

Sözlük

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK'ün dilinden Kuvayi Milliye

Herşeyin bittiğini ve kurtuluş ümidinin büsbütün söndüğü sananlar Mustafa Kemal'e sordular: – Osmanlı Hükümeti iki büyük müttefiki ile beraber yenilmiştir. Ordunun silahları elinden alınmış, donanma perişan edilmiş, yurdun dört bir bucağı düşmanlar tarafından işgâl altına alınmıştır. Bu durum karşısında sizin kurmak istediğiniz “KUVAYI MİLLİYE” neye yarar?

Mustafa Kemal şu cevabı verdi:

- KUVAYİ MİLLİYE, NAMUSLU BİR İNSANIN YASTIĞININ ALTINDAKİ TABANCAYA BENZER. NAMUSUNU KURTARMASI İÇİN HERHANGİ BİR ÜMİDİ KALMADIĞI ZAMANDA HİÇ OLMAZSA İNTİHARA YARAR.”

“Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır” ATATÜRK

“KURTULUŞ SAVAŞINDA İÇEL” TARİHİ'ni YAZMA KOMİTESİ

MİTHAT TOROĞLU

LÜTFİ OĞUZCAN

HASAN AKINCI (Rahmetli)

OSMAN MUZAFFER KOÇAŞOĞLU

S.FİKRİ MUTLU

ÖMER NAZMI ÇİFTÇİ

ZEKERİYA KARAYAYLALI

ŞEREF GENÇ

BU KİTAP NİÇİN YAZILDI?

Birinci Cihan Harbi" diye anılan ve 1914'den 1918'e kadar süren büyük savata Türk orduları kendi sınırlarımızda ve sınıraşırı ülkelerde olmak üzere yedi cephede,(Çanakkale, Kafkas, Irak, Filistin, Arabistan, Galiçya, Romanya) birden savaşmış ve tarihi şerefinden hiçbirşey kaybetmeden aslanlar gibi çarpışmıştı. Ancak, Osmanlı hükümeti, anlaşma ile bağlı bulunduğu Almanya, Avusturya, Macaristan üçlüsünün yenilmesi ve Filistin bozgunu üzerine, biraz da Amerika cumhurbaşkanı Vilson'un Dünya milletlerine özgürlük vadeden prensiplerine aldanarak yenenlerden barış istemek zorunda kalmış, Mondros'da sözü kesilen "Ateşkes andlaşması" nı imzalamıştı. Yenenler, Türk'ün büsbütün zebun düştüğünü sanarak bu andlaşmayı kendi çıkarlarına göre uygulama yolunu tutmuşlar, Türk ordu ve donanmasını silahtan yoksun bırakmak, yurdun en verimli ve stratejik bölge ve noktalarını ele geçirmek, demiryolları ve limanları kontrolleri altına almak gibi çare ve tedbirlere baş vurmak suretile memleketimizde bir sömürge politikası izlemeye yeltenmişlerdi. Bu arada Türk yurdunun en verimli bir parçası olan "Çukurova bölgesi" de, yenenler tarafından güdülen bu yanlış politikadan payını almakta gecikmemiş, önce İngilizler daha sonra Fransızlar tarafından işgâl edilmiş . Yenilgi ile her şeyin bittiğini ve yenenlerin insaf ve merhametine sığınmaktan başka çare kalmadığını sanan Osmanlı hükümeti ve yabancı himayesinde de olsa taç ve tahtını korumayı düşünen zamanın Padişahı bütün bu olaylara adeta seyirci kalıyor, bütün bu zilletlere boyun eğiyordu. Ama, yüzyıllar boyu özgür ve egemen yaşamış, özgür ve egemen yaşamayı benimsemiş olan Türk milleti, için için kaynayan bir volkan gibi geleceğin gelişmesini ve ne getireceğini bekliyordu. 15 Mayıs 1919 da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgâli bu volkanın taşmasına ve etrafına lavlar saçmasına sebep oldu. Ne var ki, Türk milleti yer yer fıskıran bu milli uyanışa yön verecek bir lider bekliyordu. Bu lider 1919 yılı 19 Mayısında, Samsun'dan bütün yurdu ısıtan bir güneş gibi parladı. Artık, Türk milleti liderini, Türk ordusu başını, başbuğunu bulmuştu. Olaylar ardı ardına gelişmekte gecikmedi. Pek sevdiği askerlik meslekinden de ayrılıp "SİNE'İ MİLLETTE BİR FERD'İ MÜCAHİT" olarak kendisini kurtuluş davasına adayan Mustafa Kemal, Türk milletini özgürlük ve egemenlik bayrağı altında topladı. Düşmanların ve yordakçılarının binbir çeşit zulüm ve hakareti altında inleyen Çukurovalılar da bu bayrağın altına

kavuşmakta

gecikmediler.

İşgâl Çukurova'da binbir facia ile devam ediyor, esasen için için direnme hazırlığı yapmakta olan yiğit Çukurava'lılar liderin vereceği işareti bekliyorlardı. Nihayet o mutlu gün de geldi. Toroslardan aşan ufak çaptaki milli kuvvetler, şehirlere ve ovaya doğru indikçe bir çığ gibi büyüyor, heybetleşiyordu. Bütün Çukurovalılar mallarını, canlarını bu uğura adanmış durumda idiler. Kurtuluşa ve kurtarıcıya inanıyor, Tanrının inayetine güveniyorlardı. İşte "Çukurova Kurtuluş Savaşı" diye adlandırdığımız bu azametli olay Türkün bu iyman ve güveninden doğdu. Bu şanlı tarihin bir parçası olan "Kurtuluş savaşında İçel" bölümü hakkında bugüne kadar bazı eserler meydana getirilmişse de bunların bu bölgede cereyan eden olay ve savaşları tam manasile yansıtmamakta olduğu görülmekte idi. Kuvayi Milliye ruh ve ülküsünü yaymak, yaşatmak ve genç kuşaklara aşılacak gayesile kurulan "Türkiye Kuvayi Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Mersin Şubesi" duyulan bu eksikliği gidermek amacıyla o günlerde Müfreze Komutan ve Subaylığı yapmış olan sekiz kişilik bir komite seçerek bu şerefli görevin başarılmasına memur etti. Komite, arasız devam eden bir çalışma sonunda bu eseri meydana getirdi. Eserde tarihi vesikalara dayanıldığı gibi, şükranına değer bir olay olarak halen hayatta bulunan ve tarihi yapan ve yaratan müfreze Komutan ve Subaylarını hatıra ve görgülerini de kıymetlendirdi. Gaye: tarihe hizmet ve genç kuşaklara örnek vermektir.

Eser, ana hatları ile şu bölümleri kapsamaktadır:

- 1 – Tarihte İçel, Mersin ve Tarsus;
- 2 – Bölgede işgâl öncesi durum;
- 3 – İşgal ve işgâl sırasında olup bitenler;
- 4 – Mersin'de tertiplenen ilk Kuvayi Milliye nasıl kuruldu?
- 5 – Kurtuluş davasında Mut, Silifke, Gülnar, Anamur ve Ermenek;
- 6 – Kuvayi Milliye'nin işgâl bölgesine girişi ve ilk olaylar;

7 – Müdafaai Hukuk teşkilatı, gördüğü hizmetler, Hükümet teşkili, iaşe ve sağlık işleri;

8 – Grup ve Müfrezelerin kuruluş ve konuşları;

9 – Mersin ve Tarsus cephelerindeki baskın ve savaşlar;

10- Ankara andlaşn1ası ve kurtuluş.

Eserin yazılışında, bugünkü yaşayan dil esas tutulmuş, metinlerde geçen bazı sözlerin Öztürkçe karşılıkları sona konmuştur. Bu eser, aynı zamanda Türk'ün' en zebun zamanında bile neler yapmağa ve başarmağa muktedir olduğunu gösteren bir belgedir. Bu eserle, Türk'ün yaradılışında varolan özgürlük ve egemenlik aşk ve iymanını Yansıtabilmişsek ne mutlu bize!

Kurtuluş Savaşında İçel Tarihini

Yazma Komitesi

BU KİTAP NASIL YAZILDI?

Bundan önceki 'Bu kitap niçin Yazıldı?' 'bölümünde: Kurtuluş Savaşında İçel'i yazmak üzere bir komitenin kurulduğuna değinmiştik. Bu bölümde de bu kitabın nasıl yazıldığına kısaca değinmek istiyoruz.

Önce, sekiz kişilik komiteyi tanıtalım:

Başkan: Mithat Toroğlu, Kuvayi Milliye Tarsus Grubu Bozkurt Müfrezesi Komutanı, Yedek Üsteğmen Mersin eski Belediye Başkanı.

Raportör: Lütfi Oğuzcan, Kuvayi Milliye Tarsus Grubu Gençler Müfrezesi Komutanı, Yedek Üsteğmen, Mersin Belediye Başkan Muavinliğinden emekli.

Ü y e l e r :
Hasan Akıncı, Kuvayi Milliye’de Karabomba Müfrezesi Komutanı, Jandarma Müfettişliğinden emekli Albay.

Fikri Mutlu, Kuvayi Milliye’de Mersin Grubu Harp Müşaviri, Harp Malulü Yedek Üsteğmen, Eski Mersin Milletvekili.

Osman Muzaffer Koçaşoğlu, Kuvayi Milliye’de Tarsus Grubu Alsancak Müfrezesi Komutanı, Yedek Üsteğmen, Emekli Öğretmen.

Ömer Nazmi Çiftçi, Kuvayi Milliye’de Tarsus Grubu Demirbaş Müfrezesi Komutanı, Yedek Üsteğmen, Emekli Öğretmen.

Şeref Genç, Kuvayi Milliye’de Mersin Grubu Yılmaz Müfrezesi Komutanı, Yedek Üsteğmen Nakliyeci.

Zekeriya Karayaylalı, Kuvayi Milliye’de Kavaklıhan Grubu Müfreze Komutanlarından, Astsubay, Tüccar.

Bu eseri yazma görevini üzerine alan komite ilk toplantısında:

- a) İçel, Mersin ve Tarsus’un kısa tarihçesi ile, “Kurtuluş savaşında Mut, Gülnar ve Silifke” bölümünü yazma görevini Fikri Mutlu’ya;
- b) İşgal öncesi durum ile işgâl sırasında Mersin’de geçen olayları yazma görevini Şeref Genç’e;
- c) Kavaklıhan Grubunda ve Tarsus’un ova kısmında geçen savaşları yazma görevini Ömer Nazmi Çiftçi ve Zekeriya Karayaylalı’ya vermiştir.
- d) Tarsus’un Kar boğazında esir edilen Fransız Taburunun nasıl esir alındığını belirlemek için Hasnan Akıncı’nın hatıralarıyla diğer eser ve hatıralardan faydalanılarak yazılmasına ve Kavaklıhan savaşları hakkında da yine bu hatıralardan istifade edilmesine;
- e) Mersin ve Tarsus cephelerinde vukubulan diğer baskın ve savaşların doğrudan doğruya komitece bu savaşları yapan kişilerin huzurunda yazılmasına karar verilmiştir.

Komitece alınan bu karara göre dökümanlar ilgililer tarafından büyük bir dikkat ve titizlikle hazırlanarak komiteye verilmiş, komite önünde okunarak son şekli almıştır. Eserde, bu konuda şimdiye kadar çıkan eserlerin aksine işgâl öncesi ve işgâl esnasındaki

olaylara çok önem verilmiştir. Hazırlanıp komite tarafından onaylanan yazıların tamamı raportör olarak Lütfi Oğuzcan'a verilmiş, bu arkadaş tarafından asıllarına sadık kalınarak kaleme alınmış ve bir kere daha komite huzurunda lüzumlu tashih ve ekler yapıldıktan sonra baskıya hazır bir duruma getirilmiştir. Onun için eser, herhangi bir şahsa değil komiteye maledilmiş ve geliri Türkiye Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Mersin Şubesine bırakılmıştır.

Kurtuluş' Savaşında İçel

Tarihini Yazma Komitesi

BİRİNCİ BÖLÜM

KISA TARİHÇE

TARİHTE İÇEL

İçel, bugün merkezi Mersin olan bir, ilimizin adıdır.

Silifke'den geçip Akdeniz'e dökülen Göksu ırmağının batısında Ermenek, Gülnar, Anamur ilçelerinin bulunduğu çevrelerle doğusunda Mut ilçesi de dahil Alata'ya kadar olan bölgeyi içine alan ve kuzeyi Toroslar, güneyi Akdeniz'le çevrili eski (Taşlık Kilikya) bölgesinde Fatih Sultan Mehmet'in oğlu İkinci Beyazıt zamanında yapılan idari teşkilatta merkezi Ermenek olmak üzere kurulan Sancağa "İçel" adı verilerek Karaman eyaletine bağlanmıştır.

1868 de Sultan Abdülaziz zamanında yapılan teşkilatta İçel Sancağı aynen bırakılmış ise de bir süre sonra, Sancak merkezi' Ermenek'ten Silifke'ye naklolunmuştur. Daha sonra 1919 da 'Ermenek ilçesi Silifke'den ayrılarak Konya iline bağlanmıştır.

1918 de, Çukurova'nın düşmanlar tarafından işgâli üzerine Silifke müstakil Sancak haline getirilerek doğrudan doğruya İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır.

1924 de Sancak teşkilatı kaldırılmış olduğundan merkezi yine Silifke olmak üzere "İçel ili" kurulmuştur.

1931 de, ekonomik nedenlerin de etkisi ile merkezi Mersin olmak üzere yeni bir "İçel İli" kurulmuş, Silifke, Mut, Gülnar, Anamur ve Tarsus ilçeleri bu İl'e bağlanmıştır. Halen, daha sonra İlçe haline getirilen Erdemli de bu İl'e bağlı bulunmaktadır.

TARİHTE MERSİN

Akdeniz kıyısında, Tarsus'un 26 kilometre batısında, Silifke'nin 85 kilometre doğusunda bulunan Mersin'in, tarihi (Zefiriyüm) şehri harabeleri üzerinde bundan 400 yıl kadar önce "Mersinli oğlu" adlı bir Türkmen oymağı tarafından kurulduğu türlü belgelerle bilinmektedir.

Gerçi, yerli ve yabancı bazı yazarlar" Mersin", adının bu çevrede ötedenberi pek bol olarak yetişen Türklerin (Murt veya Mersin), Arapların (Hambeles) dedikleri yaprağı nar yaprağına benzeyen ağırca kokulu bir bitkiden alındığını yazmışlarsa da bunun yanlış olduğu incelemelerle açığa çıkmıştır. Çünkü, Mersin Akdeniz kıyılarına, özgü bir bitkidir. Oysa, bugün bu bitkinin hiç bulunmadığı ve hatta bilinmediği Ordu, Trabzon, Manisa, Sivas, Aydın, İzmir gibi illerimizde (Mersin veya Mersinli) adlı Köylere ve Qymaklara rastlanmaktadır. Aynı zamanda büyük Türk bilgini ve gezgini Evliya Çelebi de bundan 300 yıl önce buralardan geçerken, bugünkü Mersin şehrinin olduğu yerde içinde "Mersinlioğlu" adlı bir Türkmen oymağının yaşadığı bir köyün bulunduğunu ve burada bir gece konakladığını seyahatname'sinin 9. cildinin 327. sahifesinde yazmaktadır.

Mersin çayı'nın doğusundaki (Yümük tepe veya Mersin Hüyüğü)nde 1946- 1949 yılları arasında Jon Garsang tarafından yapılan kazı hakkında Türk Tarih Kurumu tarafından özel olarak yayınlanan eserde burasının 4000 yıl önce Etiler'e ait su seviyesinden 19 metre yükseklikte oturan bir yer ve kazıda silaha benzer aletlere rastlanmadığına göre halkının bağ, bahçe ve seramik işleri ile uğraşan sakin kişiler oldukları açıklanmıştır. Mersin'in batısında "Soli" ve "Pompei Polis" şehirleri kalıntıları vardır.

Mersin'in doğusunda ve Karadubar Mahallesi yakınında eski devrin meşhur "Anhiyal" şehrinin kalıntıları vardır. Bu şehrin hamamlarına 15 kilometre kuzeyde (İçme) den su getirildiği_ Dikilitaş çevrelerindeki yıkıntılardan anlaşılmaktadır.

Mersin Köyü bir süre, merkezi şimdiki Camili Köyünde bulunan Göğceli Bucağına bağlandı (1825). Daha sonra Bucak merkezi, Mersin çayı'nın batısında Mentеш Köyüne yakın ve halen kalıntısı bile belirsiz olan ve (9 Harnu) denilen yerin karşısında olup devrin ağalarının oturdukları (Karaisalı oğlu) Köyüne kaldırıldı. (1837) Burada Bucak merkezi 15 yıl kaldıktan sonra, kıyıda Mersin Köyü'nün gelişmesi üzerine Göğceli adı değişmemek ve Tarsus İlçesine bağlı kalmak üzere Mersin'e nakledildi. Bu sırada Bucak Müdürü, Mustafa bey adında, bir zattır.

1864 de Adana'ya bağlı olmak üzere "Elvanlı, Kalınlı ve Göğceli, bucakları birleştirilerek merkezi Mersin olmak üzere "Göğceli İlçesi" kuruldu. İlk Kaymakamı Halep'li Mahmut Gürani'dir.

1888 yılında Sancak haline getirilmiş ve Mersin-Adana demiryolunun yapım ve işletmesi imtiyazı 99 yıl süre ile bir Fransız şirketine verilmiş ve 1890 da yapımı tamamlanarak törenle işletmeye açılmıştır.

1915 de müstakil Mutasarrıflık haline getirilen Mersin gelişmeye, devam etmiş ve 1924 de Vilayet olmuştur. 1933 de eski İçel Vilayetinin Mersin Vİlayeti ile birleştirilmesi üzerine merkezi Mersin olmak üzere bugünkü, İçel İli meydana gelmiştir.

Mersin şehri, tabii ve ekonomik olayların da etkisi ile günden güne gelişmiş, dışarıdan gelen, Rum, Ermeni, Mısır ve Arabistan'dan göç eden halkla nüfusu çoğalmağa başlamıştır.

Anadolu'nun çıkış iskelesi vazifesini yüzyıllar boyu Tarsus'un "Regma gölü" kenarındaki "Pirgus" şehri yapmıştır. Meşhur Mısır Kraliçesi Kleopatra bu iskeleden çıkarak Roma'lı Mark Antuvan'la birleşmişti. Zamanla ırmak yolu ile Toroslardan gelen toprak ve denizin dalgaları attığı kum ve çakıllar bu gölü bataklık haline getirmiş, iskele şehri de su içinde kalmıştır. Meşhur Türk denizcisi Piri Reis'in Akdeniz çevresi hakkında yazdığı "Kitabülbahir" adlı eserinde bu iskelenin resimleri ve açıklamaları vardır. Bu kitap yazılalı 400 yıl geçmiştir (1511), Pirgus iskelesinin bu suretle yok olması ile iskele yavaş yavaş batıya kaymış ve Mersin'de yerleşmiştir.

Mersin, bugün tam donatımlı bir limana sahip bulunmaktadır. 4990 metre uzunluğunda dalgakıranı, aynı zamanda büyük-küçük yüz gemiyi barındırabilecek 354 hektarlık 19,5 metre derinliğinde havuzlu, çeşitli iskelelerine yine küçük büyük 40 geminin yanaşabileceği limanı, modern anbarları, yolcu salonları, idare yerleri ve 100 bin tonluk silosu ile çalışır haldedir. Ayrıca büyük tankerlerin rafineri iskelesine girebil1neleri için liman içinde 18 metre derinliğinde bir kanalı bulunmaktadır. Bu liman halen Türkiyede mevcut limanların en büyüğüdür.

Tarihte Tarsus

Bu gün İçel İli'nin Mersin'den Sonra en büyük İlçesi olan Tarsus Berdan (CYDNUS) ırmağının batısında bulunan, varlığını tarihin derinlikleri içinde koruyarak günümüze kadar gelmiş, güney bölgemizin şirin ve aynı zamanda verimli zengin bir şehridir. Tarsus şehrinin kuruluşu ve kurunu hakkında çeşitli sÖylenti1er varsa da bu konu Üzerinde kesin bir sonuca varılmamakta, ancak (M.Ö.4000) yılından beri var olduğu kabul edilmektedir.

Gülek boğazı gibi önemli bir geçidin bitiş yerinde oluşu, Tarsus'u Anadolu'nun ilk ve en büyük şehirlerin den biri yapmıştır.

(M.Ö. 2000) Yıllarına o gelinceye kadar Anadolu'da yaşayanlardan kalmış yazılı bir metin

olmadığı için Tarsus ve çevresi ile ilgili bilgileri doğru olarak bulmak mümkün değildir. Mevcut tarihlerde verilen bilgilerse birbirini tutmamakta ve bozmaktadır. Bununla beraber Tarsus'un adı ve kuruluşu hakkında kısaca bilgi vermeyi uygun bulduk.

1935 – 1938_ yıllarında Miss. Hetty Koldman tarafından Gözlü Kule'de yapılan kazıda Milattan önce Hititlerin yaşadıkları devreye ait bulunan mühür ve tabletlerden şehrin "Tassi" adlı biri tarafından kurulduğu tahmin edilmiştir. Yine şehrin Milattan binlerce yıl önce meskün bir yer olduğu ve Kilikya'nın merkezi bulunduğu anlaşılmaktadır.

"Miratül'iber" adlı Arap tarihi ise Tarsus'un ilk adının "Tarasis" olduğunu yazmaktadır. Tarsus, Nuh Peygamber'in evlatlarından Yafes'in torunu "Terasis" tarafından kurulmuştur. Şehir M.Ö. 2582 yıl önce Asur Hükümdarı Semiramis ve torunlarının eline geçmiştir.

Tarsus, çeşitli dönemlerde "Hititler, eski Mısır'lular, Finikeli'ler, İranlı'lar, Romalı'lar, Binazlı'lar, Arap'lar ve Selçuklu'ların eline geçmiş ve her devirde ünlü bir şehir olarak kalmıştır.

Çok, eski bir tarihe sahip olan Tarsus'un, Anadolu'nun işlek bir limanı olduğuna yukarıda değinmiştik. İskele daha sonra Yeniköy'e ve Mısır'lı İbrahim Paşa'nın bu havaliyi işgâli sırasında Mersin'e kaymıştır.

Tarsus ırmağı, önceleri şehrin ortasından geçerek Gözlü Kule'nin kuzeyinden dolaşıp Reğma gölüne akmakta idi. Irmağın içinde sandallarla dolaşılırdı.

Tarsus'un tarihi her yönden zengindir. Ramazanoğulları tarafından yaptırılmış olan Ulu Cami'ye bitişik türbede Şit Aleyhisselam, Lokman Hekim ve Abbasi Halifesi Me'mun'un mezarları, yine Ulu Cami civarında Hazreti Peygamber'in Müezzini Bilal'i Habeşi'ye ait makam, Makam Camiinde Danyal Aleyhisselam'ın makamları bulunmaktadır.

Hazreti İsa'nın Havarilerinden Sen Pol Tarsuslu olup halen bu Havari'nin evinin bulunduğu yerdeki "Sen Pol kuyusu" Hıristiyanlarca mukaddes sayılmakta ve ziyaret edilmektedir.

Bunlardan başka Kur'anı Kerim'de adları geçen Eshab'ı Kehf'in sığındıkları mağara şehrin kuzeybatısında 14 kilometre mesafedeki dağın eteğinde olup daimi bir ziyaret halindedir. Tarsus'un eski sur kalıntılarından "Kancık kapı" denilen kapı halen mevcut olup şehrin batısında ve Tarsus-Mersin yolu üzerindedir. Ayrıca Eski Cami civarında halk tarafından "Altından geçme" denilen ve eski bir hamam kalıntısı olduğu sanılan yapı da halen ayakta durmaktadır.

Tarsus ırmağı, eski devirlerde şehrin ortasından geçmekte iken Bizans İmparatoru Jüstinyen tarafından akımı değiştirilmiş ve şehrin doğusundan şimdiki yatağına alınmıştır (527 – 565). Jüstinyen tarafından yaptırılan ve "Baç köprüsü" denen tarihi köprü halen yıkıntı halindedir. Bu akım değiştirme sonucu, Tarsus'un kuzeyinde ırmak üzerinde

meydana gelen “su t y len” denen ağlayanın bulunduğu yerde su bendi kalıntıları bulunmaktadır.

Büyük İskender’in Tarsus’ta bulunduğu sıralarda burada yıkandığı ve aldığı hastalık sonucu öldüğü tarihi söylentiler arasındadır. Tarsus ırmağına Araplar tarafından ‘“Berdan” adının, suyunun soğuk oluşundan, ötürü verildiği de tarihi rivayetlerdendir.

İKİNCİ BÖLÜM

İŞGAL ÖNCESİ DURUM

Savaş sonlarında durum

1914’den 1918’e kadar dört yıl süren Birinci Cihan Savaşı’nda bütün Türkler gibi Mersin ve Tarsus halkı da bu savaşlara katılmışlar, bütün cephelerde büyük kahramanlık ve fedakârlık göstermişlerdi. Bilhassa bu savaşın ilk yıllarında o zamanki kuruluş ve konuşa göre aynı Şehir halkından kurulan birlikler arasında Çanakkale savaşlarına katılan Mersin ve Tarsus’un en seçkin ve genç erleri bu savaşlarda büyük kayıplara uğramışlardı. Kayıbı olmayan ev yok gibi idi. Durum yürekler acısı idi. Bu arada ocağı sönerek kapıları kapanan evler de az değildi. Köylerde tarım işleri yaşı geçkin ihtiyaşlarla kadın ve çocuklara kalmıştı.

Şehirler halkı, darı s meği, süpürge tohumu karıştırılmış bir dilim vesika ekmeği alabilmek için fırınlar önünde bekleşiyordu. Açlık ve sefillik son haddini bulmuştu. Bunlara ek olarak meydana gelen bulaşıcı ve salgın hastalıklar halkı ve orduyu kasıp kavuruyordu. Şehirlerin ticari ve ekonomik hayatı durmuş, Köyler ıssızlaşmıştı. Mersin ve Tarsus çevresinde asker kaçaklarını izleyen “gezici Jandarma” ve askeri birliklerinin halka yaptıkları zulüm ve işkenceler de silahlı kuvvetlere karşı duyulan sevgiyi baltalıyordu. Uzun süren savaş, halkta büyük bir bezginlik ve usanç yaratmıştı.

Mersin’de türeyen Hacı Tomaoğlu Bodosaki adındaki fabrikatör, askeri ihtiyaçların müteahhitliği gibi bir maske altında çeşitli dolaplar çeviriyordu. H k met içinde ikinci bir H k met kurmuş gibi idi. Bu adamın teşkilatı adeta bir “kaçaklar sığınağı” halinde idi. Emrinde alışanlar her türlü takipten muaf idiler.

İşgal sırasında, velinimetini Türkler’e karşı cephe alan bu soysuz, bizim sırtımızdan kazandığı paralarla İzmir’i işgâl eden Yunanlıları açıktan açığa destekliyordu. Kurtuluş günlerinde yalnız bir fabrika enkazı bırakarak kaçan bu adam, sonradan Yunanistan’ın birinci sınıf politikacılarından ve milyoner, zenginlerinden biri olmuş, hiyanetini devam ettirmişti.

Bu arada ibrete değer bir olay olarak kaydedelim:

Bizim ekmeğimizi yedikleri, bizim yurdumuzda servet sahibi oldukları halde bize hiyanet ve düşmana casusluk edenler de çıkmıştı. 1918 Temmuz ayı ortalarında bir gece yarısı Mersin açık limanının iç kısmında yakalanan bir sandalda, içi vesika dolu bir torba ile üç kişi ele geçirildi. Bunlardan yapılan soruşturma sonucu kırkı aşkın bir casus örgütü ortaya çıkarıldı ve hepsi de tutuklandı. Tutuklular, Gudübes sırtında kurulan çadırlarda 68. Alaydan bir birliğin korunması altında 23. Tümenin özel Harp Divanınca (Askeri Mahkeme) yargılandılar. Sonuçta: Bu hainlerin Kıbrıs'taki İngiliz casus örgütü ile bağlantı kurdukları, sandallarla açık denizde İngiliz torpidosu ile temas sağladıkları ve askeri sırları verdikleri anlaşıldı. Harp Divanınca idam da dahil çeşitli cezalara çarptırıldılar. Ancak hükmün tasdiki Ordu Komutanının onayına gönderildiği sırada ateşkes olmuş, tutuklular da serbest bırakılmıştı. Daha sonra işgâlde düşmanlarla da işbirliği yapan bu kişiler, Ankara andlaşması uyarınca Türk'ün merhamet ve affından faydalanmışlar, ömürlerinin sonuna kadar Mersin'de yaşamışlardır.

Bu konuda ad vermedik. Ancak, Atatürk'ün "Türkün, Türklere gayri dostu yoktur." sözünü unutmayalım, diyoruz.

Birinci Cihan Savaşı'nın son günleri

Mustafa Kemal Paşa, komutasındaki 7. Ordu ile Rayak ve Baalbek'te kanlı savaşlar verdikten sonra, düşmanlara Anadolu'nun yolunu kapamak amacı ile. Katma-Raco arasında bir savunma düzeni kurmuş ve Halep "Valisi Abdülhalik Bey'i yanına alarak Halep'ten ayrılmıştı (23 Ekim 1918). 15 Ekim'de İngilizler bu savunma hattına saldırmışlarsa da büyük kayıplar vererek yenilmiş ve çekilmişlerdi. Bu son savaşta İngiliz, Generallerin den Diyanan da maktüller arasında bulunuyordu. Bu savaşla Mustafa Kemal Paşa Anadolu'nun güneydoğu sınırlarını fiilen tesbit etmiş oluyordu.

Mustafa Kemal Kilis'te

Mustafa Kemal Paşa'nın kesin kararı halkı da silahlandırarak güney bölgesinde Anadolu'yu savunmaktı. Düşmanı cephede tesbit ettikten sonra 27 Ekim 1918 günü saat 20 sıralarında yanında Yaveri Cevat Abbas da olduğu halde Kilis'e gelmişti. Yahudi maşatlığında silahlı birkaç kişi otomobilini durdurdular. Çanakkale'de maiyetinde bulunan bir çavuş, Paşa'yı tanıdı. Otomobilinin çamurluğuna binerek birlikte şehre girdiler. Bu silahlı teşkilatın, sonradan Milis Yüzbaşı olan İslam bey'in güneyden gelecek herhangi bir tecavüze karşı koymak üzere meydana getirdiği Milli kuvvetlere mensup olduklarını öğrenen Paşa, Kilisliilerin bu uyanıklığından çok memnun kaldı. Şehrin ileri geleneklerini o gece konuk kaldığı Mevlevi tekkesinde toplayarak onlara: "Bizim için savaşın henüz bitmediğini, asıl kurtuluş savaşının bundan sonra başlayacağını ona göre hazırlanmaları gerektiğini" söyledi. Aldığı müsbet cevaplardan memnun kalarak

Sabahleyin döndü.

Bir karşılaşma – bir öğüt

Kilis dönüşü, Katma'dan Anteb'e gitmekte olan Milletvekili Ali Cenani (Eski Ticaret Bakanlarından rahmetli) beyle karşılaştı. Konuşma sırasında Ali Cenani beyin: "çapulcu urbanın saldırılarından korunmak ve kurtulmak için aile ve akrabasını başka yere göçürmek istediğini" Öğrenen Mustafa Kemal Paşa:

- Kaçmaktan ziyade saldırıların önlenmesi lazım geldiğini, istedikleri kadar silah ve cephane vereceğini, hemşerileriyle temasa geçerek savunma tedbirleri almalarının uygun ve gerekli olduğunu, bildirdi.

Ateşkese doğru

Bulgarların yenilgisi ve yenenlerle ateşkes andlaşması imzalanması Osmanlı hükümetini de bu yolda imkânlar aramaya yöneltmişti. Irak cephesinde Kütülamare'de esir düşen ve Büyükada'da enterne edilen İngiliz Generali Tavshent serbest bırakılmıştı. General, telsizle İngilizlerin Akdeniz filosu Komutanı ile temasa geçmiş ve müsait bir cevap almıştı. Bunun üzerine Sadrazam ve Başkomutanlık Kurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa gönderdiği 27 Ekim 1918 tarihli şifre (harp tarihi vesikaları dergisi sayı 27, Fotokopi 690) ile 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'yı durumdan haberdar etmiş, cephede bulunan Alman birliklerinin geri çekilmelerinin muhtemel olduğunu bildirerek ona göre tedbir alınmasını istemişti.

Mustafa Kemal Grup Komutanı oluyor

Sadrazam ve Başkomutanlık Genel Kurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa, Yıldırım' Orduları Grup Komutanı Mareşal Limon Fon Sanders Paşa'ya gönderdiği şifre ile: "Ateşkesin kesinleşmesi ve kendisinin Grup Komutanlığından ayrılması halinde yerine Mustafa Kemal Paşa'yı tayin tasavvurunda olduğunu beyanla her an Komutayı ele alabilmesi için gerekli bilgi ve açıklamaların şimdiden kendisine verilmesini" Bildirmiş olduğundan Grup Kurmay Başkanı bu şifreden, Raco_da bulunan Mustafa Kemal paşayı haberdar etmiş, gerekli bilgiyi vermek üzere ya kendilerinin oraya gitmesinin yahut Mustafa Kemal Paşa'nın Adana'ya gelmesinin muvafık olup olmadığını 30 Ekim 1918 tarihinde şifre ile ve Liman Fon Sanders Paşa'nın emrile kendisine bildirmişti. Mustafa Kemal Paşa kendisinin Adana'ya gitmesini uygun gördüğünden şifreyi alır almaz aynı gün Adana'ya gelmiştir. 31 Ekim 1918 günü, Yıldırım Orduları Grubu Karargahı'nın bulunduğu Adana oteline giden Mustafa Kemal Paşa'ya, grup Komutanı Müşir (mareşal) Liman Fon Sanders Paşa şu tarihi sözlerle grubun komutasını devir ve teslim etmiştir:

"- Ekselans! Siz, muharebe cephelerinde, Arıburnu'nda, Anafartalarda çok yakından tanıdığım kumandansınız. Aramızda, gerçi bazı hadiseler, vak'alar oldu. Fakat nihayet bunlar, bizi birbirimize daha iyi tanıştırmış oldu. Kalpten dost olduğumuzu zannedirim.

Bugün Türkiye'yi terke icbar olunurken, emrim altındaki orduları, Türkiye'ye ilk geldiğim zamandanberi takdirkârı bulunduğum bir kumandana tevdi ediyorum. Bu umumi felaket içinde behbahtlık duymamak mümkün değildir. Ben yalnız bir şeyle müteselli oluyorum: Kumandayı size terk ve tevdi etmek. Bu dakikadan itibaren emir sizindir; ben sizin misafirinizim.

Ateşkes imzalanıyor

Limni adasının Monndros limanında Ağamemnun zırhlısında Osmanlı delegeleri Bahriye Nazırı (Deniz İşleri Bakanı) Rauf, Hariciye Nezareti (Dışişleri Bakanlığı) Müsteşarı Reşat Hikmet, Kurmay Yarbay Sadul1ah beylerle İngiliz Amirali Kaltrop arasında 31 Ekim 19181 öğleden sonra işlemek üzere 25 maddelik ateşkes andlaşması imza edilmiştir. Bunun üzerine Sadrazam ve Başkomutanlık Kurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına acele şifre ile ateşkes andlaşmasının imzalandığını bildirmiştir. (Harp tarihi vesikaları dergisi 698 fotokopi).

Yıldırım Orduları 'Grubu Komutanlığına

Fevkalade müstaceldir: 2877

4,20 – sonra

Bugün 31 Ekim 1918 öğleden sonra muteber olmak üzere Birleşik Devletlerle ateşkes imza edilerek bu Devletler Delegeleri olayı Bulgaristan, Suriye ve Irak'ta bulunan Orduları Komutanlarına bildirmişlerdir. Ateşkes şartlarına kesin surette uyulması ve bu bildirinin alındığının bildirilmesi gerektir. Geniş açıklama ayrıca bildirilecektir 31 Ekim 1918.

Sadrazam ve Başkomutanlık

Kurmay Başkanı

Ahmet İZZET

Mondros ateşkes andlaşması

Çok ağır şartları ihtiva eden Mondros ateşkes andlaşmasının bazı maddeleri, Türk delegelerinin itirazları üzerine kısmen değiştirilmişse de, Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesine, yurdumuzun düşmanlar tarafından işgâl edilmesine, ordu ve donanmamızın silahtan tecridine yol açan maddeler hemen aynen kalmış ve Osmanlı delegelerine adeta dikte ettirilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ölüm fermanı demek olan bu andlaşmayı tarihi önemine binaen aynen alıyoruz:

Madde 1 – Bahr-i Siyaha mürur için Çanakkale ve Bahr-i Siyah boğazlarının küşadı ve Bahr-i Siyaha mürurun temini, Çanakkale ve Bahr-i Siyah istihkâmatının müttefikler tarafından işgâli.

Madde 2 – Osmanlı sularındaki bilcümle torpil tarlaları ile torpido ve kovan mevazii ve mevanii saire mevakii gösterilecek ve bunları taramak veya refetmek için talep vukuunda

muavenet edilecektir.

Madde 3 – Karadenizde mevcut torpil mevkileri hakkındaki malûmatı mevcude ita edilecektir.

Madde 4- İtilâf hükûmetlerine mensup üseray-ı harbiye ile ermeni üsera ve mevkufini İstanbulda cem edilecek ve bilâkaydışart itilaf hükûmetlerine teslim olunacaktır.

Madde 5 – Hububatların muhafazası ve asayiş-i dahiliyenin idamesi için lûzum görülecek kuva-yı askeriyeden madâsının derhal terhisi. (İşbu kuva-yı askeriyenin miktar ve vaziyetleri itilaf hükûmetleri tarafından Devlet-i Âliye ile müzakere edildikten sonra tekarrür ettirilecektir.)

Madde 6 – Osmanlı kara sularında zabıta ve buna mümasil hususat için istihdam edilecek sefaini saire müstesna olmak üzere Osmanlı sularında veya Devlet-i Âliye tarafından işgâl edilen sularda bulunan kâffe sefaini harbiye teslim olunup gösterilecek Osmanlı liman veya limanlarında mevkuf bulundurulacaktır.

Madde 7 – Müttetikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda her hangi sevkülceyş noktalarını işgâl hakkını haiz olacaklardır.

Madde 8 – Elyevm Osmanlı işgâli altında bulunan bilcümle liman ve demir mahallerinden itilaf sefaini tarafından istifade edilmesi ve itilâfla hali harpte bulunanlara karşı mesdut bulundurulması. Süfün-i Osmaniye ticaret ve ordunun terhisi hususlarında şeraiti mümasileden istifade edecektir.

Madde 9 – İtilâfiyun Osmanlı tersane ve limanlarındaki umum sefain tamiratı vesaiti tahlisiyesini istimal edeceklerdir.

Madde 10- Toros tünellerinin müttetikler tarafından işgâli.

Madde 11 – İran'ın şimal-i garbi kısmındaki kuvayi Osmaniye'nin derhal harpten evvelki hudut gerisine celbi hususunda evvelce ita edilen emir icra edilecektir. Maverayı Kafkas'ın kuvayi Osmaniye tarafından kısmen tahliyesi emredildiğinden kısmı mütebakisi müttetikler tarafından vaziyet-i mahalliye tetkik edilerek talep olunursa tahliye edilecektir.

Madde 12 – Hükûmet muhaberati müstesna olmak üzere telsiz ve telgraf ve kabloların itilaf memurları tarafından mürakabesi.(*)

Madde 14 – Memleketin ihtiyacı tatmin olunduktan sonra mütebaki kömür mahrukat ve bahri levazımın Türkiye menabiinden mübayaası için teshilât ibraz. (Mevadı mezkûrenin hiç biri ihraç olunmayacaktır.)

Madde 15 – Bircümle hututi hadidiye itilaf murakabe zabitleri memur edilecektir. Bunlar meyanında elyevm hükûmeti Osmaniye'nin tahtı mürakabesinde bulunan Maverayı Kafkas hututu serbest ve tam olarak itilaf memurlarının taht-ı idaresine vazedilecektir.

Ahalinin ihtiyacının temini nazarı dikkate alınacaktır.İşbu maddede Batum'un işgâli

dahildir. Hükûmet-i Osmaniye Bakü'nün işgâline muteriz bulunmayacaktır.

Madde 16- Hicaz'da, Asir'de, Yemen'de, Suriye'de ve Irak'da bulunan muhafız kıtaat en yakın itilâf kumandanına teslim olunacaktır ve Kilikya'da kuvvetlerin intizamı muhafaza için muktezi miktarından madası beşinci maddedeki şeriate tevfikân takarrür ettirilecek veçhile geri çekilecektir.

Madde 17- Trablus'ta ve Bingazi'de bulunan Osmanlı Zabıtları en yakın İtalyan muhafaza kıtaatına teslim olunacaktır. Hükûmet-i Osmaniye teslim emrine itaat etmedikleri takdirde muhaberât ve muavenetini kesmeyi taahhüt eder.

Madde 18- Mısrata da dahil olduğu halde Trablus ve Bingazi de işgâl edilen limanların en yakın itilaf muhafaza kıtaatına teslimi.

Madde 19- Alman, Avusturya bahrî, berrî ve sivil memur ve tebaasının bir ay zarfında ve uzak mahallerde bulunanların bir aydan sonra mümkün olan en kısa zamanda memalik-i Osmaniye'yi terk etmeleri.

Madde 20- Beşinci madde mucibince terhis edilecek kuvay-i Osmaniye'ye ait teçhizat, eslâha, cephaneye ve vesait-i nakliyenin tarzı istimaline dair ita edilecek talimata riayet olunacaktır.

Madde 21- Müttetiklerin menafiini siyanet için işe neznezareti nezdinde itilaf mümessilleri memurini bulunacak ve kendilerine bu bapta lüzum görülecek kâffe malûmat ita edilecektir.

Madde 22- Osmanlı üserayı harbiyesi itilaf devletleri nezdinde muhafaza edilecektir. Sivil üserayı harbiye ile esnanı askeriye haricinde olanların tahliyesi nazarı dikkate alınacaktır.

Madde 23- Hükûmet-i Osmaniye merkezi hükümetlerle bilcümle münasabeti katedecektir.

Madde 24- Vilayeti Sittede iştişâş zuhurunda mezkur vilayetlerin herhangi bir kısmının işgâli hakkını itilaf devletleri muhafaza ederler.

Madde 25- Müttetiklerle hükümet-i Osmaniye arasında muhasamat 1918 senesi Teşrinievvelin 31 nci günü vasati saati mahalli ile vakti zuhurda tatil edilecektir.

(yumuktepe.com Notu: Görüldüğü gibi kitapta 13. madde atlanmış. Sadece bunu ilave etmek yerine anlaşmanın tamamını günümüz Türkçesi ile sunmanın yararlı olacağını düşünüyorum.

Mondros Ateşkes Anlaşmasının Maddeleri

1- Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının açılması, Karadeniz'e serbestçe geçişin sağlanması, Çanakkale ve Karadeniz istihkamlarının İtilaf Devletleri tarafından işgali sağlanacaktır.

2- Osmanlı sularındaki bütün torpil tarlaları ile torpido ve kovan mevzilerinin yerleri gösterilecek ve bunları taramak ve kaldırmak için yardım edilecektir.

3- Karadeniz'deki torpiller hakkında bilgi verilecektir.

- 4- İtilaf Devletlerinin bütün esirleri ile Ermeni esirleri kayıtsız şartsız İstanbul'da teslim olunacaktır.
- 5- Hudutların korunması ve iç düzen ve güvenliğin sağlanması dışında, Osmanlı ordusu derhal terhis edilecektir.
- 6- Osmanlı savaş gemileri teslim olup, gösterilecek Osmanlı limanlarında gözaltında bulundurulacaktır.
- 7- İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik yeri işgal etme hakkına sahip olacaktır.
- 8- Osmanlı demiryollarından İtilaf Devletleri yararlanacak ve Osmanlı ticaret gemileri onların hizmetinde bulundurulacaktır.
- 9- İtilaf Devletleri, Osmanlı tersane ve limanlarındaki araçlardan yararlanacaktır.
- 10- Toros Tünelleri, İtilaf Devletleri tarafından işgal olunacaktır.
- 11- İran içlerinde ve Kafkasya'da bulunan Osmanlı kuvvetleri, işgal ettikleri yerlerden geri çekilecekler.
- 12- Hükümet haberleşmesi dışında, telsiz, telgraf ve kabloların denetimi, İtilaf Devletlerine geçecektir.
- 13- Askeri, ticari ve denizle ilgili madde ve malzemelerin tahribi önlenecektir.
- 14- İtilaf Devletleri kömür, mazot ve yağ maddelerini Türkiye'den temin edeceklerdir.(Bu maddelerden hiç biri ihraç olunmayacaktır.)
- 15- Bütün demiryolları, İtilaf Devletleri'nin zabıtası tarafından kontrol altına alınacaktır.
- 16- Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'taki kuvvetler en yakın İtilaf Devletleri'nin kumandanlarına teslim olunacaktır.
- 17- Trablus ve Bingazi'deki Osmanlı subayları en yakın İtalyan garnizonuna teslim olacaktır.
- 18- Trablus ve Bingazi'de Osmanlı işgali altında bulunan limanlar İtalyanlara teslim olunacaktır.
- 19- Asker ve sivil Alman ve Avusturya tebası, bir ay zarfında Osmanlı topraklarını terk edeceklerdir.
- 20- Gerek askeri teçhizatın teslimine, gerek Osmanlı Ordusunun terhisine ve gerekse nakil vasıtalarının İtilaf Devletleri'ne teslimine dair verilecek herhangi bir emir, derhal yerine getirilecektir.
- 21- İtilaf Devletleri adına bir üye, iaşe nezaretinde çalışacak bu devletlerin ihtiyaçlarını temin edecek ve isteyeceği her bilgi kendisine verilecektir.
- 22- Osmanlı harp esirleri, İtilaf Devletleri'nin nezdinde kalacaktır.

23- Osmanlı Hükümeti, merkezi devletlerle bütün ilişkilerini kesecektir.

24- Vilayeti sitte adı verilen 6 vilayet(Erzurum, Van, Harput, Diyarbakır, Sivas ve Bitlis)'te karışıklık çıkması halinde bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkına İtilaf Devletleri sahip olacaklardır.

25- Müttefiklerle Osmanlı Devleti arasındaki savaş, 1918 yılı Ekim ayının 31 günü mahalli saat ile öğle zamanı sona erecektir.)

Mustafa Kemal hükümeti uyarıyor

Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Orduları Grubu Komutanı olduktan sonra bir taraftan askeri durum ile uğraşırken diğer taraftan ileri günler için de Komutanlar, idare amirleri ve halkla temasa geçmişti. Bu arada Sadrazam ve Başkomutanlık Kurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa ile yaptığı yazışmalar çok çetin olmuştu. Ataşkes şartlarının çok kaypak olması dolayısıyla İngilizlerin anlaşmaya uymayacaklarına dair uyarılarda bulunmuş, birtakım uydurma nedenlerle İskenderun ve güney bölgelerini işgâl edeceklerine değinmiş, böyle bir durum karşısında ateşle mukabele edeceğini bildirmişti. Fakat aldığı cevaplar, oyalayıcı ve engelleyici idi. Bunun üzerine:

“İngilizlerin işgâl ve diğer hususlarda yaptıkları aldatıcı hareketleri tasvip eden Nezaretin emirlerine uyamayacağından yerine bir başkasının tayin edilmesini” istemişti.

Mustafa Kemal'in istek ve tavsiyeleri

Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Orduları Grubu Komutanı olduğu ilk günlerde Başkomutanlık Genel Kurmay Başkanlığından ve Komutanlardan çok önemli birtakım isteklerde bulunmuştu. Bu istekler özet olarak şöyledir:

1- Askeri birlikler, kolordu ve tüneller dağıtılabılır. Ancak Jandarma iç asayişini sağlamakla görevli olduğundan kuvvetlendirilmesi zaruridir. Bu bakımdan genç muvazzaf Subay ve Assubaylarla genç doğumlu Erler Jandarmaya kaydırılmalıdır.

2 – Salıverilecek Yedek Subaylardan istekliler, bil~ hassa güneyde Emniyet Komiseri, Komiser yardımcısı ve Bucak Müdürlüklerine atanmalıdır.

3 – Menzil, depo ve askeri birliklerde fazla olan ağır ve hafif silahlarla cephane ve malzeme Anadolu'ya ve Afyon bölgesine acele taşınmalı, yiyecekler ise birliklere ve Jandarma kuruluşlarına dağıtılmalıdır.

4 – Askerlerin salıverilmelerinde genç doğumlular geciktirilmelidir.

5 – Güney bölgesi halkına bilhassa dağ köylerine bol silah ve cephane dağıtılmalı, dağlar arasındaki müsait yerlerde ve emin ellerde silah ve cephane saklanmalıdır.

6 – Bezgin ve bitkin durumda olan halk gelecek için uyarılmalıdır.

Mustafa Kemal Halkı Uyarıyor

Mustafa Kemal Paşa, Adana'ya geldiği günden beri halkla ilgilenmiş, onları uyarmağa çalışmıştı. Bu arada Adana iline bağlı Sancaklardan gelen temsilcilerle Adana'nın aydın ve ileri gelenleri ile konuşuyor, durumun kötüye gitmekte olduğunu açıklayarak önleyici tedbirlerin şimdiden alınması gerektiğine işaret ediyordu. Bilhassa halkın silahlandırılması üzerinde ısrarla duruyor ve ordunun silahları verebileceğini söylüyordu. Bu toplantı ve görüşmelerde Mersin Sancağını o zaman Adana lisesi müdürü olan Niyazi Ramazanoğlu temsil etmekte idi. Mustafa Kemal Paşa'nın fikir ve tasavvurları bu temsilciler kanalı ile bağlı buldukları şehir ve kasabalara aktarılıyordu.

Yine böyle bir konuşma sırasında temsilcilerinden biri: "Almanya ve Avusturya gibi iki güçlü müttefikimizle yenemediğimiz düşmanlara elimizde kalan külüstür silahlarla nasıl karşı koyabiliriz? Bundan sonra silahımız kalem olacak, onunla savaşaacağız." diye silâhla savaşmanın imkânsızlığına değinmiş ve Mustafa Kemal'den şu cevabı almıştı:

-Türk milleti esir yaşayamaz; mutlaka silaha sarılacaktır.

Mustafa Kemal Mersin'de

Mustafa Kemal Paşa, 5 Kasım 1918 de Mersin'e gelerek 23. Tümen Komutanı Albay Bahaeddin bey'in misafiri olmuş, geceyi bugün Karamancıların mülkü ulan evin deniz kıyısındaki odasında geçirmişti.

Geç vakte kadar buradaki konuşmalarında da durumun kötüye gitmekte olduğunu anlatmış ve alınacak tedbirler Üzerinde durmuştu. Bu arada Mutasarrıfı (şimdiki anlamda Vali) ve, Jandarma Bölük Yüzbaşı Talat bey'i çağırılmış, karakollar, miktarları ve silahları hakkında bilgi aldıktan sonra Silifke sınırları ve Toros eteklerinde karakolların artırılmasını, depodaki yeni silahların bol cephane ile dağ köylerine dağıtılmasını tavsiye etmişti. Paşa'nın bu isteği üzerine, Yüzbaşı Talat bey seyyar Jandarma Müfrezesi Komutanı Arslanköylü Hüsnü (Yıldırım rahmetli) vasıtasile dağ köylerine silah ve cephane dağıtmıştır.

Mustafa Kemal Adana'dan ayrılıyor

Mustafa Kemal Paşa'nın Sadrazam ve Başkomutanlık Genel Kurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa ile anlaşamıyarak yaptığı istifa kabul edilmiş ve arkasından Yıldırım Orduları Grubu ile 7. Ordu lağvedilmişti.

Adanalılarla yaptığı, son toplantıların birinde Adana'nın ileri gelen bazı varlıklı kişileri: "Yurdun kurtulması için bütün varlığımızı ve canlarımızı vermeye hazırız" diyerek kasalarının anahtarlarını çıkarıp Paşa'ya uzatmaları Mustafa Kemal Paşa üzerinde çok büyük etki ve memnunluk yaratmış, toplantıdan olumlu duygularla ayrılmıştı. 10 Kasım 1918 sabahı Orduya veda mesajını yayınlamış, İstanbul'a hareket etmek üzere iken kendisini istasyonda uğurlamağa gelen Adanalılara:

— Adanalılar, silahlarınıza sahip ve hâkim olunuz! Bizim için savaş bitmemiştir. Asıl savaş bundan sonra başlayacaktır, diyerek ilk savaş parolasını vermişti.

Nihat Paşa vazife başında

Mustafa Kemal Paşa'nın ayrılışı üzerine 2. Ordu Komutanı Nihat (Anılan merhum) Paşa güney bölgesi Komutanlığını eline almış ve 10 Kasım 1918 de göreve başladığını Harbiye Nezareti'ne ve birliklere bildirmişti.

Nihat Paşa da Mustafa Kemal Paşa'nın izinden yürüyordu. Ateşkes andlaşmasının daha mürekkebi kurumadan düşmanların sudan bahanelerle İskenderun'u işgâle yeltenmeleri, güney bölgesinin geleceği hakkındaki kötü maksatlarını açığa vurmuştu. Bunun üzerine Nihat Paşa, bu bölgedeki Ordu birlikleri, menzil ve depolarda bulunan ağır ve hafif silah ve mühimmatı düşmanlara kaptırmamak için Torosların kuzeyine kaydırmağa başlamıştı. (Harp tarihi vesikaları dergisi 759–760/ -761 numaralı vesikaların fotokopilerinden özet), Kilikya'yı boşaltmamız isteniyor

Düşmanlar, yurdumuz hakkında ateşkestten çok önce hazırladıkları meş'um programı tatbik başlamışlardı. Amiral Kaltrop, Kilikya'nın boşaltılması hakkında Harbiye Nezaretine 2 madde ve 5 fıkralık bir ültimatom verdi. (Harp tarihi vesikaları dergisi 780 fotokopi)

Harbiye Nazır-ı Celili Paşa Hazretlerine;

1 – 17 Kasım 1918 tarih ve 51311 ve 51366 numaralı tahrirata zeylen: Şimdi hükûmeti metbuamdan telâkki ettiğim talimata nazaran General Allenbi'nin her türlü vesaite müracaatla elindeki programı tatbik ve icraya memur eylediğini arz ile kesbi şeref eylerim.

2 – Bu program evelce zatı devletlerine arzedilmişti. İşbu program berayi malûmat arz olunur:

a) Şimdi Kilis-İsrahiye hattının cenubunda ve Misis şimendifer hattı boyunca bulunan kıtaatı Osmaniye, 1 Aralık zevaline kadar Ceyhan nehrinin garbine çekilmiş bulunacaktır. Seyhan nehrinin garbiile Adana-Tarsus hattında şimale vuku bulacak ikinci bir çekilme 5 Aralık zevaline kadar itmam edilmiş olacaktır. Pozantı'nın garbine vukubulacak son çekilme 15 Aralık zevaline kadar ikmal edilecektir.

“Diğer 4 fıkra teferruata ait olduğu için alınmamıştır.”

Tehdit başlıyor

Harp tarihi vesikaları dergisininin 781, 782, 783, 784 ve 785 sayılı vesikaların fotokopileri boşaltmanın yapılması üzerindeki tartışmaları yansıtmaktadır. Harbiye Nezareti:

“Boşaltma isteğinin ateşkes maddelerine aykırı olduğunu, ilerleyecek düşman birliklerine ilk hattakilerin ateşle karşı koyacaklarını” bildirerek aradaki anlaşmazlığın görüşülerek hallini istiyordu.

Bakanlığın bu direnişini düşmanların sert tepkisi ile karşılandı. Müttefik Askeri Komutanı General Wilson Dışışleri Bakanlığına şu tehdit mektubunu gönderdi: (Harp tarihi vesikaları dergisi 786 fotokopi)

Hariciye Nezaret-i Celilesine

22 Kasım 1918

Suriye'deki İngiliz kuvvetleri karşısında bulunan Osmanlı Ordusunun harekâtı, terhisi, eslihanın teslimi vesaire hakkında tebliğ edilen mutalaâtı derhal is'af etmesi için Hükûmet-i Osmaniye tarafından evamiri kat'iyeye ve sariha verilmesinden istinkâf edilmesi, İngiliz hükûmetince son derece ciddiyetle telâkki edilmekte olduğunu, Londra makamât-ı askeriyesinden telâkkî eylediğim talimat mucibince arz ederim.

Makamat-ı mezkûre nazarında Hükûmet-i Osmaniye'nin bu istinkâfı ve Medine'deki taallül ve muhalefet ve Azerbeycan'daki ahval, mağlubiyetin netaicinden sıyrılmak için taammüden müracaat edilen tedbirden başka birşey değildir. Buna müsâde edilmeyeceğini bildirmek için emir aldım.

İngiltere hükûmeti icabedecek olursa yeniden muhasamata iptidar etmekte tereddüt etmeyecektir. Bu takdirde Hükûmet-i Osmaniye mesul tutulacak ve Türkiye'nin herhangi aksamının muhtariyetini muhafaza için verilen son fırsatı da kaybetmek tehlikeyi azimesine maruz kalacaktır. Bundan başka Hükûmet-i Osmaniye'nin vaz'ı hazırı dolayısıyla tahaddüs edebilecek olursa her dakikayı teehhürden Hükûmet-i Osmaniye'nin mes'ul bulunduğunu arz ederim.

Dışışleri Bakanı Mustafa Reşit bey, bu yazı üzerine telaşa düşmüş ve olayı Bakanlar Kurulunda görüşmek için Başbakanlığa başvurmuştu.

Nihat Paşanın teklifleri ve sonuçları

Harbiye Nazırı Abdullah Paşa, Nihat Paşa'ya İngiliz teklifleri etrafında Suriye'deki İngiliz Baş Komutanı ile görüşme yetkisi verdiği için Paşa 24/11/1918 tarihinde Kilikya'nın boşaltılması için 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa aracılığı ile İngilizlerin Halep'teki Ordu Komutanlığına gönderdiği 9 maddelik karşı teklifinin kabulünü istemişti. Buna göre Nihat Paşa, boşaltma süresini uzatmak ve zaman kazanmak istiyordu. Buna kısmen muvaffak olmuş, Ordunun selametle çekilmesini, silah ve cephanenin emniyetle Torosların kuzeyine aktarılmasını sağlamaya muvaffak olmuştu.

İşgal haberinin tepkisi

Genel Kurmay Başkanı Tümgeneral Cevat Paşa tarafından Nihat Paşa'ya çekilen işgâl haberi güney bölgesinde ve bu arada Çukurova çevresinde bir bomba gibi patlamıştı. Bu haber günün konusu haline gelmiş, Türk'ten gayri unsurlar sevinirken Türkler telaş ve heyecana kapılmışlardı. Yer yer toplanan Türkler, işgâlin önlenmesi çarelerini aramakta, İstanbul'daki Halife'yi ruyizemine, Sadrazama, Şeyhülislâma, Mebusan ve Âyan (Senato ve

Millet Meclisi) Başkan ve Üyelerine, Bakanlara ve gazetelere telgraflar ve protestolar yağdırıyorlardı.

Buna karşılık İngilizler: “Ateşkes andlaşmasının 7. maddesi uyarınca asayişi sağlama maksadile yapılacak işgâl sırasında Osmanlı memur ve idâresine karışılmayacağını halkın telaş ve heyecana kapılmamalarını, iş güçleriyle uğraşmalarını” tavsiye ederek tam bir oyalama politikası izliyorlardı.

Nihat Paşa'nın uyarmaları

Nihat Paşa, bir taraftan bölgede mevcut silah ve cephaneyi kuzeye kaydırırken, diğer taraftan bazı tedbirler alıyor ve uyarmalarda bulunuyordu. Hükümete yaptığı bu teklifler arasında:

1- Adana Valisi, Mersin ve Cebelibereket (Osmaniye) Mutasarrıfları kifayetsiz ve Silifke Mutasarrıfı Suriyeli Şükrü Eyyubi'nin akrabası olduğundan değiştirilmeleri;

2- Savaş sırasında güneyde görevli Jandarma Subayları, emniyet mensupları ve bazı memurların yolsuzluklarla itham edilerek saldırıya uğramaları ihtimalini önlemek üzere bunların da bu bölgeden alınmaları;

3- Jandarma kadrosunu kuvvetlendirmek, muvazzaf Subay ve Assubaylarla kadroyu genişletmek, maaşlarını artırmak gibi tedbirlere başvurmak üzere yetkili bir müfettişin acele Adana'ya gönderilmesi; .

4- Jandarma ve emniyet teşkilatının kuvvetlendirilmesi için terhis edilmekte olan Yedek Subaylardan faydalanılması.

Harp tarihi vesikalari dergisindeki vesikalardan özetlediğimiz bu istek ve uyarmaların ne kadar yerinde olduğu işgâlin kara günlerinde meydana çıkmıştır.

Nihat Paşa'nın bu teklifi müsbet karşılanmış, Adana Jandarma Taburu Alay, Sancaklardaki Bölükler Tabur, İlçelerdeki Takımlar Bölük haline getirilmiş, Baş Komiser Mehmet Ali, Jandarma Komutanı Yüzbaşı Talat beyler ve bazı memurlar Mersin'den ayrılmış, Yedek Subaylar Jandarma ve emniyet teşkilatına alınmışlardı. Bu arada Mersin Taburuna Binbaşı Zühtü, yüzbaşı Haydar, Üsteğmen Galip, Nazmi, Şevket, Avni ve kâtipliğe de Ali Rıza beyler atanmışlardı.

Nihat Paşa, ordu birlikleri silah ve cephanesi ile iaşe maddelerinin kuzeye çekilmesi hususunda da çok esaslı tedbirler almış ve muvaffak olmuştu. Bu arada Toroslar'daki Gülek, Karaisalı ve köylerine silah ve cephane dağıttırmıştı.

İngiliz deniz araçları da 3 Kasım 1918 den itibaren İskenderun körfezinden başlayarak torpil arama ve taramaları yapmışlardı.

Kara günlere doğru

Ateşkes andlaşmasının imzasını izleyen Kasım 1918 ayı içinde güney bölgesi çok karanlık ve kuşkulu günler geçirmişti. Bölgemizin düşmanlar tarafından işgâl edileceği hakkında

alınan yarım yamalak bilgiler halkı tatmin etmiyor, herkes yarının ne getireceği kuşkusunda içinde çırpınıyordu. Bu arada Tarsus gazetesinin 8 Aralık 1918 tarihli üçüncü sayısında: “Vilayetimizin mukadderatı” başlıklı yazıda: “Vilayetimizin bedbaht ufukları iki hattadır yine kararmış, muzlim bulutlarla sarılmış bulunuyor. Ağızdan ağza dönen sözler Anayurdumuzla ayrılık belirtileri gösteriyor” mealindeki yayını ile halkın duygularına tercüman olmağa çalışıyordu. İstanbul gazetelerinin yayınları ise birbirini tutmuyordu. Bu arada Nihat Paşa Adana’dan ayrılarak Konya’ya gitmiş, 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin (Orgeneral Altay) bey 15 Aralık 1918 de karargâhı ile birlikte Adanalıların gözyaşları arasında ayrılmıştı.

Askeri birliklerin ayrılışından sonra bütün bölgede olduğu gibi Mersin ve Tarsus’taki Jandarma ve emniyetin işbirliği ile sıkı tedbirler alınmış ve gece sokağa çıkma yasağı konmuştu. Nihayet 16 Aralık 1918 Pazartesi sabahı ufukta görünen karartı ve dumanlardan’ düşman deniz birliklerinin çıkartma gemilerinin açıkta toplanmakta oldukları ve işgâlin yakınlaştığı anlaşılıyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞGÂL VE İŞGÂL SIRASINDA OLUP BİTENLER

- Düşman gemileri Mersin’de

16 / 17 Aralık 1918 gecesi açıktaki düşman savaş ve çıkartma gemilerinin Mersin limanına girmeye başladıkları gece yarısından sonra sahil nöbetçileri Jandarmalardan öğrenilmişti. Şehiriçi ve kıyılarda yaya ve atlı Jandarmalar dolaşıyor, gerekli tedbirler alındığından olağanüstü bir hal görülmüyordu.

17 Aralık 1918 sabahının erken saatlerinde sokağa çıkan Türkler islim üzerindeki düşman gemilerini görmek acısı ile karşılaşmışlardı. Denizde olağan üstü bir kaynaşma göze çarpıyordu. Nihayet saat 9 da önünde beyaz, arkasında İngiliz bayrağı taşıyan bir filika merkez iskelesi yolcu çıkarma merdivenine yanaştı. İskelede çıkan bir İngiliz Subayı iskele

komiser muavinine bir zarf vererek geldiği gibi sessizce ayrıldı. Bu sırada Mutasarrıf Galip bey, hükümet konağında Genel Meclis salonunda daire amirleri, Jandarma Komutanı Binbaşı Hasan Zühtü, emniyet komiseri Hüsnü beylerle toplantı halinde idi. İngiliz subayının getirdiği mektup alınmış ve tercüme edilmişti. Buna göre:

“Ateşkes’in 7. maddesi uyarınca ve son anlaşmaya göre asayiş sağlamaya amacı ile Kilikya’nın işgâline Mersin’den başlanacağı, çıkarmanın istasyon yakınındaki iskeleden yapılacağı, Osmanlı idaresine ve memurlarına karışılmayacağı, işgâlinin geçici olduğu, halkın heyecana kapılmaması, herhangi bir karşı koyma sorumluluğunun idâre âmirliğine ait olacağı” bildiriliyor ve “iskele civarı meydanlığı, İngiliz fabrikaları, istasyon binası ve Amerikan Koleji’nin işgâl edileceği ve gerekli tedbirlerin alınması” isteniyordu.

Bunun üzerine Mutasarrıf Galip bey, telgrafhaneye gitmiş, makine başında Adana Valisi ile görüşmüş, gerekli talimatı almış, İngilizlerin isteğine uyarak emniyet tedbirlerini işgâl edilecek bölgeye kaydırması.

İşgal başlıyor

İngilizler işgâl için, karargahı Halep’te bulunan Suriye Ordusu Komutanı Mak Andrev’in emrinde bulunan Müslüman ve Mecusi askerlerini Mersin’e göndermişlerdi. Saat 10-11 arasında, Almanların savaştan önce yaptıkları istasyon civarındaki hava-i hatlı demir iskeleden Hintli Müslüman birliklerinden Yüzbaşı Mehmet Selâhittin Han komutasındaki bölük çıkmağa başlamış, bunu diğer bölükler izlemişti. Bu birliklerden bir kısmı burada yerleşiyor, bir kısmı da İngiliz fabrikasına gönderiliyordu. İşgal sırasında önemli bir olayla karşılaşılma, şehir içinde yapılmak istenen ufak tefek gösteriler de kolayca önlenmişti. Esasen Hintli Müslüman askerlerin çıkışı Ermenileri hayal kırıklığına uğratmıştı.

İlk birliklerin ve malzemelerinin çıkışı bir hafta kadar sürmüştü. Karargâhları Amerikan Koleji’nde yerleşmiş, istasyon binası da “Artur” adındaki Üsteğmen tarafından küçük bir birlikle kontrol altına alınmıştı.

19 Aralık 1918 de Tarsus, 20 Aralık 1918 de de Adana işgâl edildi. (İşgâl, sonradan Maraş, Antep ve Urfa’ya kadar uzatılmıştır.) Bu arada işgâl komutanlığının yayınladığı mesajda, önce Mutasarrıfa gönderilen mektuptaki nota tekrarlanıyor ve halkın heyecana kapılmaması isteniyordu.

Hintli Müslüman askerlerle Türk Jandarmaları arasında daha ilk çıkarma sıralarında kendiliğinden doğan bir anlaşma meydana gelmiş gibiydi. Silâhlarının kabzalarını kavramış, parmakları tetikte, hemen ateş edecek durumda iskele meydanına ilerleyen Hintli Müslümanlar, karşılarında Türk Jandarmalarını gördüklerinde “Şehadet Kelimesi” getirmeğe başlamışlar, Türk Jandarmasının aynı şekilde karşılık vermesi üzerine

anlaşmışlardı. Bu anlaşma, İngiliz işgâli süresince devam etmiş, birçok defalar Ermenilerin nankörce yaptıkları saldırılar bu askerlerin müdahalesile önlenmişti.

Galipler topraklarımızı taksim ediyor

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hükümetinin Almanlar Grubunda savaşa katılmasından sonra İtilaf Devletleri (İngiltere, Fransa, İtalya) arasında 26 Nisan 1915 de Türkiye'nin taksimi hakkında alınan kararlara göre:

- 1 – İtalya bu devletler safında savaşa girdiği takdirde kendilerine Antalya bölgesi, güney Anadolu'nun Akdeniz kıyılarında bir pay verilmesi;
- 2 – 3/Ocak/1916 da "Sykes-Picot" sözleşmesiyle güney Anadolunun ve Arap memleketlerinin geleceği hakkında karar verildi; .
- 3 – 26/Nisan/1916 da o zaman İngiltere ve Fransa ile müttefik durumunda olan Rusya devletleri arasında Leningrat'ta (eski adı Petersburg) da yapılan anlaşma ile de Rusya'nın – Sivas, Kayseri, Mersin – çizgisi doğusundaki bütün Anadolu'yu ilhaka hakkı olduğu kabul edilmişti;
- 4 – 9–16/Mayıs/1916 arasında ikinci bir "Sykes-Picot" anlaşması yapıldı. Bu anlaşma bir önceki 3 Ocak 1916 anlaşmasını tamamlamış, Irak, Suriye ve Güney Anadolu bölgelerinde İngiltere ve Fransa'ya da faydalı paylar verilmesi kararlaştırılmıştı;
- 5 – 19-20/Nisan/1917 günlerinde İtalya'da "st. Jean" da yapılan bir anlaşma ile de, İtalya İzmir'le birlikte Batı Anadolu'yu kendi topraklarına katmayı Fransa'ya kabul ettirdiği gibi bu bölgenin kuzeyinde Marmara ya kadar uzayan geniş bir nüfuz bölgesi de sağlamıştı, Bu anlaşma 9 Mart 1917 de patlak veren Rus ihtilâli yüzünden Rusya tarafından tasdik edilmemişti. (Bu bilgi Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi yayınları Cilt 4, Sahife 7–8 den alınmıştır,)
- 6 – Rus ihtilalinden faydalanan İngiltere, İtalya'nın Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurma sevdasında olduğunu ileri sürerek evvelki anlaşmaya mani olmuş ve İzmir-Ege bölgesine Yunanlıların çıkarılmasını sağlamıştır.

Fransızlar da işgâle katıldılar

İngiliz işgâlinin sükunetle geçen ilk haftasından sonra Fransızların da işgâle katılacakları söylentileri halk arasında yeniden heyecan yaratmıştı. Bu sırada İngiliz işgâl komutanlığı, Mutasarrıflığa başvurularak Fransız birlikleri için yer gösterilmesini istemiş, gösterilen binalar arasında şehir ortasında deniz kıyısındaki Taşhanı uygun bulmuşlardı. Burası o zaman altlı üstlü iki kattı. Ayrıca Fransız askerlerinin çıkışı sırasında meydana gelmesi muhtemel olayları önlemek için Jandarma Taburunun İngiliz birlikler ile işbirliği yapması

kararlaştırılmıştı.

Fransızların işgâle katılmak üzere Suriye ve Lübnan'da silahlandırıp Fransız Üniforması giydirdikleri Ve "Lejyon Ermeniyan" adını verdikleri Ermeni askerleri getirecekleri söylentisi Türkler Üzerinde çok kötü etki yaratmış, telaş ve heyecana sebep olmuştu. Durumun İngiliz komutanlığına bildirilmesi Üzerine gerekli sıkı tertibatın alınacağı vâdedilmiş ve teminat verilmişti.

İlk saldırılar

Merkez iskelesinin doğusunda Gümrük binası bulunuyor, önündeki alana da "Gümrük meydanı" deniliyordu. (Gümrük binası yıkıldığı için burası halen meydan halindedir.) Binanın meydana bakan giriş ve denize bakan anbar kapılarının üst yanlarında taş kabartma, batı kuzey ve güney pencereleri demir parmaklıklarının üst kısmının ortasında daire içerisinde dökme "Ay Yıldız" bulunuyordu.

Ermeni gönüllüleri, iskeleye ayak basar basmaz naralar atmaya, mukaddesata küfürler savurmaya başlamışlardı. Gümrük meydanına geldiklerinde binadaki ay yıldızları görünce bir an durakladıktan sonra çıkardıkları küçük baltalarla bunlara saldırmışlar ve bir kısmını parçalamışlardı. (Gümrük binasının yıkımı sırasında bu kırık taşlardan bir kısmı kurulacak, Kuvayi Milliye Müzesine konmak üzere, Cemiyete getirilmiştir.)

1 Ocak 1919 da başlayan Fransız işgâlinin birinci günündeki bu nara ve küfürler ve bu saldırı "geçici" diye vasıflandırılmak istenen istilanın ne acı olaylara gebe olduğunu Türklere anlatmış, onların düşmana karşı duydukları hıncı tazelemişti.

Fransız işgali genişliyor

Fransızlar, bir taraftan çıkarmaya, devam ederken diğer taraftan bölgeye yayılıp yerleşiyorlardı. Kolonel (Yarbay) Rumio doğuda Urfa'ya kadar giderek buralarını işgâl altına almış, kuzeyde Pozantı ilerisindeki Akköpyü'ye karlar ilerlemişlerdi. Mersin'de Alata çayı işgâli sınırlandırılıyordu.

Mersin'de alıkonulan Ermeni gönüllüleri (Gamavorlar) Taşhan, Araplar Köyüne, Hıristiyan Köyü (halen Osmaniye mahallesi) çevresile Mesudiye mahallesi kuzeyinde bulunan zeytinlikteki çadırlara, Fransız asıllı askerlerle Tunus ve Cezayirlileri de kışlaya ve Müftü mahallesindeki (halen Hamidiye Mahallesi) medreseye yerleştirmişlerdi. Askeri komutanlık karargâh ve ikametgâhı önce İngiliz uyruklu Rikards'ın evi, daha sonra İdadi Okulu-Yanık Mektep olmuştu. (Bugün her iki bina da mevcut değildir.)

İşgâlde idâri kuruluş

Fransız işgâl komutanlığı yayınladığı 19 Ocak 1919 tarihli emirname ile bölgeyi:

1 – Suriye ve Lübnan (İskenderun dahil) düşman arazii meşgulesi garp mıntıkası;

2 – Urfa – Mersin sancağı Alata çayı doğusuna kadar güneydoğu Anadolu düşman arazii

meşgulesi şimal mıntıkası; diye ikiye ayırmıştı. Her iki mıntıka Başkomiser sıfatile

Piko'nun yönetiminde idi. Her vilayet merkezinde (Vali görevli) bir Administiratör, sancak

ve kazalarda (Mutasarrıf ve Kaymakam görevli) birer Guvernör ve bazı ilçelerde

Sugubernör bulunmakta idi. Bunlar aynı zamanda buldukları yerlerin askeri

komutanları idiler. Ayrıca Çukurova'nın Adana vilayet merkezine geniş yetkilerle işgâl

komutanı ve baş Administiratör olarak Kolonel Bremon atanmıştı. Osmanlı posta

pullarının üzerine de (Kilikya – Cilici) damgasını sürşarj olarak vurmuşlardı.

Yukarıda sözü geçen emirname ile bu yöneticilere verilen yetkiler sonsuzdu. İngilizlerin,

Osmanlı idaresine karışılmayacağı ve işgâlin yalnız asayişî sağlamaya matuf olacağı

teminatına mukabil, Fransız yöneticileri sömürgeci bir zihniyetle yayınladıkları kanun

hükmündeki emirname ve kararnamelerle Osmanlı idaresini gölgede bırakmışlar, bölgeyi

tam bir yetki ile yönetmeye başlamışlardı. Astıkları astık, kestikleri kestikti.

Mersin ve Tarsus'ta yönetim

Mersin'e işgâl komutanı ve Guvernör olarak Binbaşı Anfre atanmış ve idari çalışma yeri

olarak hükümet konağındaki genel meclis salonuna yerleşmişti. Tercüman olarak da

yanına Fransız Konsolosluğu memurlarından Mardiros Dellalyan'ı almıştı.

Mersin'in o zaman tek kazası olan Tarsus'da Ahmet Hilmi bey (Kurtuluştan sonra bir süre

Mersin Valiliği yapan Hilmi Cerit merhum) Kaymakamdı. Fransız askeri komutan ve

Guvernörü olarak da Yüzbaşı Kule görevli idi. Tercüman-ı Türk Muvazzaf Subayı olduğu

halde düşmana sığınan Cezairli Fethi idi.

Tanışma ve oyalama

Guvernör Anfre, Mutasarrıf Galip beyden idâre âmirleri ile Mersin'de oturan çeşitli

cemaatlerin mümessillerinin kendisine tanıtılmasını istemişti. Birgün öğleden Önce dâire

âmirleri: Tahrirat Müdürü Salim, Muhasebeci Kambur Cemal, Defteri Hakanî (Tapu)

Müdürü Lâzkiyeli Şükrü, Tahsil Müdürü Mehmet Lâtif, Nüfus Müdürü Ziya, Evkaf Müdürü

Hulûsi, Ceza Mahkemesi Reisi Denizli'li Osman, Bidâyet Mahkemesi Reisi ve Kadı Tahsin,

Gümrük Müdürüne vekâleten Müfettiş İhsan, Jandarma Komutanı Binbaşı Hasan Zühtü

ve Emniyet Komiseri Hüsnü beylerle tanıştırılmıştı.

Öğleden sonra Müftü Abdullah Sıddık efendi ile Hristiyan ve Musevi cemaatleri

mümessilleri toplanmışlardı. Guvernörün konuşmalarında özellikle Türk'ün gayri

cemaatlerle ilgilenmekte olduğu görülüyordu. Konuşmaları sırasında cemaatlerin

fakirlerine un, şeker, çay ve kahve gibi savaş sırasında sıkıntısı çekilen yiyecek maddeleri

dağıtılacağından fakirlere yardım için birer cemiyet kurmalarını, idare kurulları ile fakirlerin ad listelerinin en kısa zamanda Guvernörlüğe verilmesini istemişti. Guvernörün bu isteğine uyularak Ocak 1919 sonuna kadar listeleri verilmişti. Ancak o zaman fellah dediğimiz Eti Türkler'le Türk uyruklu Araplar'ın Türkler'den ayrı liste vermeleri dikkati çekmişti.

Guvernörün bu teklif ile bir taşla iki kuş vurmak istediği anlaşılıyordu. Fakirlere yardım gibi medeni ve insanı bir fikrin arkasında cemaatleri birbirinden ayırmak, parçalamak, aralarında rekabet ve düşmanlık doğurmak gibi bir zihniyet sırtıyordu.

Cemiyetler ve tutumları

1 İslâm Hayır Cemiyeti: Fransızların "Türk" kelimesini işitmeye tahammülleri yoktu. Bunun için "Türk Hayır Cemiyeti" adını "Cemiyetül İslâmiyetül Hayriye" olarak değiştirmişlerdi. Bir süre sonra da "İslâm Hayır Cemiyeti" adı kabul ettirilmişti. Cemiyetin ilk yönetim kurulu değişikliklere uğradıktan sonra: Başkan Müftü Abdullah Sıddık efendi, 2. Başkan Galip Hasip bey, Guvernörlük mümessili Hacı Yakup ağazade Hacı Ömer Lütfi bey, Köyler mümessili Hıdır zade Ali efendi, üyeleri: Nüfus Müdürü Ziya, Dr. Hayri ve Hacı Yusuf ağazade Tahsin beylerdi. Toplantı yerleri Yeni Cami odası, Eski Cami İmamı Ahmet efendinin yazıhanesi ve muhtelif yerlerdi.

İslam Hayır Cemiyetini, diğer cemaatlerin kurdukları cemiyetler bir türlü çekemiyorlar ve çeşitli zorluklar çıkararak faaliyetlerini aksatmağa ve baltalamağa çalışıyorlardı. Buna rağmen cemiyet ve mensupları her türlü baltalama ve engellemelere göğüs geriyor, çalışmalarını hızlandırıyorlardı. Bu arada Jandarma Komutan vekili Yüzbaşı Haydar, Seyyar Bölük Komutanı Galip Tekin, Jandarma Kâtibi Ali Rıza, İslâm Cemiyetinden Ziya ve Doktor Hayri beylerle halktan Palancı Mahmut ağanın işbirliği ile gizli bir cemiyet daha kurulmuştu. Köylerle bağlantı sağlanmış, yoksul, şehit ve asker ailelerinin ihtiyaçları giderilmişti. Ayrıca deniz yolu ile Mersin'e gelen esirlerin iaşeleri ve yol paraları sağlanarak memleketlerine gönderiliyorlardı.

Türk gençlerini silahlandırmak için, bunların gönüllü Jandarma yazılmalarına uğraşılıyor, yerli düşmanların, düşman birliklerindeki Müslüman askerlere Türkler aleyhinde yaptıkları zehirli telkinlerin önlenmesine çalışılıyordu. Köylere yapılması muhtemel saldırılar için köylüler uyarılmış, gerekli tertibat alınmış açık-gizli iki cemiyetin işbirliği ile Toros eteklerinde Fransızlara karşı savaş hazırlıkları başlamıştı.

Bu çalışmalar sırasında düşmanların yaptıkları tazyikler, ölüm tehditleri, ev ve köylerinin

basılması, memuriyetten kovma ve Kilikya sınırları dışına sürme gibi aldıkları tedbirler Türkleri yıldırıyordu.

Bir açıklama ve bir gerçek

Tarih, gerçeklerin aynası olduğu müddetçe bir değer taşır. Onun için tarih yazarlar bu gerçeklere uymak zorunluğundadırlar. Türkler, facialarla dolu geçen düşman işgâli süresince düşmanlardan daha çok Türk uyruklu soysuzların zulüm ve hakaretlerine maruz kalmışlardır. Şüphesiz, içlerinde birçok temiz vatanseverlerin de bulunduğu cemaatler arasında Türkler'e ihanet ve hakaret eden soysuzlar da çıkmıştır. Bunları ve yarattıkları olayları olduğu gibi yazmak suretile gelecek kuşaklara bir ibret dersi vermek de tarihin ve o tarihi yazarların en önemli görevleridir. Biz de bu görevi yerine getirmeye çalışacağız. Ancak, bugün hepsinin dürüst ve şerefli birer vatandaş olduklarına inandığımız çocuk ve torunlarının bu kişilerin yaptıklarından utanç duymamalarını temin bakımından bazı adlar üzerine durmayacağız.

1 – Milletin affına uğramış olmaları bu gibilerin üzerlerindeki kara leke ve damgayı silemeyeceği inancındayız. (Yumuktepe.com notu: Kitabın sonundaki “yanlış-doğru cetvelinde” bu maddenin silinmesi yazılı)

2 – İslâm Araplar'ın Hayır Cemiyeti: İslâm (Sünni) Araplar, kurullarının adını (Cemiyetül İslâmiyetül Arabiyetül Hayriye) koymuşlardı. Yöneticileri: Başkan: Abdullah Dehlevî, ikinci başkan: Hamit Hayfavi, Governörlük mümessili: Hasan Seydi, sekreter Beşir Seydavî, üyeler; Hasan Kırk, Tefvik Nephan idi. Toplantı yerleri gümrük meydanı kuzeyinde, Akdeniz otelinin olduğu sokakta bulunuyordu.

Bu cemiyet ve bazı mensupları Türk'e ihanet ve hiyanette çok ileri gitmişlerdi. Hattâ bunlar Fransızlarla yarıdakçılarını Ermeni ve Rumlar'la işbirliği yapmışlar, Türk'e ve Bayrağına saldırmak için hiç bir fırsatı kaçırmamışlardı. Ev ve ticarethanelerine Fransız, hattâ Ermeni bayrağı asıyorlardı. Türk Bayrağını paspas yapanlar da bunlar arasından çıkmıştı.

3 – Eti Türklerin Hayır Cemiyeti: Eti Türk Kurulunun adı önce: “Cemiyetül İslamiyetül Arabiyetül Hayriyyetül Şiiye” idi. İçlerinden bazılarının baskıları üzerine günlerce süren tartışmalardan sonra “El Arabiyye” kelimesi çıkarılmıştı. Yöneticileri: Başkan: Ahmet Hallaç, ikinci başkan: İbrahim Beddur, Governörlük Mümessili: Antakyalı zade Abdülhamit. Üyeleri: Cebrail zade İbrahim, Şih Süleyman ve Cebrail zade Mehmet Ali idi. Toplantı yerleri Bahçe Mahallesiinde bir evdi.

Bu vatandaşlarımız çoğunlukla şehrin Bahçe, Cumhuriyet ve Hamidiye mahallelerinde

oturmaktadırlar. Bugünkü Karaduvar mahallesi ile Karacailyas, Kazanlı ve Adanalıoğlu köyleri de bunlarla meskûn bulunmaktadır. İşgal sırasında bunlar arasından da Fransızlarla işbirliği yapan ve aleyhimizde çalışan birtakım soysuzlar çıktığı gibi içlerinde bizimle beraber savaşlara katılıp büyük fedakârlık ve yararlık gösteren ve İstiklâl Madalyasına hak kazanan vatanseverler de vardı.

4 – Birleşik Ermeni Cemiyeti : Ayrı birer yönetim kurulları bulunan Taşnak, Hınçak ve Hoybon cemiyetleri Fransızların istekleri üzerine “Ermeni Cemiyeti Müttahidesi”ni kurmuşlardı. Yöneticileri: Başkan, Manolyan, ikinci başkan: Mığırdıç Zelveyan, Governörlük Mümessili: Kirkor Zelveyan, üyeleri: Mardiros Dellelyan, Agop Şekerciyan ve Muhtar Saatçi Artin idi. Toplantı yerleri Ermeni kilisesinde idi.

Bu cemiyetin ayrıca çeşitli danışma, karar ve uygulama bölümleri vardı. Merkezi Mağara’da bulunmak üzere Silifke merkez ve ilçelerinde de şubeler kurmuşlar, Osmanlı ve Milli Hükümetin tutumlarını ve olayları izliyorlardı. Paris’teki Ermeni cemiyetleri genel merkezlerle de bağlantıları vardı.

Mersin Sancağı idari kuruluşlarında kontrolörleri vardı. Jandarma Taburunda kontrolör olarak Bölük ve Takım Komutanı Ermeni Yedek Subayları, Erbaş ve Erleri bulunuyordu. Emniyet teşkilatı hemen hemen ellerinde idi. Kiliseler arası ayinlerde Rumlar1a birleşmişler, Hristiyan Arapların bazılarını kendi emellerine alet etmişler ve paraca da yardımlar sağlamışlardı.

İşgal öncesi ve sonra gelen Ermenilerden bir kısmını Mersin’e yerleştirmişler, iş gücü sahibi yapmışlar, diğer yerlere gideceklerin de ihtiyaçlarını sağlamışlardı. İşgalden sonra, Birinci Cihan savaşı’nda bıraktıkları binalara tekrar sahip olmuşlar, satılan ticari malların da tazminatlarını almışlardı.

Lejyon Ermeniyandaki intikamcı askerlerden bir taburunu Mersin’de bıraktırmışlardı. Bunlardan faydalanarak fedailerden meydana getirdikleri milisleri silâhlandırmışlar, şehirde ve köylerde Türkler’e saldırarak dehşet havası yaratmışlardı. Merkezi Hacın (Saimbeyli) olmak üzere bir Ermeni Krallığı kurmaya yeltenmişler ve Mersin teşkilatını da hazırlamışlardı. Sonuçta bütün çabaları boşa gitmiş, Ankara andlaşması sırasında hemen hepsi bölgeyi terkederek kaçmışlardır.

5 – Rum Cemiyeti: Rumlar da Fransızların isteklerine uyarak bir cemiyet kurmuşlardı. Yöneticileri: Başkan: Yusufaki Tiryakidis, ikinci başkan: Haralem Gedikoğlu, Governörlük mümessili: Eczacı Aslanoğlu Corci, Üyeleri: Abraham Alçicioğlu, Zeve oğlu Mihaildi. Toplantı yerleri kiliseydi.

İzmir’in Yunanlılar tarafından işgâli üzerine Ermenilerle işbirliği yapmışlar ve çok faal duruma gelmişlerdi. Ayrıca fabrikatör Bodosaki başkanlığında Yunanlılara yardım sağlamak üzere Dimos oğlu Nikola, kitapçı Papadüpolo, keresteci Aleko, İstik oğlu Murat

ve Filipin yönettikleri ayrı bir kuruluş meydana getirmişlerdi. Fransızların milis ve emniyet teşkilatına komiser muavini olarak katılmışlardı. Ticaret mahkemesinde Ermeniler hesabına yalancı tanıklıkta bulunmuşlardı. Amerikan heyetinin gelişinde de Fransızları desteklemişlerdi. Efrenk (Arslanköy) Köyünü ve köylüleri imha için Aslanoğlu Corcinin kışkırtması ile fedai milis kuvvetleri kurdurup gönderen de Rum cemiyeti idi. İşgal sırasında Bodosaki birçok defalar İzmir'e gitmiş, toplanan yardım paralarını Yunanlılara götürmüştü. Çukurovadan Yunan ordusuna gönüllü Rum toplamağa da çalışmış fakat bunda başarı sağlayamamıştı.

6- Hristiyan Arapların Cemiyetleri:

a) Ortodoksların kurdukları cemiyetin yöneticileri:

Anton Akil, Hanna Butros, Mihail Carcura ve Basil Dumani idi. Guvernörlük Mümessili: Cemaat muhtarı terzi Tannus Faristi. (Tannus Farisin durum ve tutumu üzerinde durmak gerekiyor: İşgalin kara günlerinde öz bir Türk olarak görevini yaptığı gibi, Guvernörlükte Türk Mümessilinin bulunmadığı toplantılardaki gizli görüşmeleri, Fransızlar tarafından verilen emir ve direktifleri, diğer cemaatlerin Türkler aleyhindeki konuşmalarını Nüfus Müdürü Ziya bey kanalı ile Türk İslam Cemiyetine duyurmakta idi. Amerikan heyetinin oy yoklamasında Türkler lehinde bir kısım Hristiyanlardan oy toplayarak Türk İslam Cemiyetine vermiş, Ermenilerin, Türk kadınlarının yıkandıkları sırada büyük hamama yapmayı tasarladıkları baskını önceden haber verdiğinden bu baskın önlenmişti. İşgal süresince Türk İslam Cemiyetinin ajanı olarak çalışmıştı.

b) Marunilerin kurdukları cemiyetin, yöneticileri:

Katrancılardan Ferhat, Yusuf Şubeyr'dır. Fakat her iki cemaat mensupları arasında da tarafsız olanlar ve Türklerle iyi geçinmeye önem veren kişiler de vardı.

7- Musevi Cemiyeti: Museviler, havralarında kendi hayır cemiyetleri olduğunu iddia etmişlerse de, Fransızların ruhani işlere karışmak istemediklerini ısrarla söylemeleri üzerine esasen mevcut olan fukaraya yardım derneği yöneticileri olan Vital Sturumza, Kapeluto ve Gatenyo havrada toplanarak başkan Vital Sturumzayı aynı zamanda Guvernörlük Mümessili seçmişlerdi. Yeni bir cemiyet kurmaları hakkındaki isteği reddedilince Guvernör Mümessili çağırtmış, bu hareketlerinin kendisi ve cemaati için iyi olmayacağını bildirmişti. Amerikan heyetinin yoklamasında Türkler lehine oy kullanmışlardı. Fransız işgâl yöneticilerinin raporlarında Museviler, Türkler'in safında gösterilmiştir.

Vital Sturumuza, Mersin'e çok eskiden yerleşen Musevi ailelerindendi. Veteriner olarak Mersin Gümrük Kimyagerliğini yaptığı sırada Türk okullarında öğretmenlik yapmış, Birinci Cihan Savaşı'nda Veteriner Yüzbaşı olarak Türk Ordusunda hizmet etmiştir. Subendi savaşından sonra casuslukla suçlandırılarak bir kısım Türk aydın ve ileri gelenleriyle birlikte

hapsedilmişti. 41 gün tutuklu kaldıktan sonra, akrabası Adana İspanya Konsolosu Hanri Gatenyon'un teşebbüsü ile kurtulmuştur. Çetelerin şehre baskın yapacakları bahanesile Fransızların evine makineli tüfek yuvası kurma isteklerini de reddettiğinden tekrar hapsedilmişse de aynı şekilde kurtulmuştu.

8 – Kürt Yardım Cemiyeti: Fransız işgâl makamlarının sömürge politikaları Türk vatandaşları arasına ayrılık tohumları ekmek olduğundan 1919 Ağustos ayında bu vatandaşları da sıkıştırarak bir cemiyet kurmalarını sağlamışlardı. Fakat, Mersin'de kurulan "Kürt Yardım Cemiyeti" umduklarının aksi yolda çalışmıştı. Türk İslam Cemiyeti böyle bir teşekkülün muvazaalı bir şekilde kurulmasını uygun bulmuş ve bu işe Şihman Zade Salih efendiyi memur etmişti. Kurulan bu cemiyetin Başkanlığını Hacı Baba zade Kâmil efendi üzerine almış, Salih efendi de Governörlük mümessili olmuştu. Üyeleri: Zülfikar ve Lokantacı Cemal efendilerdi. Türk İslam Cemiyeti ile sıkı bir işbirliği halinde çalışan bu cemiyetin Tarsus'ta kurulan "Kürt Dostluk Cemiyeti" ve İstanbulda kurulan "Kürt Taali Cemiyeti" ile hiçbir ilgisi yoktu. Türk İslam Cemiyeti üyelerinin Kuvai Milliye'ye katılmalarından sonra onların görevlerini yüklenmişler, bir ara evkâf memuru Fuat Osman, meclis başkatibi Azmi, gümrük memurlarından Belenli Musa beylerle birlikte Kızılay Cemiyeti'nin bir şubasını kurmuşlar, Türk esirlerine büyük yardımlar sağlamışlar ve kaçmalarını kolaylaştırmışlardı.

İdâri işlere karışma

İngilizlerin işgâlleri sırasında Osmanlı Hükümeti idaresine karışmamalarına mukabil, Fransız işgâl makamları bunun tam aksi bir politika izlediler. Mersin'de Governör Anfre, kontrolör olarak deniz Subayı Tilçer'i gümrüğe, Üsteğmen Salandır'ı belediyeye, Başçavuş Patini'yi emniyete tâyin etmiş, cemiyetler kurulduktan sonra da, kontrolör ve tercüman olarak Hapet Tulumcuyan'ı maliye ve tapuya, İskenderunlu Yedek Subay Yakupyan'ı Jandarmaya, İskender Butros'u adliyeye yerleştirmiş, Salandır'ının tercümanlığına Fahri Merzeci'yi, Belediye Başkanlığına Ahmet Hallaç'ı, gümrük müdürlüğüne de Belenli Şefik'i, Posta Telgraf Müdürlüğüne İstapan'ı atamak suretile idare ve emniyet teşkilâtını kontrol altına almıştı.

Emniyette durum

İşgâlden önce görevinden ayrılan emniyet başkomiseri Mehmet beyin yerine komiser Hüsnü bey getirilmişti. Hüsnü bey, Governörün yolsuz emirlerini dinlemediği gibi kontrolör Patini'yi de görevine karıştırmadığından "idaresizlik" gerekçesile görevinden uzaklaştırılmış, emniyetin idaresi' tamamile Patini'ye verilmişti. Bu arada komiser

muavinlerinden Nazmi bey ile Yedek Subaylıktan komiser muavinliğine geçen Mersin’li Rıza (Bozkurt) Adana’dan Mersin’e nakledilmişlerse de vazifelerinde uzun zaman kalamamışlardı. Rıza Bozkurt ileride bahsedeceğimiz bir olaydan sonra İstanbul’a kaçmış, Nazmi bey çeşitli iftiralarla bir süre hapsedildikten sonra Kilikya dışına sürülmüş, komiser muavini Kâzım bey de Silifke’ye nakledilmişti. Polislerin bazıları istifaya zorlanmış, yerlerine genelev garsonu Mihail, Urfa’lı Agop ve Serkis komiser muavinliklerine, Kalıpçı, Karabet, eskici Setrak, arabacı Zeytinlu Karabet de polisliğe alınmışlardı. Siyasi şef olarak da yoğurt pazarı vurguncularından Mihail Carcura ile birtakım serseriler emniyete musallat edilmişti. Mihail Carcura ve emrindekiler aynı zamanda rüşvet vasıtası idiler. Elllerinde şehvet âleti olarak bazı kadınlar da vardı.

Guvernör Anfe, Galip beyin ayrılışından sonra Mutasarrıf vekilliğine Tahrirat Müdürü Salim bey’i tayin etmiş, kendisini bir kukla gibi kullanarak idareyi fiilen eline almıştı.

Belediyede durum

Guvernör Anfe, bütün çabalarına rağmen Belediye Başkanı İbrahim Ethem bey’i emellerine âlet edemediğinden kontrolör Salandırı’nın baskı ve müdahaleleri sonunda istifaya mecbur etmiş, yerine Ahmed Hallaç’ı, tâyin etmiş, 12 Mayıs 1920’de de arzuhalci Mahmut Raci’yi getirmişti. (Mahmut Racibey, işgâl sırasında Türklere çok faydalı olmuş ve tamamen Türk emellerine hizmet etmiştir.)

O vakitki mevzuata göre Belediye meclisinin yarı üyesi her yıl yenilenmekte olduğundan Mart 1919 ortalarında yapılan seçimde baskı kullanılarak muhtelif cemaatlerden kendi emellerine hizmet edeceklerini umdukları kişileri Belediye Meclis üyeliklerine getirmişlerdi.

İşgâl askerleriyle anlaşma

İlk çıkan Hintli Müslüman askerlerle Jandarmaların “Şehadet Kelimesi” getirmek suretile nasıl anlaşmalarına yukarıda değinmiştik. Bu askerler arasında, Türkler aleyhinde propagandalar yapıldığını haber alan Türk İslam Cemiyeti ile Jandarma Komutanı Binbaşı Hasan Zühtü bey karşı tedbirler almakta gecikmediler. Birinci cihan savaşında İngiliz birliklerinde çavuşken Irak cephesinde 300 askerle Halil Paşa’ya sığınan Afgan asıllı Abdullah Çavuş bu işle görevlendirildi. Önce Halil Paşa’nın yanında çalışan daha sonra Jandarma Yüzbaşısı Ali Saip (Ursavaş) bey’le Adana’ya gelen Abdullah Çavuş işgâlden sonra Mersin’e gelerek gönüllü Jandarma yazılmıştı. Abdullah Çavuş’un Hintli Müslüman askerlerin bölük Komutanı Mehmet Selahittin Han ve askerlerle yaptığı temaslardan müsbet sonuçlar alındığı gibi Afgan asıllı olup çeşitli mesleklerde çalışan Türkler’in

yaptıkları propagandalar da Hintli askerler üzerinde faydalı etkiler yaratmıştı. Diğer taraftan Fransızlar'ın Tunus, Çezayir ve Faslı Müslüman askerleri arasında, Türk düşmanlarının aleyhimize yaptıkları propagandalar da Türk İslam Cemiyetinin müdahale ve çalışmalarile önlenmişti. Fransız üniformalı Ermeni askerlerin' (Gamavorların) mukaddesatımıza yaptıkları küfürler de bu Müslüman askerler arasında Türkler lehine etki yapıyordu. Ayrıca vatanlarından gelen mektuplarda Türklere karşı silah kullanmamalarının tavsiye edilmesi de bunları Türkler lehine kazandırıyor. Bir Tunus'lu baba, asker oğluna yazdığı mektupta: "savaş sırasında Türkleri öldürdüğün takdirde katil olacağını, kendisi Türkler tarafından öldürülürse şehitlik mertebesine yükseleceğini" yazıyordu.

Bu askerlerle Türkler arasındaki parola: (Ene Müslim-Ente Müslim) şeklinde idi. Fransızların sömürge askerleri arasında Cezayirli bir Yüzbaşı da bulunuyordu. Fransız askeri mahkemesinde de üye olan bu Yüzbaşı mahkeme sırasında Türk'lere faydalı oluyordu.

Milis teşkilâtı
Gubernör Anfre, cemaat mümessillerini toplayarak asayiş ve emniyeti kuvvetlendirmek üzere cemaatlerden bir milis teşkilatı kuracağını, bunların maaşlı ve bekçilere yardımcı olacaklarını, cemaatlerin toplu buldukları kendi mahallelerinde görev yapacaklarını bildirmişti. Bu teklif üzerine diğer cemaatler teşkilâta katılarak birer milis kuvveti meydana getirmişlerdi. Yalnız Türkler bunu kabul etmediler. Bu milisler şehrin muhtelif mahallelerinde geceleri vazife görüyor, gündüzleri ya kendi özel işlerinde çalışıyor veya istirahat ediyorlardı. Kendi aralarından kumandanları olduğu gibi, gündüzleri verilecek işaretle hemen toplanacak durumda idiler.

İşgalde yayın

Çukurova'yı bir sömürge haline getirme kararında oldukları anlaşılan Fransız işgâl makamları yayın yoluyla da propagandaya önem vermişler ve bu uğurda kendilerine yerli yarıdakçı ve şakşakçılar da bulmuşlardı.

Adanada Ali ilmi tarafından çıkarılan "Ferda" İlhami tarafından çıkarılan "Adana Postası" Ermeni komiteleri tarafından çıkarılan "Kilikya" Fransızca çıkarılan "Tan" gazeteleri tamamile Fransız emellerine hizmet ediyorlardı. Buna mukabil Ahmet Remzi (Yüreğir merhum) tarafından çıkarılan "Adana" gazetesi Türkler'in haklarını korumağa, "Tarsus" gazetesi ise tarafsız bir yayın yapmaya çalışıyordu.

İşgâl makamları Şubat 1919 ayı içinde Milli ajansın bölgede yayınlanmasını yasakladıkları

gibi Osmanlı Hükümetinin 19 Ocak 1919 da kaldırdığı sansürü Ağustos 1919 da tekrar yerli basın için uygulamaya başlamışlardı. Yine bu tarihten itibaren kendi propagandalarına önem vermişler, (Adana telsiz telgrafı) adile bir ajans kurmuşlardı. Bu ajansla kendi lehlerindeki olaylarla Türkleri memnun edici haberleri yaymaya ehemmiyet veriyor, Mustafa Kemal Paşa'nın harekâtını şüpheli gösteriyor, İstanbul gazetelerinde Millî Mücadele aleyhinde çıkan yazıları halka aktarıyorlardı. Mücadele lehinde yayın yapan İstanbul gazetelerini bölgeye sokmuyor, aleyhte olanlara ise 'büyük imkânlar sağlıyorlardı. Bu arada Ali Kemal'in, Mustafa Kemal Paşa'yı asî ilân eden başmakalesinin bulunduğu "Peyam-sabah" gazetesinden otuz bin adet satın alarak bölgeye dağıtmışlardı. Pozantı'nın istirdadından sonra orada yayınlamağa başlanan "Yeni Adana" gatezesi ile Türkler gerçek haberleri izlemeye başlamışlardı. Bu gazete gizli ellerle işgâl altında bulunan şehir ve kasabalara da sokulmakta idi.

Türklerden ajan aranıyor

Guvernör Anfre, Mart 1919 ayı içinde Türk Yedek Subaylarını makamında tek sıra halinde toplatmıştı. Tercüman Mardiros Dellalyan'ın aracılığı ile Jandarma Subayı alınacağından kısaca kimliklerini, rütbelerini, nerede savaştıklarını soruyordu. En başta bulunan Ahmet Mithat Toroğlu'ndan itibaren her arkadaş bağlı bulunduğu cemaatin adını ekleyerek kimliklerini açıklıyordu. Subaylar kimliklerini anlatırken, Guvernörün yüzü anlatana göre değişiyordu. Bu arada siyasî durumdan söz etmiş, öğüt ve tavsiyelerde bulunmuştu. En ziyade dikkatini Ahmet Mithat Toroğlu çekmiş olmalı ki diğerlerini uğurluyarak onu alıkoymuştu. Anlaşıldığına göre Ahmet Mithat Toroğlu'nu ajanlık için uygun bulmuş olmalı ki Fransızca'yı lâyıkile öğrendiği takdirde kendisine yüksek maaşla görev yermeyi teklif etmiş, Ahmet Mithat'ın "savaştan ağır yaralı döndüm; tedavi edilmekteyim. İstedığınızı yapamıyacağım" demesi üzerine ona da yol vermişti. Bununla beraber Guvernör Anfre Türkler'den sağlayamadığı ajanları diğer cemaatlerden sağlamış ve işini yürütmüştü.

Fransızlar Jandarmaya el atıyor

Türkler'in elinde tek silahlı kuvvet olan Jandarma'ya da el atmanın zamanının geldiğine inanan Fransızlar "bölgede muhtelit jandarma teşkilâtı kuracağız" bahanesile maksatlarına hizmet etmeyen Türk Subaylarını uzaklaştırmaya, bunların yerini bölgedeki Yedek Subaylarla doldurmaya başlamışlardı. İlk tedbir olarak Kaptan Lüpe'yi bölge jandarma müfettişliğine tâyin etmişler, bu suretle teşkilâtı kontrolleri altına almışlar, muhtelif cemaatlere mensup Yedek Subaylardan bazılarını da Jandarma kadrosuna mal

etmişlerdi.

Buna göre; Mersin Jandarma Taburu şu şekilde kurulmuştu: Tabur Komutanı Binbaşı Hasan Zühtü, Yardımcısı Yüzbaşı Haydar, Tabur Kâtibi Ali Rıza, Merkez Bölük Komutanı Üsteğmen Avni, Seyyar Bölük Komutanı Üsteğmen Galip Tekin, Takım Komutanları Yedek Subay Semrezade Emin (Dolunay merhum), Müdellil zade Cemil (Özden merhum), Antranik Papazyan, Karabet Simonyan, Süvari Takım Komutanı Başçavuş Abdülkadir, Adana Jandarma Okulunda kurs gören Başçavuş Derviş ve Hayrettin Asteğmen olarak Elvanlı Takımına verilmişlerdi.

Tarsus Bölüğü: Komutanı önce Üsteğmen Şerif, sonra Üsteğmen Nazmi, daha sonra Yüzbaşı Hilmi, Takım Komutanları Yedek Subay Hafız Mehmet Tefvik, Bedevî zade Lûtfi (Oğuzcan), Kirkor Ermenekli, Anton Mikailyan, Başçavuş Yusuf Kenan (Genç merhum), Süvari Takım Komutanı Fuat, kurs gördükten sonra Cezayir’li Fevzi idi.

Bu kadroya alınanlardan: Hafız Mehmet Tefvik, Emin Dolunay, Cemil Özden, Lûtfi Oğuzcan ve Yusuf Kenan’ın kurtuluş savaşında büyük yararlıkları görülmüştür. Bir kısım erbaşlar ise temamilen Fransız emellerine hizmet etmişlerdir. Bunlardan Derviş ile üç er savaş sırasında yakalanarak harp divanı kararı ile kurşuna dizilmişlerdir.

Yolculukta tehlikeler

İşgâl süresince tren kara yolculuğu Türkler için daimî bir tehlike arz ediyordu. Bilhassa işgâl sınırının bittiği kuzeyde Akköprü ile Karapınar arası Pozantı’da bulunan Ermeni gamavorlarının kontrolleri altında olduğundan trenle buradan geçmek Türkler için çok tehlike’li bir hal almıştı. Askerlikten terhis edilerek memleketlerine dönen er, Assubay ve Yedek Subayların buradan geçmesi bir mesele olmuştu. Terhis edilerek memleketlerine dönen Mersinli Şeref Genç ve Fevzi Serdengeçti ile bazı Suriye’li Yedek Subayların bindikleri tren Ereğli’de durduğu zaman Jandarma Komutanı Üsteğmen Cemal bey (Bozkır isyanında Şehit dirmiştir.) kompartımanları gezerek üzerlerinde silâh bulunanların kendisine teslim etmelerini söylemiş, Türk Subayları bu isteğe uyararak silahlarını teslim ettikleri halde Suriyeli Subaylar vermemişlerdi. Pozantı’da bunlar trenden indirilmiş, silâhları ile beraber eşyaları da Ermeniler tarafından alınmıştı.

Pozantı-Karapınar arasında Ermenilerin vagonlara ateş edeceklerini haber alan bir istasyon memuru durumu Karapınar’da bulunan; İngiliz birliği komutanına telle bildirmiş, gelen Hintli bir birlik vagonları ve üzerlerini işgâl ederek muhakkak bir faciayı önlemişlerdi.

Bu arada yine bir kafile ile gelen Yüzbaşı Mustafa bey adındaki bir Türk Subayı Pozantı’da su içmek üzere indiği sırada Setrak isminde bir Ermeni tarafından güpegündüz tabanca

ile öldürülmüştü.

Mersin’li Yedek Subaylardan Osman Muzaffer Koçaşoğlu da Aydındaki birliğinden terhis edilerek Mersin’e trenle döndüğü sırada Ermeni göçmenleri arasında bir vagona binmiş, Pozantı’da oldukça mühim bir tehlikeyi göçmen Ermeniler arasında bulunan bir ihtiyarın korumasile atlatmış ve binbir tehlike içinde yurduna kavuşabilmiştir.

Mısır’dan, esaretten Şam yolu ile ve trenle memleketlerine dönen Yedeksubay Fikri Mutlu, Ahmet Refik Tataroğlu, Hakkı Deniz, Ali Rıza Timurtaş ve Muhsin Yanpra da Adana’ya geldiklerinde istasyonda Ermeni askerler tarafından trenden indirilmişler ve taaruzla maruz kalmışlarsa da Katar komutanı Hintli subayın müdahalesile kurtulmuşlardır.

Ermeni çeteleri faaliyete geçiyor

Birleşik Ermeni komitesi, Türk köylerine saldırmak için Mersin’de bulunan Ermenilerden Zeytin’lu Arşak Çavuş idaresinde, köyleri ve yollarını iyi bilen gezgin kalaycı Mersin’li Karabet, Sefer ve Marko kılavuzluğunda otuz kişilik bir Ermeni eşkiya çetesi hazırlamış, bunlara Fransız asker elbisesi giydirmiş, Fransız birliklerinden ve lejyon Ermeniyandan sağladıkları silah ve bombalarla donatarak harekete geçirmişti.

Bu çete, 18-19 Şubat 1919 gecesi Mersin’in batısından Silifke istikametinde ayrılmış ve geceyi bir sırtta geçirmiştir. 19 Şubat 1919 sabahı Mersin – Silifke yolunun kuzeyinden ilerlerken rastladıkları bir Rum ile İbrahim Dimyani adında birini soymuşlar, hiçbirşey söylememeleri yolunda tehdit ederek salıvermişlerdi. Seğmenli KöyÜ yakınlarına geldiklerinde aynı köyden Süleyman efendi tarafından karşılanmışlar, Süleyman efendinin nereden gelip nereye gittikleri sorusuna da: “Alata karakolunu kurmağa gidiyoruz” cevabını vermişlerdi. Süleyman efendi, bunlar arasında bulunan Karabet ve Seferi tanımış, üzerlerinde Fransız üniforması bulunmasına rağmen kuşkulandı. Köylünün bunlara karşı koyamayacağını hesaplayan Süleyman efendi, defî belâ kabilinden bunlara aşırı saygı göstermiş, köye davet ederek kurbanlar kestirmiş, yemekler hazırlatarak ağırlamış, geceyi köyde geçirmelerini teklif etmişti. Arşak, belki de gösterilen bu saygı ve ilgiden dolayı kimseye dokunmamış, geceyi köy yakınındaki sırtlarda geçirmişti. Gece Seğmenli köyüne karşı tedbir almakla beraber Tece Köyü çevresinde de gözcüler göndermişti. Buna rağmen sabaha doğru fırsat bulan Seğmenliler çeşitli istikametten gönderdikleri habercilerle durumu Jandarma Tabur Komutanına ulaştırmışlardı.

Tece faciası

20 Şubat 1919 sabahı harekete geçen eşkiyalar yolda rastladıkları İbrahim Rabbat adında bir şahsı soymuşlar, tehdit ederek salıvermişlerdi. Tece'ye geldiklerinde bir kısım kuvvetle köyü çevirmişler, kalanlar köye saldırmışlardı. Köylerinin sarıldığı, karşı koyarlarsa yakılacağı ve halkının öldürüleceği köylülere anlatılmış, bütün köy halkı meydanda yakılan ateşin etrafında toplattırılmıştı. Bir taraftan getirilenlerin üzerlerinde, cep, kol veya parmaklarında bulunan para, yüzük, bilezik gibi, değerli eşyaları soyuluyor, diğer taraftan evlere dalan eşkiyalar sandıkları parçalayarak bulduklarını alıyorlardı. Karşı koymak veya parasını vermek istemeyenlere vahşice saldırıyorlardı. İlk olarak köyün ileri gelelerinden Molla Ahmet efendi parasının yerini söylemediği için ateşe atılarak yakıldı. Karşı koymak isteyen Bucak Müdürü Hakkı efendi'nin parmakları taş üzerine konularak dipçikle ezildi. İşleri görülen erkekler de samanlığa dolduruldu.

Bu vahşet ve facianın seyrine dayanamıyan köy sığırtmacı İlyas oğlu

Hanna:

- Bu vahşete ne Allah, ne Musa, ne de İsa razı olur, sizler vicdansız canavarlarsınız; diyerek köy dışına fırlamış, Mersin'e doğru kaçmak istemişse de gözcüler tarafından yakalanarak öldürülmüştür. Bu sırada bu gözcülerin attıkları silah seslerini duyan köy içindeki eşkiyalar diğer köylerden yardım geldiğini sanarak evleri ateşe vermişler, köy çevresindeki arkadaşlarını da toplayarak sırtlara çekilmişler ve köyü mermi yağmuruna tutmuşlardı.

Köy halkı bir taraftan bulabildikleri çiftelerle eşkiyalara karşı koyarken diğer taraftan yanan evleri söndürmeğe uğraşıyorlardı. Mersin'e haber uçurmuşlardı. Çarpışma akşama kadar sürdü. Bu baskın sonunda Molla Mehmet, İlyas Hoca, Mehmet Alioğlu Veli, Fakı'nın Osman, Kör Abdurrahman Şehit olmuş, çoban İlyasoğlu Hanna öldürülmüştü. Bucak Müdürü İsmail Hakkı, Ali kızı Ayşe, Latif kızı Meryem, Ali kızı Teslime yaralanmışlardı. Birçokları da hafif yaralı idi. Yüzden fazla at, eşek, sığır, koyun ve keçi telef olmuştu. Seğmenli haberciden ilk olayı ve eşkiyaların Tece çevresinde bulduklarını öğrenen Jandarma Tabur Komutanı Binbaşı Hasan Zühtü bey Yüzbaşı Haydar bey'e hazırlanmasını bildirmiş, durumu ve harekete geçeceğini haber vermek üzere Governör Anfre'nin yanına gitmişti.

Anfre: "Hazırlıklı olmasını, fakat kendisinin durumu inceledikten sonra hareket emrini vereceğini" bildirmiş, bu suretle jandarmanın hareketi geciktirilmişti. Mutasarrıf vekili ise karar kabiliyet ve iktidarından yoksundu.

Mersin'de olayı geç vakit haber alan Türkler sokaklara dökülmüşler, caddeleri doldürmüşlardı. Galeyan içindeydiler. İngilizler top arabaları, süvari devriyeleri ile halkı

dağıtmaya çalışmışlar ve sokağa çıkma yasağı koymuşlardı. Fransızlar da kendi askerlerinin karargâh ve ikametgâhlarında tedbir almışlardı.

Takip başlıyor

22 Şubat 1919 günü şehirde hayat felce uğramıştı. Şehir içinde bir çarpışmadan korkuluyordu. Bu nedenle İngilizler aldıkları tertibatı kuvvetlendirdiler. Bir gün önce hazırlanan jandarma birliğinin harekete geçerek eşkiyayı takip ve imha etmesi için Governör Anfre nihayet emir verebildi. Yüzbaşı Haydar bey 25 silahlı ile Mersin Silifke yolu üzerinden Tömük istikametinde, Üsteğmen Galip Tekin bey 25 silahlı ile Karaisalı-Çavak – Emir’ler istikametinde harekete geçtiler. Türk İslam cemiyetinden Hacı Ömer ve nüfuscu Ziya bey’ler köylüleri harekete geçirmek üzere sağladıkları barut ve yuvarlak kurşunlarla Menteş – Emir’ler istikametine gittiler. İşgâl altında bulunmayan Silifke’den de on süvari kırk yaya Jandarmanın Yüzbaşı Hasan Hüsnü bey komutasında Silifke – Erdem’li istikametinde hareketi sağlandı.

Haydar bey Mezitli’den kılavuz ve Tece’den bilgi aldıktan sonra eşkiyayı Cırman sırtlarında aramağa koyuldu. Ancak, müfrezesindeki jandarmaların çoğu Ermeni ve gayri Türk olduğundan durumları şüpheli idi. Geç vakit sırtlarda eşkiyaya rastlandı ve çarpışma başladı. Ermeni jandarmaların çarpışmaya katılmadıkları ve gayri Türklerin havaya ateş ettikleri görülüyordu. Bununla beraber silah seslerini duyan çevre köylülerinin av tüfekleriyle yardıma koşmaları Haydar bey’i memnun etmişti. Bu ilk çarpışmada jandarma Gülek bucağının Kenzin köyünden Gök Ali Şehit olmuşsa da cesedi alınamamıştı.

23 Şubat 1919 sabahı Yüzbaşı Haydar bey eşkiyayı yoklamak üzere açtığı ateşe karşılık alamayınca kaçtıklarını anlayarak ilerlemişti. Bu sırada Şehit Ali’nin cesedi bulunmuş, fakat gözlerinin oyulduğu, kulak ve burnunun kesildiği görülmüştü.

Haydar bey eşkiyaların izi üzerinden ilerlemeğe başlamıştı. Binbaşı Hasan Zühtü bey de Bozon’da bulunan Galip bey müfrezesinin komutasını ele almış, eşkiyanın Araplar köyünde bulunan Fransız birliğindeki Ermeni gönüllülerine katılmamaları için tertibat almış, Emirler’in kuzeyinden Başnalar’a geçerek kaleye sığınan eşkiya ile çarpışmaya başlamıştı. Silah sesleri diğer müfreze ve köylülere de bir işaret olmuştu.

Eşkiyanın Başnalar kalesine ve çevresine hakim durumda olmaları sonucu fazla bir başarı elde edilmemiş ve sonunda Bahçe, mahallesinden şehre sığındıkları anlaşılarak takip durdurulmuştu. Bu son çarpışmada Çiftlik köyünden Hacı Baş oğlu Hacı Ali Çavuş ve İnsu Köyünden Halil Hoca Şehit olmuşlardı. Eşkiyadan bir Ermeninin öldürüldüğü ve kan izlerinden yaralılar olduğu anlaşılmıştı.

Yeniköy faciası

Ermeni eşkiyası gece Bahçe mahallesi Yeniköy mevkiinden Mersin'e giderken Müftü Abdullah Sıddık efendinin kardeşi Ahmet Hilmi efendinin bahçivani Trablusgarp asıllı Türk uyruklu bir şahsı altı kişilik ailesi efradile birlikte kasatura, süngü ve baltalarla delik deşik etmişler ve birkaçının başlarını gövdelerinden ayırmışlardır. Bu hunharca vahşetin Mersin'de duyulması halkın heyecan ve galeyanını son derece artırmış, buna karşılık işgâl makamları da daha sıkı tedbirlere başvurmuşlardır.

Jandarma Tabur Komutanı Binbaşı Hasan Zühtü Bey, Emniyet Kontrolörü Başçavuş Patini ve Hükûmet Doktoru Recepyan'dan kurulu heyetin cesetler üzerinde yaptıkları incelemede Doktor Recepyan bunların hepsinin balta ile öldürüldüklerinde ısrar etmiş, komutan ve komiserin kasatura yaralarını göstermelerine rağmen adi suç sayılarak cesetlerin gömülmesine izin verilmiştir. Neticede Trablusgarp'lı Abdullah adında biri yakalanmış, aylarca askeri mahkemelerde yargılanmış, Beyrut Yüksek Askeri mahkemesine sevk edilmiş ise de sonucunun ne olduğu öğrenilememiştir.

Cenazelerin gömülmesi büyük gösterilerle yapılmıştır. Bu olaylar Türkler'i büyük ölçüde uyarmış, şehir ve köylerde uyanık bulunmayı ve tedbir almayı sağlamıştır.

Cenazelerin kaldırılışı sırasında fevkalâde galeyan içinde bulunan halk ve köylerden gelenler Guvernör Anfre'nin ikametgâhı olan İngiliz uyruklu Vilyam Rikardsın evi önünde toplanarak arabalara konan cenazeleri bizzat takip etmesi için Guvernör Anfre'yi sıkıştırmışlardı. Fakat Anfre, halkın galeyanından çekinerek balkona dahi çıkamamıştı.

Askeri mahkemeler ve yetkileri

Fransızlar, Osmanlı idaresinin işlerine karışılmayacağı hakkında verdikleri teminata ve Mondros ateşkes antlaşmasına aykırı olarak Osmanlı kanunlarını bir tarafa itip çıkardıkları kararnamelerle güney bölgesini yönetmeye kalkıştılar. Bu arada çıkardıkları "Hükkam ve mehakimi askeriye ihdas ve teşkiline ait kararname" ile Adana, Mersin, Cebelibereket (Osmaniye) ve Kozan Guvernörlerine askeri hakim sıfatile Ordunun güven ve menfaatlarını bozan ve askeri memurlar tarafından yapılacak ilân ve kararlara uymayan siviller hakkında altı ay hapis ve ikiyüz lirayı geçmemek üzere kesin para cezası kesmek yetkisi verildiği gibi daha ağır cezayı gerektirecek suçlar için de üç Yüzbaşidan kurulu askeri mahkemeler teşkil ettiler. Bu mahkemelere ise bir yıl hapis ve beşyüz liraya kadar kesin para cezası kesmek yetkisi verildiği gibi baş Administiratör vasıtasile Baş Komutanlığın tasdiki şartına bağlı olmak üzere beş sene hapis ve beşyüz lirayı tecavüz eden cezalarla idam hükmü vermek yetkisi tanıldılar. Bu kararnameye uyularak bölgedeki birçok Türk vatandaşlarını uydurma suçlar ve karakuşî hükümlerle cezalandırmağa

başladılar.

Bu arada ailesi efradile birlikte vapurla İstanbul'a gitmekte olan Der'a Mutasarrıfı Kemal bey, vapurda bulunan Ermeni göçmenlerin ihbarı üzerine karaya çıkarılarak tutuklandı. Otele inen Kemal Bey'in eşi Türk İslam Cemiyeti tarafından Şihmanzâde Salih Efendinin evine yerleştirilmiş ve Kemal Bey'in işi ile de Cemiyet yakından ilgilenmiştir. Üç ay tutuklu kaldıktan sonra sorgusu yapılan ve Türk mahkemesine verilen Kemal Bey, Fransız ve Ermenilerin suç yükleme çabalarına rağmen Der'a'da yaptırılan tahkikat neticesinde, Ermenilerin sürülme veya öldürülmeleriyle bir ilgisi olmadığı anlaşıl原因 olarak iki ay daha tutuklu kaldıktan sonra beraat ederek İstanbul'a İslâm Cemiyeti tarafından gönderilmiştir.

Vatanseverler cezalandırılıyor

Fransız işgâl makamları vatansever olarak tanınan bazı kişileri diğer vatanseverlere ibret olmak üzere çeşitli surette cezalandırmak ve bir kısmını Kilikya sınırları dışına sürmek gibi hareketlerle Türkler'i sindirmek ve dolayısıyla Türk milli varlığını susturmak istiyor. Bu yolda her türlü çare ve vasitalara baş vuruyorlardı. Bu arada, Tarsus'lu Avukat Hamit (Yazgan) efendi beş yıl süre ile Kilikya dışı edilmiş, gizli cemiyet teşkili ve bazı şahıslara süikast tertip ettikleri bahanesile Sadık Paşa zade Necmettin, Şadi (Eliyeşil) Ziya bey zade Muvaffak Uygur, Öğretmen İsmet (Yahşi), Öğretmen Faik efendi zade Mahir (Okçu), maliye kâtiplerinden Nazım (İlteray) tutuklanarak Adana askerî mahkemesine gönderilmiş ve onaltışar gün tutuklu kaldıktan sonra Necmettin, Şadi ve İsmet bey'ler beşer yıl, Muvaffak bey iki yıl süre ile Kilikya dışı edilmişlerdir. Firarda bulunan Halim bey zade Salih (Güreş) ve Ahmet Can (Ramazanoğlu) onar yıl kalebentliğe mahkûm edilmişlerdi. Mahir ve Nazım beylerse serbest bırakılmıştır.

Mersin'de de çeşitli bahanelerle Türkler'den hapsedilenler vardı. Bu cümleden olmak üzere Galip Hasip bey, Kadı Tahsin bey, Hoca zade Ahmed efendi, pasaportçu diye anılan telgraf memuru Osman (Emrealp), Yedek Subaylardan Asım (Güler) ve Ali Selahattin (Akyar) Buluklu'lu Hamit, daha bir çok vatansever Türkler bir süre hapsedilmek suretile cezalandırılmışlardır.

Bir rozet olayı

Birinci Cihan Savaşı başında "Cihadi ekber" ilân edilmiş, bir tarafında Şeyhilislâmın bütün Müslümanlara savaşa katılmalarının farz olduğuna dâir fetvası, diğer tarafında Başkomutan vekili Enver Paşa'nın beyannamesi ve her ikisi üzerinde ayyıldızlı çapraz al ve yeşil bayraklar bulunan bildiriler bastırılarak her tarafa yayılmıştı. Bu çifte bayraklar rozet halinde yapılarak satılıyordu.

Hintli İngiliz ve Afrikalı Fransız Müslüman askerleri bunları aktarlarda her nasılsa görmüşler ve kapışarak satın almağa başlamışlardı. Tuhafiyeci Harput'lu Mustafa efendi de vitrinine bunlardan koymuştu. Bunu gören kunduracı bir Rum polis Karabet'e haber vermiş, Karabet'in kışkırttığı Ermeni askerleri de dükkâna saldırarak vitrini kırmışlar, rozetleri tepelemişler ve Mustafa efendi'yi dövmeye başlamışlardı. Biriken halkın müdahalesi ile Mustafa efendi kurtarılmış ve emniyete götürülmüştü.

Türk Bayrağı rozetlerini satmakla suçlandırılan Mustafa efendi'nin ifadesi alınmış ve yargılanmak üzere askeri mahkemeye verilmişti. Ancak, bu gibi şeyleri satmayı önleyen bir kanun bulunmadığından bir daha satmaması tenbih edilerek bırakılmıştı. Bununla beraber, bütün aktar ve tuhafiyeci dükkânlarında rozet satışı gizli olarak sürdürülmüştü.

Hükûmet konağına bayrak çekilmek isteniyor

Tahrirat Müdürü Salim bey Mutasarrıf vekili olunca yerine Adana'dan gayet iyi Fransızca bildiği için "Monşer" diye anılan Süleyman bey getirilmişti. Fakat vatansever bir zat olan Süleyman bey ne Anfre ile ne de Salim bey'le anlaşamamıştı. Salim bey, Türkler aleyhindeki tekliflerde Süleyman bey'i Anfre ile karşılaştırarak bir maşa gibi kullanmak istiyordu. Anfre hükümet konağına Fransız bayrağı çekirmek kararında idi. Önce nabız yoklamak ve bunun Türkler üzerindeki etkisini anlamak için bayrak çekileceğini söylenti halinde yaymıştı. Bunu duyan dâire amirleri ve Türk İslâm Cemiyeti yöneticileri bunun önlenmesini Mutasarrıf vekilinden istemişlerse de Salim bey, iyi Fransızca bildiği için bu işin Süleyman bey tarafından yapılmasını istemişti.

Süleyman bey'in: «Kendisinin Osmanlı hükümetinin mümessili olduğunu ve bu görevin de kendisine düştüğünü, eğer Governör'ün tercümanına güveni yoksa tercümeyi kendisinin yapacağını" söylemesine rağmen Salim bey korkaklık göstermiş, Süleyman bey bu vazifeyi benimseyerek Governöre çıkmış:

- Bu olaydan dolayı Türkler ayaklanırsa sorumlusu sizsiniz; size ağıra malolur. Şeklinde sert tartışmalarda bulunmuş, Türk mümessili Hacı Ömer bey de:

- Fransızların Mersin'de misafir olduklarını, hükümet konağına Türk Bayrağının çekilmemesine ses çıkarmıyorlarsa bunun asayişini bozmamak için olduğunu, yoksa Türkler'in Bayrakları uğruna kanlarını son damlasına kadar akıtmaktan kaçınmayacaklarını sert bir dille söylemiş, Anfre "sonra görüşürüz" diye Hacı Ömer bey 'i savmıştı.

Bu arada Türk İslâm Cemiyeti tercüman Rüştü vasıtasile İngiliz işgâl Kuvvetleri Komutanına başvurmuş, neticede Governör Anfre'den konağına bayrak çekilmemesi vâdi alınmıştı. Hükümet konağına Fransız bayrağını çekemiyen Anfre, buna mukabil kendi

makamı olan Genel Meclis salonunun güney penceresi önüne Fransız bayrağı çekmeye başlamıştı. Türk memurları Fransız bayrağı altından geçmemek için hükümet konağına kuzeydeki kapıdan girmeye başlamışlardı. Bunu gören Governör, Mutasarrıf vekiline önlenmesini emretmiş, Salim bey de, “bu işi Tahrirat Müdürü Süleyman bey sağlayacaktır” diye yine Süleyman bey’i öne sürmüştü. Governör tarafından çağrılan Süleyman bey bu isteği reddetmiş, Governör’ün “ ya geçmeyi sağlayacaksın veya istifa edeceksin yahut seni bir kararname ile Kilikya dışı edeceğim” demesi üzerine Süleyman bey bir gece Mersin’den ayrılmış, yerine Adana’dan Ragıp bey gönderilmişti.

DÖRT VE BEŞİNCİ BÖLÜM

-KURTULUŞ SAVAŞINDA MUT, SİLİFKE, ANAMUR

- GÜLNAR VE ERMENEK

- MERSİN’E TERTİPLENEN İLK KUVAVİ MİLLİYENİN KURULUŞU

Aslında iki bölüm olan “Kurtuluş Savaşında Mut, Silifke, Anamur, Gülnar ve Ermenek ile Mersin’e tertiplenen ilk Kuvayi Milliye’nin kuruluşu” mahiyet itibariyle birbirine karışan daha doğrusu birbirini tamamlayan iki bölüm halinde görüldüğünden her ikisini bir bölümde mütalaa etmeyi uygun bulduk.

Kurtuluş Davasına Toplu bir bakış

Yurdumuzun hemen tamamının galip devletler tarafından işgal edilmiş olması ve bu işgaller sırasında cereyan eden acı olaylar, 4 yıllık bir savaşın yorgunluğundan bıkan Türk milletini uyarmıştı. Yurdu kurtarmak çabasını güden aydınlar her tarafta kurdukları cemiyetlerle kurtuluşa doğru bir zemin hazırlıyorlardı. Kars’ta Milli Konsey, Erzurum’da Vilayat-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuku Milliye, Trabzon havalisinde Ademi Merkezîyet, İzmir’de Reddi İlhak, Konya’da Taalii İslâm, Bitlis ve Elaziz’de Kürt Taali, Trakya’da Paşaeli Cemiyetleri kurulmuştu. Adana’nın ileri gelen bazı şahsiyetleri de İstanbul’da “Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”ni kurmuşlardı. 20 Kasım 1918 de bu cemiyetin başkanlığına Meclisi Ayan (Senato) reisi Menemenci oğlu Rifat Bey seçilmişti. Üyeleri eski Dışişleri Bakanı Nabi Menemencioğlu, eski Nafia Bakanı Ali Münif

Yeğena, Halep milletvekili Ali Cenani ve elçilerden Rüstem Bey'di. Ancak bu cemiyetler ve kurtuluş çabaları tek merkeze bağlı bulunmadığı ve tekelden idare edilmediği için müsbet bir netice veremiyor, yapılan protestolar ise galipler üzerinde en ufak bir etki yaratmıyordu. Onlar bildiklerini okuyor ve yapıyorlardı. Diğer taraftan İstanbul'daki bazı aydın ve düşünürler de kurtuluşu toplu bir halde büyük devletlerden birinin himayesine (mandasına) sığınmakta görüyorlardı. Bilhassa Amerika' ve İngiliz mandası altına girme çaba ve propogandası almış yürümüş, bu maksatla İngiliz taraftarlığı güden Hürriyet ve İtilaf partisi ileri gelenlerinden bazıları tarafından bir de "İngiliz Muhipleri Cemiyeti" kurulmuştu. Padişah ve hükümeti ise kurtuluşu düşmana yaranmakta ve onlardan merhamet dilenmekte görüyor, galiplerin haysiyet kınıcı en ufak arzularını bile bir emir telakki ederek yerine getirmeyi bir görev b i l i y o r d u . Anafartalar kahramanı ve yurt sınırlarında yedinci ordu komutanı olarak düşmanları durduran ve yenen mirliva (tuğgeneral) Mustafa Kemal Paşa üçüncü ordu müfettişi sıfat ve selahiyetiyle 19 Mayıs 1919 da Samsun'da Anadolu topraklarına ayak bastı ve daha ilk günden itibaren milleti uyarmaya ve kurtuluş davası etrafında tekvücut haline getirmeye başladı. 23 Temmuz 1919 da Erzurum'da toplanan "Vilâyâti Şarkiye Müdafa-i Hukuku Milliye Cemiyeti" kongresi kurtuluş çabasının ilk basamağını teşkil etti. Bu arada çok sevdiği askerlikten de istifa ederek "Sine-i millette bir terd-i mücahit" olarak bütün varını ve varlığını kurtuluş davasına adayan Mustafa Kemal Paşa 4 Eylül 1919 da topladığı Sivas kongresi ile ikinci basamağı da aşmış oldu. Sivas kongresi tarafından seçilen Heyeti Temsiliyenin ve bu heyetin başkan ve yürütücüsü Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelişi (27 Aralık 1919) ve İstanbul'un işgali ile Mebusan Meclisinin dağıtılması üzerine 28 Nisan 1920 de Ankarada toplanan Büyük Millet Meclisi ve Hükûmetinin teşkili kurtuluş davasının üçüncü basamağını teşkil ettiği gibi bu davaya hukuki bir yön vermiş oldu. Sıra düşmanları kovarak Türkiye'yi Özgür ve eğemen bir hale getirmeye gelmişti. Bilindiği gibi bu da birçok safhalardan geçerek başarılıydı.

İstiklal Savaşının milletler arası etkisi ve sonuçları

Türk istiklâl savaşı milletlerarası etkisi bakımından da önemle incelenmeye değer. Bu etkileri şu esaslarda özetlemek mümkündür:

1 – Türk istiklal savaşı ve onun ayrılmaz bir bölümü olan Çukurova kurtuluş savaşı bütün dünya mazlum milletlerine hür ve eğemen yaşamak isteyen bir milletin mutlâka muvaffak olacağına en parlak bir örneğini vermiştir.

2 – Türk istiklal savaşı o güne kadar bütün dünyaca silah, cephaneye ve malzeme gibi bir

savaşın kazanılmasında birinci derecede amil sayılan şeylerin basit birer araç olduğunu ve asıl gücün milletin kendi varlığında ve direnme çabasının üstünde olduğunu ispatlamıştır.

3 – O güne kadar “Büyük” diye anılan emperyalist devletlerin sömürge zihniyetini kökünden baltalamış ve yıkmıştır.

4 – Çağdaş “Hür milletler, topluluğu” Türk istiklal savaşından ilham almıştır.

Kuvayi Milliye Kuruluşunun ilk önderleri

Mersin’e tertiplenen Kuvayi Milliyenin nasıl kurulduğuna geçmeden önce (konunun izlenmesinde kolaylık sağlayacağı düşüncesiyle) bu kuruluşa önderlik eden şahsiyetleri kısaca tanıtmakla konumuza girmek istiyoruz:

1 – Topçu yarbayı İzzet Bey: Kuvayi Milliyenin ilk kuruluş günlerinde Konya’da onikinci kolordu topçu komutanı olan yarbay İzzet Bey verdiği emir ve direktiflerle kuruluşun askerî yönden teşkilâtlanmasını sağlamıştır.

2 – Binbaşı Hüseyin Hüsnü Bey: 12. Kolordu emrinde bulunan binbaşı Hüseyin Hüsnü Bey, Konya Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkeziyesi Başkanı olarak ilk kuvayi milliye kuruluşunun meydana gelmesini sağlamıştır.

Bir başka deyimle; yarbay İzzet Bey Kuvayi Milliyenin askerlik bakımından güçlenmesine çalışıyor, İçel’de ilk teşkilatın çekirdeğini hazırlayıp atmış bulunuyordu. Binbaşı Hüseyin Hüsnü Bey ise Konya, Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkeziyesi başkanı sıfatıyla kuvayi milliyenin sivil (milis-gerilla) yönünü tanzimle görevli bulunuyordu.

3 – Binbaşı Emin (Mengenli) Bey; Koçhisar’da Müdafaa-i Hukuk Başkanı olarak teşkilâta memur edilen aynı görevle Silifke Askerlik Şube Başkanlığına atanan Binbaşı Emin Bey, Mut, Gülnar ve Silifke’de Kuvayi Milliyenin kuruluşunda birinci derecede rol almış, Müdafaa-i Hukuk Heyeti Temsilîyesi emri ile dördüncü mıntaka komutanlığı, Ermenek, Mut ve Gülnar, Anamur, Silifke havalisi Kuvayi Milliye komutanlığı ve mevki komutanlığında vazife görmüştür.

4 – Milis yüzbaşı Emin Resa (Arslan) Bey: Birinci Cihan Savaşında teşkilâtı mahsusada görevli olan milis yüzbaşı Emin Resa Bey, Iğın’da Kuvayi Milliye tekilâtına memur bulunduğu sırada Mersin’e tertiplenecek Kuvayi Milliye müfrezeleri komutanlığında çalıştırılmak üzere binbaşı Hüseyin Hüsnü Bey tarafından Konya’ya çağırılmış ve görevlendirilmişti.

Mut’ta ilk kuruluş

12. kolordu topçu komutanı yarbay İzzet Bey, Sivas’ta Müdafaa-i Hukuk Heyeti

Temsiliyesinden alınan talimat gereğince Mut'a gitmiş ve burada Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtını kurmuş ve 1 Kasım 1919 da beyannamesini kaymakamlığa vererek resmen teşkil etmiştir. Sonradan yapılan bazı değişiklikler ile Mut Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti şu zatlardan kurulmuştur:

Asil üyeler

1 – Başkan: Mahmut Beyoğlu Mirza Bey

2 – İkinci Başkan: Müftü Nadir Bey;

Üyeler

3 – Abdullah Beyzade Yakup Bey;

4 – Kale mahallesinden Naip Ali Bey (ilk devrede Silifke milletvekili);

5 – Reji memuru İsmail Bey;

6 – Hüseyin Efendi zade Tahsin Bey;

7 – İzmirli Ahmet Bey;

8 – Hacı İbrahim zade İbrahim 'Bey;

9 – Abdullah Beyzade Ahmet Bey;

Yedek üyeler

1 – Müftü zade Hüseyin Efendi;

2 – Doktor Hamdi Bey;

3 – San Kavaktan sabık müdür Hakkı Bey;

4 – Binbaşı Ziya Bey;

5 – Sabık mal müdürü Emin Bey;

6 – Çakır Hüseyin Usta;

7 – Posta müdürü Ali Haydar.Bey;

8 – Uzun Ali Efendi;

9 – Ermenekli Hacı Ahmet Efendi.

Bu suretle teşekkül eden Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti düzenli bir çalışma ile işe başlamış bu arada Naip Ali Efendi yayla koluna ve eski nahiye müdürü Hakkı Bey Sahil ve Abdullah Bey zâde Ahmet Bey Sinanlı koluna memur ederek bağış teminine ve Mut bölüğünün teşkiline karar vermiştir.

Silifke'de ilk kuruluş

Mut teşkilatını ikmal eden yarbay İzzet Bey buradan Silifke'ye hareketle 9 Kasım 1919 da

Silifke Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyetini kurmuş ve “Konya Müdafaa-i Hukuku Milliye Heyeti temsiliyesine” hitaben tanzim ettirdiği mazbatayı da alarak Konya’ya dönmüştür. Aynı zamanda Kuvayi Milliye teşkilatının ne suretle çalışacağını belirten bu mazbatayı tarihi önemine binaen aynen kaydediyoruz: (Bu mazbatanın aslı cemiyetin Mersin şubesi arşivindedir)

a) Kuvayi Milliye Teşkilatı:

- 1 – Merkezi Silifke olmak ve Liva namına Silifke Mut, Gülnar, Anamur kazaları milli bölüklerinden tereküp etmek üzere dört bölüklü bir milli alay teşkil, edilecek ve ayrıca Adana hududunda Lamaslı Şihman Ağazade Hüsnü Efendi kumandasında bir Adana hudut taburu bulunacak ve tabur komutanı Hüsnü Efendi Silifke heyeti merkeziyesi ve milli alay komutanı ile irtibat tesis edecektir.
- 2 – Milli bölükler esliha ve cephanesi kısmen ehali elinde bulunan ve hariçten tedarik edilecek olan ve kısmen de jandarma deposundaki rus tüfekleri ile kolordunun Karaman deposundan ita ve temin edilecektir.
- 3 – Milli bölükler lâakel yüz nefer mevcudundan ve üç takımdan mürekkep olacak ve ihtiyat cephane ve eşyayı sairesini esnayı harekette nakl için mekkâri hayvanatı kaza heyetlerince temin ve ihzar edilecektir.
- 4 – Milli bölükler efradının hali içtimade veya bir vazife ifası için herhangi bir mahalle sevkinde gerek iaşeleri ve gerekse hanelerindeki ailelerinin iaşelerinin temini ve infakı kaza heyetlerince temin edilecektir.
- 5 – Milli bölükler efradının elbiselerinin yeknesaklığı ve kâffesinin birer fişekliği bulunması lâzımdır. Bu husus da kaza heyetlerince temin edilecektir.
- 6 – Efrada verilecek yövmiye miktarı: Yövmiye birer çift ekmekle beraber neferlere yirmişer, çavuşlara kırk, takım komutanlarına altmış ve bölük komutanlarına yüz kuruş verilecektir.
- 7 – Herhangi bir vazife hengâmında milli bölükler efradından mecruh olacaklara derecesine göre elli, yüz ve şehit olanların ailesine ikiyüz lira verilecektir.

B) Tertibatı maliye ve ianenin sureti cibayeti:

- 1 – Fukarayı millet müstesna olmak üzere kendi idaresinden fazlaca emval ve nukudu olan her müslim şer’an üzerimize farz olan zekat nisbetinde millet sandığına iane vereceklerdir. İşbu cibayet edilecek iane kaza heyeti idarelerinin nezaretinde bir kasaya vazı ve sarfedilecektir.

2 – Her kaza heyetlerinin Hıfzı nukud için bir kasaya veya bir bankaya vazı suretiyle korunacağı gibi malı olup da nakid yerine zahire vermek arzu edenlerin ita edecekleri zahirenin itharına mahsus bir de ambarları bulunacak ve mezkur ambar dahi kezalik heyetin nezaretinde milli efradın iaşesine tahsis edilecektir.

3 – Silifke heyeti merkeziyesi Şihman ağazade Hüseyin Efendi ve gerek diğer vasıtalarla Mersin ve Adana ile muhaberati hafiyede bulunarak daima düşmanın ahvaline dair alacakları malumat ve ermeni çetelerinin miktarına göre tedabir ittihaz edeceklerdir.

4 – İşbu muhaberatin tesrii için jandarma tabur komutanlığı tarafından Yağda nahiyesinde tesis edilecek telefon ve telgraf, müdürü tarafından mezkur nahiyeye tevdi temin edilecek telgraf hattından istifade edilecek.

5 – Nefsi Silifke heyetinin emrinde ayrıca 12 atlıdan mürekkep bir suvari takımı dahi tertip edilecektir.

6 – Nefsi Silifke heyeti bir taraftan dahi millet sandığının tezyidi varidatına medar olmak üzere Taşucu iskelesinden ecnebiye ihraç edilecek her nevi emteadan bir ianei milliye hissesi tertip ve civayet edecektir. (Kerestenin beherinden yirmibeş, sair emvalin kiyyesinden bir kuruş)

7 – Silifke heyeti Konya heyeti merkeziyesi ile daima muhaberatta bulunacak ve mühim hususat şifre ile bildirilecektir.

C) Vazife:

8 – Silifke hududunun muhafazası, Adana'daki dindaşlarımızın düşman ve ermeni katliamlarından siyaneti ve teşkilâtı milliyemizin Mersin'e kadar tevsii ve emrolunduğu takdirde İzmir kuvayi milliyesine malen muavenette bulunmaktır.

İşbu 8 madde ile karar altına alınan hususatı bugünden itibaren icra ve ifaya sarfı mesai edileceğini arzederiz.

Bu önemli mazbatanın altında şu imzalar bulunmaktadır: Mebusu sabık Hafız Emin, Meclisi İdare azalarından Sadık, Hacı Hulusi, Silifke Müdafaa-i Hukuk Milliye reisi Maarif Müdürü Besim, Yusuf efendizade Ahmet, Hacı yahşizade Emin, Hakkâk Emin, Helvacı

zade Mustafa, Hacıpaşa zade Halil, Rızaefendi zade Sami, Emin efendi oğlu Mehmet Akif, Mehmet ağa oğlu Hüseyin, İdadi Müdürü Sait, Belediye reisi Süleyman.

Silifke Heyeti Merkeziyesi tarafından tanzim ve Konya Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkeziyesine sunulan bu mazbatanın hükümleri bazı sebepler yüzünden tatbik edilememiş, Binbaşı Emin Bey'in vazifeye başlaması ve Silifke'nin açıkça kuvayi milliyeye iltihakı sonunda aynen tatbik edilmiştir.

Mersin'e mürettep ilk kuvayi milliyenin kuruluşu

Mustafa Kemal Paşa henüz Sivas kongresini toplamadan önce Heyeti Temsiliyesinin başkanı bulunduğu vilâyât-i şarkiye müdafaa-i hukuku milliye cemiyetinin tüzük ve beyannamelerini bütün kolordulara, valilere ve belediye başkanlarına bildirdiği gibi İstanbul'da bulunan işgal kuvvetleri makamlarına da tebliğ etmişti.

Kolordulara ayrıca bu tüzük ve beyannamelerden başka bir de gizli talimat gönderilmiş ve bu kolorduların hangi bölgelere ne gibi yardımlar yapacağı belirtilmişti. Bu arada Çukurova bölgesi iki bölüme ayrılmıştı:

- 1 – Ankara'da bulunan 20. kolordu kuzeyden Kilikya'ya girecek kuvvetleri hazırlıyacak, destekliyecek ve gerekli yardımlarda bulunacak.
- 2 – Konya'da bulunan 12. kolordu Kilikya'ya batıdan girecek kuvvetleri kurup düzenleyecek, gerekli silah ve malzeme yardımları yapacak.

Bu talimat gereğince Konya'da gerekli hazırlıklara başlandı. Binbaşı Hüseyin Hüsnü Bey bu işe memur edildi. Hüseyin Hüsnü Bey bu iş için birinci cihan savaşında teşkilatı mahsusada görev almış bulunan ve o günlerde Ilgın'da milli teşkilât yapmakla vazifeli Emin Resa (Arslan) Beyi uygun buldu ve kendisini Konya'ya çağırdı. Rahmetli Emin Arslan Karakaş 1943 de Mersin'de yayınladığı "İçel Kurtuluş Savaşı" kitabının birinci cildinin 6 ve 7. sahifelerinde bu olayı şöyle anlatmaktadır: "Ilgın'da milli kuvvetler teşkilatı ile uğraşmakta idim. Konya'dan Binbaşı Hüseyin Hüsnü imzası ile şöyle bir telgraf aldım:

Ilgın'da kuvayi milliye teşkilatına memur ihtiyat yüzbaşı Emin Resa Beye: Ilgın kuvayi milliye teşkilatını idare etmek üzere vazifenizi müdafaa-i hukuk reisi Esiroğlu

Ali' ve jandarma komutanı Mülazım Kâzım Efendilere talimat vermek suretiyle devrederek heyeti temsiliyeden alınan emir üzerine Konya heyeti merkeziyesince "Adana'ya mürettep 1. nolu umum Kuvayi Milliye fedai müfrezeleri kumandanlığı"na tayin edilmiş olduğunuzdan talimat almak ve hemen teşkilata başlamak üzere acele Konya'ya teşrifinizi rica ederim.

Konya 6.12.1919

Konya Heyeti Merkeziyesi
Kuvayi Milliye Teşkilatına Memur
Binbaşı Hüseyin Hüsnü

Bu emri alır almaz gereğini yaptıktan sonra arkadaşlarıma veda ederek beraberime ilk müfrezemden tatar Abdullah çavuş ile Argıt Hanlı Ali Efeyi alarak 6 Aralık 1919 da Konya'ya geldim.

Konya'da düşman askeri (İtalyanlar) bulunmakta ise de gerek Konya havalisinde ve gerekse nefsi Konya içinde Kuvayi Milliye Teşkilatı durmadan ilerlemekte ve kuvvetli bir varlık halini almakta idi. Teşkilâta memur Binbaşı Hüseyin Hüsnü Bey geceleri evinde, gündüzleri hukûmet civarında Alif Bey'in yazıhanesinde bütün gayretiyle çalışıyordu. Kendisine aynı gün öğleden sonra bu yazıhanede ziyaret ettim. Teşkilat hususunda kendisiyle işbirliği yapan Adanalı Eşraftan Zamir (eski Adana milletvekili Damar Arıoğlu merhum) bulunuyordu. Bana verilen bu milli vazifeden dolayı kendisine teşekkürlerimi sundum ve verilecek talimatı istedim.

Çok fazla meşguliyeti olmakla beraber bana gerekli talimatı verdi. Teşkilata Konya'dan itibaren başlanacak, Karaman, Mut, Mağara, Silifke, Lamas, Elvanlı, Erdemli, havalisinde süratle teşkilât yaparak fedai müfrezelerin kadroları doldurularak Mersin ve civarında bulunan düşmanla temas edilerek Adana'ya doğru harekâta geçilecektir.

Hüsnü Bey'in yanında bulunan yeni tanıdığım Adanalı Damar Bey gidilecek yerler hakkında bana hayli bilgi verdi. "

O günlerde ordudan terhisler devam ediyordu. Emin Resa Bey 7 Aralık 1919'dan 3 Ocak 1920'ye, kadar hemen her gün istasyona giderek askerlikten ayrılmış memleketlerine dönmekte olanları aradı, bulduklarına maksadını anlattı. İnanılabildikleri şunlardı:

1 – Adanalı Hasan Tahsin (Şahin Efe sonradan Mersin belediyesi zabıta memuru merhum)

- 2 – Yusuf çavuş. (Babasız Yusuf adıyla maruf);
- 3 – Arap Mehmet çavuş;
- 4 – Hacı Ali;
- 5 – Niyazi;
- 6 – Şükrü çavuş (Sıhhiye)
- 7 – Mersinli Hakkı çavuş; (Useli köyünden);
- 8 – Kürt Yusuf;
- 9 – Çerkes Süleyman;
- 10 – Adanalı Hamdi; (makinelî tüfek başçavuşu)
- 11 – Adanalı Nuri;
- 12 – Emin Resa oğlu Şinasi;
- 13 – Emin Resa oğlu Nâsîh.

Binbaşı Hüseyin Hüsnü Bey tarafından Konya’da silah ve teçhizatı tamamlanan kabile görülüp sezilmemek için gece yürüyüşü ile 5 Ocak 1920 de Çumra üzerinden Karamana hareket etti. Mevsim icabı havanın sertliği yüzünden yürüyüş güç olmakla beraber sabaha karşı Çumra istasyonunda Hüseyin Ağa’nın kahvesine ulaştı. Burada müfreze Çumralı Ali Çavuş iki arkadaşı ile katıldı. Bir süre istirahatten sonra tekrar yola devam edilerek 6 Ocak 1920 günü saat yarımında Karaman’a varıldı. Konya’dan müfrezenin hareketi Karaman’daki teşkilâta bildirilmiş olduğundan belediye başkanı Hüseyin ve eski milletvekili Arif Beylerle kalabalık bir halk tarafından karşılandılar. Bir süre istirahatten sonra hazırlanan yerlere yerleştirildiler. Havaların müsadessizliği ve sürekli kar yağışı yüzünden müfreze Karaman’da 13 gün bekledi. Bu süre içinde teşkilât genişletildi. Karaman’da müfreze katılanlar şunlardır:

- 1 – Kozanlı Mustafa Nail- yedek teğmen (şehit merhum);
- 2 – Genç İzzet – yedek teğmen (Adana’lı Tefik Bölgen rahmetli);
- 3 – Mut’un Kıroba köyünden Mustafa;
- 4 – Mut’un Şanseli köyünden Gedik Ali;
- 5 – Mut’un Fakirce köyünden Durmuş oğlu Hüseyin;
- 6 – Mut’un Dere köyünden Cafer;
- 7 – Mut’un Dere köyünden Karakulak Mustafa;
- 8 – Mut’un Dere köyünden Tosun;
- 9 – Karamanlı Deli Nuri;
- 10 – Karamanlı Hacı Mehmet;

11 – Karamanlı Nuri Çavuş;

12 – Karamanlı Bektaş.

Bu 12 fedainin elbise ve giyim eşyaları Karaman Müdafaa-i Hukuk Heyetince silah ve teçhizatı da askerlik şubesi başkanı binbaşı Murat Bey delaletiyle 139 uncu piyade alayı deposundan sağlandı.

Kar yağışının devamına ve havanın sertliğine rağmen 27 kişilik müfreze 20 Ocak 1920 de halkın coşkun gösterileri ve zafer dilekleri ile Karaman'dan uğurlandılar. Ancak, Karaman'dan katılan fedailerden yolları, bilenler bulunduğu halde yağışın artması yüzünden geceyi ormanda geçirmeye karar verdiler. Bir süre sonra etraftan köpek seslerinin duyulması üzerine işaret tabancası kullanan müfreze üç süvari geldi ve kendilerini yakında bulunan Medrese köyüne dâvet etti. Geceyi burada geçiren müfreze sabahleyin aldıkları kılavuzla birlikte yürüyüşe geçti ve 22 Ocak 1920 günü akşama yakın bir zamanda Mut'a ulaştı. Başlarında müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Mirza Bey olduğu halde şehrin ileri gelenleri ve halk tarafından coşkun gösterilerle karşılandılar. Mutlular bu gelişiyi bir bayram havası içinde kutlayarak gelenleri önceden hazırladıkları yerlere yerleştirdiler.

Mut'ta durum ve teşkilât

Yukarıda Mut'da kurulan ilk müdafaa-i hukuk heyetini belirtmiştik. Bu heyet müdafaa-i hukuk umumi merkezinden gönderilen talimat ve nizamnameye göre çalışmaya başlamış bütün vatandaşların isimlerini ve ayda ne vereceklerini aylık aidatı gösteren bir esas defteri ve bir de karar defteri sağlıyarak işe başlamıştır.

Mut Bölüğü kuruluyor

Müdafaa-i hukuk heyeti yarbay İzzet Bey'den aldıkları direktife dayanarak cemiyetin köylerde de şubelerinin kurulmasına başladı. Müftü Nadir ve Abdullah beyzade Ahmet Beyler Mut köylerinde teşkilata memur edildiler. Bu kişiler birer birer köyleri dolaştılar. İyi bir hatip olan, Müftü Nadir Efendi açık, seçik ve halkın anlayacağı bir dille konuşarak halkı heyecana getiriyordu.

Kısa bir zaman içerisinde her köyün Nüfusuna göre bir veya iki gönüllü kaydedildi. Bunları birer aylık erzakı da kendi köyleri tarafından sağlanarak Mut'a gönderdiler. Bu suretle 130 mevcutlu Mut bölüğü kurulmuş oldu.

Diğer taraftan başkan Mirza Bey bu yeni gönüllülerden 5 kişi alarak Çömelekli Hacı Ali Efendi ile birlikte Mağara nahiyesi köylerinde teşkilat kurmağa ve gönüllü yazmağa

başladı. Bu faaliyetten haberdar olan İstanbul Hükûmeti tarafı Silifke mutasarrıfı Esat Rauf Bey bu harekât ve teşkilatı önlemek maksadiyle köylere yayınlar yaptıysa da muvaffak olamadı. Şehir içi ve dışı zamanla tamamen teşkilâta girdi.

Karaman'dan silâh getiriliyor

Böylece teşkilât düzenlenirken silâhlanmaya da önem verildi. 12 kolordunun gizli bildirisi üzerine Kasım 1919 ayı sonlarında Müdafaa-i Hukuk Heyeti, Müftü Nadir ve İzmirli Ahmet Beyleri Karaman'dan silah getirmeye memur etti. Elleri bir açık mazbata vererek yola çıkardı. Bu iki zat Mut köylerinden kira ile deve sağlayarak karda kışta binbir zorluğu yenerek Karaman'a vardı. Bu silâhları teslim memur Binbaşı Nuh Zeki Bey'in gösterdiği kolaylık neticesinde gece teslim alındı.

Müftü Nadir ve İzmirli Ahmet Beyler teslim aldıkları silahlar arasından kendileri için birer mavzer alarak kafilenin koruma işini de üzerlerine almış oldular ve bu emaneti sağlam olarak Mut'a iletmek için canla başla çalıştılar. Dört gün yolculuktan sonra karlı bir gecede Mut'un Meydan mahallesi camiine depo edip başına da Kuvayi Milliye gönüllülerinden ilk nöbetçiyi diktiler. Bu silâh ve cephanesini 5 Aralık 1919 da Mut Müdafaa-i Hukuk Heyetine eksiksiz teslim olundu. 18 deve ile getirilen bu silâhlar 200 mavzer ve 30 bin mermiden ibaret olup kira tutarı olan 36 lira Müdafaa-i Hukuk kasasından ödendi.

Teşkilât Genişletiliyor

Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kendi ilçelerinin köylerinde teşkilatı tamamladıkları gibi Silifke'nin Mağara (Kirobası) bucağında ve bu bucağa bağlı köylerde de teşkilat kurdu. Ayrıca (4008,50) lira tutarlı üç aylık bir bütçe yapıp bu paranın sağlanması için köylere salgın yaptı. Bunları sağlamak üzere memurlar tayin etti.

Mut bölüğü düzenleniyor

Mut teşkilatını Konya'dan verdiği direktiflerle yöneten topçu yarbay İzzet Bey'in talimatı üzerine Karaman'dan getirilen silahlar makbuz karşılığı toplanan gönüllülere dağıtıldı. Her silaha 150 de fişek verildi. Bu sırada Mut'ta bulunan jandarma yüzbaşılığında ayrılma Mazhar Paşa torunu Yaşar Bey 31 Aralık 1919 tarihli kararla ve 1 Ocak 1920 den muteber olmak üzere Mut bölüğü komutanlığına Müdafaa-i Hukuk Heyetince tayin edildi.

4 kola ayrılan bölüğün takım komutanlıklarına da:

- 1 – Sarıkavak takım komutanlığına Çukurbağdan yedeksubay Abdullah Tabak;
- 2 – Sinanlı takım komutanlığına Alaçam köyünden yedeksubay Hacı Halimzade Halil;
- 3 – Yayla kolu takım komutanlığına Göme köyünden yedeksubay Hacı Ömer ağazade
A h m e t ;
- 4 – Merkez takım komutanlığına Göktepe köyünden yedeksubay Güdük oğlu Osman Efendiler tayin edildiler.

Teşkil edilen bölük erlerinin toplu bir halde ve hep bir arada oturmaları sakıncalı görüldüğünden bunlar takımlar halinde kasabanın muhtelif semtlerine yerleştirildiler. Bilhassa doğugüneyden Mağara istikametinde gelmesi muhtemel tehlikeye karşı tedbir alındı. Silâh ihtiyacı arttığı için yapılan yazışma sonunda yeniden 200 silahla 30 bin fişek verilmesi emredildiğinden bunlar da üyelerden Ali Haydar Bey tarafından getirilerek Müdafaa-i Hukuk Heyetine teslim edildi. Resmen Kuvayı Milliyeye kaydedilen gönüllülerden başka Müdafaa-i Hukuk Heyeti üyeleri ile güvenilir kimselere de istendiği zaman arızasız ve noksansız teslim edilmek şartıyla ve yarbay İzzet Beyin emriyle silah ve cephaneye dağıtıldı.

Subay ve erata maaş veriliyor

Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti hazırladığı bütçeye ve 2 Ocak 1920 de aldığı karara göre subay ve erata verilecek maaşı da tesbit etti. Buna göre:

31.50 lira bölük komutanı;

30 lira takım subayları;

24 lira başçavuş;

21 lira çavuş;

18 lira onbaşı;

15 lira piyade – sabit erata;

25 lira piyade – seyyar erata ve postalara;

20 lira kâtip ve veznedarlara maaş tahsis edilmiş ayrıca görünmez masraflar karşılığı olarak bütçeye 800 lira konulmuştur.

Mut'taki silâhlar alınıyor

Teşkilâtın genişlemesi silâh ihtiyacını arttırdığından Mut Müdafaa-i Hukuk Heyeti jandarma deposunda kullanılmaz bir halde duran silâh ve cephaneyi kendilerine verilmesi için aldıkları karar gereğince Müftü Nadir Efendiyi Kaymakam Ali Bey'e

gönderdi. Yazıyı okuyan kaymakam mânalı mânalı gülmüş ve duraklamıştı. Sebebini soran Müftüye: “Belinde tek tabanca, boynu kayıştan görünmez diye bir atasözü vardır. Onu hatırladım da güldüm. Biz Alman ve Avusturyalılarla ittifak halinde iken galip devletlere yenildik. Anadolu yalnız başına bu devletlerle nasıl uğraşacak! Onu düşünüyorum.” deyince Müftü Nadir Efendi’nin:

“Beyefendi meselenin dıştan görünüşü gerçekten buyurduğunuz gibidir. Ancak, kelleyi koltuğuna alan bir milletle hiçbir kuvvet başa çıkamaz. Dayanağımız milletimiz ve onun sarsılmaz imanidir” diyerek kaymakamı susturmuş ve silâhların Müdafaai Hukuka teslimi hakkındaki emri almıştır.

Binbaşı Emin Mengenli Mut’ta

Binbaşı Emin Mengenli Bey Koçhisar kazasında Müdafaai Hukuk teşkilâtını yaparak Konya’ya gelmiş ve topçu komutanı yarbay İzzet Bey’le görüşerek İçel teşkilâtını yapmak üzere Mut ve Silifke’ye gelerek tekrar Konya’ya dönmüştür. O zamanki duruma göre Silifkeliler teşkilât yaptıkları ve kuvvet hazırlıyacaklarını vaitle yukarıda bir suretini verdiğimiz mazbatayı tanzim ve imza ederek İzzet Beyi ikna etmişlerse de sonradan burada teşkilâtın kurulması bir süre gecikmişti. Silifkelilerin maksatları Kuvayi Milliye aleyhtarlık olmayıp memleketin sahilde olması dolayısıyla ürktükleri anlaşılmaktadır. Binbaşı Emin Mengenli Bey Konya’da kolordu komutam Miralay Fahrettin (Emekli Orgeneral Fahrettin Altay) Beyin emri ile Konya’ya gelmiş Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkeziyesiyle temas ederek 1 Ocak 1920 de Karamana gelip 1 No. lu Emin Resa Beyin müfrezesini emrine almış, 7 Ocak 1920 de de Mut’a gelmiştir. 18 Ocak 1920 ye kadar Mut’ta kalan Emin Bey daha sonra Gülnar ve Silifke’ye de giderek tekrar Mut’a dönmüştür.

Kuvayi Milliye, Mağara’da

Emin Arslan Bey komutasındaki 1 No. lu fedai müfreze Mut’ta 17 gün kaldı. Bu süre için subay ve erlerin noksan teçhizatı tamamlandı. Ayrıca ileride tren hattı ve köprü tahribatında kullanılmak, üzere gerekli malzeme sağlandı. Müdafaai Hukuk Heyetinin 24 Ocak 1920 tarihli kararı ile komutana 500 lira avans verildi. Mut’tan fedailere katılanlarla mevcudu 65’e yükseldi. Mart başlarında işgal bölgesine girilmesi önceden kararlaştırılmış olduğundan Kuvayi Milliye’nin evvela Mağara bucağını elinde bulundurması gerekiyordu. 4500 nüfusu bulunan ve Silifke merkezine bağlı olan Mağara (Kırobası) halkının dörtte üçü Ermeni ve Rumdu. Bunların Mersin’le ve işgal makamları ile temasları olduğu bilindiğinden önce burasının elde bulundurulması ve temasın kesilmesi uygun görüldü.

Esasen Mut bölüğünün kuvvetli bir takımı da Mağara'ya yakın Çömelek köyünde bulunuyordu.

Fedai müfreze geldiklerinde olduğu gibi coşkun gösterilerle başlarında Müdafaa Hukuk başkanı Mirza Bey olduğu halde 2 Şubat 1920 günü Mağara istikametinde harekete geçti ve geceyi Çukurbağ'da geçirdi. Ertesi 3 Şubat 1920 gecesi baskın şeklinde Mağara'ya varıldı. Etrafı çevrildi, dışarı ile bilhassa Silifke ile bağlantısı kesildi.

Bucak merkezinde ve bucağa bağlı köylerde daha önce Mirza Bey ve arkadaşları tarafından Müdafaa Hukuk Teşkilâtı yapılmış, tüzük ve talimat verilmiş olduğundan bucak müdürü, belediye başkanı ve ileri gelenler fedai müfrezeyi sevinçle karşıladılar. Ve hemen yerleşmelerini sağladılar. Rum ve Ermeniler de yakınlık göstermek zorunda kaldılar.

Fedai müfrezenin Mağara'ya gelmesinden bir hafta önce buranın öğretmeni olan yedek teğmen Ali Rıza Timurtaş'a bir gece iki Rum delikanlısı gelerek Rumların lideri olarak bilinen Yusufaki'nin kendisini çağırdığını söylemeleri üzerine evine giden Ali Rıza Timurtaş'a ev sahibi Yusufaki:

- Öğretmen Bey, bizim Yorgi bugün boyacılık yapmak üzere Çömeleğe gitmiş, orada başları kalpaklı, elleri silahlı birtakım insanlar görmüş. Bunlar kimlerdir, buralara gelecekler mi? Gelirlerse bize zararları dokunur mu? Siz subaysınız, bilirsiniz; demesi üzerine Ali Rıza Timurtaş:

- Bunlar düşmanlar, tarafından haksız olarak işgal edilen yurt parçalarını kurtarmak üzere hazırlanmakta olan fedailerdir. Sizler, birer Türk vatandaşı olarak iyi niyetle hareket ederseniz size hiç bir fenalıkları dokunmaz; cevabını verdiğiinden buradaki Hıristiyanlar da müfrezeyi güler yüzle karşılamış ve yerleşmeye müsait bina olarak kilisenin işgaline de ses çıkarmamışlardır.

Mağara'daki hazırlık ve çalışmalar

Bucak müdürü Hüseyin Rıza, belediye başkanı Hüseyin Beyler ve ileri gelen Türkler müfreze komutanının ve beraberinde bulunan Mirza Bey ve arkadaşlarını selâmladılar. İlk iş olarak müfreze komutanının direktifi ile bucak müdürü tarafından Silifke mutasarrıflığına bir yazı yazılması kararlaştırıldı. Bu yazıda kuvayi milliyenin çok kuvvetli olarak gösterilmesi ve bu suretle mutasarrıf ve Silifke halkı üzerinde müsait bir tesir yaratılması düşünüldü. Silifke mutasarrıflığına şu yazı yazıldı;

Silifke mutasarrıflığına;

Bugün iki taburu mütecaviz top ve mitralyözlerle mücehhez Emin Arslan Bey

kumandasındaki kuvayi milliye Mağara'ya gelmiştir. Asayiş berkemaldir. Berayi malûmat maruzdur. 4 Şubat 1920.

Mağara nahiyesi müdürü;
Hüseyin Rıza

Bu yazı bir jandarma ile Silifke'ye gönderildi ve Mağara'nın her tarafında gerekli koruma tertibatı alındı.

7 Şubat 1920 de Ali Rıza Timurtaş öğretmenlikten istifa ederek müfrezeeye katıldı ve çekildiğini mutasarrıflığa bildirdi.

8 Şubat 1920 de Bucak Müdafaai Hukuk Heyeti yeniden ve şöylece kuruldu:

- 1 – Başkan: Sarı Aydın aşiretinden Hacı Osman, (Kanlı Hacı Osman);
- 2 – Üye: Belediye Reisi Hüseyin Bey;
- 3 – Üye: Binbaşı zade Hüseyin Bey;
- 4 – Üye: Kavaklı köyünden Hoca Emin Efendi;
- 5 – Üye: Nahiye Müdürü Hüseyin Rıza Bey (veznedar);
- 6 – Üye: Kara Hıdırlı Hacı Mehmet Efendi (Kâtip – kısa bir müddet sonra teşkilat yapmak üzere kendi bölgesine gitmiştir)

Çalışma Keloluk'a intikal ediyor

9 Şubat 1920 de akşam Mirza Bey başkanlığındaki bir müfreze Yağda bucağının merkezi olan Keloluk (Bugünkü adı: Güzeloluk) köyüne vardı. Buradaki medresenin müderrisi olan çevrenin ünlü alimlerinden “Yazar Hoca” diye anılan Mehmet Emin Hoca'nın dairesi önünde Hoca ve arkadaşı Ahmet Refik Bey tarafından karşılandılar. Buraya daha önce tüzük ve Müdafaai Hukuk beyannameleri gönderilmiş olduğundan yedek subay Ahmet Refik Beyin önderliğinde bir korunma teşkilâtı kurulmuştu. Mirza Beyin gelmesi üzerine Müdafaai Hukuk teşkilatı da kuruldu.

Bu arada Silifke'den bir zat tarafından gönderilen mektupta Yazar Hoca ve Ahmet Refik Bey'e yaptıkları hareketin, doğru olmadığını ve bu hareketin buraları da işgale sebep olacağını bildirilmesi üzerine Yazar Hoca tarafından bu zata şu şekilde cevap verilmiştir:

“12 Şubat 1920 tarihli mektubunuzu aldık. Burada yapılan teşkilâtta gayemiz tahlisi vatan ve istinakgâhımız da kudreti ilahiye ile tezyin edilen Türk bazularıdır. İdraksiz hiç bir karar ve hareketimiz olmadığını zannediyoruz.”

Bucak Müdafaa Hukuk Heyeti şöylece kuruldu:

- 1 – Başkan: Hacı Hasan Beyzade Mehmet Emin Bey (Yazar Hoca);
- 2 – İkinci Başkan: Süleyman Sırrı Özbek (Halen Erdemli Müftüsü);
- 3 – Üye: Selim Kaya Bey;
- 4 – Sarıkavaklı Mehmet Emin Efendi;
- 5 – Üye: Hüseyin Yağda
- 6 – Üye: Molla Mustafa (Harfelli);
- 7 – Ahmet Güldeş.

Yağda bucağı işgal bölgesine sınırdaş olmak hasebiyle ve halkın devamlı yardımlarıyla Kuvayi Milliye'nin gelişmesinde değerli hizmetlerde bulunmuş, Mağara istikametinden gelip işgal bölgesine giren fedailerin ihtiyaçlarını sağlamış bu arada hastalananların tedavisi içinde üç yataklı bir revir kurulmuştur. Bu çalışmalarını yöneten Yazar Hoca ve arkadaşlarının gayret ve fedakarlıklarını takdirle anarız.

Yağda köylerinde de teşkilât kuruluyor

Bucak Müdafaa Hukuk Heyeti kurulduktan sonra teşkilatın genişletilmesi kararlaştırılmış, biri Mirza Beyin, diğeri fedai müfrezeler birinci bölük komutanı Kozanlı yedekteğmen Mustafa Nail'in başkanlığında olmak üzere kurulan . heyetler iki koldan harekete geçerek bucak köylerinin teşkilatını da tamamlamıştır.

Ayrıca bu nahiyede yüz kişilik bir müfreze kurulması düşünülmüş ve Mirza Beyle Mustafa Nail Bey tarafından fedai müfrezeler komutanı Emin Arslan Bey'den elli silahla kâfi miktarda cephane göndermesi istenmiştir.

Bu bucakta Müdafaa Hukuk teşkilatının tamamlanması ve bir müfreze teşkili hazırlığında bulunulması İçel harekâtını idareye memur edilen 4. mıntika komutanı binbaşı Emin Mengenli Beyi de memnun etmişse de Silifke'de teşkilatın kurulamaması üzerine buranın fiilen işgaline karar vermiş ve Silifke'den Mut'a dönerek Mirza Bey'in avdetini beklemiştir.

Gülnar'da da teŖkilât kuruluyor

20 Ocak 1920 de Gülnar'a varan BinbaŖı Emin Bey buranın ileri gelenleri ile grŖerek Müdafaai' Hukuk teŖkilatının kurulmasını saęlamıŖtır. Ayrıca 1 No. lu fedai müfrezeler süvari komutanı Süleyman Bey de bir müfreze ile Gülnar'a gitmiŖ ve bir takım gönüllü de hazırlanmıŖtır.

Gülnar Müdafaai Hukuk Heyeti Ŗylece kurulmuŖtur:

- 1 – BaŖkan: Müftü Mehmet efendi (Altın)
- 2 – ye: Müderris Mustafa Fevzi Efendi (Kırıt Hoca)
- 3 – ye: Zeybek zade Hüseyin Efendi;
- 4 – ye: Tathacı Mehmet Efendi;
- 5 – Hüseyin Kâhya;
- 6 – Mirzalar'ın Ali Efendi;
- 7 – Sipahi Zade Osman Efendi.

Mutasarrıfın garip bir hareketi

Mağara ve çevresindeki köylerden teŖkilâta girmek için adetâ akın yapılmakta idi. Bu arada esaret dnŖ ğretmen olmuŖken Kuvayi Milliye'nin gelmesi ile öğretmenlikten istifa ederek bir müfreze teŖkil eden ıtak'lı Yedeksubay Ali Rıza TimurtaŖ'ın bu hareketi İstanbul hkmetine emirlerine bağlı bulunan Silifke Mutasarrıf'ı Esat Rauf Bey'i kuŖkalandırmıŖtı. Ali Rıza Bey'e Ŗyle bir emir göndererek tehdit etmek istedi:

Mağarada mektep mualimi Ali Rıza Efendi'ye,

No: 89

Kuvayi Milliye'ye iltihak ettiğiniz öğrenildi. İstikbalinizi mahvettiğiniz gibi memleketi de felakete srklyorsunuz. Bu ocuka hareketinize son verip vazifenize derhal dönmenizi kat'i olarak ihtar ediyorum. 21 Ŗubat 1920

Silifke Mutasarrıfı

Esat Rauf

Birinci Cihan Savaşı'nda Mısır'da uzun müddet esir kalan Ali Rıza Timurtaş, memleketine döndüğünde vatanın kurtarılması için elinden gelen her fedakârlığı yapmaya and içmiş olduğundan mutasarrıf'ın bu ihtarına cevap dahi vermeyi lüzumsuz bulmuştur.

Mustafa Kemal'in direktif ve uyarmaları

Mustafa Kemal Paşa Ankara'dan: Hayeti Temsiliye adına fedai müfrezeler komutanı Emin Arslan Bey'e şu telgrafı göndermişti: (İçel Kurtuluş Savaşı – Emin Arslan Karakaş sahife 16)

11 Şubat 1920

Mağaraya gelmiş olan Kuvayi Milliye komutanlarından Emin Arslan Bey'e, Fransızlar teslim ettikleri Ermenilerle beraber bütün tahtı işgâllerinde bulunan mıntıkada icrayı mezalim eylemekle iktifa etmeyerek Maraş'ta bulunan dindaşlarımızı katliâm yapmaktadırlar. Maraş ehali islâmiyesi düşmanın faikiyetine rağmen kemali şeref ve namus ile mukavemet ve müdafaa etmektedirler. Urfa civarındaki islâm ehali de müdafaa-i hukukları için Maraş zülumdidelerine muavenet etmek üzere ilânı hüsumet ile Fransız kuvvetlerini kasabanın haricinde Guraba hastahanesinde mahsur bulundurmaktadırlar. Birecik halkı dahi Urfa ve Ayıntap mezalimine karşı teheyüç ederek silahlı müdafaaya sarılmak üzeredir. Fransızlar'ın Maraş'taki kuvvetlerini takviye ile mezalimi teşdide devam etmekte oldukları anlaşıldığından Maraş'a muavenet etmek üzere bilumum Adana, Antep Maraş menatiki meşgulesinde teşebbüsâtı ciddiye ve katiye icrasına mecburiyet hasıl olmuştur. Binaenaleyh:

- 1 – Hemen Mersin üzerine hareket edeceksiniz.
- 2 – Müteferrik bir halde tesadüf edilecek Ermeni ve Fransız kuvvetleri bertaraf olunmazsa muvaseleleri katedilerek tazyik ve imha olunacaktır.
- 3 – Düşman kıtatı askeriyesi ile meşkûk cephe muharebesi icrasına lüzum yoktur. Mütemadi çete muharebatı ve düşmanın muvaselesinin katı maksadın teminine kâfidir.
- 4 – Mümkün olursa düşmanın Mersin limanından istifadesinin menine çalışılacaktır.
- 5 – Şimendöfer hattı ehemmiyetli bir surette tahrip edilecektir.
- 6 – Dahil olacağınız mıntıkadaki ehali islâmiyeyi her tarafta kıyam ettirmek nazarı dikkatten dûr tutulmamalıdır.

7 – İcraât raporlarınızı merbut olduğunuz makama vermekle beraber Ankara'da Heyeti Temsiliyeye de bildirmelisiniz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Müfrezeler düzenleniyor

Bu emir üzerine fedai müfreze komutanı birliğini derhal düzenliyor. Mevcut kuvveti üç bölüğe ayırıyor ve bir de karargâh kuruluyor.

Karargâh:

Komutan: Milis Yüzbaşı Emin Arslan Bey,

Yaver: Adana'lı Niyazi Bey,

Emir subayı: Emin Arslan oğlu Şinasi Bey,

İaşe Subayı: Adana'lı Hacı Ali Bey,

Birinci Bölük Komutanı: Yedek Teğmen Kozan'lı Mustafa Nail Bey,

İkinci Bölük Komutanı: Bavçavuş Adana'lı Hasan Tahsin Bey (Şahin Efe),

Üçüncü Bölük Komutanı: Yedek Teğmen Ali Rıza Timurtaş Bey,

Süvari Komutanı: Çerkez Süleyman Bey,

Makinelî tüfek Komutanı: Yedek Teğmen Adana'lı Tefik Bey Genç İzzet – Bölgen)

Bu suretle hazırlanan kadro hazır olan görevliler tarafından da imzalanmış ancak Mustafa Nail Yağda teşkilatında bulunduğu için dönüşünde imzalanmıştır.

Mut'ta alınan kararlar

İstanbul hükümetine bağlı bulunan Silifke mutasarrıfı Esat Rauf, bölgesindeki Kuvayi Milliye harekâtından eni konu kuşkulunmuş olduğundan jandarma bölük komutanı Yüzbaşı Hüsnü Bey'i yerinde inceleme yapmaya memur etti. Kuvayi Milliye taraftarı olan Hüsnü Bey yanına 5 jandarma alarak önce Mağara'ya daha sonra Yağda'ya gitti. Kuvayi Milliyecilere başarı dilekleriyle cesaret telkin ettikten ve morallerini bir kat daha yükselttikten sonra Silifke'ye dönerek mutasarrıflığa incelemeleri hakkında bir rapor sundu. Hüsnü bey bu raporunda bütün milletin silâhlanmış ve hazır durumda olduğunu, işgâl bölgesine hareket için havaların müsâdesinin beklendiğini açıkladı.

Şubat 1920 içinde Silifke yakınında bulunan köyler müstesna her tarafta milli teşkilât tamamlanmış bulunuyordu.

Yağda teşkilâtına memur Mirza ve Kozan'lı Mustafa Nail Bey'ler 23 Şubat 1920 de Mağara'ya dönerek yapılan işler hakkında müfreze komutanlığına bir rapor sundular. Mirza bey 25 Şubat 1920 de Mut'a döndü. Müdafai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesinin verdiği karar ve talimat gereğince Mart 1920 başlarında Mersin'in batı ve kuzeyinden işgal bölgesine girilmesi kararlaştırılmış olduğundan milli kuvvetlerin kademeli olarak ileri sürülmesi gerekiyordu. Esasen, Mersin jandarma tabur komutanı Yüzbaşı Haydar Bey'in ve arkadaşlarının himmeti ve Türk İslam cemiyetinin gayreti ile bütün Mersin ve Tarsus köyleri faaliyete geçmek üzere milli kuvvetlerin işgâl bölgesinin sınırlarını aşmasını beklemekteydiler. 24 Şubat 1920 de Mut'ta 4. mıntıka komutanı Binbaşı Emin Bey'in başkanlığında Müdafai Hukuk Heyetinin yaptığı toplantıda önemli kararlar alınmıştı. Alınan kararlar özet olarak şöyledir:

- 1 – İleri harekâta geçilmek üzere olduğundan, geriden gelecek malzeme ve yardımların cepheye Mut – Mağara – Güzeloluk yolundan gönderilmesinin güçlüğü dikkate alınarak Silifke'de de teşkilât kurulması;
- 2 – Bunun için Mut'tan hazırlanacak 100 kişilik bir kuvvetin Mirza Bey komutasında 6 Mart 1920 günü öğleden sonra Silifke'ye batıdan girmesi;
- 3 – Gülnar takımının da Silifke, Mut yolu kavşağında bu müfrezeye katılması;
- 4 – Diğer taraftan Mağara'da bulunan fedai müfrezelerden ileri işgal bölgesine doğru sürülen kuvvetlerden arta kalanın da aynı şekilde doğudan Silifke'ye girerek inzibatı sağlaması;
- 5 – Bu kuvvetler hükümet alanında bir miting yapacak, konuşmalardan sonra Hacı Paşa otelinde karargâh kurularak gönüllü asker kaydına başlanmakla beraber müdafaa-i Hukuk teşkilâtı kurulacak;
- 6 – Mağara'ya yakın Çömelek ve Kavak köylerinde bulunan Mut bölüğü de toplu bir halde Yağda üzerinden Alata istikametinde ileri harekete geçecek;
- 7 – Mağara'da bulunan kuvvetten bir müfreze Susanoğlu ve Kızkulesi istikametinde hareketle Silifke Mersin şosesini kontrol altına alacak ve Mersin'e girişi engelliyecek;
- 8 – Alınan kararlar derhal ilgililere duyurulacak ve komutanlık karargâhı Mut'ta bulunacaktır.

Binbaşı Emin (Mengenli) Bey Silifkelileri uyarıyor

İçel bölgesinde Kuvayi Milliye'nin kuruluş ve gelişmesinde değerli hizmetleri geçmiş oları
4. Mıntıka Komutanı Binbaşı Emin (Mengenli) Bey, Mut'tan Silifke'ye gidecek müfrezenin hareketinden önce Silifkeli'lere hitaben şu tarihi bildiriği göndermiştir;

“Silifke Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkeziyesine;

Şu mazlum, mağdur milleti Osmaniye ve Devleti İslâmiyeyi kalbinden başka her tarafı yaralanmış ve parçalanmış ve yürekleri ancak vatan ve millete vurulan darbe ile yanan münevveran ve vatanperverlerden mürekkep Türk gençliğinin irade-i milliye ve hakimiyet-i milliye namlarile tulû ve nihayet Taazzuv ile Vakti zevalda ve Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti namile kendini gösteren şark güneşi, bulutların sıyrılmasile İçel sancağında biraz geçce görünmüş ise de Mut'tan itibaren seyrane başlayarak agyarın gözlerini kamaştırarak derecede olduğu asarile bahir kasabanızı ziyarete gelen Mut heyeti muhteremesi ve süvari ihtiyat bölüğünün işte görünüşüle de zahirdir. Kalbi sönmeyen ve sönmesi Kudretli İlahiyyeye tevafuk etmediğinden söndürülmesi mümkün olmayan ve olamayacak olan Türk ve Müslüman milletinin bu husustaki azmi ne mertebede olduğunu dost ve düşman görsün, işitsin, anlasın dinlemeye de mecbur olsun ve dinlesin.

Türk, Müslüman ne istiyor? Mevcudiyetini, bekasını ve hakkını talep ediyor. Bu talebi silâhsız is'af edilmeyince, mevcut silâhına sarılıyor... O da kifayet etmezse topuzuna, sopasına sarılacak, onlar da elinden alınırda dişile, tırnağıyla fiilen müdafaada bulunacak, bu işe tam yürek ve kalbille başlamış olduğundan mutlâka bir netice istihsal edinceye kadar dilinin döndüğü, avazının çıktığı kadar da ağzını açarak alemi insaniyete doğru hak, adalet diye bağırarak, hak sözü işitmek için alemi insaniyetin kulaklarını kapamak ve kapattırmak suretile adaletsizlik gösteren mütegalibe hükûmetlerin bir gün olup nihayet kuvvet ve kudretleri kesilecek, mazlumların ahı zalimlerde kalmayacak, mağdurların magsup malları gasıplardan alınacak, işte o zaman hak ve adalet yerini bulacak, tam bir medeniyet ve insaniyet güneşi doğacaktır.

Rica ederim, şu Mut heyeti ilk ve ikinci hatta çalışmağa hazır amade bulunan kuvvetlerin üçüncü hat olarak ihtiyatını teşkil eden ve ekserisi ihtiyarlardan mürekkep olan şu kuvvet görülsün. Görülsün de muhterem hakşinas Fransız münevveranı ve Fransız Milleti diye öteden beriden muhtelif milletlerden devşirme usulile toplayıp salhaneye hayvan götürür gibi milletleri ihtirasati siyasiye ve menfaati hissiyelerine kurban etmek suretile yekdiğerine saldırıp boğazlattıran anut bir zümreyi kalile ve hem pek kalile, bundan ibret alarak utansın. İnsafa gelsin. Gelmezse getirilsin. Utanmazsa utandırılınsın. Alemi

insaniyete bağıyoruz, yahu biz mağduruz, mazlûmuz, bizim dinimizden, bizim milletimizden, bizim vatanımızdan ne istiyorlar? En aziz olan hayatını, bu uğurda fedaya azmeden dini ve namusu üzerine buna ahdeden, haklı olduğu güneş gibi aşikâr bulunan bir milletle uğraşmaktan insan ve hem de medenî insan namı mübeccelini takınan insanlar ne lezzet alabildiği havsalai beşere sığar bir keyfiyet değildir.

Ne duruyorlar, bizim İzmir’imizde, Adana’ımızda hatta diğer Türk ve Müslüman memleketlerimizde ne duruyorlar. Buraları Harbi Umum-i’de akan sel gibi kanlar kâfi gelmediği zehabile daha kanlara mı boyamak istiyorlar? Her ne şekil ve surette tasvir ve tasavvur edilirse edilsin, bütün milletlerin taptığı ve tanıdığı hak ve mabût buna razı mıdır? Hiç bir şey tanımayan insanlarda dahi bir kalp vardır, ellerini kalplerine koysunlar, bizim isteklerimizi dinlesinler, anlasınlar; o zaman bakalım kalbleri nasıl çarpar.

Ey muhterem heyetler! vatanlarından sürülmüş ve koğulmuş, Silifke’ye sığınmış Adana, Mersin ve Tarsus münevveran, eşraf ve halkı, rica ederim toplanınız, insaniyet âlemine bağınız, seslerinizi işitsinler. Resmî makamlara (bizim olsun ecnebi olsun) yazınız, bütün matbuata yazınız, Adana’da ve Mersin’de bulunan Fransız işgal askerî kumandanlarına da bir protestonâme yazınız. Mümessillerine de yazınız. İsterseniz benim bu yazdığımдан suret alınız gönderiniz. Hatta matbuata dahi gönderiniz. Korkmayınız. Hak bizdedir. Hak zülme daima galebe çalar. Yalnız hakkı bulmak için, hakkını istemek ve isteyebilmek, ve istemenin usulünü bilmek lâzımdır. Ağlamayan çocuğa, değil yabancı anası bile meme vermez. Anası uykuda olan bozuk sesli bir çocuk boğazını ayıklayıp haykırıncaya kadar anası da duymaz. Haykırırsa katı yürekli olsa bile hayır sahibi hane halkından birisi veya komşusu anasını uyandırır, çocuk memesini alır, emer karnını doyurur. Biz ise çocuk değil isbatı rüşdetmiş, sin ve kemale ermiş adamlarız.

Yahu, uyanık Arap müslüman kardeşlerimiz bizden henüz ayrıldıkları halde bunlar bile bizden çabuk uyandılar. İğfalata kapılan ekseri Osmanlı gayrı Müslüman vatandaşlarımız bile işbu harekâtın doğruluğuna imanları gibi kandılar. Güneşi görmek istemeyen, karanlıkta yaşamağı aydınlığa tercih eden ve inadından gözlerini bile çıkararak, aydınlığa vedaâ etmek arzu eden kısmı kalile sözüm yok. Tabii bunlar hali istisnaiyet teşkil ederler. Beş parmağın beşi de bir değildir. Bunun için nura doğru yürümek lâzımdır. Esselamü aleyküm ve minallahittevfik...” 3/Mart/336-1920

MUT’TA Maa Ermenek Dördüncü Umum İçel Mıntıkası
Kuvayı Milliye KUMANDANI

BİNBAŞI

MEHMET EMİN

Silifke'de teşkilât kuruluyor

Bu karar gereğince hazırlanan 100 mevcutlu müfreze Mut Müdafaa-i Hukuk Başkanı Mirza bey komutasında ve Çukurbağ'lı Yedeksubay Abdullah Tabak yönetiminde 4 Mart 1920 de halkın gösterileri arasında Mut'tan hareketle Kışla köyünde mola vererek geceyi orada geçirdi. İkinci gün konak yeri Keben köyü oldu. Üçüncü gün Mut – Silifke – Gülnar yol kavşağında Gülnardan katılacak takımın yetişmediği anlaşılınca beraber ileri harekete devam olunarak emniyet tertibatı ile muhtelif kollardan muntazam bir şekilde Silifke'ye girildi ve hükûmet alanında toplanıldı. Silifke halkı da burada toplanmış ve müfrezeyi sevgi gösterileri ile karşılamıştı. Burada Mut kadısı Hasan Tahsin Bey bir konuşma yaparak milli davasının esasları hakkında geniş izahlarda bulunduktan sonra Silifke halkını istiklâl ve vatan kurtuluşunu amaç edinen bu dâvaya katılacaklarından şüphe etmediğini ve bunun hepimize düşen bir farz olduğunu anlattı. Kadı Hasan Tahsin bey'in nutku Silifke'lilerin alkışları ve gösterileri ile karşılandı. Hükûmet erkânı ise bu ulvî manzarayı konağın balkonundan sessizce izliyordu.

Müfreze Mirza Bey'in hanına yerleştirildi. Aynı günün gecesi Gülnar'dan hareket eden havacı Üsteğmen Nuri bey komutasındaki 35 kişilik Gülnar müfrezesi de Silifke'ye ulaşmış ve yerleştirilmişti.

Yeni alınan karar ve verilen direktif gereğince Mağara'da bulunan fedai müfrezeler komutanı Emin Arslan Bey de 5 Mart 1920 de Mağara'dan hareketle akşam Uzuncaburç'a geldi. Beraberinde bulunan Yedeksubay Adil Bey komutasındaki 4. Bölük Silifke – Mersin ulaşımını kesmek üzere Susanoğlu ve Kızkalesi istikametine gönderildi.

Geceyi Uzuncaburç'ta geçiren müfreze 6 Mart 1920 sabahı erken saatlerde çevreden katılanlarla birlikte yoluna devam etti. Bilhassa bir şehit anası olan Arif Ağa kızı Gülsüm Teyzenin omuzunda silâhı ile müfrezeye katılması manzarayı bir kat daha ulvileştiriyordu. Akşama doğru Silifke karşısındaki Uzuncaburç deresine ulaşıldı ve gece burada geçirildi. Buradan süvari birliği ileri sürülerek Silifke köprüsü tutuldu ve köprüden Mersin istikametine gidiş durduruldu. Emin Arslan Bey müfrezenin Uzuncaburç deresine geldiğini Silifke'de Hafız, Emin ve Sami beylere bildirdi. 7 Mart 1920 sabahı müfreze Silifke'ye hareket etti ve halk tarafımdan coşkun gösterilerle köprü başında karşılandı. Müfreze yine alkışlar arasında çarşı içinden geçerek hükûmet alanına vardı. Alanı halk doldurmuştu. Müfreze komutanı Emin Arslan Bey at üzerinde millî davayı canlandıran ve

halkı heyecanlandıran bir konuşma yaptı.

Miting sona erince Hacı Paşa oteli karargâh yapılarak gönüllü kaydına başlandı. İlk kaydedilen Yedeksubay Kaymakam zade Nuri Bey kaydedilecek gönüllü grubuna komutan tayin edildi. İki gün süren kayıt sonunda 100'ü aşkın gönüllü kaydolundu.

Diğer taraftan Mut heyetinin de huzuru ile Silifke Müdafaa-i Hukuk teşkilâtı kuruldu:

- 1 – Başkan: Hafız Emin İnankur) Bey;
- 2 – İkinci Başkan: Sami (Arkan) Bey;
- 3 – Üye: Boz Hacı oğlu Hacı Ahmet Bey;
- 4 – Üye: Sami (Açıkbaş) Bey;
- 5 – Üye: Efezâde Mehmet Bey;
- 6 – Üye: Çıtaklı Müftü Mehmet Emin Bey;
- 7 – Üye: Tüccar Veysel Bey;
- 8 – Üye; Rahmi (Hakkâkoğlu) Bey;
- 9 – Üye: Halil (Göksü) Bey.

Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı tamamlandıktan sonra müfreze komutanı Emin Arslan, Mut Müdafaa-i Hukuk Başkanı Mirza, Mut Müftüsü Nadir ve Kadı Hasan Tahsin bey'ler Mutasarrıf'ı makamında ziyaretle İstanbul hükûmeti ile ilgisini kesmesini ve Ankara'da bulunan Heyet-i Temsiliye'yi tanınmasını tavsiye ettiler. Mutasarrıf, heyeti ve tavsiyelerini sükûnetle karşıladı. Heyetde kendisine teşekkür ederek ayrıldı. Bu arada müzayedeye çıkarılan bir buket çiçekten üç bin lira gelir sağlanarak bununla kurulan 130 mevcutlu bölüğün ihtiyaçları karşılandı. Teğmen Nuri Bey komutasındaki bu bölük Kuvayi Milliye'nin ordu haline getirilmesine kadar devam eden süre içinde bir depo bölüğü görevini gördü. Nuri bey, bir gün ansızın jandarma silâh deposunu basarak buradan sağladığı silâhlarla birliğini kuvvetlendirdi.

ALTINCI BÖLÜM

İŞGÂL BÖLGESİNE GİRİŞ VE İLK OLAYLAR

- İleri hareket başlıyor

- Alınan kararlara ve verilen emir ve direktiflere uyularak Mart başlarında işgâl bölgesine doğru ileri harekâta başlamak üzere fedai müfrezeler komutanı Emin Arslan Bey şu

tertibatı almıştır:

- 1 – Yedeksubay Kozan'lı Mustafa Nail komutasındaki 22 mevcutlu birinci bölük Güzeloluk'tan alacağı kılavuzla Efrengi (Aslanköy) hedef alarak 24 Şubat 1920 de Mağara'dan hareket etti.
- 2 – Başçavuş Adana'lı Hasan Tahsin (Şahin Efe) komutasındaki 22 mevcutlu ikinci bölük Güzeloluk – Arslanlı üzerinden Karahıdır'lı istikametinde harekete geçirildi. (2 Mart 1920)
- 3 – Yedeksubay Ali Rıza Timurtaş komutasında 25 mevcutlu üçüncü bölük 4 Mart 1920'de Güzeloluk – Arslanlı üzerinden Alata istikametinde harekete geçirildi.
- 4 – Yedeksubay Adil komutasındaki müfreze de Susanoğlu – Kızkalesi istikametine hareket ederek (2 Mart 1920) Silifke Mersin ulaşımını kesmeye memur edildi.

Arslan köy işgal ediliyor

Yedeksubay Mustafa Nail komutasındaki bölük 28 Şubat 1920 de Güzeloluktan aldığı iki kılavuzla karlı ve tipili bir havada yürüyüşe geçti. Geç vakit Mersin'in Sorkun köyüne ulaştı. Köy halkı fedailerini sevinçle karşılayarak istirahatlerini sağladılar, Burada, işgâl bölgesinde üç kişilik Müdafaa-i Hukuk heyeti kuruldu. Ertesi gün erken saatlerde yoluna devam eden müfreze kar tepelemek ve yol açmak üzere köy halkı tarafından sağlanan on kişilik bir kılavuz ekibi alarak akşama yakın Arslanköy'ün batısında Mersin çayı'nın kaynağı olan Yedigöz denen yere ulaşıp burada bir köy evine konuk oldular. Komutan daha önce kendisine yardımcı olabileceğini tesbit ettiği Başçavuş Hüsnü'ye haber göndermekle beraber her ihtimale karşı tertibat aldırdı. Bir miktar silahlı kimselerin köy civarına geldikleri haber alınınca Arslanköy'den çolak Hasan (Yırdıran) müfreze komutanı ile temasa gelerek bunların soyguncu çetesi olmayıp Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile kurulan Kuvayi Milliye müfrezesi olduğunu öğrenmiş ve dönüp durumu Arslanköylülere anlatması üzerine müfreze 1 Mart 1920 sabahı Arslanköylüler'in coşkun sevgi gösterileriyle karşılandı. Mersin'in en büyük köylerinden biri olan Arslanköy'ün bu suretle Kuvayi Milliye'ye katılması kuşku içinde bulunan diğer köyleri de uyarılmış, örnek olmuş ve milli kuvvetlerin her tarafta gösterilerle karşılanmasında öncülük yapmıştır.

Müfreze doğrudan jandarma karakoluna gitti. Jandarma karakol komutanı ve erler de Kuvayi Milliye'ye katılmayı kabul ettiklerinden silah üzerine yemin ettirilerek bu kabulleri teyid olundu.

Kuvayi Milliye'nin Arslanköy'e geldiği ve jandarma karakolunun katıldığı haberinin etrafa

sızdırılmamasına ve jandarmanın eskisi gibi vazife görmesine, kendi takımı ile temasını sürdürmesine fakat Kuvayi Milliye hakkında bilgi vermemesine karar verildi.

Arslanköy'de müdafaa-i Hukuk Heyeti şu şekilde kuruldu:

- 1 – Ali Yıdıran (Çolak Ali);
- 2 – Keşli Molla Mehmet Gürbüz,
- 3 – Köle Hacı Veliyüddin Efendi,
- 4 – Darendeli İlyas Kâhya (Muhtar).

İleri harekatâ ait rapor ve yazışmalar

Tarihî birer belge olmaları bakımından fedai müfrezeler komutanlığı ile bölük komutanları arasında ileri harekatâ ait rapor ve yazışmaları aynen kaydediyoruz. Birinci Bölük Komutanı Kozan'lı Nail Mağara'da bulunan fedai müfrezeler komutanlığına şu raporu göndermiştir:

Mağara'da Müfreze Komutanlığına;
Sorkun
28 Şubat 1920

28 Şubat'ta Güzeloluk'tan hareket ettim. Sıkı bir yürüyüş ile öğleden sonra Mersin'in Sorkun köyüne ulaştım. Kariye halkı bizleri çok iyi karşıladı. İstirahatimizi temin ettiler. Derhal Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı kurduk. Bir de bu köyden Güzelolu'ğa bir telâki seçtirdik.

1 Mart 1920'de Mersin'in Efrenk köyüne hareket edeceğiz. Burada birtakım jandarmanın da bulunduğu öğrenildi. İnşallah burayı kolayca işgal edeceğimi ümit etmekteyim. Sonucu ayrıca arzedeğim efendim.

Müfreze Komutanı
Mustafa Nail

Bu raporu alan fedai müfrezeler komutanı Emin Arslan Bey Güzeloluk'ta bulunan Yedekteğmen Genç İzzet'e (Tevfik Bölgen) şu emri vermiştir:

Güzeloluk'ta Tevfik Efendi'ye,
Mağara

2 Mart 1920

1 – Mustafa Efendi'nin Efreng'e işari ahire kadar gitmemesi yazılmış ise de bu emrimi almadan hareket ettiği anlaşılmıştır. Mumaileyhi takviye etmek lâzımdır.

2 – Oradaki mevcutla emrimi alır almaz onbeş günlük erzaklarını da oradan alarak Sorkun'dan Mustafa Nail efendiyi takviye etmek ve muamaileyhle irtibat sağlamak lâzımdır. Harekâta geçilmiş olduğundan haberler muntazaman ve süratle bildirilecektir. Elinizdeki kanun gereğince vazifesini lâyıkıyla yapmıyanların cezası idam olduğunu bilirsiniz.

Harekatı Milliye Müfrezeleri Komutanı

Binbaşı Emin Arslan

Tahşiye: Müstaceldir. Tehiri mucibi tecziyedir.

Efradınızdan bir çavuş komutasında 10 neferi Gölpınar'ın altındaki Dinikâr boğazına yerleştiriniz. Külli ile de Sorkun'da Mustafa Nail efendi'yi takviye edeceksiniz. Fedai müfrezeler komutanı birinci bölük komutanı Mustafa Nail'e de şu emri göndermiştir.

Sorkun'da Birinci Bölük Komutanı

Mustafa Nail Efendi'ye;

1 – Güzeloluk Müdafaa-i Hukuk Reisi ile müştereken yazdığınız tahrirât üzerine ve gösterilen espaba binaen işari ahire kadar Güzelolukta kalmanızı size bir tahrirat ile bildirmiştim. Bu emrimi almadan Aslanköy'e hareket edildiği anlaşılıyor.

2 – Seni Sorkun'da takviye etmek üzere 20 mevcutlu Tefvik Efendi müfrezesini Sorkun'a gönderiyorum. Göreyim seni Kozanoğlu. Cenabı Hak muvaffakiyetleri ihsan buyursun. Harekâtından ve icraatından beni her gün haberdar ediniz. Sorkun'da Tefvik efendi ile irtibat tesis ediniz. Arslanköy ile Mersin arasındaki telefon hattını tahrip etmeyi unutmayınız oğlum. Mart 1920.

Harekâtı Milliye Müfrezeleri Komutanı

Emin Arslan

Güzeloluk'tan hareket eden Şahin Efe komutasındaki ikinci bölük ile Alata istikametine hareket eden Doğan Efe (Ali Rıza Timurtaş) komutasındaki üçüncü bölük Karahadır'lı sırtlarında birleşerek burasını işgal etmiş ve jandarma karakolunu teslim almıştır. Her iki bölük yürüyüşüne devam ederek Alata'yı da işgâl edip jandarma karakolunu teslim almışlardır.

Fransızların hazırlıkları

Fransız işgâl makamları, Mersin ve havalisine mürettep Emin Arslan Bey komutasındaki müfrezelerin 15 Ocak 1920 de Mut'a geldiklerini ve buradaki gelişmeleri Mağara'daki ajanlarından, Mağara'ya gelişlerini de Silifke'deki ajanlarından haber alarak durumu dikkatle izlemekteydiler. Ancak Mağara'nın Kuvayi Milliye'nin sıkı kontrolü altında bulunması yüzünden son gelişmelerden bilgi alamamakta ve kuşulanmakta idiler.

İşgal makamlarınca mevsim kış olduğundan dağ köy yolları ve patikalar karla kapalı ve geçit vermez durumda, oldukları bilindiğinden batıdan yapılacak herhangi bir hareketin ancak Köypınar'ı – Karahadır'lı – Erdemli arasından yapılabileceğini hesaplayarak ona göre hazırlık ve tertibatta bulunuyorlardı.

Jandarma taburunun bu bölgede merkezi Tömük'te olmak üzere Elvan'lı takımı vardı. Karayakup, Karahadır'lı Alata ve Mezit'li karakolları bu takıma bağlı bululuyorlardı. Bu takımda yoğun bir hazırlık başlamıştı. Merkezdeki teğmen Antranik bu takıma atanmış ve görevine başlamıştı. Yardımcılığına da asteğmen Hayrettin getirilmiş, Elvanlı takımı eski komutanı Başçavuş Derviş Karahadır'lı karakol komutanlığına atayarak oradaki Başçavuş Yahya (Tansal) yı da Tömük merkezine almıştır. Karayakup karakolunda bir jandarma bırakarak karakol komutanı Tarsus'lu Müştak çavuşla onbaşı ve erleri Elvanlı'ya getirmişti. Aynı şekilde Mezit'li karakolunu da Elvanlı'ya aktarmış, ancak Alata'daki Dağlı köyünden Halil Çavuş komutasındaki karakolda değişiklik yapmamıştı. Bu atama ve değiştirmeler ile Fransız'ların jandarma kuvvetlerini toplu bir halde bulundurmak istedikleri anlaşılıyordu.

Diğer taraftan Alata köprüsü doğusunda bulunan gümrük merkezindeki Fransız süvari birliği de takviye edilmişti. Antranik ayrıca Mersin seyyar jandarma bölüğünden de

güvendiklerini seçerek Tömüğ'e getirmişti. Bunları düzenledikten sonra merkezden cephaneye de aldırılmış ve takımını da alarma geçirmişti. Bu arada Silifke – Mersin yolunun Alata köprüsü doğusunda sıkı yoklamalar başlamış, köypınar ve Karahıdır'lı tepelerinde gözetme yerleri kurulmuş, telâki devriyeleri dolaştırılmağa başlanmıştı.

Mersin jandarma taburu 17 Şubat 1920 tarihinde aldığı emirle silah değiştirmiş, cephanelerini almış; kumanyalarını hazırlamış, her an harekete hazır olarak alarma geçmişti. Fransızlar, jandarma yönünden bu tertipleri alırken kendi birliklerini de gizliden gizliye hazırlamaya başlamışlardı.

Jandarmada kaynaşma

Fransız işgâl makamları, Kuvayi Milliye'ye karşı Mersin – Silifke sınırı üzerinde bu tedbirleri aldıkları sırada ilk Kuvayi Milliye müfrezesinin Mersin sınırına geçeceğini duyulması üzerine seyyar jandarma bölüğü ve merkez takımında bulunan gönüllü Türk jandarmaları arasında bir kaynaşma başlamıştır. Bu kaynaşmayı Seyfi (Köroğlu) çavuş organize ediyordu. Gizliden gizliye yapılan propaganda ve anlaşmalar sonunda 20'yi aşkın bir " gönüllü müfrezesi Kuvayi Milliye'ye katılmak üzere hazırlanmıştı. 23 Şubat 1920 de yaptıkları gizli toplantıda aldıkları karara uyarak silâhlarını depodan değiştirmişler, alabildikleri kadar cephaneye almışlar, fişeklik ve benzeri noksanlıklarını tamamlayarak harekete hazır duruma gelmişlerdi. Kuvayi Milliye'nin Mersin sınırını geçtiğini öğrendikten sonra da, hareket gününü, izliyecekleri yolları kararlaştırmak üzere 26/27 Şubat 1920 gecesi yaptıkları toplantıda tesadüfen bulunan jandarma çavuşu Ahmet (Oğuzbaş) in seyyar bölük komutanı Galip Tekin'i durumdan haberdar etmesi üzerine Galip Tekin Seyfi Köroğlu ve arkadaşlarını gizlice çağırarak onlara zamanı geldiğinde kendisinin ve bütün jandarma teşkilatının Kuvayi Milliye'ye katılacağını, öyle bir harekete vakitsiz başladıkları takdirde Fransız'ların ona göre tedbir alarak Türk jandarma ve subaylarını vazifeden uzaklaştırabileceklerini ve böyle bir halin memleket yararına aykırı olduğunu söylemiş yapılacak bu hareketi önlemişti.

Bir hata ilk şehit

Arslanköy karakol komutanı Başçavuş Ali Paşa (Vuruşkan) Kuvayi Milliye'nin gelişi sırasında ağır hasta olarak muhtarın evinde yatmakta ve karakol komutanlığını vekaleten Hacı onbaşı yapmakta idi.

Kuvayi Milliye'nin Yedigöz'e geldiğini öğrenen Hacı onbaşı, henüz telefon irtibatı kesilmediğinden bu haberi telefonla Erçel'de bulunan takım komutanı Teğmen, Emin Semre'ye (Dolunay) bildirmiştir. Emin Semre de aldığı bu haberi aynen Mersin jandarma tabur komutanı Yüzbaşı Haydar Bey'e telefonla ulaştırmıştır. Haydar Bey'in gelen kuvvet hakkında bilgi istenmesi üzerine de telefon irtibatı kesildiğinden Arslanköy karakol komutanına (Gelen müfreze komutanının adı, mevcudu, silâhlarının cinsi, yeni kuvvetler gelip gelmediği ve karakolun durumunun bildirilmesi) hakkında yazdığı mektubu bir atıyla göndermiş, fakat bu atlı Arslanköy sınırındaki gözcüler tarafından yakalanarak elde edilen mektup birinci bölük komutanı Teğmen Kozan'lı Mustafa Nail'e götürülmüştü.

Mustafa Nail, durumu incelemeye lüzum görmeden Kuvayi Milliye'nin gelişinin gizli tutulacağı hakkında verdiği emrin yerine getirilmemesinin karakol komutanı Başçavuş Ali Vuruşkan tarafından yapıldığını sanarak Çeceli'li Hasan Çavuşu (Bağlar savaşında şehit oldu) 5 fedai ile muhtarın evine göndermiş ve Başçavuş Ali'yi öldürmüştür.

Silâh sesleri üzerine feci durumu öğrenen Hasan onbabaşı, Mustafa Nail'e koşarak Ali Vuruşkan'ın rahatsızlığı dolayısıyla ve vekili sıfatıyla Kuvayi Milliye'nin gelişini Erçel takım komutanlığına kendisinin bildirdiğini ve eğer ortada bir suç varsa vurulması gereken kişinin kendisi olduğunu pervasızca haykırması üzerine Mustafa Nail yaptığı bu hatadan dolayı çok üzülmüş ve bu üzünlüğünü her vesile ile tekrarlamıştır.

Haksız yere öldürülen Ali Vuruşkan'ı İçel Kurtuluş savaşının ilk şehidi olarak rahmetle anarız.

Seyyar jandarma bölüğü kuvayi milliyeye katılıyor

Jandarma tabur komutanı Yüzbaşı Haydar Bey (Emekli Albay Haydar Güleler, rahmetli) Erçel takım komutanından Kuvayi Milliye'nin Efrengede geldiği haberini aldıktan sonra Mersin Fransız valisi Binbaşı, Anfre'ye giderek alarm durumunda olan seyyar jandarma bölüğünün çeteleri tenkil etmek üzere gönderilmesini teklif etmiş ve aldığı müsbet cevap üzerine bölük komutanına derhal hazırlanıp hareket etmesini emretmişti.

Yapılan görüşme ve anlaşmalara göre seyyar jandarma bölük komutanı civar yerlerde bulunan karakolları da emrine alarak harekete geçecek ve Kuvayi Milliye'ye katılacaktı. Bu karara göre merkeze bağlı karakollardan Buluklu'daki çavuş Eyüb Sabriye (Asteğmen Eyüp Sabri Yılmaz rahmetli) komutasındaki karakol erleri ile Erçel'de seyyar bölüğe katılması emri verilmiş, Kazanlı, Karacailyas ve Yakaköy'deki karakollara süvari jandarmalar gönderilerek hazır durumda bulunmaları tebliğ edilmişti. Ayrıca bu süvarilere görevlerini yaptıktan sonra Erçelde bölüğe katılmaları emri verilmişti. Merkezden 10 süvaride irtibatı sağlamak üzere seyyar bölük emrine alınmıştı. Üsteğmen Galip Tekin son olarak bölüğünü gözden geçirmiş, hastaları ayırtmış, düşük çaplı silahları değiştirmiş ve erlere götürebilecekleri kadar cephane dağıtmış aileleri ile de vedalaşmalarına izin vermiş, gece nöbetçilerini düzenlemiş, 5 günlük komanyalarını dağıtarak bölüğünü hazır duruma getirdikten sonra Haydar Bey'le son görüşmesini yapmıştı. Ancak bütün bu hazırlıklar sırasında dikkati çekmemek ve bir sızıntıya meydan vermemek üzere bütün erlere aynı şekilde muamele yapmaya dikkat etmişti. Çünkü, bölük erleri arasında Ermeni ve diğer şüpheli gönüllü jandarmalar da bulunuyordu. 3 Mart 1920 Salı günü sabahın erken saatlarında 60 erbaş ve er, 10 süvari ile harekete geçen seyyar jandarma bölüğü Mentеш – Emirler yolu ile akşama doğru Erçel'e vardı. Buluklu karakolu da aldığı emire uyararak Emirler'de bölüğe katılmış, Kuzucubelen karakoluna da haber gönderilerek bu karakolun katılması da sağlanmıştı. Jandarma bölüğü Erçel'de yerleştikten ve gerekli tertibatı aldıktan sonra bölük komutanı Galip Tekin ve Erçel takım komutanı Emin Semre durumu görüşerek şu karara varmışlardı:

1 – Milli mücadeleyi desteklemek üzere Kuvayi Milliye'ye katılacakları Arslanköy'deki müfreze komutanına bildirilecek;

2 – a) Ancak jandarma ailelerinin Mersin'de bulunmaları dolayısıyla Fransız'lar tarafından onlara bir kötülük ve zulüm yapılmaması için bu katılma sun'i bir çarpışma ile kamufle edilecek;

b) Şüpheli jandarmalar muhafaza altına alınmakla beraber merkezde bulunan erbaş ve erlerin de Kuvayi Milliye'ye katılmaları çareleri aranacak;

c) Merkezdeki depodan bir miktar daha cephane getirilmesi sağlanacak, durumu şüpheli gösterecek her türlü hareketler önlenecek;

ç) Erçel takımının ve diğer karakolların katılması ile mevcudu 133'ü bulan seyyar bölük Kılavur sırtlarında mevzilenerek durumun gelişmesini bekleyecek.

Bu kararların Kuvayi Milliye komutanına ulaştırılması ve alınacak tertibatın düzenlenmesi için Eyüp Sabri çavuş' görevlendirildiğinden 4 Mart 1920 sabahı erkenden Arslanköy'e hareket etmiş, seyyar bölük te Kılavur sırtlarında mevziye girmişti.

Görevini dikkatle başaran Eyüp Sabri çavuş Kılavur'a dönmüş ve Kuvayi Milliye komutanının seyyar bölük komutanı ile görüşmek isteğini ulaştırmıştı. Bölük komutanı Galip Tekin tereddüt etmeden bu isteğe uymuş ve Eyüp Sabri çavuşla yola çıkarak Medreselik mevkiinde Mustafa ile buluşarak sarmaş dolaş olmuşlardır. Varılan mutabakata göre; .

Her iki müfreze Kılavur sırtlarında mevzilenmişler, yakılan ateşler ve verilen işaretler üzerine kısa bir çarpışma ve ateş gösterisi yapmışlar ve karşılıklı okunan ezan sesleri ile ateşi Kesmişlerdi.

Seyyar jandarma bölüğü Kılavur köyü doğu yolu gerisine çekilmişti. Kararlaştırılan anlaşmaya göre buradan bir süvari Mersin jandarma tabur komutanlığına gönderilerek: "5 Mart 1920 günü sabahın erken saatlerinde Kılavur sırtlarında başlayan çarpışmanın şiddetlendiği, çeteler üstün kuvvette olduklarından acele takviye ve cephane gönderilmesi" istenmişti.

Yine 2 komutanca alınan karara göre: Mersin seyyar jandarma bölüğü, Topaktaş – Fındıkpınar'ı yolu ile karargâhı Arslanlı'da bulunan fedai müfrezeler komutanı emrine hareket etmiş, bu arada Başçavuş Şevki (Güraltay) komutasındaki Dinikar (Tepeköy) karakolu da bölüğe katılmıştı.

Diğer taraftan Dinikar karakolunun asıl komutanı Kara Çavuş (sonradan Tegmen) Veysel Arıkol da 5 Mart 1920 de Erçel'de Mustafa Nail'le mülâki olmuş, emrinde olduğunu bildirmiş ve seyyar jandarma bölüğüne katılması emrini alarak Sorkun'da bölüğe iltihak etmiştir.

Fedai müfrezeler birinci bölük komutanı Mustafa Nail de Erçel'e giderek teşkilâtını düzenleme ve genişletmeye devam etmiştir. Millî müfrezeler Erçel'de halk tarafından coşkun gösterilerle karşılandı. O sırada' Erçel'de Nahiye Müdürü olan Tahsin bey ve köyün nüfuzlu şahsı olan Hacı Yusuf ağa zade İsa (Ersoy) efendi de müfrezeye büyük bir ilgi göstererek her türlü ihtiyaçlarının temininde birinci derecede âmil olmuşlardır. Diğer taraftan, millî müfrezelerin Erçel'e geldiğini haber alan Kerimler köyünden Osman Muzaffer (Koçaşoğlu) Birinci Cihan Savaşından tanıdığı Müfreze Komutanı Mustafa Nail'i ziyaret etmek üzere 6 Mart 1920 da Erçel'e gitmiş ve kendisine Mersin ve köylerinin genel durumu hakkında bilgi vermiş ve ileri hareketler hakkında mutabık kaldıktan sonra köyüne dönerek dört deve yükü erzak ve ikiyüz lira para yardımında bulunmuştur.

Bu arada Müfreze Komutanı, kendi emniyetini temin maksadile stratejik bir mevki olan Başna'lar Kalesinde ileri karakol tertibatı almıştır.

Mersin'den takviye ve cephane gönderiliyor

Seyyar jandarma bölük komutanı Üsteğmen Galip Tekin'in merkezden takviye ve cephane istemesi üzerine jandarma tabur komutanı Yüzbaşı Haydar Bey, 50 kişilik bir müfreze ve 3 katır yükü cephane ile takım komutanı Teğmen Cemil' (Özden rahmetli) Başnalar köyü istikametine göndermişti. Başnalar köyünde Galip Tekin'in Kuvayi Milliye'ye katıldığını öğrenen Cemil Özden Erçel'e giderek Mustafa Nail ile görüşmüş ve jandarma bölüğüne iltihak emrini aldığından takımı ile birlikte Dinikirda bölüğe katılmıştır. Bu katılmayı haber alan Fransız makamları, Cemil Özden'in kardeşi ve ailesi efradını tevkif etmiş ve hertürlü işkenceyi reva görmüşlerdir.

Adil Efe'nin Çamalanı istikametine akını

Kuvayi Milliye'ye katılımından sonra "Adil Efe" takma adını alan Arslanköy'lü Başçavuş Hüsnü fedai müfrezeler birinci bölük komutanı Teğmen Mustafa Nail'den ayrılarak Belenkeş'liğe gelmişti. Yanındaki kuvvetten bir kısmını Belenkeş'likte bırakarak 16 kişilik seçme bir kuvvetle Çamalan'ı istikametinde bir akın yapmayı tasarlayarak Belenkeşlik'ten hareketle, Tarsus'un Namrun nahiyesi doğusundaki Darıpınar'ı köyüne vardı. Halkın da yakın ilgi ve desteğini gören Adil efe, burada Tekel'i oğlu Mustafa ağadan aldığı bir habere göre Ermeni jandarma Takım Komutanı Bedros çavuş komutasında 30 kişilik bir müfrezenin 25 Mart 1920 günü Karageçit köprüsünü tahribe geleceğini öğrendi. Aynı günün erken saatlerinde Karageçit köprüsünün batısında pusu kurdu. Tekeli oğlu Mustafa ağa, jandarma takımı arasında bulunan ve eşkiya Kara Yusuf çetesini imha ettiği söylenen Fransız tarafı İbrahim Çavuş adındaki şahsın çok yaman bir atıcı olduğunu ve bindikleri hayvanların donları hakkında da bilgi verdiği için Adil Efe ona göre tedbirli davranmış, kendisi İbrahim Çavuş'a ve seçtiği iki atıcı arkadaşını da Bedros çavuşla yanındaki atlı Karabet'e ateş etmelerini kararlaştırmıştı. Bu tertibattan habersiz olarak hiçbir tedbir almadan Karageçit köprüsüne gelen müfrezenin elebaşları ilk atılan kurşunlarla derhal yok edilmiş ve çoğunluğu Türk olan jandarmalar da müfrezeye katılmışlardı.

Bu olay bölgede çok müsait bir tesir yarattığından jandarmadan başka müfrezeye katılanlar olmuş ve mevcudu 34 kişiyi bulmuştu. Ayrıca bölgede bulunan Tekeli oğlu Mustafa, Dede ve Derviş Ağa, gibi tanınmış kişilerde müfreze kurmakla meşgûl bulunuyorlardı. Karageçit'ten hareket eden müfreze Mart'ta Çamalanı'nı basarak

buradaki Fransız kuvvetlerini yok etmiş ve mevcut jandarmanın da katılmasını sağlamıştı. Burada 9 düşman esir edildi.

Sıra Pozantı yolu üzerinde mühim stratejik bir mevki olan Kadir hanını işgale gelmişti. Burada mühüm bir Fransız kuvveti bulunuyordu. O gün Müfreze doğudaki dağ eteklerinden Kadirhanı'na yaklaştı. O sırada aldığı emir üzerine bu bölgeye gelen istihkâm Üsteğmeni Cemal Efe (merhum Albay Cemal Ziyal) mevcut kuvvetlerin komutasını eline alarak Kadirhan kuşatma ve baskınına idare etmiştir. Müfreze katılanlar ve baskına iştirak edenler arasında Yanıkkışla'lı Tekeli oğlu Mustafa, Kara Hacı, Molla Nasuh, jandarmadan Cevdet ve Kemal Çavuşlar, Abdurrahman Kâhya, Cin Osman, Koca bucaklı Hasan, Deli Mehmet Ağa, Polat'lı Emin ve Fettah Ağalarla Damlama jandarma karakol komutanı Hamdi Çavuş bulunuyorlardı. Önce düşmanın Tarsus'ta olan ulaşımı telgraf tellerinin kesilmesi ile kesildi.

Kadirhan'da kuşatılan düşmana teslim olmaları için yapılan tekliflere silahla karşı koyduklarından burasının yakılması kararlaştırıldı. Hanın damına çıkan Gülekli Lütfi tarafından çatıdan gazlı paçavralarla tutuşturularak yakıldı. Ancak bu sırada Lütfi'ye omuz vererek dama çıkmasını sağlayan Şıhlı köyünden Abdurrahman (Çırak) şehit düştü. Burada da düşmandan 21 esir alındı.

Tarsus – Pozantı karayolu bu suretle Fransız karakollarından temizlendikten ve bu yolun emniyeti sağlandıktan sonra sıra demiryolu ulaşımının kesilmesine gelmişti. Bu bölgeyi çok iyi tanıyan Kızıldağlı Hacı Osman yanına aldığı istihkam eri ile Yaramış köprüsünü attıktan sonra 2 Nisan' 1920 gecesini Durak ve bucak istasyonları da köylülerin yardımı ile işgal edildi. Buranın işgâlinde Tepeçay'lak ve Durak jandarma karakol komutanları Zekeriya Karayayla'lı ve Osman Polat'ın fedakarlıkları görülmüştür. Hacıkir'da bulunan Fransız karakolunun kuşatılmasında da vazife gören Adil Efe buranın zaptından sonra aldığı emir üzerine Mersin grubuna döndü.

Tarsus'ta bir bayrak olayı

Fransızlar'ın kendi maksatlarına alet olabilecek kişileri muhtelif görevlere tayin etmek suretile bölgede tam bir sömürge politikası güttüklerine muhtelif vesilelerle değinmiştik. Bu politikanın tipik bir örneği de Tarsus'ta cereyan etmiştir.

Aslen Ceyazir'li ve Türk muvazzaf subayı olan Fethi adındaki şahıs Türk ordusunun Çukurova'yı boşaltması sırasında Tarsus'ta kalmış ve Fransız işgâlinde sonra Güvernörlük baştercümanlığı görevine tayin edilmişti.

Kardeşi subay adayı Fevzi ise, Adana'da açılan Jandarma okulunda bir süre staj gördükten sonra def'aten Üsteğmenlik rütbesile Tarsus Jandarma bölüğü Merkez takım

komutanlığına atanmıştı.

Tarsus'tan evli olan bu iki kardeşten Fethi'nin nisbeten daha makul hareketlerine rağmen Fevzi koyu bir Fransız taraftarı kesilmiş ve her fırsatta Türk'lere ve Türk'lüğe hakaretten çekinmemiştir.

Bu gönüllü Türk jandarmalarından Fuat Çavuş'la, Hacı Emin (Talas) ve Abdürrezak (Kıral) jandarma deposunda buldukları bir Türk bayrağını temizledikleri sırada depoya giren Fevzi ne yaptıklarını sormuş ve Türk bayrağını temizlediklerini öğrenince çileden çıkarak: - Bu paçavraya hala mı itibar ediyorsunuz? Siz bugün bir büyük devletin himayesinde yaşıyorsunuz. Buna memnun olup şükredeceğiniz yerde nankörlük ediyorsunuz, demiş ve ellerinden aldığı bayrağı yırtarak çizmelerini sildirmiştir. Bu hale tahammül edemeyen Türk jandarmaları olayı ağlayarak takım Başçavuş Hilmi efendi'ye haber vermişler, tanıkları yanına alan Başçavuş Hilmi doğruca Governör Kostilyer'e giderek durumu anlatmış ve tanıkları da dinliyen Governör Fevzi'yi çağırarak takdir etmişse de olay böylece kapanmıştır.

Fevzi esir ediliyor

Kuvayi Milliye'nin teşkilâtlandığı günlerde, Karatiken'de jandarma takım komutanı olan Ermeni asıllı Teğmen Setrak Karatiken'in milli kuvvetler tarafından basılacağı endişesile Tarsus'a kaçmış, Karatiken Nahiye merkezinde bulunan jandarmalar da başlarında Fuat Çavuş olduğu halde Kuvayi Miliye'ye katılarak Gözne'ye çekilmişlerdi. Bu arada, Nahiye Müdürü olan Şükrü (Gül rahmetli) de kendisini davet eden ve bu bölgede teşkilât yapan Musalı'lı Teğmen Veli Haşim'in tavsiye ve direktifi ile Erçel'e oradan da Silifke'ye gönderilmiştir.

Bu arada Gözne'de bulunan jandarmalar tarafından jandarma bölük komutanı Yüzbaşı Hilmi bey'e bir rapor gönderilerek Gözne'ye kadar geldikleri halde çetelere rastlanamadıklarını bildirmeleri üzerine Governör Kostilyer tarafından Merkez takım komutanı Fevzi'nin Gözneye giderek çeteler hakkında bilgi alması ve mümkün olduğu takdirde imha etmesi kararlaştırılmış ve Fevzi yanına aldığı jandarmalarla Karatiken üzerinden Gözne istikametine harekete geçmiştir.

Fevzi'nin Kuvayi Milliye üzerine hareketini öğrenen, gerek Tarsus'ta bulunduğu sıralarda, gerek sonradan Kuvayi Miliye'ye iltihakında değerli hizmetleri görülen Karamahmet zade Hafız Mehmet bey, akrabası Yanpar'lı Hüseyin efendi'ye bu haber ulaştırılmış, o sırada Belenkeş'likte müfrezesini kurmuş olan Y. Üsteğmen Osman Koçaşoğlu'na durum bildirilmiş olduğundan Fevzi'nin pusuya düşürülmesi için gerekli tertibat alınmıştır. Durumdan habersiz olarak Gözne'ye hareket eden Fevzi Musalı köyünü geçip de Sarınc

mevkiine geldiği sırada birden önüne çıkan kendi jandarmalarını görünce çok memnun olmuş ve:

- Aferin! Jandarma dediğin böyle olmalı... şeklinde konuşmak istemişse de bayrak olayından yüreği yanık olan Jandarmalardan Hacı Emin (Talas) atının gemine sarılarak aşağı indirip belindeki tabancasını almış ve kolundaki yeşil Fransız apoletlerini söktükten sonra:

- Burarsı Fransız'ların idaresinde değil Kuvayi Milliye'nin emrindedir. Senden Türk bayrağını yırtıp çizmelerini sildiğinin hesabını soracağız, demesi üzerine durumun ağırlığını sezen Fevzi, aşağıdan almış ve binbir vaitte bulunmuş' isede tutuklanarak Belekeş'liğe getirilmiş ve oradan kendi jandarmalarının korumasında o günlerde karargâhı Lâmas'ta bulunan Fedai Müfrezeler komutanlığı emrine sevkolunmuştur.

Fevzi kurşuna diziliyor
Fevzi kaçmayacağı ve Kuvayi Milliye'ye canla başla hizmet edeceği hakkında vermiş olduğu vade ve yemine rağmen bir gece Küçük Fındıkpınar'dan jandarmaların uykuda olduğu sırada don-gömlek yola düşmüşsede kese yollardan arkasına gönderilen Karayakup muhtarı Süleyman efendi tarafından Mersin'e yaklaştığı sırada yakalanmış ve tekrar jandarmalara teslim edilmiştir.
Fevzi'yi teslim alan jandarmalar Abdürrezak (Kıral)ın başkanlığında Hacı Emin (Talas), Durmuş (Köksal) ve Hüseyin (Tümer) den bir Harp divanı kurup sanığı muhakeme etmişler ve:

- 1 – Türk bayrağını parçalama ve hakaret etmesinden;
- 2 – Yeminle söz verdiği ve subay olduğu halde düşmana kaçmasından; Suçlugörülerek idamına karar verip KURŞUNA dizmişlerdir.

Fransızlar Fevzi'yi arıyor

Fransız'ların yaptıkları teşebbüs üzerine Fevzi'nin akıbeti hakkında Silifke As. Şubesi Başkanı ve 4. Mıntıka Komutanı Binbaşı Emin (Mengenli) bey'den bilgi istemiş ve onun sorması üzerine Fedai Müfrezeler Komutanı Milis Yüzbaşı Emin Arslan (Karakaş) tarafından rapor verilmiştir:

“Tarsus Jandarma subaylarından ve Fransız teb'ası Fevzi efendi, müfrezelerim tarafından esir alınmamıştır.

Belenkeş'lik civarında milli kuvvetlere tesadüf ediyorlar ve (işte eşkiyalar, ateş açın!...)

diyor. Ateş açılıyor.

Fakat karşı tarafın eşkiya değil, milli kuvvetler olduğunu anlayan Tarsus jandarması ateşi kesiyor. Fevzi efendi bu karışıklıktan faydalanarak Tarsus'a doğru firar ediyor elde edilen bilgi budur."

(İçel Kurtuluş Savaşı – Emin Arslan Karakaş, Cilt: 1, sahife: 50 – 51)

Diğer taraftan Fevzi'nin esareti üzerine Silifke'ye gönderildiği hakkında özel olarak kendisine teminat verilen Governör Kostilyer'in tercümanı Fethi hareketlerini İslâh lüzumunu duymuş ve velinimetini olan Türk'lere karşı daha müsait bir davranış takınmıştır.

YEDİNCİ BÖLÜM

MERSİN VE TARSUS CEPHELERİNDE

- MÜDAFAAİ HUKUK TEŞKİLÂTI

- Mersin ve Tarsus cephelerinde Müdafaa-i Hukuk

Fedai Müfrezeler 1. Bölük Komutanı Teğmen Kozan'lı Mustafa Nail'in Arslanköy'e gelişinden sonra burada ilk Bucak Müdafaa-i Hukuk Heyetini teşkil ettiğine yukarıda değinmiştik. Milli teşkilâtın günden güne gelişmesi üzerine bunların yiyecek, giyecek vesair ihtiyaçlarını karşılamak üzere eldeki talimata uyularak 19 Mart 1920 de Belenkeşlik'te Tarsus Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı kurulmuştur. (O zamanki mülki teşkilatta Belenkeş'lik Tarsus'a bağlı idi)

1 – Başkan: Belenkeş'likten Hacı İshak Ağa (Bağlar Savaşında şehit),

2 – Üyeler: Evcili'den Ramazan Hoca,

3 – Koruma'dan Esat Mustafa Ağa.

4 – Esenli'den Halil Efendi;

5 – Yampar'dan Hüseyin Efendi;

6 – Çelebi'liden Hacı Sakar Ömer Efendi;

7 – Belenkeşlik'ten Mehmet Hoca.

Bu suretle kurulan Müdafaa-i Hukuk Heyeti, o günlerin en mühim ihtiyacı olan silah ve cephane temini için Konya Ereğli'si Müdafaa-i Hukuk Heyetinden yardım İstemeyi kararlaştırmış ve Kadınli aşiretinden temin edilen üç delikanlı bir mektupla Ereğli'ye gönderilmiştir. Bu arada Erçel'de de Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı şu suretle kurulmuştur:

1 – Başkan: Hacı Yusuf Ağazade İsa efendi;

- 2 – Üye: Rızvan Molla Mustafa;
- 3 – Emirler'den Kara Bey Molla Ali;
- 4 – Kayrak Keşli'den Molla Mustafa.

Tarsus Müdafaa-i Hukuk Heyeti başkanlığına seçilen Hacı İshak ağa okur yazar olmaması dolayısıyla yeni müfrezelerin kurulması ve vazifesinin daha genişlemesi Üzerine Müdafaa-i Hukuk başkanlığından kendi isteği ile ayrılmış, ve 24 Nisan 1920 de Tarsus Müdafaa-i Hukuk Heyeti grup karargâhı olan Karadiken'de ikinci defa şu suretle teşkil olunmuş ve eski heyetten görevi devr almıştır.

- 1 – Başkan: Halim Beyzade Salih (Güreş) Bey;
- 2 – Sarıkavak'tan Ömer Lütfi (Koç) Bey;
- 3 – Çelebili'den Hacı Sakar Ömer bey;
- 4 – Karatiken'den Ali Kâhya;
- 5 – Kösebalcı'dan Güllü Fakı Mehmet bey;
- 6 – Sebil'den Ahmet Kahya;
- 7 – Tepeköy'den Halil bey;
- 8 – Sadiye'den Hutağa;
- 9 – Namrun'dan Hacı Fakı.

Tarsus Müdafaa-i Hukuk Heyeti bu suretle kurulmakla beraber heyete yardımcı olmak iâşe ve saire hususlarda fiilen vazife almak üzere şu kişilerde yardımcı Üye olarak seçilmişlerdir:

- 1 – Belenkeş'likten Hacı İshâk ağa;
- 2 – Kristan köyünden Kara Fakı Mehmet Efendi;
- 3 – Sebil'den Hurşit Çavuş;
- 4 – Manas köyünden Bayezit Ahmet ağa;
- 5 – Ulaş'tan Beyzade Ömer Bey.

Diğer taraftan Tarsus çay'ı doğusunda kurulan ve sonradan "Kavaklıhan Grubu" na bağlanan müfrezelerin iâşe, malzeme ve sair ihtiyaçlarını karşılamak ve merkezi "Suphi paşa Çiftliği" olmak üzere ikinci bir Tarsus Müdafaa-i Hukuk Heyeti daha teşekkül etmiştir:

- 1 – Başkan: Sadık Paşa (Eliyeşil);
- 2 – Üyeler: Tarsus Müftüsü Hilmi (Toros) efendi;
- 3 – Tıs Halil zade Mustafa Efendi;
- 4 – Zayim Zade Halim (Gücük) Efendi;
- 5 – Akif zade Hilmi Efendi;
- 6 – Köylü oğlu Şevki bey;
- 7 – Kara Mehmet zade Hafız Mehmet bey;
- 8 – Gafur efendi zade Mahmut (Borhan) Efendi;
- 9 – Hüseyin Efendi zade Kemal Efendi (Borhan);

Bu arada cephedeki müfrezelere mümkün olan vasıtalar ile yiyecek, giyecek, ilâç ve saire yardımında bulunmak üzere bir “Tarsus gizli Müdafaa-i Hukuk Heyeti” kurulmuş ve bunların başkan ve üyelerinin Kuvayi Milliye’ye iltihaklarına kadar çok mühim hizmetleri görülmüştür. Bu heyete “Şeref oğlu İslâm” takma adıyla başkanlık eden Şuberizade Kemal Bey, bilhassa Fransızların mevcutları ve hareketleri hakkında gizlice Tarsus grubuna gönderdiği raporlarla Kuvayi Milliye’ye yapılacak hareketleri ve tertibatı önceden haber vermek suretiyle çok yararlı hizmet görmüştür. Gizli teşkilat ilk defa Tarsus jandarma Başçavuşu Hilmi, Arap Kazım Leblebici Salih, Terzi Galip, Tıs Halil Zade Misbah ve Tabak Nuri tarafından kurulmuş daha sonra genişlemiştir. Bu teşkilatta çalışanların başlıcaları şunlardır:

- 1 – Başkan: Şeref oğlu İslam Bey (Kemal Şuberi);
- Üyeler:
- 2 – Dava vekili Bahittin Bey (İçgören);
  - 3 – Hafız Veyis Bey (Çiğdem);
  - 4 – Kara Mehmet zade Hafız Mehmet bey;
  - 5 – Tıs Halil Zade Mustafa Efendi.

Karatiken’de vazife gören Tarsus Müdafaa-i Hukuk Heyeti sonradan bazı değişikliklere uğramış bir süre Sadık Paşa (Eliyeşil), Gafur Efendizade Fahri Bey’ler başkanlık yapmışlardır.

Mersin Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı

Bazı arızî olaylar bilhassa fedai müfrezeler komutanı milis Yüzbaşı Emin Arslan Bey’in halktan toplanan paraları kendi sorumluluğu ve kasasında muhafaza etmek istemesi

yüzünden Mersin Müdafaa-i Hukuk teşkilatının kurulması gecikmiş bulunuyordu. Buna mukabil Mersin'in birçok köylerinde müfreze komutanları tarafından üçer kişilik Müdafaa-i Hukuk heyetleri kuruldu. Cephenin Mersin ve Tarsus grupları adıyla ikiye ayrılması sonucunda keyfi hareket edemeyeceğini takdir eden Mersin grubu komutanı Emin Arslan bey Mersin Müdafaa-i Hukuk heyeti teşkilatını meydana getirmenin lüzumuna kani olarak Çavuşlu köyünden Hıdıroğlu Ali, Mezit'lide Emin ve Çevlik'ten Tolluzâde Mehmet Hulusi efendilerle yaptığı istişarede civar köylerin ileri gelenlerinin ve bu arada Arpaçsakar'lar köyünden Yedeksubay Süleyman Fikri bey'i 1 Mayıs 1920 günü toplanmak üzere Çevliğ'e davet etmiş ve Mersin Müdafaa-i Hukuk Heyetinin kurulmasını teklif etmiştir. Bu arada söz alan Süleyman Fikri bey Birinci Cihan Savaşında muhtelif cephelerde bulunduğundan ve tecrübelerinden bahsederek düşmanların yurdumuzdan bir an önce kovulabilmesi için muntazam ve mazbut teşkilâta lüzum olduğunu ve bunların en önemlisinin Müdafaa-i Hukuk teşkilatını kurmak bulunduğunu belirterek bu teşkilatta kendine görev verildiği takdirde canla başla çalışacağını, kendi köyünde halen 15 silah mevcut olduğunu ve bir müfreze kurulacağını, icab ederse kendisinin de her zaman cepheye gitmeye hazır olduğunu bildirdi.

Bu toplantıda Silifke'den sağlanan (3500) liralık yardımı getiren Hakkâk oğlu Rahmi, Sami Arıkan ve Halil Göksu da bulunuyordu. Yapılan seçim sonunda "Mersin Müdafaa-i Hukuk Heyeti" şu zatlardan kuruldu:

- 1 – Çavuş'lu Köyünden Hıdır oğlu Ali Efendi (Başkan);
- 2 – Arpaçsakarlar köyünden Mutlu zade Süleyman Fikri Bey;
- 3 – Mezit'li köyünden Hacı Yahya efendi zade Emin Bey;
- 4 – Mezit'li köyünden Alim Bey;
- 5 – Çevlik köyünden Tollu zâde Mehmet Hulusi Bey;
- 6 – Erçel'den Hacı Yusuf zâde İsa bey;
- 7 – Çopurlu'dan Molla Efendi zade Şakir bey;
- 8 – Çiftlik'ten Ballı Hacı İbrahim bey;
- 9 – İlemin'den Hakkı bey;
- 10 – Karayakup'tan Hacı Ahmet bey;
- 11 – Bozon'dan Gök Molla Mustafa bey;
- 12 – Emirler'den Dereli Molla Mustafa bey;
- 13 – Dinikâr'dan Molla Süleyman bey;
- 14 – Arpaçsakarlar'dan Molla Hacı Resûl bey;

- 15 – Yalınayak'tan Mehmet Kâhya;
- 16 – Menteş'ten Şih Mehmet oğlu Abdullah bey;

Bu suretle kurulan Mersin Müdafaa-i Hukuk Heyeti merkeziyesi aynı gün ilk olarak şu önemli kararları almıştır.

- 1 – Yukarıda adları yazılı 16 kişiden mürekkep “Mersin Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkeziyesi” adıyla bir heyet teşekkül etmiştir.
- 2 – Bu heyet bugünden itibaren inayeti Rabbani ile vazifeyi mukaddeslerine başlamışlardır.
- 3 – Vazife mukaddestir. Bütün heyet azaları bizler vatani vazifelerimizi namus ve şereflerimizle ifa etmeye söz veriyoruz.
- 4 – Mıntıkamızdaki kuvvetlerin masarifatını temin etmek için başlıca menabii varidat olan ağnam resminin hermucibi emir 41,5 kuruştan tahsili lâzımdır.
- 5 – Aşar dahi heyet marifetiyle tahsil ve cemi edilecektir.
- 6 – Heyet şimdiye kadar olan varidat ve masarifatını tetkik edecektir.
- 7 – Heyetimizin teşekkül ettiği bucak heyetlerine bildirilecek ve yardımları istenecektir.
- 8 – İttifakla heyet başkanlığına Hıdır oğlu Ali Rıza Efendi, kâtipliğe Mutlu zade Süleyman Fikri bey, veznedarlığa Hacı Yahya Zade Emin bey seçilmişlerdir.
- 9 – Silifke Müdafaa-i Heyeti Merkeziyesi tarafından yardım olarak gönderilen 3500 liranın bir mazbata tanzimi ile teslim alınmasına ve bir teşekkür mektubu yazılmasına karar verildi.

Bir ay süre ile vazife gören bu heyetin, Mersin'den Hacı Ömer Lütfi Bey'in iltihakı ve daha başka sebeplerle değiştirilmesine lüzum görülmüş 1 Haziran 1920 de yapılan seçimle şu zatlar Heyeti merkeziyeye seçilmişlerdir:

- 1 – Başkan:- Hacı Ömer Lütfi Bey; (Kutay)
- 2 – Üye: Hıdır oğlu Ali Efendi;
- 3 – Üye: Yamparlı Hüseyin Efendi;
- 4 – Üye: Mezit'lili Emin Efendi;
- 5 – Üye: Arpaçsakar'lardan Süleyman Fikri Bey;
- 6 – Üye: Esenli'den Halil Efendi;
- 7 – Tömük'ten Çerkez Ali Efendi;
- 8 – Çiftlik'ten Hacı İbrahim Efendi;

- 9 – Aladağ'dan Molla Mustafa Bey;
- 10 – Arslanköy'den Molla Mehmet Efendi;
- 11 – Menteş'ten Abdullah Efendi;
- 12 – İlemin'den Hakkı Efendi;
- 13 – Yalınayak'tan Mehmet Kahya;
- 14 – Mezitli'den Süleyman Hoca;
- 15 – Emirler'den Mercan Mustafa Efendi;
- 16 – Karahıdırlı'dan Hacı Mehmet Efendi;
- 17 – Erçel'den İsa Efendi;
- 18 – Arslanköy'den Hacı Veliyüddin Efendi;

20 Haziran 1920 de Mersin Müdafaa-i Hukuk Heyeti merkeziyesi Erçel'e taşınmış ve vazifesine orada devam etmiştir.

Fedai müfrezeler karargahı Lamas'tan Tömüğ'e geldiği zaman burada ilk Müdafaa-i Hukuk teşkilatı kurulmuş ve şu zatlar vazife almışlardır:

- 1 – Başkan: Hacı Yahya oğlu Veli Efendi,
- 2 – Üye: Tollu Halil ağa;
- 3 – Üye: Ballı Hasan ağa;
- 4 – Tollu Ali Efendi;
- 5 – Tahsildar Şükrü Efendi;
- 6 – Molla Veli Oğlu Mehmet Ali Hoca.

İlk milletvekili seçimi

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk'u Milliyet Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi, Başkanı Mustafa Kemal paşa, kurulacak Büyük Millet Meclisinde Mersin sancağının da temsili için gönderdiği emirle düşmandan kurtarılmış bölgede derhal milletvekili seçimi yapılmasını ve seçilecek 5 milletvekilliği için 4 aday göstermiş ve bir milletvekilinin de yerlilerden seçilmesini bildirmişti. Heyeti Temsiliye adına gösterilen adaylar şunlardı:

- 1 – 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin (Orgeneral Fahrettin Altay),
- 2 – 3. Kolordu Komutanı Albay Selahattin (Çolak namıyla maruftur),
- 3 – Adana'lı İsmail Safa bey (Özler),
- 4 – Adana'lı Muhtar Fikri Bey (Gücüm).

Seçilecek milletvekillerinin 23 Nisan 1920 de Ankarada toplanacak olan Büyük Millet Meclisine yetişebilmeleri için seçimin çok acele olarak yapılması da bildirilmiş olduğundan, civar köyler Müdafaa-i Hukuk ve ihtiyar heyetlerine haber gönderilerek (Son Osmanlı Mebusan Meclisine mebus ve müntehibisani seçilmesine Fransızlar mani olmuşlardır) 13 Nisan 1920 de milletvekili seçimi yapılmak üzere Elvanlı'ya gelmeleri bildirildi. Davet edilen köylerden Müdafaa-i Hukuk ve ihtiyar heyetlerinden 40 küsur kişi seçime katılmak üzere gelmiş bulunuyordu. O günlerde Elvanlı nahiye müdürlüğü görevi Mersin Grup Komutanı Emin Arslan Bey tarafından henüz teşkil edilmemiş bulunan 6. Bölük Komutanı Yedek Teğmen Lûtfi Oğuzcan'a verilmiş olduğundan, mahallin en büyük mülkiye amiri sıfatıyla seçim kendisinin nezaret ve sorumluluğu altında yapılmıştır. Bu sırada, müfreze komutanları ile Emin Arslan Bey arasındaki ihtilafı gidermek üzere cepheye gelmiş olan 4. Mıntıka Komutanı Emin (Mengen'li), Mut müftüsü Nadir (Mutluay), Heyeti Temsiliye adaylarından İsmail Safa, Muhtar Fikri ve Silifke'li Hafız Emin (İnankur) beyler de seçimde hazır bulunmuşlardır.

Nahiye Müdürü, toplantı sebebini ve Mustafa Kemal Paşa'nın gösterdiği adayları seçmenlere anlatmış, açık oyla ve ittifakla kabul edildikten sonra mahallen seçilecek bir milletvekilliği için hazır bulunanlardan kimse istekli çıkmadığından toplantıda hazır bulunmayan Mezitli'li Emin (İnankur) bey'in yine ittifakla seçilmesi kararlaştırılmış ve hazırlanan iki nüsha seçim mazbatasını Nahiye Müdürü ve seçmenler tarafından imzalanıp mühürlendikten sonra bir nüshası İsmail Safa ve Muhtar Beyler'e verilmiş, ikinci nüsha Nahiye Müdürlüğü dosyasına konulmuştur.

Seçilenlerden Mezitli'li Emin Bey sonradan istifa etmiş ve yapılan ikinci mazbata ile milletvekilliğine Yedek Subay Ziya (Eraydın) Bey seçilmiştir.

Hükümet teşkili

Kuvayi Milliye'nin işgâl bölgesine girdiği sıralarda şehirler işgâl altında olduğundan, bazı nahiye merkezlerinde nahiye müdürleri bulunuyorsa da bunlar bir üst makama bağlı bulunmadıkları gibi, yetkileri de mahdut olduğundan çalışmaları da sınırlı ve kısır kalmakta idi. Bu ilk devrelerde teşkil edilen Müdafaa-i Hukuk Heyetleri bazı yönlerden hükümet işlerini de üzerine almış durumda idiler. Pozantı'nın istirdadı ve buradaki düşman taburunun Kuvayi Milliye tarafından Esir edilmesi üzerine Çukurova'da hükümet teşkilatına düzen vermek ve bölgenin ileri gelenleri ile görüşmek ve cephenin de durumunu incelemek üzere yanlarında Ferik Fevzi Paşa (Rahmetli Mareşal Çakmak) ve bazı milletvekilleri olduğu halde Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa 15

Ağustos 1920 günü Pozantı'ya geldi. İlgililerden cephenin genel durumu hakkında bilgi aldıktan ve savaş neticelerinden memnun kaldığını beyan ettikten sonra Çukurova'nın muhtelif bölgelerinden gelen temsilcilere isteklerini sorduğunda temsilciler yeteri kadar savaş malzemesi, bilhassa top gönderilmesini, Pozantı merkez olmak üzere bir sancak teşkili isteğinde bulundular. Mustafa Kemal Paşa: "İmkan nisbetinde silah ve cephane yardımının esirgenmeyeceğini, sancak yerine Pozantı'da Adana vilâyeti kurulmasını ve valiyi kendi aralarından seçmelerini" istedi.

Bunun üzerine toplanan temsilcilerin teklifi üzerine Mersin Milletvekili İsmail Safa (Özler) Bey'in vali olarak seçilmesi kararlaştırıldı. İsmail Safa bey bu görevi geçici olarak kabul edeceğini beyan ettiğinden durum Mustafa Kemal Paşa'ya arz olundu. Mustafa Kemal Paşa, İsmail Safa bey'in derhal vali vekili olarak tayinini ve formalitesinin Ankara'ya dönüşünden sonra ikmal edileceğini bildirdi. Ayrıca umum Çukurovalı'lara hitaben bir mesaj yayınlayarak Ankara'ya döndü ve 20 Ağustos 1920 tarihinde de şu yazıyı gönderdi:

Büyük Millet Meclisi Azasından Safa Bey'e,

Adana vilâyeti vekâleti uydeî alilerine tevdi edilmiştir. Bugünden itibaren hemen ifayı vazifeye mübaşeret buyurulmasını rica ederim. Vilâyet merkezi şimdilik Pozantı'dır. Mersin ve Tarsus kazaları ile Karaisalı kazası doğrudan doğruya ve müstakilen Adana vilâyetine merbut bulunacaktır. Mersin kaymakamlığı vekâletine Mersin belediye eski reisi Hacı Ömer Lütfi Efendi, Tarsus Kaymakamlığı vekaletine Namrun Nahiye Müdürü Şükrü Efendi tayin edilmiş ve Karaisalı Kaymakamlığı vazifesini ifa eylemekte olan Sadettin Bey asaleten işbu kazaya tayin edilmiştir. Mersin kazasının merkezi Erçel, Tarsus kazasının merkezi Sıraköy'dür. Mersin, Tarsus ve Karaisalı Müdafaa-i Hukuk idare heyetleri mahalli kaymakamların riyaseti altında olarak onlarla tevhidî mesai edeceklerdir. İşbu üç heyet ikişer zat intihap ederek Adana valisi nezdine gönderecekler ve işbu zatlar vali beyefendinin riyaseti altında umum Adana vilayeti heyeti merkeziyesini teşkil edecektir.

Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal

Mersin kazasının merkezi bir süre Erçel'de kalmış daha sonra Gözne'ye nakledilmiştir. Kurtuluş sıralarında kaymakamlık mutasarrıflığa çevrilmiş ve bu göreve Fahri Bey tayin

edilmiştir; Tarsus kaymakamlık merkezi bir süre Ulaş köyünde, bir süre Namrunda kalmış ve kaymakam Şükrü (Gül rahmetli) bey'in Kars (Kadirli) kaymakamlığına tayini üzerine yerine işgal sırasında Tarsus Kaymakamı iken Fransız'lar tarafından sınır dışı edilen Hilmi (Cerit rahmetli) tayin edilmiştir. Daha sonra Adana Vali vekili İsmail Safa bey'in yerine Vali ve 41. Tümen Komutanı olarak Kurmay Yarbay Nuri (Conker rahmetli) tayin edilmiştir.

İaşe ve geri hizmetler

4 Eylül 1919'da Sivas'ta toplanıp 12 Eylül'de görevini tamamlayan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Milliye Cemiyeti, kendi arasından Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında 16 kişilik bir temsil heyeti kurarak kuruluş maksadını açıklayan 10 maddelik bir de mesaj yayınlayıp dağıttı. Önemine binaen bu mesajı aynen naklediyoruz:

Umumi Kongre Beyannamesi

Sivas

11 Eylül 1335 (1919)

Bütün milletçe mâlum olan mehalik'i hariciye ve dahiliyenin tevlid etmiş olduğu intibahı milliden doğan kongremiz mukkararatı atıyeyi ittihaz etmiştir.

1 – Devleti alıyeyi Osmaniye ile düveli itlafiye arasında münakit mütarekenâmenin imza olunduğu 30 teşrinevvel 1334 (Ekim 1918) tarihindeki hududumuz dahilinde kalan ve her noktası İslâm ekseriyeti kahiresi ile meskun olan memaliki Osmaniye aksamı yekdiğerinden ve camiai Osmaniyyeden gayri kabili tecezzi ve hiçbir sebeble iftirak etmez bir kül teşkil eder; memalıkl mezkûrede yaşayan bilcümle anasiri islâmiye yekdiğerine karşı hürmeti mütakabile ve fedakârlık hissiyâtı ile meşhun ve hukuku ırkıye ve içtimaiyeleriyle şeraiti muhitiyelerine tamamiyle riayetkâr öz kardeşirler.

2 – Camiai Osmaniye'nin tamamıyeti ve İstiklâli milliyenin temini ve makamı muallayı hilafet ve saltanatın masuniyeti için Kuvayi Milliye'yi âmil ve iradei milliye'yi hakim kılmak esası katidir.

3 – Memaliki Osmaniye'nin herhangi bir cüzüne karşı vaki olarak müdahale ve işgâller ve bilhassa vatanımız dahilinde müstakil bir Rum'luk ve Ermeni'lik teşkili gâyesine matuf harekâta karşı Aydın, Manisa, Balıkesir cephelerinde mücahadatı milliyede olduğu gibi müttehiden müdafaa ve mukavemet esası meşruu kabul edilmiştir.

4 – Öteden beri aynı vatan içinde birlikte yaşadığımız bilcümle anasarı gayri müslimenin

her türlü hukuku tabiiyetleri tamamen mahfuz olduğundan anasıra mezkûreye hakimiyeti siyasiye ve muvazeneti içtimaiyemizi ihlal edecek imtiyazı itası kabul edilmeyecektir.

5 – Hükümeti Osmaniye bir tazyiki harici karşısında memleketimizin herhangi bir cüzünü terk ve ihmal etmek iztirarında bulunduğu takdirde makamı hilâfet ve saltanatla vatan ve milletin masuniyet ve tamamîyetini kâfil her türlü tedabir ve mukarrarat ittihaz olunmuştur.

6 – Düveli itilafiyeye mütarekenâmenin imza olunduğu 30 teşrinevvel 1335 tarihindeki hududumuz dahilinde kalıp ekseriyeti islamiye ile meskun olan ve harsî ve medenî faikiyeti müslümanlara ait bulunan vahdeti mülkiyemizin taksimi nazariyesinin bilkülliyeye feragatine, bu topraklar üzerindeki hukuku tarihiye, ırkıya, diniye ve coğrafiyemize riayet edilmesine ve buna mağayır teşebbüsâtın iptaline ve bu suretle hak ve adle müstenit bir karar ittihaz olunmasına intizar olunur.

7 – Milletimiz insanî, asrî gayeleri tebcil ve fennî, sinaî ve iktisadî hal ve ihtiyacımızı takdir eder. Binaenaleyh devlet ve milletimizin dahilî ve haricî istiklalî ve vatanımızın tamamîyeti mahfuz kalmak şartıyla altıncı maddede musarrah hudut dahilinde milliyet esaslarına riayatkâr ve memleketimize karşı istilâ emeli beslenemiyen herhangi bir devletin fennî, sinaî, iktisadî muavenetini memnuniyetle karşılarız. Ve bu şeraiti adile ve insaniye'yi muhtevi bir sülhun da âcilen takarrürü selameti beşer ve sükûnu âlem namına ahası âmalî milliyemizdir.

8 – Milletlerin kendi mukadderatını bizzat tayin ettiği bu tarihi devirde hükümeti merkeziyemizin de iradei milliyeye tabi olması zaruridir. Çünkü: İrade-i Milliye'ye gayri müstenit herhangi bir heyeti hükümetin indi ve şahsi mukarraratı milletçe mutâ olmadıktan başka haricen de muteber olmadığı ve olamayacağı şimdiye kadar mesbuk ef'al ve netayıcı ile sâbit olur. Binaenaleyh milletin içinde bulunduğu hali zacret ve endişeden kurtulmak çarelerine bizzat tevessüle hacet kalmadan hükûmeti merkeziyemizin meclisi milliyeyi hemen ve bilâ ifate-i ân toplaması ve bu suretle mukadderatı millet ve memleket hakkında ittihaz eyleyeceği bilcümle mukarreratı meclisi milliyenin murakabesine arzetmesi mecburidir.

9 – Vatan ve milletimizin maruz olduğu mezalim ve alâm ile ve tamamen aynı gaye ve maksatla vicdanı milliden doğan vatani ve milli cemiyetlerin ittihadından mütahassil kütlei umumiye bu kere (Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti) ünvanı ile tevsim olundu. Bu cemiyet her türlü fırkacılık cereyanlarından ve ihtiraasatı şahsiyeden külliye müberra ve nezihdir. Bilcümle müslüman vatandaşlarımız bu cemiyetin azayı tabiiyesindendirler.

10 – Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin 4 Eylül 1335 tarihinde Sivas şehrinde inikat eden umumu kongresi tarafından maksadı mukaddeseyi takib ile teşkilâtı

umumiyyeyi idare için bir (Heyeti Temsiliye) intihab edilmiş ve köylerden vilayet merkezlerine kadar bilcümle teşkilâtı milliye takviye ve tehvîtl olunmuştur.

Kongre Heyeti

Cemiyet ve onun ana prensiplerinden ilham alan temsil heyeti emperyalist ve sömürücü devletlerle milli kuruluşları eşkiya olarak ilan eden zamanın padişahı ve onun hükümetine karşı açtığı ihtilal metodlarının Türk sağduyusuna dayamakta olduğundan ilk gününden beri bu halkçı hüviyetini korumaya büyük önem vermiş, bütün memleket davalarına halkı ortak etmiştir. Nitekim yer yer kurulan Kuvayi Milliye müfrezelerinin iâşe, giyecek, malzeme ve diğer ihtiyaçlarının sağlanması işleri de tamamen halk tarafından seçilen ve halkı temsil eden Müdafaa-i Hukuk Heyetlerine bırakılmış bulunuyordu.

Konya'dan başlayarak Karaman, Mut, Mağara istikametinden Mersin bölgesine intikal eden müfrezelerin bütün ihtiyaçları kurulan Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı tarafından temin ve idare edilmiştir.

1 Mayıs 1920 de Çevlik köyünde kurulan 16 kişilik Mersin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkeziyesi de aldığı ilk kararda "Milli müfrezelerin iâşe ve diğer ihtiyaçlarının merkez heyeti tarafından sağlanacağını" açıkça belirtmiş, bucak ve köylerdeki heyetler tarafından toplanacak her türlü yardımların merkeze gönderilmesi sağlanmıştır.

Daha önce 19 Mart 1920 de Belenkeş'likte kurulan ve daha sonra Karatiken köyüne intikâl eden Tarsus Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de aynı metodlarla hareket ederek müfrezeler ihtiyacını karşılamıştır.

Mersin'e ait sayım defterlerini o zaman bu işlerde çalışan Süleyman Fikri Mutlu Bey iki nüsha yaparak ikinci nüshayı saklamış ve bu sayım esasına göre ağnam vergisi Müdafaa-i Hukuk Heyetince toplanmıştır.

1920 yılının mahsul zamanı bölgemizde henüz mülkî teşkilâtı kurulmamış olduğundan komşu Silifke mutasarrıflığından gönderilen bir heyet Mersin ve Tarsus çevre'lerinin hububat aşarını satmak üzere gönderilmiş ve merkezini Gözne'de kurarak çalışmaya başlamışsa da bu heyetle yapılan tartışmalar sonunda yarısı aynen yarısı nakit olarak sağlanacak aşar gelirin'in tamamen bölge ihtiyaçlarına tahsisi kararlaştırılmış, Dalakderesi ve Erçel köylerinde açılan ambarlar kanalı ile iâşe işleri düzene konmuştur. Bu arada aşarın ihalesinde ve sandık emini olarak nakdin ve aşarın tahsilatında Gözne muhtarı Maraşlı zade Ali Efendinin, Dalakderesi ambar memuru Ziya (Talas) ve Maraşlı Zahit bey'lerin hizmetleri takdire değer görülmüştür.

Sahil köylerinden Karaduvar ve Kazanlı köyleri halkı da yiyecek, giyecek hususunda ve

süvarilere binek hayvanı temininde milli müfrezelere büyük yardımda bulunmuşlardır. Bilhassa Karaduvâr köyünden Ahmet Çalış, Kazanlı köyünden Esirzade İbrahim, Yusuf, Ahmet (Kurtuluş) ve Salim (Güven) ve Salih Harbali Efendilerin değerli hizmetleri görülmüştür. Ayrıca Karacailyas köyünden İbrahim Cebbur, Ahmet İsmail ve bu köyler halkı, hergün Mersin'le temasları olduğundan Fransızların durumları hakkında bize gayet faydalı malûmat getirmek suretiyle hizmet etmişlerdir.

Müfrezeler subay, assubay ve erat maaşlarının ve para ile sağlanacak diğer maddelerin temini için de "Hayvan sayımı ve ağnam resmi" nin 21,5 kuruş olarak tahsili kararlaştırılmıştır. Ayrıca halktan yapılan bağışlar da bu maksada tahsis olunmuştur. Bu arada Silifke ve Mut'tan sağlanan bağışları şükranla kaydetmek yerinde olur. Çarpışmalar sırasında vesair suretlerle müfrezeler tarafından düşmandan iğtinam edilen hayvanat ve malzemeler de Müdafaai Hukuk eliyle aynı maksada tahsis edilmiştir.

Bu usul müfrezelerin ordu birlikleri haline getirilmesine kadar bölgede aynen ve düzenle uygulanmıştır. Ayrıca Tarsus gurubunda da ambarlar kurulmuş ve gurubun bütün ihtiyacı Müdafaai Hukuk Cemiyeti tarafından sağlanmıştır.

Sağlık işleri

Mersin cephesinde İçme ve Subendi savaşlarından sonra Gözne'de bir hastane açılması yedek üsteğmen Osman Muzaffer Koçaşoğlu, Süleyman Fikri Mutlu ve Veli Haşim Çiftçi beyler tarafından düşünülerak birlikte Gözne'ye gidilmiştir. Gözne muhtarı Maraşlı Ali Efendinin de bulunduğu bir toplantıda durum görüşüldü. Orada mevcut bulunanlar da hastane kurulma teklifini uygun buldular. Aşağı Gözne'de (Sonradan vali konağı olan bina) bir ev tesbit edildi. Bu işi düzenlemek üzere o sırada Gözne'ye gelmiş olan Tarsus'lu Hindi Şeyhi Zade Abdulkadir, Mersin'den çıkmış olan Veli Tefvik ve Müdafaai Hukuk azası olan Esat Mustafa ve muhtar Maraşlı Ali Efendiler elbirliği yaparak halktan yatak, yorgan, karyola, toplamışlar, 10 yataklı bir hastanenin kurulması sağlanmıştır.

Yamparlı doktor Ahmet diye anılan sıhhiye çavuşu bu hastaneye memur edildi. Sağdan soldan bir miktar kinin, tendürdiyot gibi basit ilâçlar da sağlandı. Ancak tentürdiyot pek az olduğundan yaralıların pansumanları için Evcili köyü çevresinden toplatılan sumak kaynatılarak bu işe tahsis edildi.

Haziran ayı içerisinde bir gün Adanalı doktor Salim (Serçe) bey bir miktar tıbbi malzeme ile Gözne'ye geldi ve hastanenin başhekimliğini deruhte etti. Gerek yaralıların tedavisinde gerekse hastaların bakımında çok değerli hizmetleri görüldü. Güney

bölgesinde mücadele sona erinceye kadar hastane açık kaldı ve doktor Salim Bey hastaların ve yaralıların başından ayrılmadı.

Haziran 1920 de Adana sağcenah mıntakası komutanlığı teşkil edilince Tarsus cephesinde ve Manas köyünde de bir hastane kuruldu. Başhekimisi doktor Tarsuslu Aziz (Köksal) bey yardımcısı yine Tarsuslu doktor Varit (Yazğan) beyler idi. Tarsus'tan terzi Ali Galip (Arkan) da haylice tıbbi malzeme çıkarmayı başarmış ve bu malzemenin yaralı ve hastalara büyük faydası olmuştur.

1921 yılı başlarında Konya Hilali Ahmer (Kızılay) hastanesi hekimlerinden sonradan Mersin milletvekili olan göz doktoru Muhtar Bey bir miktar ilaç ve giyecek malzemesi ile Gözne'ye gelmiş, eşya muhtaçlara dağıtılmış tıbbi malzeme de hastaneye devrolunmuştur.

Doktor Aziz ve Varit beylerin solcenah mıntıkası emrine tayin edilmeleri üzerine ordudan doktor binbaşı Galip bey Ulaşa gelerek sağlık işlerini yürütmüştür. Bu arada Mersin gurubu sağlık işlerinde sıhhiye başçavuşu Kamil Kadri Bey de önemli hizmetler ifa etmiştir.

Tarsus'un Kavaklıhan gurubunda Adanalı doktor Hayri (Gül) beyin de o bölgede yaralıların tedavisi ve hastaların bakımı işlerinde büyük yardım ve gayreti görülmüştür.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

GURUP VE MÜFREZELERİN KURULUŞ VE KONUŞLARI

- Milli müfrezeler teşkiline ait talimât

Sivas kongresi tarafından seçilen Heyeti Temsiliye milli kuvvetlerin ne suretle kurulacağına dair gizli bir talimat hazırlamış, bunları ilgili makamlara ve Müdafaai Hukuk teşkilâtına göndermiştir. Mut ve havalisinde kurulan milli müfrezeler de bu talimata uyarak teşkil edilmiştir. Gizli talimatı aynen alıyoruz:

(Yalnız alakadarana mahsus ve mahremdir)

1 – İstiklâlimizi muhafaza uğrunda teşekkül ve taazzuv etmiş olan milli kuvvetler her türlü müdahale ve tecavüzden masundur. Devlet ve milletin mukadderatında iradei milliye âmil ve hâkimdir. Ordu makamı mualleyi hilafetin masuniyetini dahi kâfil olan işbu irade-i milliyeinin tabi ve hâdimidir.

2 – Ordu bir tecavuz vukuunda planına tevkifan harekâtını idare edeceğinden ayrıca

bervehi âti teşkilât yapılır.

3 – Teşkilâtı milliyemizce ordu arasındaki irtibatı heyeti temsiliye muhafaza eder. Ancak bir tehlike anında her merkez mücavirinde bulunan kıta komutanları ile dahi irtibatta bulunur.

Milli Müfrezeler

4 – Milli müfrezeler Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin heyeti idare ve heyeti merkeziyeleri tarafından teşkil olunur. Bu hususta icab eden muvazene ahzı asker rüesası ve mıntaka komutanları ifa ederler. Bu teşkilâtta âtideki hususat nazarı dikkate alınır:

a) Anasırı gayri müslimenin kesreti;

b) Harekatı ihtilaliyeye mahsus kuvvetleri;

c) Sırf soygunculuk ve intikamcılık v.s. gibi esbap ile ikai cinayât ve icrai şakavet eyleyen müslim ve gayrimüslim çetelerin azlığı ve çokluğu.

5 – Milli müfrezeler, sabit ve seyyar olmak üzere iki türlüdür. Umumiyetle mücadele ve emniyet ve asayişini temin ve idame ve icabında ordunun harekâtını teshil maksadıyla seyyar müfrezeler teşkil olunur. Bundan başka eşkiyanın taarruzlarından ve anasırı gayri müslimenin ihtilâl ve tecavüzatından kasaba ve köyleri muhafaza ve müdafaa için mahalle, köy ve mıntikalarda sabit müfrezeler vücuda getirilir.

6 – Seyyar müfrezeler: Silâh altında ifayı vazife eden efrattan mada bütün efradı milletin eli silâh tutan gençlerinden teşkil olunur. Bir tehlike ânında vukubulacak dâvet üzerine orduyu seferber edecek olanlar orduya iltihâk eder. Mütebaki kuvvet mahallî tehlikelere karşı olup bunlara lüzumunda makineli tüfek ve top dahi ilhâk olunur. Efradın muharebe görmüş olması müreccahtır. Emri zabıt ve rapta kadir maharetli müfrezeler şakavetkâr bir kuvvet olmayıp selâmeti mülk ve millete vakfı hizmet ve hayat etmiş kanaatkâr ve hamiyatperver zevattan mürekkep olmalıdır. Müfrezelerin teşkil emri kumanda ve idaresi tıpkı askeri manga, takım ve bölük gibidir. Mükâfat ve mücazat dahi tıpkı askerlikteki gibi olur.

7 – Müfrezeler yalnız kendi mıntikalarında değil ledelicap mücavir mıntaka müfrezeleri ile tevhide mesai için diğer mıntakalara da geçerler. Bu vezayif mahalli heyeti idare ve merkeziyelerin emri ile olur. Ancak ahvalı mühimmede müfrezeler kendiliklerinden muavenete koşmakla mükelleftirler. Yalnız bu halde mensup oldukları heyeti idare ve merkeziyeyi haberdar ederler. Mühim görülen mevakiye icabında bir kıtayı askeriye dahi kuvvetül zahir olarak gönderilir.

8 – Vilâyet heyeti merkeziyelerine Heyeti Temsiliye lüzum gördüğü mıntakaların müfrezelerini, muhatarada bulunan herhangi bir mücavir mıntakaya sevk ve cem ile ifayı

vazifeye dâvet edebilir. Bu halde mıntakalar kendilerine mensup müfrezelerin noksanlarını ikmal ve sevketmekle mükelleftirler.

9 – Sabit müfrezeler: Seyyar müfrezeleri teşkil edenlerin madasından teşekkül eder ve bunlar tarafından lüzum görülen köylerde, nahiyelerde, kasabalarda ve şehirlerin her nahiyesinde müdafaa tertibatı yapılarak hıristiyanları katliam, yangın ve asayiş ihlal gibi melûnca maksatlarına, eşkiya çetelerinin taarruz ve hiyanetlerine karşı tedbir alınır.

10 – Sabit ve seyyar milli müfrezelere muktedir eslihayı mütenevvinenin temin ve tedariki mühimdir. Eşkiyadan alınan silâhlar ve zenginler tarafından para ile tedariki mümkün olan tüfek, rovelver, bomba teslihatta medar olabilir. Bu hususta ordunun muvafakatı dahi talep olunur. Hayatlarını ve yaşelerini temin dahi aynı tarzda olur.

11 – Her nevi fazla esliha, mühimmat ve malzeme münasip mahallerde depo edilir. Ecanip eline, düşman yedine geçmesi melhuz depolar muhataralı mıntakalarda harfiyen nakil veya mecburiyet altında yağma halinde kaldırılıp muayyen mahallere depo edilir. Veyahut muhataralı mıntakalarda halka tevzi olunur.

12 -Eslaha daima milletin malı ve ziyayı hazinesi milletin zararı demek olduğundan esliha tevziatı kıtaatı askeriyedeki üsüle tevkifan İcra olunacağı gibi seyyar ve sabit müfrezelere tevziatta kefaletle ve muntazam numara tahtında kuyudile ve müfreze âmirlerinin mesuliyeti tahtında icra olunur.

13 – Millî müfrezeleri teşkil edecek her fert kuranı azimüşşan üzerine el basarak tahlif olunur.

14 – Müfrezelerin sıhhiye umuru için evvelce askerlikte ders görmüş olanlardan istifade olunmalıdır. İcab eden ilâç ve sargı takımları ordudan talep olunur.

15 – İşbu lahika bir talimatname mahiyetinde olup ahkâmı her mahellin icabât ve şeraitine tevkifan tatbik olunur.

Henüz bu talimat elde edilmemiş olmasına rağmen Mersin cephesinde, Fransızlar tarafından silâh aranması bahanesiyle Kerimler köyüne jandarma tarafından yapılan baskın ve daha önce çıkan iki Ermeni eşkiya çetesinin faaliyet ve zulümleri halkı uyarmış bulunuyordu. Bu arada köyün bu gibi baskınlardan korunması için Kerimlerde teğmen Osman Muzaffer (Koçaşoğlu) tarafından 21 silâhlı gizli ve her an toplanmaya hazır bir teşkilât kurulmuştu.

Milli kuvvetlerin Arslanköy'e gelişinden sonra Arslanköylü Başçavuş Hüsnü Yıldırım (Adil Efe) tarafından teşkil edilen müfrezeden ve Çamalan istikametinde yaptığı akından yukarıda bahsetmiştik.

Mersin'den kuvvayi milliye üzerine gönderilen jandarma bölüğünün milli kuvvetlere

katılması, teftiş ve çeteleri imha maksadiyle Tarsus'tan hareket eden jandarma mülâzımı ve Fransız tarafı Fevzi'nin esir alınması üzerine esasen hazırlıklı olan ileriki müfreze komutanları buldukları bölgelerde faaliyete geçerek mahalli müfrezeler teşkiline veya Mut-Mağara, Güzeloluk istikametinden gelen müfrezeleri takviyeye başlamışlardır. Bu arada Osman Muzaffer, Erçel'e giderek birinci bölük komutanı Mustafa Nail ile görüştüktan sonra Belenkeşliğe gelip sonradan "Alsancak" adını alan müfrezesini 10 Mart 1920 tarihinde teşkil etmiş, diğer taraftan Tarsus cephesinde Musalı köyünden yedek teğmen Veli Haşim kendisine Tarsus'tan iltihak eden teğmen Lûtfi (Oğuzcan) ile birlikte 16 Mart 1920 den itibaren Tarsus'un Namrun-Karatiken nahiyesi köylerinde müfreze teşkiline koyularak Keşbükü köprüsünü tutmuş, daha sonra Mut'tan getirilen silâhlarla müfrezesini kuvvetlendirmiştir. Bu müfreze sonradan "Tozkoparan" adını almıştır. Mersin'in Puğ köyünde oturan yedek teğmen Ahmet Mithat (Toroğlu) da kendi köyünde ve civar köylerde bulunan silâhlarla (Bozkurt) müfrezesini yedek teğmen Muhsin (Yanpar)la birlikte Yanpar'da kurmuştur.

Muhatlı Molla Kerim de bulunduğu bölgede (Güllüfakı) diye anılan Kösebalcı köyünden Mehmet Efendi ile birlikte bir müfreze teşkil etmişti. Bu müfrezeye sonradan "Çeliktaş" adı verilmiştir.

Daha sonra Tarsus gurubu karargah komutanı yedek teğmen Lûtfi (Oğuzcan) yedek teğmen Mahmut (Aysan) ile Karaisalı jandarma deposundan bölük komutanı jandarma üsteğmeni Hasan (Albay Akıncı, rahmetli) Beyden sağladıkları 17 silâhla Burhan'da "Tarsus gençler" müfrezesini kurmuşlardır.

Kurulu müfrezelerle fedai müfrezeler komutanı Emin Arslan bey arasında çıkan ihtilâf üzerine 4. mıntika komutanı binbaşı Emin Bey (Mengenli) yanında Silifke Müdafaa Hukuk Başkanı Hafız Emin (İnankur), Mut Müftüsü Nadir (Mutluay), İsmail Safa ve Muhtar Fikri Beylerle Tömük'e gelmiş, aradaki ihtilâfı gidermiş ve cepheyi Mersin ve Tarsus gurubu olmak üzere ikiye ayırmıştır.

Buna göre Mersin gurubu bölgesi: Doğuda Deliçay, Batıda Alata çayı;
Tarsus gurubu bölgesi: Doğuda Tarsus ırmağı, batıda Deliçay;

Mersin gurubu şu suretle teşekkül etmiştir:

Gurup komutanı: Milis yüzbaşı Emin Arslan Bey Merkezi: Elvanlı.

Gurup harp müşaviri: Yedek teğmen Süleyman Fikri (Mutlu) Bey;

Gurup karargâh komutanı: Jandarma başçavuşu Vezir Yusuf Bey.

(Bu guruba daha sonra muhtelif zamanlarda sırasıyla: Yüzbaşı İbrahim, Binbaşı İhsan,

Binbaşı Çeçen Osman, Deniz Yüzbaşı Muhittin, Binbaşı Ethem Beyler komuta etmişlerdir.)

Mersin Gurubuna bağlı müfrezeler:

1 – Sahil müfrezesi: Bu müfrezeyi Silifkeli yedek teğmen Adil yerli halktan teşkil etmiştir. Merkezi Çiftlik köyüdür. Daha sonra bu müfreze ye yedek teğmen Alata köyünden Mehmet Ali (Topçuoğlu) ve Doğlu köyünden yedek teğmen Mehmet Rifki komuta etmişlerdir.

2 – Bozon müfrezesi: Bu müfreze Mut istikametinden gelmiş olan başçavuş Tahsin Şahin komutasında teşkil edilmiş ve mahalli halkla kuvvetlendirilmiştir. Bu müfreze ye bir süre Güzeloluk'tan Ahmet çavuş komuta etmiştir. Bu müfreze sonradan (Gazi Müfrezesi) adını almış ve komutanlığına yedek teğmen Takiddin Sanlı getirilmiştir.

3 – Emirler müfrezesi: Bu müfreze Mağara'dan gelen Ali Rıza Timurtaş komutasında teşkil edilmiş ve yerli halkla kuvvetlendirilmiştir. Müfreze sonradan (Demirtaş) adını almış ve komutanlığına jandarma başçavuşu Vezir Yusuf tayin edilmiştir.

4 – Hamza Beyli müfrezesi: Mersin'den iltihak eden yedek teğmen Şeref (Genç) komutasında yerli halktan teşkil edilmiştir. Bu müfreze (Yılmaz) adını almıştır. Bu müfreze ye daha sonra Mersin'in' Karayakup köyünden yedek teğmen Veli Mecdi komuta etmiştir. Bu müfrezede jandarma teğmeni Cemil, Duğduveren köyünden Alaylı üsteğmen Hasan Ağa takım komutanlığı yapmışlardır.

5 – Çopurlu müfrezesi: Yerli halktan teşkil edilmiştir. Bu müfreze ye Çavuşlu'dan Ömer çavuş, Hıdıroğlu Ali Efendi vasıtasile Suspendi savaşına katılmıştır. Mersinli asteğmen Refik, ağabeyisi teğmen Hakkı Deniz ve asteğmen Yusuf Kenan bu müfrezede bulunmuşlardır.

6 – Efrenk müfrezesi: Efrenkli başçavuş Hüsnü (Yıldırım) tarafından önce Efrenk'te teşkil edilmiş ve sonradan Araplar köyüne intikal etmiştir. Bu müfreze (Yavuz) adını almıştır. Müfreze ye sonradan, teğmen Hamdi (Ongun), teğmen Hilmi (Gök) ve milis başçavuş Yalınayaklı Arap Yahya komuta etmişlerdir. Bu müfreze sonradan Mithat Toroğlu bölüğüne katılmıştır.

7 – Alsancak müfrezesi: Yukarıda nasıl teşkil edildiğini belirttiğimiz Alsancak müfrezesi yedek teğmen Osman (Kocaşoğlu) komutasında önce Hebilli'de bulunmuş sonra Akdam ve Burhan köyüne intikal etmiştir. Bu müfreze de önce assubay iken terfi eden (asteğmenliğe) Küçük Fahri ve Mustafa Gönen takım komutanlığı yapmışlardır.

8 – Yedek teğmen Osman Heybetullah (Tekeli) komutasında Buluklu müfrezesi kurulmuştur.

9 – Makineli tüfek müfrezesi: İki hafif ve iki ağır makineli tüfekten kurulu olan bu müfreme önce yedeksubay Hamdi komutasında teşkil edilmiş, daha sonra bu müfremeye yedeksubay Rifat (Uslu) komuta etmiştir. Bu müfremede kıdemli başçavuş Şükrü (Özlü) ve sakallı Fahri diye anılan asteğmen Fahri (Dermancı) takım komutanlığı yapmışlardır.

10 – Süvari müfrezesi: Milis Çerkes Süleyman Bey” komutasındaki 30 atlı süvari müfrezesi karargâh emrinde vazife görmüştür.

Mersin gurubunun silah mevcudu 800-1000 arasında idi.

Tarsus gurubu:

Gurup komutanı: Yüzbaşı Yaşar Bey – Karargâhı: Karatiken köyü;

Emir subayı: Teğmen İsmet (Yahşi), daha sonra teğmen Ahmet Tevfik;

Karargâh komutanı: Teğmen Lûtfi (Oğuzcan).

Bu guruba daha sonra topçu binbaşı İsmail Ferahim (Şalvuz), Binbaşı Çeçen Osman, Yüzbaşı İbrahim, Yüzbaşı Mustafa Tevfik Beyler komuta etmişlerdir.

Tarsus gurubu müfrezeleri:

1 – Bozkurt müfrezesi: Merkezi Yanpar köyü; Komutanı: Yedek teğmen Mithat Toroğlu (Özkul Efe);

Bu müfremede bulunan subaylar: Yedek teğmen Muhsin Yanpar.

2 – Tarsus Gençler müfrezesi: Merkezi Burhan köyü;

Komutanı: Teğmen Lûtfi Oğuzcan, daha sonra Nazım Vecdi İlderay;

Bu müfremede bulunan subaylar: Nazım Vecdi İlderay, Mahmut Aysan (Bu müfreme sonradan Bozkurt müfrezesine katılmıştır.)

3 – Gökbayrak (Mersin’den iltihak eden jandarma bölüğü) Müfrezesi: Komutanı üsteğmen Galip Tekin, subaylar: Teğmen Emin Semre (Dolunay), Teğmen Cemil(Özden).

4 – Selçuk müfrezesi: Komutanı: ,Genç İzzet (Adanalı yedek teğmen Tevfik Bölgen).

Merkezi Karatiken, daha sonra Çakırlı köyü.

5 – Demirbaş müfrezesi: Komutanı yedek teğmen Kozanlı Mustafa Nail (Bağlar savaşında şehit olması üzerine yedek teğmen Ömer Nazmi Çiftçi). Merkezi Dedeler köyü.

6 – Tozkoparan müfrezesi: Komutanı Veli Haşim (yedek teğmen Çiftçi rahmetli) Merkezi Ulaş köyü.

Subayları: Ömer Nazmi Çiftçi, yedek teğmen Abdülkerim, Kilisli yedek teğmen Abdullah (şehit), teğmen Hamami Ahmet.

7 – Çelikleş müfrezesi: Komutanı: Milis subay Molla Kerim, Merkezi: Akçakoca köyü.

Subayları: Teğmen Harputluzade Ahmet, milis Güllüfakı, milis Siyahi Kâzım.

Bu müfreze Molla Kerim'in şehadetinden sonra teğmen Hamami Ahmet komuta etmiştir.

8 – Kayhan (Mut) müfrezesi: Komutanı: Yedek teğmen Ali Rıza Timurtaş Merkezi: Melemez köyü.

9 – Süvari müfrezesi: Komutanı: Yedek teğmen İsmail Safa Çiftçi. Süvari müfrezesi gurup karargâhında bulunmakta idi.

Tarsus gurubuna bağlı bu müfrezelerin silâh yekûnü 1500 civarında idi.

Kavaklıhan gurubu

Kavaklıhan gurubu, esas itibariyle Tarsus-Berdan doğusunda bulunuşu bakımından o mıntakaya komuta eden Yüzbaşı Ali Ratip (Sinan Tekerlioğlu, Sinan Paşa) Beye bağlı bulunuyorsa da mülki idare bakımından Tarsus'a bağlı olması ve kitabımızın Mersin-Tarsus Bölgesini ihtiva etmesi dolayısıyla bu gurubu ve bu gurup bölgesinde yapılan savaşları da özet olarak kaydetmeyi yerinde bulduk. Esasen "Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi" kitabı yazarı bu gurubu Adana Cephesine mal ettiği ve birinci ve ikinci Kavaklıhan savaşlarıyla Karboğazi savaşını kitabına aldığı halde aynı guruba bağlı olan Tarsus'un güneydoğu bölgesindeki müfrezeleri ve burada cereyan eden savaşları almamış olduğumuza göre bu kısmı da ilave etmeyi uygun bulduk.

Kavaklıhan gurubu kuruluşu

Gurup komutanı: İstihkâm üsteğmeni Cemal Efe (Emekli albay Cemal Ziyal rahmetli) daha sonra yüzbaşı İbrahim Bey.

Müfrezeler

Bu gurubun silâh mevcudu (500-800) arasında değiştiği halde müfrezelerinin birkaçı müstesna diğerlerinin 10-20 silâh mevcudunu aşmayan küçük birlikler halinde olduğu görülmektedir. Ama hepsinin de memlekete hizmet bakımından birer varlık olduğu düşüncesinde olduğumuzdan adlarını ve komutanlarını kaydetmeyi faydalı bulduk:

- 1 – Göçüklü Karahacı müfrezesi;
- 2 – Yanıkışlalı Tekeli oğlu Mustafa Ağa müfrezesi;
- 3 – Bucaklı Hasan Ağa müfrezesi;
- 4 – Polatlı Emin (Polat) Ağa müfrezesi;
- 5 – Urgankıranlı Molla İzzet müfrezesi;
- 6 – İncirgedikli Derviş Ağa müfrezesi;

- 7 – Aktaşlı Ali Efendi müfrezesi;
- 8 – Kurbanlı Akış – Ağa müfrezesi (Şahadeti üzerine Kuşutaşlı Dede Ağa)
- 9 – Naili hürriyetten Kara Mehmet Ağa (şahadeti üzerine aynı köyden Baki Efendi) müfrezesi;
- 10 – Karayayla müfrezesi (Komutanı: Kıdemli assubay Zekeriya Karayaylalı);
- 11 – Kamber Höyükü Veysel Çavuş müfrezesi;
- 12 – Eminlikten Molla Nasuh müfrezesi;
- 13 – Bu gurubta sonradan yedek teğmen Mersinli Hilmi Gök komutasında bir bölük teşkil edilmiştir.

Bu müfrezeler esas itibariyle Tarsus-Adana şosesinin kuzeyinde kurulu müfrezeler olup şosenin güneyinde de şu müfrezeler bulunuyordu:

- 14 – Efeler müfrezesi; Komutanı: Yedek teğmen Rifat Sakallı (Özaydın);
- 15 – Karafaki – Arslanyürek müfrezesi; Komutanları: Yedek teğmen İbrahim (Serin, rahmetli), Karafakılı Yahya (rahmetli);
- 16 – Berdan müfrezesi; Komutanı: Yarsuvarlı Duran Efendi, sonradan, Esat (Erdiş) çavuş.
- 17 – Karacaaslan müfrezesi; Komutanı: Karamehmet zade Mustafa (Karacaaslan rahmetli) takım komutanı yedek teğmen Kayıkcı zade Lütfi (Arman, rahmetli).
- 18 – Urfalı Mehmet Müfrezesi;
- 19 – Pozçalılı Deli Mehmet müfrezesi;
- 20 – Küçükkarayaylalı İnad Ali müfrezesi;
- 21 – Selim (Özışık) Çavuş müfrezesi.

Çukurova cephesi mıntakalara ayrılıyor

41. tümen komutanı kurmay yarbay Mehmet Hayri Bey, yanında 139. alay komutanı yarbay Şemsettin (Salur), tümen mülhakı yüzbaşı Hüseyin, tümen yaveri teğmen Nazmi, alay yaveri teğmen Kemal (albay Ağralı) topçu komutanı binbaşı İsmail Ferahim (Şalvuz) beyler olduğu halde Silifke istikametinden Mersin bölgesine gelerek mevcut gurup ve müfrezeleri teftiş etmiştir. Mersin ve Tarsus gurup ve müfrezelerinin intizam ve çalışmalarından ve memleketi kurtarmak azimlerinden çok memnun kalmışlardır. Ayrıca, Yanpar'da yaptıkları toplantıda Müdafaai Hukuk Teşkilatının müfrezelerin iâşe ve ikmal işleri hakkında gösterdikleri gayret ve çalışmayı da takdire değer bulmuşlardır.

Bu suretle cephenin genel durumu hakkında bilgi aldıktan sonra 41. tümen emrindeki Çukurova cephesini ikiye ayırmıştır: Buna göre:

1 – Alata çayından Tarsus ırmağına kadar Mersin ve Tarsus guruplarının işgal ettikleri saha “ Adana sağcenah mintakası” adını almış ve komutanlığına da 139.

alay komutanı yarbay Şemsettin Bey getirilmiştir,

2 – Tarsus çayından Seyhan ırmağına kadar olan saha “Adana solcenah mintakası” adını almış, komutanlığına da jandarma yüzbaşı Ali Ratip (Sinan Tekelioğlu) Bey tayin edilmiştir. (8 Haziran 1920).

DOKUZUNCU BÖLÜM

MERSİN VE TARSUS CEPHELERİNDE YAPILAN SAVAŞLAR

- Giriş

Fransızlarla Mersin ve Tarsus cephelerinde yapılan savaş ve baskınlar şu bölümlere ayrılarak mütalâa edilmiştir:

- a) Mersin cephesinde cereyan eden savaş ve baskınlar;
- b) Tarsus cephesinde cereyan eden savaş ve baskınlar;
- c) Kavaklıhan cephesinde cereyan eden savaş ve baskınlar; ...

MERSİN VE TARSUS CEPHELERİNDE YAPILAN SAVAŞLAR

Giriş

Fransızlarla Mersin ve Tarsus cephelerinde yapılan savaş ve baskınlar şu bölümlere ayrılarak mütalâa edilmiştir:

- a) Mersin cephesinde cereyan eden savaş ve baskınlar;
- b) Tarsus cephesinde cereyan eden savaş ve baskınlar;
- c) Kavaklıhan cephesinde cereyan eden savaş ve baskınlar;
- ç) Tarsus’un güneydoğusunda cereyan eden savaş ve baskınlar.

Bu savaşlardan (a) ve (b) bendinde gösterilenler sağcenaş mıntakası emrindeki Mersin ve Tarsus gurupları tarafından yapılmıştır. Kavaklıhan cephesinde ve dolaylarında cereyan eden savaşlar solcenaş mıntakasına ait bulunmaktadır.

Mersin gurubunda yapılan savaşlar

Başnalar Savaşı:

Güney bölgesi kurtuluş tarihine “Başnalar Savaşı” diye geçen ve kuvayi milliyenin kesin zaferi ile sonuçlanan savaş, Mersin evresinde Fransız birlikleriyle yapılan ilk karşılaşma olması bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

Maraş'ta 10 günlük savaştan sonra kesin bir yenilgiye uğrayan Fransızlar Başnalar Savaşı ile güney bölgesinde ikinci bir yenilgiye uğramış Fransız milli gururu geniş ölçüde zedelendiği gibi, Fransız devleti muazzamasına karşı durulamıyacağı hakkında bazı zayıf yüreklilerde uyanan tereddüt ve şüpheyi silmiş, kuvayi milliyeye duyulan güveni arttırmıştır.

Mersin'deki Fransız işgal makamlarının çeteleri uslandırmak ve yok etmek amacıyla kuvayi milliye üzerine gönderdikleri seyyar jandarma bölüğünün esir edilmesi (Fransız işgal makamları bir süre bu bölüğün kuvayi milliyeye katıldığını değil esir alındığını sanmışlardı) Guvernör Anfre'yi şaşırtmış, adeta deliye döndürmüştü. Başnalar savaşı, ne pahasına olursa olsun kuvayi milliye hareketini doğmadan boğmak gibi bir gerekçeye dayanması bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır.

İşgal makamlarının, kuvayi milliyenin pek az bir mevcutla Mersin sınırlarına girdiği hakkında bir bilgileri olmadığı düşünülemez. şu halde, yerli, halkın, köylerin ve köylülerin çetelere katılmasından ve işbirliğinden önce harekete geçmek bu makamlarca en doğru yol olarak görünmüş, Mersin'den hafif ve ağır makineli tüfeklerle donatılmış iki bölükten ibaret bir Fransız birliği 16 Mart 1920 de Erçel istikametinde harekete geirilmıştir.

Böyle bir kuvvetin üzerlerine gönderileceğini Mersin'deki gizli teşkilât mensubu Hıdıroğlu Ali Efendinin kardeşi Ağa Mehmet vasıtasıyla önceden haber alan fedai müfrezeler birinci bölük komutanı yedek teğmen Kozanlı Mustafa Nail, Mersin'e 15 kilometre mesafede bulunan ve halen Erçel köyünün bir mahallesi olan Başnalar Kalesi etrafında 17 Mart 1920 sabahı erkenden gerekli tertibatı almakla beraber civardaki köylere haber gönderilmış ve eli silâh tutan köylüler mevcut mavzer ve av tüfekleri ile millî kuvvetlere yardıma koşmuşlardır. Müfrezenin asıl mevcudu 30 kişi olup civardan yardıma koşanlarla birlikte 150 ye ulaşmış bulunuyordu.

Başnalarda takriben saat 9 da çarpışma, millî müfreze ve köylülerin âni ateş baskınıyla başlamış ve ilk hamlede şaşkınlığa kapılan düşman mevzilenerek karşı ateşe başlamışsa da hâkim sırtlarda bulunan milli kuvvetlere bir tesir yapamamış ve ikindiye doğru Mersin'e çekilmek zorunda kalmıştır.

Kuvayi milliyeni Erçel'e ilk gelişinde müfrezenin iaşe ve sair işlerine büyük ölçüde yardımlarda bulunan ve halka öncülük eden Hacı Yusuf Ağa zade İsa (Ersoy, rahmetli) beyin, Erçel ve civar köyler halkının bu savaşa katılmasında da büyük hizmet ve yararlığı görülmüştür.

Bölük komutanı Mustafa Nail'in fedai müfrezeler komutanlığına Erçel'den gönderdiği savaş raporuna göre düşmanın kaybı 23 ölü ve 4 hayvandan ibarettir. Buna karşılık milli kuvvetlerden şehit verilmemiş bir miktar mücahit hafif yara almıştır.

(Not: Bu savaşı (idare eden yedek teğmen Mustafa Nail, Saimbeyli ilçesinin Yardibi köyünde Ömer kâhyanın oğlu olup çevremizde "Kozanlı Mustafa Nail" olarak tanınmış ve Tarsus'un Bağlar savaşında şehit olmuştur. Mezarı Eshabıkehif dağı eteğindedir. Asıl mesleği öğretmenliktir.)

Düşmanın Arpaçsakarlar baskını

Arpaçsakarlar köyü mer'asına köy halkının rızası hilafına geceleri sürüsünü sokup otlatan Köserelli aşiretinden Elifin Abdullah adındaki şahsın, sürüsünden köy bekçilerinin bir kaç koyunu alıp köye getirmeleri üzerine sürü sahibi Abdullah bir dilekçe ile Mersin Fransız guvernörlüğüne müracaatla Arpaçsakarlar köyünün çetelere katıldığını sürüsünden gasbettikleri koyunları çetelere verdiklerini iddia etmiş, Türk köylüsünü yıldırma için fırsat arayan Mersin Fransız işgal makamları bu ihbarı ganimet sayarak 3 Nisan 1920 günü hıristiyan köyündeki (Şimdiki Osmaniye Mahallesi) kuvvetlerinden ayırdıkları takviyeli bir birliği köye saldırmışlardır.

2 Nisanı 3 e bağlayan gece harekete geçen bu birlik ansızın köyü sarmış, giriş çıkış yollarını makineli tüfeklerle kapayarak köye girmiş, Abdullah tarafından adları ihbar edilenlerden 2 bekçi daha önce Mersin'de tutuklandıklarından kalan 9 kişiden 7 si yakalanmış, birisi akşamdan Hamza Beyli köyüne gittiği için bulunamamış, diğer birisi de (Fikri Mutlu) Fransızca bildiği ve tanınmadığı için kurtulmuştur.

Yakalanan 7 kişi birbirine bağlanarak canîler gibi şehre sürüklenmiş, 7 ev tamamen, 4 ev kısmen yakılmış, yükte hafif pahada ağır eşya silah arama bahanesiyle gaspolunduğu gibi köyün hayvanatı da şehre sürülmüştür.

Gasıp Fransız birliği komutanı köylüleri bir alana toplamış: "Fransız idaresine karşı isyan edenlerin cezası çok ağır olacaktır. Sizin bu hareketiniz ilk olduğu için bu kadarla

yetinilmiştir. Bundan sonraki suçların cezası daha ağır olacak, köyünüz tamamen yakılacağı gibi, suçlular da kurşuna dizilecektir” mealinde bir konuşma yapmış ve birlik köyden çekilmiştir. Aynı gün öğleden sonra yapılan teşebbüs sonunda sürülen hayvan at 100 kadar noksanı ile geri verilmiştir. Bu baskın sırasında, milli müfrezeler o civarda henüz teşekkül etmediği için Fransız birliği hiç bir mukavemete maruz kalmamıştır. (Not: Fransız subayının konuştuğu yer sonradan (Cumhuriyet alanı) haline getirilmiş ve Fransız subayının nutuk söylediği noktaya Fikri Mutlu beyin delaleti ve köylülerin himmeti 4 metrelik bir kaide üzerine Atatürk’ün tunçtan büyük bir büstü konmuştur.)

Fransızlara verilen ultiatom

Tömük”te karargâhını kuran “Adana’ya Mürettep Mersin ve Havalisi Fedai Müfrezeler Komutanı” Emin Arslan Bey, daha ilk ağızda Fransız işgal makamlarına bir göz dağı vermek maksadiyle Silifke’den Mersin’den kuvayi milliyeye katılan hat çavuş Halil Efendiyi tam teçhizatı ile bir telgraf makinesi ve bir telgrafçı (Kâmil Eke) getirtmiş ve kuvayi milliye tarafından kesilmiş olan Silifke-Mersin telgraf hattına bağlattıktan sonra (3 Nisan 1920) Mersin Fransız guvernörünü telgraf başına isteyerek bir ultiatom yazdırmış, ayrıca Mersin’de mevcut cemaatlerin dini başkanlarına da “Turgut Efe” takma adile birer mesaj göndermiştir.

Ültimatom ve mesajları bizzat Emin Arslan Bey dikte ettirmiş, o sırada fedai müfrezeler 6. bölük komutanlığına tayin edilen yedek teğmen Lûtfi (Oğuzcan) tarafından not edilmiş ve Kâmil Eke tarafından da telgrafla Mersin’e çekilmiştir. Mersin Fransız guvernörlüğüne çekilen ultiatomda özet olarak: “Mersin’in 10 bin kişilik kuvayi milliyeye tarafından sarıldığı, eğer 48 saat zarfında Mersin’i boşaltmadıkları takdirde kuvvet zoruyla girileceği ve bundan doğacak sorumluluğun Fransız işgal makamlarına ait olacağı” belirtilmişti. Başta Mersin Müftüsü olmak üzere diğer din adamlarına çekilen mesajlarda ise: “Mersin şehrini düşman dan geri almak üzere kuvayi milliyenin 48 saat sonra harekete geçeceği, bu hareket sırasında cemaatlerine mensup kişiler tarafından kuvayi milliyeye karşı silâh kullanıldığı takdirde bunun en ağır şekilde cezalandırılacağı belirtilerek bu gibi hareketlerden sakınmaları” isteniyordu.

Çekilen bu telgraflar Mersin’de telgraf memuru bulunan ve “Pasaportçu” adı ile tanınan Osman (Emrealp rahmetli) tarafından alınmış, guvernöre ait olan kendisine ve cemaatlere ait olanlar ise gizli olarak verilmiş ve bu yüzden bir süre hapsedilmiştir. Sonradan Osman Emrealp kuvayi milliyeye iltihak ederek milli hükûmet emrinde ve muhabere hizmetlerinde kurtuluşa kadar değerli işler başarmıştır.

Fransızların Mezitli Baskını

Kuvayi Milliye komutanının gözdağı vermek ve düşmanın gücü hakkında bilgi edinmek maksadiyle Tömük'ten çektiği bu ultiatom ve mesajların mahrecinin Mezit'li gösterilmesi üzerine 48 saat geçtikten sonra (5 Nisan 1920) Mersin'den çıkarılan her türlü silahlarla donanmış bir Fransız birliği, denizden bir harp gemisinin himaye ateşi altında esaslı bir mukavemetle karşılaşmadan Mezit'liye kadar ilerlemiş, köyü ateşe verdiği gibi bulabildiği hayvanatı toplayarak Mersin'e dönmüştür. Bu arada 2 kişiyi şehit etmişler dördünün de yaralanmasına sebep olmuşlardır. Ayrıca Tömük de denizden bombardıman edildiği için fedai müfrezeler karargâhı önce Çevliğ'e daha sonra Elvanlıya kaldırılmıştır. Bu suretle. Mezitli köyü ikinci defa yapılan bu baskın sonunda hemen tamamiyle harap olmuştur.

İçme Savaşı

Mersin'de düşmanın civar köylerden şehre gelen hayvanları toplattığı ve bazı askerî hazırlıklar içinde bulunduğu ve bundan maksadının henüz kurtuluş halinde bulunan millî kuvvetlere taarruz olduğu Mersin'deki gizli teşkilâtlarımızdan Bekirdere köyünden Hacı Yakup Ağa tarafından öğrenilmiş (aynı köyden Sarı Mustafa oğlu İsmail) vasıtasıyla o günlerde Belenkeş'likte yeni kurulmuş olan Alsancak müfrezesi komutanı Yedek Teğmen Osman Muzaffer Kocaşoğlu'na bir mektupla bildirilmesi üzerine müfrezesi komutanı Yedeksubay Osman derhal İçme boğazı civarındaki hakim noktaları bu kuvvetlerle tutmakla beraber civar köylere de savaşa katılmaları için haber göndermiştir.

Düşmanın 19 Nisan 1920 sabahı Mersin'den çıkan makineli ve otomatik tüfeklerle donanmış ve havadan uçaklarla desteklenen iki bölük miktarındaki kuvveti saat 9'a doğru İçme mevkiine yaklaştığında mevzilenmiş olan Kuvayi Milliye'nin ateş baskınına uğramıştır. Bu arada durumdan haberdar edildiklerini bildirdiğimiz civar köyler halkı da eline geçirdiği her çeşit silahla cepheye koşarak müfrezesi komutanının emrine girmişlerdir. Bu suretle cepheden, sağ ve sol kanatları ateş baskısı altına alınan düşman neye uğradığını şaşırarak, bir hayli zayıf verdikten sonra ilerlemekten ümidini kesmiş ve geceyi büyük bir korku içinde Akdam köyünde geçirmiş, 20 Nisan 1920 de Hebilli kalesi istikametinde yürüyüşe geçmişse de cepheden şiddetli ateş karşısında kalarak geri dönmüş ve yürüyüş istikametini değiştirerek Kızılyar'dan Burhan köyü istikametine yönelmiştir. Bu arada müfrezesi komutanının Evcili'li çocuk İbrahim Komutasında Burhan sırtlarına gönderdiği 15 kişilik süvari müfrezesi de düşmana yaklaşarak ateş ettiklerinden düşman birliği mukabele etmeden Kızılyar çiftliğine çekilmiştir.

Bu savaş sırasında geri köylerden gelen kadın-erkek 500 kadar silâhlı, silâhsız halk büyük

bir heyecanla savaşa katılmış ve müfrezenin başarısına yardım etmişlerdir. Kadınların cephede döğüşen erkeklerine azık (yiyecek, içecek) taşımış olmaları ve gerekirse savaşı idare eden komutan tarafından verilecek her vazifeyi yapacaklarını hep bir ağızdan söylemeleri üzerine müfreze komutanının “sizler bu kuvveti bizlere verdikçe düşmanı yurdumuzdan kovacağımıza inanıyorum, sağolun” şeklindeki beyanı ülvî bir manzara teşkil ediyordu. Bu savaşta geriden gönderilen halk kuvvetinin meydana gelmesinde Müdafaa-i Hukuk Başkanı Hacı İshak Ağa, Yedek Teğmen Süleyman Fikri Bey ve Müdafaa-i Hukuk Heyetinden Çelebi’li Hacı Sakar zade Ömer Efendi’nin büyük hizmet ve yararlıkları görülmüştür.

Bu savaşta mücahitlerimizden Hanlı oğlu Hanefi şehit düşmüş ve 5 kişi yaralanmıştır. Düşman kendi ölü ve yaralılarını beraber taşıyarak Mersin’e götürdüğü için zayıatı hakkında kesin bir bilgi alınamamıştır.

(Not: Bu savaşı idare eden Alsancak müfrezesi komutanı Yedek Üsteğmen Osman Muzaffer Koçaşoğlu 1891 de Mersin’in Kerimler köyünde doğmuştur. Asıl mesleği öğretmenliktir. Halen hayattadır) (yumuktepe.com notu: O.M.Koçaşoğlu hayatı ve anıları sitemizde ayrıca yayınlanmaktadır)

Düşman aynı gün Eshabıkehid istikametinde Tarsus’tan da Kuvayi Milliye üzerine bir hareket yapmıştır. Düşmanın bu iki kanatlı hareketten maksadının Kuvayi Milliye’nin merkezi olarak bilinen Karatiken’de birleşmek ve Kuvayi Milliye’yi ilk kuruluş günlerinde bastırıp yok etmek olduğu anlaşılmaktadır. Eshabıkehid savaşı hakkında ileride Tarsus cephesi savaşları bölümünde bilgi verilecektir.

Kızılyar çiftliği baskını

Mersin’in 11 kilometre doğusunda ve Karacailyas köyünün 3 kilometre kuzeyinde bulunan ve düşman emellerine hizmet ettiği bilinen Mersin’li Yuvanaki’ye ait çiftlik 23 Nisan 1920 de Alsancak müfrezesi komutanı Yedek Üsteğmen Osman Muzaffer Koçaşoğlu tarafından maiyetindeki süvarilerle basılmış, silâhla karşı konulması üzerine çiftliğe zor kullanılarak girilmiş, çiftlik tahrip edilmiş, işe yarar hayvan ve bazı eşya ile silahlar iğtinam olunmuş, çiftlikte bulunan ve müfrezeye silâh kullanan şahıslar da bertaraf edilmiştir.

27 Nisan 1920 de aynı müfreze tarafından Gudubes ile Yakaköy arasındaki Fransız’lara bağlı jandarma karakolu basılmış, jandarmalar teslim alınarak karakol tahrip edilmiştir. Bu baskında Yedek üsteğmen Ömer Nazmi Çiftçi suvarilere komuta etmiştir.

29 Nisan 1920 de Tirmil tepedeki Fransız karakolu basılmış ve karakol zaptedildiği gibi çiftlikte bulunan hayvanat iğtinam olunmuştur.

Kuvayi Milliye'nin devamlı baskınlarından kuşkulanan düşman, Mersin – Tarsus demiryolu ulaşımını sağlamak üzere tren kompartımanlarına kum torbaları yerleştirmiş, makineli tüfek ve nordanfille teçhiz etmiştir. Buna rağmen o günlerde yeni kurulan Yedek Üsteğmen Mithat Toroğlu komutasındaki Bozkurt Müfrezesi de düşmanın Mersin – Tarsus arasındaki ulaşımını kesmek üzere demiryolunu devamlı surette tahrip etmiştir. Bu savaş ve baskınlar sonunda Mersin'e bağlı bütün köyler Kuvayi Milliye'nin kontrolü altına girmiş ve milli kuvvetler Mersin'in dış mahallelerine kadar sızmışlardır.

Hebilli'de bulunan Alsancak müfrezesinden bir takım Tirmil tepe ve civarındaki düşman kuvvetini bertaraf etmek üzere gece baskını yaptığı sırada çiftlikte ve civarında düşmana götürülmekte iken tutulan 500 koyun ve 800 kadar kıl keçi'yi iğtinam ederek Hebilli'ye getirilmiş ve bu ganimetler mevcutları dikkate alınarak müfrezelerin iaşelerine tahsis olunmuştur.

Bu arada Mersin'den Tarsus'a götürülmekte olan şeker Yüklü 6 çift atlı araba Bozkurt müfrezesi tarafından iğtinam edilmiş, şekerler depo edilerek esasen bölgede şeker sıkıntısı çekilmekte olduğundan halka satılarak bedeli Müdafaa-i Hukuk Heyetine devredilmiştir. Araba hayvanları da müfrezenin süvari takımına ilave olunmuştur.

Birinci Su Bendi Savaşı

Mersin'in 4 kilometre kuzey batısında Üseli köyü civarındaki su bendi mevkiinde cereyan etmiştir. (5 Mayıs 1920) Düşman, Mersin içme, suyunu sağlayan bentleri onarmak üzere harekete geçmiş ve bir kısım kuvvetler bentlerin bulunduğu yere kadar gelmişse de burada Başçavuş vezir Yusuf Komutasındaki Demirtaş müfrezesinin ateşi ile karşılaşmış ve bir başarı elde edemedi Mersin'e geri dönmüştür.

(Not: Bu savaşı idare eden Başçavuş Vezir Yusuf Misis'te doğmuş ve Kurtuluş Savaşında gösterdiği fedakarlıktan dolayı Asteğmenliğe terfi ettirilmiştir. 1929 da Mersin'de vefat etmiştir.)

İkinci Su Bendi Savaşı

İkinci Su Bendi Savaşı Mersin cephesinde yapılan savaşların en önemlilerinden biridir. Şehrin su ihtiyacını temin eden bentlerin Kuvayi Milliye tarafından devamlı olarak tahrip edilmesi şehirde su sıkıntısı meydana getirmiş ve bu bentlerin küçük bir kuvvetin himayesinde başarılamiyacağını anlayan düşman, daha büyük bir kuvvetle bu işi başarmak ve aynı zamanda Kuvayi Milliye'yi yok etmek amacını gütmüştür. Ancak,

düşmanın böyle bir harekete teşebbüs edeceği o zaman Belediyede kontrolör Üsteğmen Salandr'ın tercümanlığını yapan Fahri Merzeci tarafından Yedek Teğmen Fevzi Serdengeçti'ye bildirilmiş, o da sigara kağıdı üzerine yazılan bu taarruz hakkındaki bilgiyi Yedek üsteğmen Osman Tekeli ile Kuvayı Milliye'ye göndermiştir. Bu bilgi Mersin Grubu Harp Müşaviri Yedek Üsteğmen Süleyman Fikri tarafından Grup Komutanı Emin Arslan bey'e ulaştırılmış olduğundan müfrezelere gerekli emir ve talimat verilmiştir. Buna göre:

- a) Mersin çayı'nın batısında Bozburun – Menteş köyü arasında mevzilenecek olan 1,2,3. bölükler (Çiftlik, Bozon, Demirtaş müfrezeleri) ile hafif makineli tüfek takımı düşmanın yan ve gerilerinden ateş edecekler, 1.Bölük sağ kanadan gelmesi muhtemel düşman çevirmesini önliyecek;
- b) Mersin çayı'nın doğusunda: Üçtepe – Buluk'lu vadisi arasında süvari bölüğü üçtepe yapı kurulan 4. Bölük (Yılmaz müfrezesi) Sarıkayada 9 Harnup'a karşı mevzilenecek, 5. Bölük (Yavuz müfrezesi) 4. Bölüğü takviye edecek. 4. Bölük komutanı aynı zamanda milli kuvvetlerin Buluklu vadisi istikametinden çevrilmemeleri için gerekli tertibatı alacaktır;
- c) Tarsus grubuna bağlı Hebilli (Alsancak) müfrezesinin savaşa katılması sağlanacaktır. Bu emir aynen uygulanmış, ancak Üçtepe'lerin ilerisinde ateş sahası olmadığından çay'ın batısındaki mevzilere kaymıştır.
- ç) Alsancak müfrezesi tarafından yeni kurulan 20 silâhlı Çopur'lu takımı Mersin Müdafaa-i Hukuk Başkanı Hıdıroğlu Ali efendi emrinde 4. Bölüğe katılmıştır. Ayrıca sekiz mücahitlik bir müfreze muhtemel çevrilmeye karşı Çavuş'lu köyü ilerisinde tertibat almıştır.

Milli kuvvetlerin almış olduğu bu tertibattan habersiz olarak 10 Mayıs 1920 sabahı 20 den fazla ağır makineli tüfek ve bir bölükten fazla süvari ile takviyeli üç bölük düşman piyadesi denizden (Ernest Rönan) gemisinin de himaye ateşi altında boru ve trampetlerle bir törene gider gibi Mersin'den Subendine doğru ilerlemeye başlamıştı. Düşmanın yürüyüşünü büyük bir dikkatle izliyen milli müfrezelerde bir çıt bile duyulmuyordu. Düşman böylece Dokuzharnup'u geçmiş, çay'ın doğusundaki müfrezelerin tesirli ateş sahasına girmişti. Bu arada patlayan tek silah parola vazifesini görmüş ve düşman sıkı bir ateş baskısı altına alınmıştı. Cephede savaşa tutşulduğunu duyan civar köyler halkı silâh ve sopalar ile savaşa katıldıkları gibi kadınlar da su bakraç ve testiler ile hazırladıkları azıkları alarak cepheye koşmuşlardı. Bunlar arasında Mersin Müdafaa-i Hukuk Başkanı Hıdıroğlu Ali Efendi, Tarsus Müdafaa-i Hukuk Başkanı Hacı İshak ağa, Müdafaa-i Hukuk üyelerinden Yanpar'lı Hüseyin efendinin müfrezelerin ihtiyaçlarının temininde büyük hizmetleri görüldüğü gibi fiilen savaşa katılmışlardır.

Düşmanın bu önemli taarruz neticesinde subendi yakınında bir blokhavz kurmak ve bendi daimî muhafaza altında bulundurmak istediği anlaşılıyordu. Fakat öğleye kadar milli kuvvetlerin ateş baskısı altında başarı elde edemeyeceğini anlayan düşman denizdeki harp gemilerinin top atışı himayesinde ve Osmaniye mahallesinden ileri sürdükleri süvarilerinin desteği altında hemen hemen perişan bir durumda Mersin'e geri dönmüştür.

Bu savaşta düşman zayıtının (ölü ve yaralı) 200 civarında olduğu sanılmaktadır. Ayrıca düşmandan 130 silah, bir o kadar bomba vesaire iğtinam olunmuştur. Müfrezelerimizden elli kadar mücahit yaralanmıştır.

Şurasını da belli etmekte fayda görüyoruz: Her vesile ve fırsattan istifade ile köylerimizi yakan ve halkımızı haksız yere öldüren düşmanlara karşı (çete, eşkiya ve yağmacı) sandıkları Kuvayi Milliye büyük bir ders vermiş, düşmanın ölü ve yaralılarını toplıyan kolları kızılhaç işaretli sıhhiye erleri ile Kızılhaç'lı vasıtalara ateş etmemek suretile yurdunu kurtarmak için çarpışan medeni bir topluluk olduğunu isbatlamıştır.

Fransız kaynaklarında (Du Vèou, P. La Passion de la Cilicie – Paris 1937) bu savaş hakkında şu bilgi verilmektedir:

“Bir kol Mersin'in İçmesu'yu havuzları yanında bir blokhavz yapmak üzere harekete geçti. Ancak Mersin'den 3 kilometre sonra makineli tüfeklerle teçhiz edilmiş ve gayet iyi talim görmüş çetelerle karşılaştı. Öğle sonuna kadar mücadele etti. Limanda bulunan (Ernest Renan) kruvazörünün sıkı bir mermi yağmuru ile bunlar dağıtılabildi. Buna rağmen istenilen blokhavz yapılamadı.”

Bu savaşı idare edenler:

- 1 – Kuvayi Milliye Mersin Grup komutanı milis Yüzbaşı Emin Arslan (Resa Karakaş) Rumeli'nin Dimetoka kasabasında doğmuştur. İstanbul'da vefat etmiştir.
- 2 – Mersin Grubu Harp Müşaviri Yedek Üsteğmen S. Fikri Mutlu: Mersin'in Arpaçsakarlar köyünde 1309-1893 yılında doğmuştur. Küçük Ziyaret savaşında bir gözünü kaybederek harp malûlü olmuştur. Halen hayattadır.

Cephede fiilen savaşa katılan müfrezeler ve komutanlar

- 1 – Çiftlik sahil müfrezesi: Komutanı Yedek Teğmen Adil'dir. Silifke'de doğmuştur, vefat etmiştir.
- 2 – Bozon müfrezesi: Komutanı Başçavuş Hasan Tahsin (Şahin Efe) dir. Adana'da doğmuştur. Mersin'de Belediye Zabıta memurluğunda bulunduğu sırada 1949 da vefat etmiştir.

- 3 – Demirtaş müfrezesi: Komutanı Başçavuş (sonradan Asteğmen) Vezir Yusuf'tur.
- 4 – Yılmaz müfrezesi: Komutanı Yedek Üsteğmen Şeref Genç'tir. Mersin'de 1898' de doğmuştur. Mesleki ticarettir. Halen hayattadır.
- 5 – Yavuz Müfrezesi: Komutanı Başçavuş Hüsnü (Adil Efe) dir. Mersin'in Arslan köyünde doğmuş, 1968 de vefat etmiştir.
- 6 – Alsancak müfrezesi: Komutanı Yedek Üsteğmen Osman Muzaffer Koçaşoğlu'dur.

Bütün bu cephelerde yapılan savaşlarda üstün yararlık gösteren müfreze komutan ve subaylarına üst komutanlar tarafından takdirname gönderilmek suretile taltif edilmekte idiler. Buna bir örnek olmak üzere bu savaşta üstün başarı gösteren Yedek Üsteğmen Şeref Genç'e Mersin Grup Komutanı Emin Arslan bey tarafından verilen takdirnameyi kaydediyoruz:

Kuvayi Milliye 4. Bölük Kumandanı
Şerafetddin Efendi'ye;

Oğlum,

10 Mayıs 36 Tarihinde su basın'da bent muharebesinde ibraz eylediğiniz fedekârlığınıza mebni size kaffas cephesinden beri taşıdığım 2101 numaralı silâhı yadigâr ve bir mükâfat-ı zahiri olarak veriyorum. Hayatınızın sonuna kadar yâd-ı tezkarımla hüsnü istimalini tavsiye ederim oğlum. 11 Mayıs 1920.

Mersin Grubu Kuvayi Milliye
Umum Müfrezeler Kumandanı

Emin Arslan

Su bentlerinin tamiri

Su bentlerinin tahribi neticesi, Mersin halkının çektiği su darlığını önlemek aynı zamanda düşmanlara bir (medeniyet) dersi vermek amacıyla Kuvayi Milliye Mersin Grup Komutanı Milis Yüzbaşı Emin Arslanbey (Turgut Efe takma adıyla) Mersin Belediye Başkanlığına şu mesajı göndermiştir:

Bila tefrik-u cins ve mezhep Mersin ahali-i muhteremesine izafeten Belediye Riyaseti Aliyyesine

Emirler

13 Mayıs 1336 (1920)

1 – Bundan akdem Fransızların haknâşinaslıkları ve bilâ mucip öz vatanımızı hilâfı kanun ve mütareke zapt ve işgâle kıyam etmeleri, millet üzerinde büyük bir tesir bırakmış ve bu tesir neticesi heyecanı umumi önüne geçilmek kabil olamıyarak muhteşem Kuvayi Milliye meydana gelmiştir. Kuvayi Milliye'nin maksat ve gayesi istiklâliyeti Osmaniyenin, bekası ve mülk-ü milleti muazzamei Osmaniyenin payidar olmasıdır.

2 – Fransızlar'ın geçenlerde bilâ mucip taarruz etmelerinden muğber olan Kuvayi Milliye, Mersin bahçelerinin irva ve iskasma ve şehir halkının içmesine tahsis olunan su hakkını kesmek mecburiyeti hasıl olmuş ve sırf o cihetle tahrip edilmişti. Bundan Mersin ahali-i muhteremesinin müteessir olduğunu anladım. Maksat ve gâye bilâ tefriki cins-ü mezhep herkesin istirahatini, ticaretini temin etmek olduğundan bu günden itibaren hark suyunun mecrayı sabıkasına verileceği ve muhterem Mersin ahalsinin müteessir olmaması arzu edildiğinden bendin (hiç bir müsellâh Fransız efradı bulunmamak kayt ve şartı ile) ahali-i muhtereme ve Belediye tarafından tamirine müsâade ediyorum.

Ehaliye keyfiyetin ilânile Belediye tarafından gönderilecek amele, mühendis vesairenin hangi gün hareket ve bendin tamirine himmet edeceklerinin bana bildirilmesini ve marularz susuzluk yüzünden müteessir olan kardeş ve vatandaşların şu suretle teessürlerinin izalalesini arzu eyledim. Bu vesile-i hasene ile bilumum bilâ tefrik-ü cins ve mezhep ehali-i muhteremeye arz ve ihtiram eylerim.

Mersin Grubu Umum Kuvayi Milliye

Kumandanı

Turgut Efe

Hacı Çiftçi Mustafa efendi üç gün sonra Mersin'den gelmiş ve beyannamenin halk üzerine çok müsbet bir tesir yarattığını söylemiş ve bentler sonradan Belediye tarafından gönderilen ameleler tarafından tamir edilmiştir.

20 günlük ateşkes

Çukurova kurtuluş savaşı tarihinde "20 günlük mütareke" diye adlandırılan ateşkes antlaşması, her bakımdan dikkate değer bir özellik ve önem taşımaktadır.

Mustafa Kemal Paşa'yı bu antlaşmayı kabule zorlayan sebeplerin başında, Birinci Cihan Savaşı galiplerinden büyük bir devletin ilk defa Büyük Millet Meclisi Hükümetini resmen tanımış olması gelir. Fransız'lar ise, yaşadıkları bu antlaşma ile güç bir durumda ve kuşatma altında bulunan Pozantı'daki Menil taburunu kurtarmak amacını gütmüşlerdir. Ancak 31 Mayıs 1920 gece yarısından başlayıp 20 Haziran 1920 gece yarısına kadar devam edecek olan antlaşmadan önce Pozantı'daki bu taburları milli kuvvetler tarafından esir edilmiş olduğundan bu antlaşmadan umdukları faydayı sağlayamamışlardır. Mustafa Kemal Atatürk, istiklal savaşımızın en doğru bir özeti olan meşhur "Nutuk" unda (sahife 285) bu mütarekeden şöyle söz etmektedir:

"Fransız işgâl bölgelerinde cephelerinde milli kuvvetler her gün daha esaslı bir şekilde gelişmekte idi, kuvveti artmakta idi. Milli kuvvetler, nizamiye kataâtı ile de takviye olunmaya başlanmıştı. İşgâl kuvvetleri her tarafta sıkı ve şedit bir surette tazyik ediliyordu.

Efendiler, bu vaziyet üzerine Fransız'lar Mayıs 1920 iptidalarından itibaren bizimle temas ve müzekare aradılar. Evvela Ankara'ya İstanbul'dan bir Binbaşı ile bir sivil geldi. Bu zevat İstanbul'dan önce Beyrut'a gitmişlerdi. Sabık Van mebusu Haydar Bey bunlara delâlet ediyordu. Bu mülakât ve mukâlematımızdan esaslı bir netice çıkmadı. Fakat Mayıs nihayetlerine doğru, Suriye fevkâlede komiseri namına hareket eden Mösyö Dö Ke (De Gaix) adında bir zatın riyasetinde bir Fransız heyeti Ankara'ya geldi. Bu heyetle 20 günlük bir mütareke yaptık. Bu muvakkat tatili mahasamat ile biz Adana mıntikasının tahliyesine bir mukaddime ihzarını istihdaf ediyorduk.

Efendiler, bu Fransız heyetile yaptığımız 20 günlük mütareke, Büyük Millet Meclisinde bazılarının itirazatına uğradı. Halbuki, benim bu mütarekeyi kabûl etmekle temin etmek istediğim noktalar şunlardı:

Evvelâ; Adana mıntika ve cephelerinde bulunan ve kısmen askerle de takviye olunan milli kuvvetleri süratle tanzim ve tensik etmek istiyordum. Milli kuvvetlerin bu fasıla-

müsadamatta dağılmaları ihtimalini de nazarı dikkate alarak terki mühasamat tebliğini de bazı tedabirle beraber emrettim. Bundan başka efendiler, mühim addettiğim siyasî bir faydayı da istihsal etmek istiyordum. Büyük Millet Meclisi ve hükümeti, henüz itilâf devletlerince bittabi tasdik edilmemişti. Bilakis memleket ve milletin mukadderatına müteallik mesailde İstanbul'da Ferit Paşa hükümeti ile münasebet ve muamelede bulunmakta idiler. Bu itibarla, Fransızların İstanbul hükümetini bir tarafa bırakıp Ankara'da bizimle müzakerede bulunmaları ve herhangi bir meselede itilâf eylemleri, o gün için temini mühim bir siyasî nokta idi. Bu mütarake ve müzakerede (Hududu milliyemiz dahilinde olup Fransız'lar tarafından tahtı işgâlde bulundurululan menatığın, kâmilten tahliyesini vazih ve kati olarak dermeyan ettim.) Fransız murahasları, selâhiyet almak zere Paris'e gitmek mecburiyetini ileri sürdüler. 20 günlük mütarake, nev'emâ daha esaslı bir itilâf yapmak için selâhiyet istihsaline zaman bırakmak gibi telâkki edildi. Efendiler, bu müzakere ve mükâlemelerimizden bende hasıl olan intiba, Fransız'ların Adana ve havalisini tahliye edecekleri merkezinde idi. Bu mütalâa ve kanaatimi Meclise ifade etmiştim. Gerçi Fransızlar, mütarake müddeti hitam bulmadan Zonguldağ'ı işgâl etmek suretiyle itilâfın yalnız Adana mıntikasına ait olduğunu göstermek istemişlerse de, biz bu hareketi mütarekenin feshini mucip addettik. Fransızlarla anlaşmamız bir müddet teahhür etti."

Gudubes Savaşı

22 Temmuz 1920 sabahı Mersin'den çıkan ve 2 bölük olduğu tahmin edilen düşman kuvveti, denizden ilerleyip Kudubes istikametinde Demirleyen gemisinin himaye ateşi altında Gudubes mevkiini ve köprüsünü ele geçirmek üzere harekete geçmiş ayrıca tren hattı üzerinde ve Karaca İlyas civarında bir sahra topunu mevzilendirmişti.

Düşmanın bu hareketini izleyen Burhan köyündeki Alsancak müfrezesi komutanı Yedek Üsteğmen Osman Muzaffer Koçaşoğlu, ileri karakollarda bulunan müfreze erlerini toplu bir halde bulundurmak üzere geri çekmiş ve öncü olarak bir manga bırakmıştır.

Düşmanın saat 7.30'a doğru ateş hattına girmesi üzerine temas hasıl olmuş ve şiddetli bir savaş başlamıştır. Düşman, hâkim mevkide bulunan müfrezenin ateş baskısı altında ilerlemek imkânını bulamamış, müfrezenin emrinde bulunan 25 kişilik süvari birliği düşmanın sol kanadından ilerlemiş ve Yaya cengine inerek düşmanı yan ateşi altına almıştır. Bu durum karşısında 6 saat devam eden savaş sonunda bir başarı sağlayamayacağını anlayan düşman, denizden ve karadan yapılan topçu ateşi himayesinde Mersin'e geri çekilmek zorunda bırakılmıştır.

Bu savaşta, süvari birliğine komuta eden Tekeli Hacı (İbrahim Etiler), Yanpardan “Kücükbey” adıyla maruf İsmail Us, Evcili köyünden Çocuk İbrahim’in kayda değer yararlıkları görölmüştür. Diğer savaşlarda olduğu gibi Ulaş Beyler’i ailesinden Emine Hatun ile savaşı duyan köylü kadınlar su ve azık getirmek ve savaşanları teşvik etmek suretiyle milli görevlerini büyük bir feragat ve cesaretle yapmışlardır.

Bu savaşta düşmanın hayli zayıat verdiği ve bir subayının öldüğu haber alınmıştır. Müfrezenin zayıatı 7 yaralıdan ibarettir.

Emirler savaşı

Mersinden 2 bölükten ibaret bir Fransız birliği 1 Aralık 1920 sabahı denizdeki savaş gemisinin ateşi altında Emirler köyünün güneybatısındaki Gelincik Tepe istikametinde taarruza geçmişti. Binbaşı Osman Bey komutasındaki Mersin Grubundan Yedek Üsteğmen Takiddin Sanlı’nın komuta ettiği Gazi ve Vezir Yusuf komutasındaki Turgut müfrezesi (Ceman 100 silahlı) düşmanı Emirler köyü önlerinde karşılayarak savaşa tutuşmuşlardır. Gelincik Tepe’de bulunan Yedek Teğmen Rifat Uslu komutasındaki makineli tüfek müfrezesi düşmanı yan ateşi ile baskıya almış ve mühim telefat verdirmiş ve savaşın kazanılmasında birinci derecede âmil olmuştur. Geceyi açık ordugâhta geçiren düşman ikinci gün Emirler köyünün çamaşırlığını yakarak Mersin’e çekilmek zorunda kalmıştır.

Konya’daki isyan dolayısıyla kaçıp Mersin’de Fransız’lara sığınan Deli Baş ve avenesinin Fransız’larla birlikte bu savaşa katıldıkları tesbit edilmiştir.

Grup komutanı Binbaşı Osman Bey’in kimliği hakkında fazla bir bilgi olmayıp kendisi bölgede “Çeçen Osman Bey” diye tanınmaktadır. Yedek Üsteğmen Takiddin Sanlı Mersin’de 1891 de doğmuştur. Halen sağdır. Mesleği öğretmenliktir.

Yedek Üsteğmen Rifat Uslu 1899 da Tarsus’ta doğmuştur. (Vefat etmiştir.)

Bu savaşa Erçel’de Kaymakam olarak bulunan Hacı Ömer (Kutay) bey yanındaki jandarmalarla birlikte katılmış, ayrıca grup karargâhında bulunan Yedeksubay Hasan Genç, Grup Yaveri Yedek Üsteğmen Fikri Mutlu, Yusuf Ağa zade İsa efendiler de bu savaşa katıldıkları gibi gönüllü Mücahitlerden Hakkı Ersoy, Hadımlı Hoca Ahmet efendi ve telgrafçı Osman Emrealp’in da değerli hizmetleri görölmüştür.

Amerikan Koleji Müdürünün tutuklanması

Tarsus grubu karargâhının Karatiken’den Melemez köyüne intikal etiği 1920 Haziran ayı başlarında bir gün Tarsus Amerikan Koleji Müdürü Mr. Nelson eşi ile beraber “Amerikan Bağı” denilen ve Tarsus istasyonu ve bağlardaki düşman birlikleriyle müfrezelerimiz

arasında bulunan bağa gelmiş ve o civarda bulunan müfrezelerin, devriyeleri tarafından tutuklanarak grup karargâhına getirilmişlerdir.

Önceleri çetelerin eline düşmüş olmaktan korkan Mr. Nelson'a ve eşine Grup Komutanı Binbaşı İsmail Ferahim Bey ve gruba mensup subaylar tarafından olağanüstü ikramlarda bulunulmuş ve istirahatleri sağlanmakla beraber kendilerine Kuvayı Milliye'nin maksat ve gâyeleri anlatılmıştır.

Melemez'de 3 gün istirahat eden Mr. Nelson'a mevsimin yaz olması dolayısıyla isterse Namrundaki Koleje ait binaya isterse Tarsus'a gitmekte serbest olduğu grup komutanı tarafından bildirilmesi üzerine Mr. Nelson:

“- Gerçi mevsim dolayısıyla Namruna gitmesi muvafık ise de, kendisinin tutuklanmasını Fransızların bir propağanda vesilesi yaparak Amerikan Hükümetini tahrik edeceklerini ve Amerikan hükûmetinin müdahalesinin bizim aleyhimize sonuç vermesinin muhtemel bulunduğunu” ileri sürerek vatan ve istiklallerini savunmak için silaha sarılan ve kendilerine umduklarından çok misafir severlik gösteren çetelere bir fenalık gelmesinden endişelendiğini beyanla kendisinin Tarsus'a iadesinin uygun olacağını ve Tarsus'ta lüzümü halinde Kuvayı Milliye'ye müzaheret edeceklerini söylemesi üzerine geldikleri araba ile Tarsus'a geri gönderilmişlerdir.

Gerçekten bir Türk dostu olan Mr. Nelson Tarsus'a avdetinden sonra Fransız ve Ermeni'lerin Türk halkına reva gördükleri olayları önlemiş ve Kamberhöyüğünde esir edilip Tarsus'daki bir handa enterne edilen esirlerimizi eşi ile birlikte sık sık ziyaret ederek onların, ihtiyaçlarının sağlanmasında birinci derecede âmil olmuştur.

İleride (Tek Topumuz ve marifetleri) bölümünde Mr. Nelson'a ait diğer bir hatırayı nakledeceğiz.

TARSUS GRUBU CEPHESİNDE CEREYAN EDEN SAVAŞLAR

Birinci Eshabıkehif savaşı

Tarsus'un 10 kilometre kuzeybatısında kutsal kitapların yazdığı yatırların bulunduğu Eshabıkehif dağı civarında, Mersin grubu cephesinde İçme savaşının yapıldığı 19 Nisan 1920 de cereyan etmiştir.

Tarsus'tan çıkan ve devrin modern silahları ile donatılmış olan 300 mevcutlu bir düşman birliği Eshabıkehif dağı eteklerine kadar gelmiş, burada derme çatma silahlarla ve o günlerin imkânları ile kurulmuş olan mevcudu 70 kişilik Yedek Üsteğmen Veli Haşim (Naif Efe) Çiftçi komutasındaki Tozkoparan müfrezesi tarafından Sucular köyü civarında savaşa zorlanmıştır. Düşman tarafından böyle bir hareketin hazırlandığı ve yapılacağı Tarsus'taki

gizli teşkilâtımız tarafından ve önceden bildirilmiş olduğundan Tozkoparan müfrezesi gerekli tertibatı almış ve en uygun yerde mevzilenmiş bulunuyordu.

Savaş şiddetli bir şekilde 2 gün devam etmiş neticede ilerlemek imkânını bulamıyan düşman hayli zayıf vererek Tarsus'a geri çekilmek zorunda bırakılmıştır. Bu savaşta zayıfımız 3 yaralıdan ibarettir.

Bu savaş, Tarsus grubu cephesinde verilen ilk savaş olduğundan düşmanın başarı göstermeden geri dönmesi mücahitlerin ve halkın moralini yükselttiği gibi diğer müfrezelerin de biran önce kurulmasında etkili olmuştur.

Birinci Eshabıkehid savaşını idare eden Kuvayi Milliye Tarsus Grubu Tozkoparan müfrezesi komutanı Yedek Üsteğmen Veli Haşim (Çiftçi) Mersin'in Musa'lı köyünde 1891 yılında doğmuştur. Asıl mesleği öğretmenlik ve çiftçilik olup 1928 de Mersin'de vefat etmiştir.

Birinci Hacitalip Savaşı

Düşman, Mersin – Tarsus arasındaki demiryolu ve şoseyi emniyet altında bulundurmak ve iki şehir arasındaki ulaşımı sağlamak amacıyla (Karacailyas köprüsü ve istasyonu, Gudubes köprüsü ve Hacitalip istasyon ve köprüsünü) ateş kuvveti üstün birliklerle korumakta idi. Kuvayi Milliye ise düşmanın bu maksadını akim bırakmak için önceleri demiryolu raylarını yeryer sökmek suretiyle tahrip etmiş, daha sonra buralara gece baskınları tertiplemiştir. Bu direnme yerlerinin en önemlisi Hacitalip istasyonu ve Çiftliğinde bulunuyor, yapılan tahribatı etkisiz bırakıyordu. Çukurova kurtuluş tarihinde "Birinci Hacitalip Savaşı" denilen gece baskını bunların ilki ve en önemlisidir. 25 Haziran 1920 de cereyan etmiştir.

Kuvayi Milliye Tarsus Grubu Komutanı Binbaşı İsmail Ferahim (Şalvuz) Bey'in vermiş olduğu emir gereğince Tarsus Grubundan Yedek teğmen Mustafa Nail komutasındaki Demirbaş, yedek Üsteğmen Ali Rıza Timurtaş komutasındaki Kayhan, muvazzaf Üsteğmen Galip Tekin komutasındaki Gökbayrak (Jandarma), Yedek Üsteğmen Mithat Toroğlu komutasındaki Bozkurt müfrezeleri bu baskını yapmışlardır. .

25 Haziran 1920 günü saat 18. de biricik kudretli dağ topumuzun ve Kuvayi Milliye'nin emrine henüz geçmiş bulunan 2 makineli tüfeğin ateş himayesiyle düşmanın sığındığı Hacitalip çiftliği binasına şiddetli ateş açılması ile taarruzumuz başlamış ve gece geç saatlere kadar devam etmiştir. Çiftlik binasının 4 tarafından kuşatılmış olmasına, ateş baskınımıza ve teslim olmaları için yüksek sesle Arap'ca ve Fransız'ca yapılan ihtarlara rağmen düşman büyük bir inatla direnmekte devam etmiştir. Bu durum karşısında Çiftlik binasının yakılmasından başka çare kalmadığına karar verilmiştir. Ancak, çiftlik oldukça büyük ve muntazam bir yapı idi. Böyle bir yapının yakılıp yakılmamasının düşünüldüğü bir

sırada orada hazır bulunan çiftlik sahiplerinden Hacı Talip Zade Hacı Ömer ve Suphi beyler'in:

- Memleketin kurtuluşu uğruna canımız feda olsun. Çiftliğin yakılması icap ediyorsa ne duruyorsunuz? Demeleri üzerine orada bulunan harman sapsarı çiftliğin etrafına yığılmış ve gazla ateşlenerek yakılmıştır.

Düşman erleri arasında bulunan Cezayir ve Tunus'lu müslüman askerleri bu sırada "Ene müslim, ene müslim" diye teslim olmağa başlamışlardır. Teslim olanlar 32 kişi olup sonradan Pozantı'ya tümen karargâhına gönderilmişlerdir. Yalnız içlerinden yaralı olan 11 kişi hastahaneye yatırılmışlardır. Ayrıca bir Teğmen, bir Başçavuş ve 10 düşman erinin öldüğü anlaşılmıştır. Kuvayi Milliye'nin zayıyatı 3 şehit ve 8 yaralıdan ibarettir.

Bu savaşı yapan grup ve müfreze komutanları:

Kuvayi Milliye Tarsus Grubu Komutanı Binbaşı İsmail Ferahim Bey, Topçu Albaylığından emekli olup vefat etmiştir.

Bozkurt müfrezesi Komutanı Yedek Üsteğmen Mithat Toroğlu, Merşin'in Puğ köyünde 1897 yılında doğmuştur. Sağdır, halen çiftçilikle uğraşmaktadır.

Kayhan müfrezesi Komutanı Yedek Üsteğmen Ali Rıza Timurtaş, Silifke'nin Çitaklı köyünde 1893 de doğmuştur. Asıl mesleği öğretmenliktir. Vefat etmiştir.

Gökbayrak müfrezesi Komutanı Muvazzaf Üsteğmen Galip Tekin (Bu zatın kimliği hakkında başka bilgimiz yoktur.)

Bağlar Savaşı

Yukarıda izah edilen ateşkes anlaşması uyarınca düşmanın demiryolunun kuzeyinde bulunan bütün birliklerini bu hattın güneyine çekmesi gerekiyordu. Tarsus'un iki kilometre kuzeybatısındaki "Bağlar" diye anılan sırtlarda mevcut ve her çeşit silahlarla donanmış 400 kişilik birliğini hattın gerisine çekmediği gibi, burasını Kuvayi Milliye'nin kuzeyden Tarsus'a yapacakları hücumlarını engellemek için tahkim ederek sağlam bir dayanak noktası haline getirmişti. Müstahkem bir hale getirdikleri bu yere "Küçük Verdun" adını vererek öğündükleri iştiliyordu. Bunun içindir ki, Çukurova kurtuluş savaşı Tarihine "Bağlar Savaşı" diye geçen bu savaş sağcenah bölgesinde yapılan savaşların en önemlisidir.

Tarsus Grup Komutanı İsmail Ferahim Bey (Kurtuluş savaşında Kahraman Çukurovalı'lar kitabının 39, 40,41 sayfelerinde) şöyle diyor:

"Gurup komutanlığı bu savaşın hazırlıkları ile meşgul bulunduğu sırada, Güney Bölgesi Komutanlığına tayin edilen İkinci Kolordu Komutanı Selahattin Adil (General, rahmetli)

Bey kolorlu merkezi olan Maraş'a giderken, yanında 41. Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı Salim Cevat (General, rahmetli) Bey olduğu halde Tarsus grubuna da uğramış ve müfrezeleri teftiş ettikten sonra:

- Karşımda Milis'lerden kurulu bir çete değil, muntazam bir nizamiye birliği görüyor ve morallerinin yüksekliğine de hayran oluyorum.

Diye memnunluğunu ifade etmiştir.

Teftişi müteakip, Albay Selahattin Adil Bey ile birlikte Eshabıkehid tepesine çıkılmış ve düşmanın işgal ettiği mıntika ve tahkim ettikleri yerler kendilerine gösterilmiştir. Bu yolda bilgi verirken, dikkat nazarını çeken Tarsus bağlarına karşı ne suretle taarruz etmek fikrinde bulunduğumuzu sordukları zaman:

- Henüz bir tertibat olmamakla beraber, mutlaka bir fedakarlık göstererek herhalde Bağları elde etmeğe çalışacağız; demiştim.

O sırada Selahittin Adil Bey'le gelmiş olan Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı Salim Cevat Bey:

- Bu platonun vaziyeti oldukça mühimdir; pek te kolay zaptedilemez! Bu sebeple iyi düşünmek ve ona göre tedbir almak lazımdır; sözleriyle dikkatimizi çekmişti.

Salim Cevat Bey'in bu beyanatı inkarı kabil olmayan bir gerçektir. Bunun üzerine:

- Biz de erazinin durumunu, düşmanın mevcut kuvvetini, silâh kudretini, kendi durumumuzu dikkat nazara almak suretiyle yapacağımız işin lehimize sonuçlanmasını sağlamak için muvafık bir hareket planı tesbit etmeye çalışıyoruz; dedim."

Kurtuluş savaşına Türk milletinin bütün varı ve varlığı ile katıldığını yansıtmaları

bakımından Sağcenah Mıntika Komutanı Yarbay Şemsettin Bey'in bu savaş

münasebetiyle Müdafaa-i Hukuk Heyetine gönderdiği emri aynen kaydediyoruz:

Mersin ve Tarsus Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Riyasetine,

No: 107

Gözne'den

13 Temmuz 1336 (1920)

1 – Biinayetillâhı taala 15 Temmuz 36 gününden itibaren Tarsus kasabasını payı âdadan kurtarıp işgâl etmek için Tarsus grubu ciddi taaruza başlayacaktır. Bunun için bu grubun ihtiyatı umumisini teşkil etmek üzere Mersin ve Tarsus cephesinde ve gerisinde bulunan silahlı, kılıçlı, baltalı bilcümle ehali celbedilecek ve bunlara Belenkeş'likli Hacı İshak Ağa

kumanda etmek şartıyla yevmi mezkûrde Sayköy kariyesinde hazır ve âmade bulunacaktır.

2 – 15 Temmuz 36 perşembe günü bizzat Sayköy’de bulunacağını.

Sağcenah Mıntıkası Komutanı

Kaymakam Şemsettin

Mıntıka komutanlığı tarafından Tarsus grup komutanlığına ayrıca taarruz emri verilmiş olduğundan Grup komutanı Binbaşı İsmail Ferahim Bey müfreze komutanlarına şu yazılı emri tebliğ etmiştir:

Tarsus grubu müfreze komutanlıklarına,

Mahremdir – Sayköy

14 Temmuz 336 – Çarşamba

1 – Cenabı hakkın avn ve inayetine ve hazreti peygamberin ruhaniyetine istinaden grubumuz 15/16 gecesi Sadık Paşa bağları ile o civarda bulunan düşmanı kâmilten taretmek üzere taarruz edecektir.

2 – Sadık Paşa bağları ile diğer bağlarda bulunan düşmanın tarettilmesini müteakip İnayeti Hak ile Tarsus’tan dahi tard çaresine derhal mübaşaret edileceğinden bunun için de ayrıca emir verilecektir.

3 – Her müfreze, kendisine kılavuzluk yapmak üzere Tarsus sokaklarını bilir cesur arkadaşlardan ikişer kılavuz tedarik edeceklerdir.

4 – Gökbayrak Müfrezesi; Bozkurt, Kayhan, Demirbaş bölüklerinin ihtiyatını teşkil edecek ve Tarsus işgal edilir edilmez telakki edeceği emir ile Tarsus’un âsayişini temin edecektir.

5 – Nizamiye bölüğü de, Selçuk, Tozkoparan, Çelikleş müfrezelerinin ihtiyatını teşkil edecektir.

6 – Makineli tüfek bölüğü zabiti Arif Efendi, mevcut makineli tüfeklerden birini Kayhan, diğerini Demirbaş müfrezesi refakatine, diğer iki tüfekten birini Selçuk, diğerini de Çelikleş müfrezeleri emrine gönderilmek üzere ihzar ederek yarın aktedilecek müzakerede telâkki edeceği emre göre mezkûr müfrezelere sevkedecektir.

7 – Bozkurt, Kayhan, Demirbaş müfrezeleri düşmana taarruz hissini verdirecek bir halde

işgâl edecek ve alelesker Osmanlı ve Rus mermisi sarfedecektir.

Selçuk, Tozkoparan, Çeliktaş müfrezeleri ise yarınki müzakerede tayin edilecek saatte Sadık Paşa bağları ile civarındaki mıntika üzerine ciddi taarruz ederek düşmanı tardedecektir. Yalnız bu taarruz esnasında düşmanı vurmak için fişek sarfedilip beyhude gürültü için fişek istihlâkine meydan verilmemesine beğayet itina edilmesi efrada lisanı münasip ile tefhim edilecektir.

8 – Taarruz esnasında irtibatın muhafazasına fevkalade itina olunacaktır.

9 – Topçunun endaht mevkii şifahen tebliğ edilecektir.

10 – Taarruz esnasında müfrezelerin nezdindeki işaret tabancalarının istimali icap ederse ayrıca pusulada gösterilen talimat üzere istimal olunacaktır.

11 – Efradın yarınki istihkakından maade ihtiyat olarak bir günlük ekmeği bu geceden tedarik ve ihzar edilecektir.

12 – Hebilli’de bulunup grubumuz emrine verilen Osman Muzaffer Efendi emrindeki müfreze Akdama kalkmıştır. İşbu müfreze Mersin grubu ile grubumuz arasına düşmanın girmemesine geceli gündüzlü son derece dikkat edecek ve böyle bir hale maruz kalacak olursa derhal grubumuzu ve Mersin grubunu haberdar edecektir.

13 – Tarsusun şark ve cenup kısımları Solcenah Mıntikasından grubumuz emrine terkedilen müfrezeler tarafından ufak ufak taarruzlarla o civardaki düşmanı işgal edecektir.

14 – Gerek Bağlar’ın ve gerekse Tarsus’un işgâlinde pek de hane, dükkan, çiftlik gibi mebaninin tahrip ve ihrakına heves edilmeyecektir. Ancak düşmanın mukavemet göstereceği herhangi bir ebniye bu memnuniyetten müstesnadır. Bir kasabanın tahrip ve ihrakı, o kasabayı kurtarmak değil bilâkis imha demek olacağı gibi bir çok fakir ve fukaranın meskensiz bırakılmasına da sebebiyet verilmiş olur ki, şu hal şanlı olarak kazanılmış muzafferiyeti lekedar edeceğinden bu hususun nazarı dikkat ve ehemmiyetten dûr tutulmayacağını dûrendiş müfreze komutanlarından ümitvarım.

15 – Harbin lehimize olarak neticeleneceği bir sırada galibiyet neşesi ile efradın plaçka peşinde koşması maazallah acı neticeler tevlidine sebebiyet vereceğini teemmül ederek düşman, temamiyle taarruz edilen mıntakadan tard ve teb’id edilmedikçe katiyen ganaim peşinde koşulmayacaktır. Bu hususta müfreze komutanlarının azami gayret ve basiret göstermelerini rica ederim. Hele ehalii islamiye eşyasına katiyen dokunulmayacaktır.

16 – Tarsus köyleri civarında bulunan bütün ehaliyi islamiye, bu şerefli düğünümüze davet edilmiştir. Kahraman arkadaşlarımla iktisabı zafer olmalarını ümit ve muvaffakiyeti kudret ve azametini sığındığımız cenabı haktan diler, umum kahramanlara selâmlar

ederim;

Tarsus Grup K.

Binbaşı

İsmail Ferahim

Grup emrinde belirtildiği gibi 15 Temmuz 1920 perşembe günü Sayköy’de grup karargahında toplanan bölük komutanları ile yapılan görüşme sonunda bu emirde zikredilen konuşların bazılarında değişiklik yapılmış ve bir gece baskını şeklinde yapılacak olan taarruz ana hatları tesbit olunmuştur. Buna göre:

15 Temmuz 1920 gecesi Tozkoparan ve Selçuk müfrezeleri Bağlar tahkimatına cepheden taarruz edecek, Çeliktaş müfrezesi düşmanın sağ kanadını, Demirbaş müfrezesi de sol kanadını ateş baskısı altında tutarak taarruzun gelişmesini sağlayacaklardır.

Tarsuslun güneybatısındaki Piric’e köyünde bulunan Bozkurt müfrezesi beraberinde Tarsus Gençler müfrezesi ile Tarsus’un Mersin şosesi ağzında bulunan Rasim Bey Fabrikası ve çevresine ateş açarak düşmanın Tarsus’ta bulunan ve Gözlükule’de üslenen kuvvetlerini tesbit ve tevkif ederek Bağlar’daki düşman kuvvetlerine yardım yapmalarını önleyecek, Akdam köyünden Burhan köyüne nakledilen Alsancak müfrezesi de düşmanın Mersin istikametinden yapması muhtemel hareketini engelliyecekti.

Önce, düşmanın ileri karakol mahiyetindeki kolu Kırık Bağlar’ı tahkimatının düşürülmesi esas tutulduğundan 15 Temmuz 1920 gecesi saat 21-22 arasında müfrezeler harekete geçtiyse de kesif karanlık yüzünden aralarında bir işbirliği ve bağlantı sağlanamadığından ateş baskını yapılmakla beraber tahkimatın zaptı mümkün olmamış; müfrezeler geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu saldırı sırasında Tozkoparan müfrezesi komutanı yedek üsteğmen Veli Haşim’in sağ el orta parmağı yaralandığından müfrezenin komutasını birinci takım komutanı yedek üsteğmen Ömer Nazmi Çiftçi üzerine almıştır.

Bunun üzerine müfrezelere iki günlük bir dinlenme verilmiş ve yeniden tertibat alınarak 18 Temmuz 1920 Pazar günü saat 21-22 arasında yeniden hücumla geçilmiştir. Taarruz Demirbaş müfrezesi ile Tozkoparan müfrezesinden birer takım tarafından kolu kırık Bağlar’ına yapılmış, Selçuk müfrezesi Tarsus – İstasyonu istikametinden gelmesi muhtemel düşman kuvvetine karşı himaye ateşi yapılmıştır. Bu arada Tozkoparan müfrezesinden bir takım Ziyaret (Eshabıkehif) köprüsüne kadar dere içinden düşmana

sokulmuş, bu suretle kolu kırık bağlarına taarruz eden müfrezelerin düşman tarafından yapılacak yan ateşini önlemiştir. Bu saldırı sırasında müfrezelerimiz arasında tam bir işbirliği ve bağlantı sağlanmış, buradaki düşman kuvveti ateş baskısı altında çekilerek Sadık Paşa bağlarındaki esas birliğine iltihak etmişse de müfrezelerimizin ateş baskısından kurtulamamış olduğundan kolu kırık bağlarına girilmiş ve bu sırada düşman elimize geçireceğimize hükmettiği cephaneliğini ateşlemiştir. Çelikleş, Tozkoparan ve Demirbaş müfrezeleri arasında kuşatılmış olan düşman elinde mevcut iki topu ile etrafına şiddetli peşrev ateşi açmak suretiyle taarruzu durdurmağa uğraşiyor, buna mukabil müfrezelerimizin ve halkın “Allah Allah” sadaları, boru ve trampetlerin devamlı çalışmaları sonunda morali büsbütün bozularak ne yapacağını şaşırılmış bir halde bulunuyordu. Düşman açık bulunan güney – istasyon istikametinde Tarsus’tan taze kuvvet getirtmiş ve bu suretle dayanma gücünü arttırmak istemiş ve müfrezelerimize karşı mukabil taarruz yapmışsa da başarı sağlayamamıştır.

Kuvvetlerimiz, Bağlar tahkimatının kuzey bölümünü ellerinde tuttuğu sırada sabah olmuş, bu sırada Takbaş köyü sırtlarında mevzilenmiş olan biricik dağ topumuzun isabetli atışları düşman büsbütün şaşırtmıştı.

Kudretli dağ topu çatal teşkil ederek mahdut mermisi ile hem mücahitlerimizin taarruzlarını himaye, hem de düşmanın gözlükuledeki toplarına ateş ediyordu.

Gündüzün erlerimizden bazıları Sadık Paşa bağında bulunan binaya sızarak burasını işgâlleri altına almışlar ve bina pencerelerinden düşman siperlerini yan ateşine alarak ağır zayıat verdirmişlerdir. Savaş aynı tempoyla saat 16’ya kadar sürmüş, düşman Gözkule ve İstasyonda bulunan toplarının himaye ateşi altında Tarsus’a sığınmak zorunda bırakılmış ve Bağlar tahkimatı bu suretle müfrezelerimiz tarafından zaptedilmiştir.

Düşmanın bu savaşta 200 civarında zayıat verdiği ve ölülerinin bir kısmını terkederek kaçtığı tesbit edilmiştir. Savaş sonunda düşmandan 200 piyade tüfeği 1 makineli tüfek, 5 otomatik tüfek, 1 dağ topu arka kundağı, sehпасıyla 1 telemetre, cephanе, erzak ve külliyetli malzeme ve eşya ele geçirilmiştir.

Düşman bu savaştan kurtarabildiği moralleri çok bozulmuş olan erlerini Tarsus’ta muhtelif yerlerde hiç kimseyle temas ettirmemek şartıyla göz altına almış ve yine hiç kimseyle görüşürmeden başka garnizonlara nakletmiştir.

Ne yazık ki, bu savaş sırasında Mersin – Tarsus bölgesinde ilk Kuvayı Milliye kıvılcımını ateşleyen Demirbaş müfrezesi komutanı yedek teğmen Kozan’lı Mustafa Nail ile 60 yaşındaki ilk Tarsus Müdafaa-i Hukuk Başkanı ve bu savaşta Mintaka Komutanımızın kendisini köy ve yaylalardan gelecek ihtiyat kuvvetlerine komutan yaptığı Belenkeş’lik köyünden Hacı İshak Ağa ile Tozkoparan müfrezesi Takım Komutanı Kıdemli Başçavuş Tarsus’lu Sofu Ömer Efendi oğlu Zahit’le beraber 15 şehit ve 40 yaralı verilmiştir.

Türk kadınının metanetini, aynı zamanda vatanseverliğini yansıtan bir menkabeyi de bu bölüme eklemeyi uygun görüyoruz. Yukarıda adı geçen ve kurtuluş savaşında sağcenah Mıntika Komutanlığı yapan Yarbey Şemsettin Bey (Tuğbey Salur, merhum) bir arkadaşımıza yazdığı mektupta bu menkabeyi şöyle anlatıyor:

“Orası Çukurova değil, kahramanlar diyarındır. Bunun ismini bu yolda tashih etmek en doğru bir harekettir. Ben burada bulunduğum müddetçe bu kahramanlara kumandanlık etmek için hiç zahmet çekmedim. Çünkü onlar ne için silaha sarıldıklarını biliyorlardı. Tarsus Bağlar muharabesinde verdiğim emir mucibince hakikaten cephe gerisinde bulunan binlerce halk, silâhı olanlar silâhıyla, silâhı olmayanlar bıçak ve sopalarıyla bu muharebeye iştirak etmiş ve bunlara 60 yaşındaki Belenkeş’likli Hacı İshak Ağa kumanda etmiştir. Hacı İshak Ağa haremle bereber bulundu bu muharebede şehit olmuştur. Hacı İshak Ağa Eshabikehif tepesi yamacında medfundur. Gömülürken hatırasını tebcilen mezarı başında buldum. Haremi de yanımda idi. Eşini kaybeden Türk kadını bana: - Kumandan Bey, Hacı İshak şehit oldu. Fakat Türk milleti yaşayacaktır; diyordu. Bu ilahî ses hala kulaklarımda çınlamaktadır.”

Ayrıca bu savaşta Ulaş Bey’lerinden Emine Hanımın da diğer Türk kadınlarıyla cepheye koşarak askerlere su dağıttığını ve mücahitlerin moralini yükseltmek için teşvik edici sözler söylediğini ve bu savaş boyunca cepheden ayrılmamış olduğunu takdirle anarız.

Bu savaşı idare edenler:

- 1 – Sağcenah Mıntika Komutanı Yarbey Şemsettin Bey;
- 2 – Tarsus Grubu Komutanı Binbaşı İsmail Ferahim Bey;
- 3 – Demirbaş müfrezesi Komutanı Mustafa Nail Bey;
- 4 – Selçuk müfrezesi Komutanı Yedek Teğmen Genç İzzet (Adana’lı Tefvik Bölgen) Bey;
- 5 – Tozkoparan müfrezesi Komutanı Yedek Üsteğmen Veli Haşim Çiftçi Bey;
- 6 – Yaralanması üzerine Yedek Üsteğmen Ömer Nazmi Çiftçi Bey;
- 7 – Çelikleş müfrezesi Komutanı Milis Molla Kerim Bey.

Rasim Bey Fabrikası Baskını

Tarsus’un güneyine düşen ve Gözlükule denilen tepe düşmanlar tarafından tahkim edilmiş ve bir dayanak noktası haline getirilmişti. Ayrıca buraya bir batarya top ta yerleştirmiş bulunuyordu. Tarsus’un Mersin’e çıkış yolunda Rasim Bey Fabrikası civarında ayrıca bir birliği de bulunmakta idi. Tarsus grubundaki müfrezeler Bağlar istihkâmlarına taarruz ederken o sıralarda Tarsus’un güneyinde bulunan ve karargâhı Pirice’deki Bozkurt müfrezesi ve emrindeki Gençler müfrezesi düşman birliğinin bulunduğu Rasim Bey

fabrikasına karşı Bağlar'a taarruz edildiği gece (18-19 Temmuz 1920) ateş baskını yaparak buradan düşmana taarruz edileceği hissini vermek suretiyle gerek Rasim Bey fabrikasında, gerek Gözlükule'de bulunan düşman kuvvetlerini buldukları yerlerde tesbit etmişler, Bağlar'da cereyan eden savaşa yardım etmelerine mani olmuşlardır.

Bu baskını idare edenler:

- 1 – Bozkurt müfrezesi Komutanı Yedek Üsteğmen Mithat Toroğlu (Özkul Efe);
- 2 – Tarsus Gençler müfrezesi Komutanı Yedek Üsteğmen Lûtfi Oğuzcan (Nadir Efe);

İkinci Hacitalip Savaşı

Mersin – Tarsus arasında düşmanın mühim bir dayanak noktası olan Hacitalip çiftlik ve istasyonu ile Gudubes köprüsünün Kuvayi Milliye eline geçmesi, Mersin Tarsus tren ve şose ulaşımının tamamen kesilmesi ve bunlara ek olarak Bağlar savaşının zaferimizle neticelenmesi ve buradaki müstahkem mevkiin tarafımızdan zaptolunması üzerine Tarsus'ta temamiyle kuşatılmış bir durumda kalan düşman 22 Temmuz 1920 sabahı şafakla beraber, makineli tüfek ve toplarla kuvvetlendirilmiş tahminen 200 mevcutlu 2 bölükle harekete geçmiş ve Hacitalip istasyonu istikametine yönelmiştir.

Nacar'lı köyünün Pilav tepe gerisinde açık ordugahta bulunan Yedek Üsteğmen Mithat Toroğlu komutasındaki Bozkurt müfrezesi Nacarlı kandağından (Deresinden) düşmana görünmeden Hacitalip çiftliğine kadar gelmiş ve demiryolu köprüsünün sağ ve sol kanadlarında mevzilenerek düşmanı beklemiştir. Düşman top ve makineli tüfek ateşlerinin himayesinde saat 7 de istasyonun doğusuna kadar yanaşmış ve etkili ateş mevziine girmesi üzerine müfrezenin ani ateş baskınına uğramıştır. Neye uğradığını şaşırarak düşman içinde bulunduğu pamuk tarlasında savaşı kabul etmek mecburiyetinde bırakılmıştır. Savaş, bütün şiddetle akşama kadar devam etmiş, düşman maksadına muvaffak olamadan bir hayli zayıf vererek bozgun halinde Tarsus'a kaçmıştır. Bu savaşta Bozkurt müfrezesinin en cesur ve atıcı erlerinden Dinikar'lı Süleyman ve Sarı İbrahimli'den Hasan Barut şehit olmuş ve 6 erimiz yaralanmıştır.

Kurtuluş Savaşında Türk kadınlarının da kendiliklerinden vazife ve rol almış olmaları bakımından bu savaşta geçmiş olan bir olayı kaydediyoruz:

Savaş'ın en kızgın bir zamanında esasen müfrezelerinde matara mevcut olmadığından erlerin ağızları kurumuş, fena halde susamışlardı. Bu sırada bir kadının:

- Vardım yiğitler, dayanın kardeşlerim, su getirdim size !.... Diye bindiği merkebin üzerine 2 testi su ile dereden faydalanarak geldiği görüldü. Bu kadın bütün müfrezenin tanıdığı Köle Musa'lı köyünden Hacı Cabbar'ın kızı Gülsüm Bacı idi. Susayan erler kana kana su

içtiler. Bu arada Gülsüm Bacı düşmana atmak üzere bir erden silahını istemiş erin:

- Var git bacım, bizim yabana atılacak kurşunumuz yok! Diye terslemesi üzerine olayı seyreden Müfreze Komutanı ere silahını vermesini işaret etmiş, silahı alan Gülsüm Bacı düşmana doğru 2 el silah attıktan sonra:

- Artık ölsem de gam yemem gayri! Diyerek vazifesini başarmış olmanın huzuru ile merkebine binerek köyüne gitmiştir. :

Bu savaşı idare eden Bozkurt müfrezesi komutanı Yedek Üsteğmen Mithat Toroğlu'dur. Bu savaş sırasında, Mersin grubu savaşları bölümünde anlatılan Gudubes savaşı da aynı günde aynı maksatla cereyan etmiş ve her ikisinde de düşman başarı sağlayamadığı için Mersin – Tarsus ulaşımını temin edememiştir.

Fransız'ların Adana'dan çıkış ve dönüşleri

Hacitalip istasyonunun milli kuvvetlerimiz tarafından işgali ve Bağlar tahkimatının düşürülmesi Mersin Tarsus – Adana arasındaki demiryolu ve şose ulaşımını tamamiyle kesmiş olduğundan Mersin ve Tarsus'taki düşman kuvvetleri kuşatılmış bir duruma düşmüş bulunuyordu. Düşman hem millî kuvvetlerin kuşatmasını kaldırmak, hem Adana – Mersin arasındaki demiryolu ve şose ulaşımını sağlamak üzere Albay Grasi komutasındaki büyük bir kuvvet topladı. Yarbay Loran kuvvetlerinin de katılması ile meydana gelen 4 tabur piyade, 6 süvari bölüğü, 1 batarya 7,5'luk, 2 batarya 6,5'luk top, zırhlı otomobil, 1 ambulans ve 150 arabalı bir konvoy ile 27 Temmuz 1920 sabahı Adana'dan Tarsus istikametinde çıkış yaptı.

Aynı zamanda Kurttepe ve dolaylarındaki millî kuvvetleri tesbit maksadı ile buralarını da topa tutarak ilerlemeye başladılar. Solcenah mıntika komutanı Sinan Tekelioğlu bu çıkışın düşmanın Adana'yı boşaltması ihtimaline yorarak emrindeki Kurttepe, Kahyaoğlu ve Yolgeçen gruplarına bu yolda emirler vermiş, bulunuyordu. Her ne kadar Adana – Tarsus şosesinin kuzeyinde bulunan bu gruplar düşmanı yan ateşleriyle bir dereceye kadar taciz etmeye çalıştılsa da ileri hareketini engelleyememişlerdir. Düşman öncülerine Yüzbaşı Bonnour komuta ediyordu. Bu çarpışmalar sırasında Teğmen Dükret (Ducrete) ölmüştür. Bununla beraber büyük bir direnme ile karşılaşmayan düşman Dikili, Zeytinli, Arıklı'yı süratle geçerek Yenice'ye girdi ve geceyi burada geçirdi.

Düşmanın çıkış hareketi Pozantı'daki 41. tümen komutanlığına Solcenah mıntika komutanlığınca rapor edilmişti. Tümen komutanı Sağcenah mıntika komutanlığına Tarsus grubundan kuvvetli bir müfrezenin solcenah bölgesine, geçirilerek düşmanın ilerlemesini engellemeyi emretmiş olduğundan Tarsus grubunun en kuvvetli müfrezesi olan (370) mevcutlu Molla Kerim komutasındaki Çeliktaş müfrezesi Tarsus ırmağını geceden kayıkla

geçerek Yenice'ye doğru ilerledi.

Bu arada Sağcenah mıntika komutanı Yarbay Şemsettin Bey Kavaklıhan grubu komutanlığına yazılan emrinde: "Adana'dan hüruç hareketi yapan ve Sinan Bey kuvvetleri tarafından takip edilmekte olan bu Fransız kuvvetinin ilerlemesine müfrezeleri tarafından mümanaat olunduğu takdirde, Sinan Bey kuvvetleri tarafından Fransız kuvvetlerinin ihate ve imha edileceklerini" bildirmişti ("Kurtuluş Savaşında Kahraman Çukurovalılar" kitabı. sahife: 64, yazarı: O zaman Tarsus grup komutanı olan İsmail Ferahim Şalvuz, rahmetli.) Ayrıca Çelikleş müfrezesini himaye maksadı ile Solcenaha getirilen kudretli dağ topu zamanında mevzilenerek bu himayeyi yapamamıştır. Kamberhöyüğü deresine kadar ilerleyerek burada mevziye giren Çelikleş müfrezesi yanlarından hiçbir yardım görmediği, Tarsus grubunun uzak bulunması ve yakın da olsa Tarsus ırmağını kayıkla geçerek yardım yapılmasının uzun zamana bağlı bulunması nedeniyle gerisinden de bir yardım görmemiş ve çok cesurane bir mukavemetten ve çarpışmadan sonra düşman tarafından çevrilerek esir edilmiştir. Esir alınanlardan 36 sı bir, 24'ü bir olmak üzere 60 kişi kolları bağlanmak suretiyle makineli tüfekle orada Molla Kerim ise Baç köprüsünde teşhis edilerek şehit edilmişlerdir. (Bu şehitlerin kemikleri kamber höyüğünden getirilerek Tarsus'ta istasyon civarındaki şehitler anıtının mahzenine konmuştur.)

Düşmanın ileri hareketi Tarsus grubu topçu gözetleme yerinden adım adım izlenmekte olduğundan, mesafe harita üzerinde tesbit edilerek kol başları Baç köprüsüne geldiği sırada 7,5'uk sahra topu ateş açmış ve ilk mermi düşmanın yaralılarını taşımakta olan vasıtaya isabet ettiğinden düşmanı bir şaşkınlık sarmış ve bu arada esirlerimizden 170 kadarı civardaki tarla ve hendeklere kaçmak suretiyle kurtulmuş ve düşman bunları takibe fırsat bulamıyarak şehre girmek zorunda bırakılmıştır.

Düşman birlikleri, Tarsus'ta 2 gün kaldıktan sonra 30 Temmuz 1920 cuma günü Mersin istikametinde harekete geçmiş, Hacitalip – Evcü köyü arasında Üsteğmen Mithat Toroğlu komutasındaki Bozkurt, Üsteğmen Galip Tekin komutasındaki Gökbayrak (Jandarma) müfrezelerinin yan ateşine maruz kalmış, 2 saat devam eden savaştan sonra hayli zayıf vererek Küçük Ziyaret ve Gudubes'teki birliklerine kadar ilerleyebilmiş ve burada duraklayarak geceleyin Mersin'e girebilmiştir.

Fransız birliği, Mersin'de 7 gün kaldıktan ve deniz yolu ile her türlü ikmalini yaptıktan sonra 7 Ağustos 1920 Cumartesi günü tekrar Tarsus istikametinde yürüyüşe geçmiştir. Düşman kuvvetleri Evcü köyü istikametine geldikleri zaman yine Bozkurt ve Gökbayrak müfrezelerinin baskınına uğramışlardır. Müfrezelerimiz düşmanın Evcü-Pirice köyleri arasına girmesine kadar beklemişler ve burada yandan yaptıkları bir ateş baskını ile düşmanı çok müşkül bir duruma düşürmüşlerdir. Bu baskın sonunda düşman şosedan

ayrılmak zorunda kalmış, Ali Sabah çiftliği, Cincioğlu üzerinden Tarsus'a girmeğe muvaffak olmuş, bu arada 7 manda arabası yüklü erzak ve malzeme milli kuvvetlerimiz tarafından itginam olunmuştur. (Bu kısım Tarsus grup komutanı Binbaşı İsmail Ferahim beyin "Kurtuluş Savaşında Çukurovalılar" kitabından özet olarak alınmıştır.)

Düşman kuvveti, geceyi Tarsus'ta geçirdikten sonra 8 Ağustos Pazar günü tekrar Adana istikametinde yürüyüşüne devam etmiş, bu defa şoseyi takip etmiyerek Ballica – Badras – Frengülüs istikametinden ilerliyerek Adana'ya geri dönmüştür. Bu dönüş sırasında Kavaklıhan, Zafer ve Kahyaoğlu grupları tarafından yan ateşi açılmak suretiyle düşmanın hareketi engellenmiştir.

Bu büyük çıkış hareketi hakkında Fransız kaynaklarının verdiği bilgiyi "Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana cephesi" kitabının 197. sahifesinden aynen naklediyoruz:

"Du Veau, "La Tassion de La Cilisie" kitabında diyor ki: Mersin'e girdiğimizi telsizle haber alan general Dufyo albay Grasi'yi tebrik etmek için uçakla oraya geldi. Bununla beraber şehirler kuşatma altında kalmakta devam etti. Zırhlı trenlerin işlemesine demiryollarındaki kesiklikler engel oldu. Bu nedenle General Dufyo Karataş'ta bir deniz Üssü kurdu. Lore (Laure) nin taburu buradan karaya çıkmıştır. Bu çıkıştan sonra çeteler Seyhan ve Ceyhan nehirleri arasındaki (Yüreğir Ovasındaki) köyleri terk ettiler. Fakat Albay Grasi'nin Mersin'de bir hafta kalışından Kemalistler faydalandılar. Kilikya'dan gideceğimiz propogandasını yaydılar. Bunun üzerine Ermeni'lerin lideri Doktor Mihran Damatyan Beyrut'taki Ermeni komitesi baş delegeşi Malezyan'dan durumu bir mektupla sordu. Aldığı cevap tatmin edici değildi. Bunu öğrenen "Kilikya" adındaki Ermeni gazetesinin baş yazarı Verozdil Abdüoğlu köyünde bir kaç partizan ile birleşerek Fransız mandası altında, kuzey hududu demiryolu, doğu ve batısı Ceyhan ile Seyhan ırmağı olmak üzere (Kilikya – Mezopotamya Cumhuriyeti) ni ilan etti. Bu adam, aldığımız tedbirlerle kovuldu. Bütün Hristiyanların delegeleri bir deklarasyon yayınlayarak (Kilikya Cumhuriyeti) ni kurduklarını bildirdiler. Doktor Mihran Damatyan 5 Ağustos 1920 sabahı saat 10'da Ermeni Politik şeflerle vilâyete geldi. Cumhuriyetin geçici hükûmet başkanı olduğunu söyleyerek kabinesi ile hükûmet binasına oturdu. Ermeniler Damatyan'ın bu hareketini alkışladılar. Bremon, Damatyan'ın telefonunu kestirdi ve özel sekreteri Teğmen De Perrien'i göndererek vilâyetten ayrılmasını istedi. Damatyan, Ermeni halkına danışmadan burayı terkedemeyeceği cevabını verdi. Bunun üzerine Fransız avcı bölüğünden erler yollanarak, bakanlarıyla beraber Damatyan oradan atıldı. Bu uzaklaştırmadan sonra Ermeniler gösteriler yaptılar. Fakat kuvvetlerimiz sükuneti yerine getirdiler.

Mersin Çıkış hareketinde 11 ölü ve 5 subay yaralı vermiştik. 200 yaralı asker de Mersin Hastahanesine yatırılmıştı. Dönüşte 1 subayımızı da Hacitalip'te kaybettik. Türkler

makineli tüfeklerle bize tepelerden kayıplar verdirilmeye çalıştıklarından Albay Grasi'nin kolu seyrekleşmişti. Böylece Tarsus'a girdik. 9 Ağustos 1920 de güneyden Adana'ya dönerken Çıldırım köyünde 10 er sıcaktan öldü.”

Biricik Topumuz ve Marifetleri

Çukurova Kurtuluş Savaşında yokluğu en çok duyulan savaş aracı toptu. Milli müfrezelerimiz, cephaneleri mahdut ve cinsleri ayrı (Martin, Osmanlı, Rus, Belçika, İngiliz) olmakla beraber seri ateşli silahlarla donanmışlardı. Bunlardan elde edemiyenler de ağızdan dolma av tüfekleriyle yetiniyor ve yurdu kurtarma çabasına katılıyorlardı. Mersin cephesinde savaş olsun olmasın düşmanın denizdeki krüvazörleri serbestçe kara sularına yanaşıp etrafına sayısız mermiler savururdu. Tarsus cephesinde ise Gözlükule'ye ve İstasyona yerleştirilen toplar fırsat düşüğe etraflarına ateş açmaktan geri durmazlardı. Nihayet, Tarsus grubu emrine kudretli bir dağ topunun geldiği duyulduğu zaman müfrezeler subay ve erat kadar halk ta çok sevinmiş, adeta düğün-bayram yapmıştı. Artık, bizim de tek de olsa bir topumuz vardı. Gerçi, bu tek topun cephanesi azdı. Ama, morali yükseltme bakımından çok, değerli idi. Onun için, halk bu biricik topumuza bir de ad uydurmuştu: Öksüz Top...

Ama, o günün şartları içinde cephemize gönderilme imkânı bulunan bu biricik topumuz savaşlarda çok işimize yaramıştır. Grup komutanımızın çekirdekten yetişme bir topçu subayı oluşu da onun tesir gücünü arttırıyordu. Bu topun çavuşluğunu da Tarsus'un Yunusoğlu köyünden Muhiddin (Paydak) yapmakta idi. Bu topun düşman üzerindeki tesir ve marifetlerini rahmetli İsmail Ferahim Bey'in Kurtuluş Savaşında Kahraman Çukurova'lılar kitabından naklediyoruz:

- 1 – Merminin biri Fransız subaylarının şadırvanlı Handa toplandıkları zaman buldukları odanın iki penceresi arasına isabetle düşman subaylarının darmadağın olmalarına ve bir daha burada toplanmalarına sebep olmuştur. (Bu han halen mevcut değildir.)
- 2 – Bunun üzerine yer değiştirip Sadık Paşa (Eli Yeşil) nin evi yanındaki bir evde toplanmaya başlayan subaylar, yine toplantı halinde iken atılan bir mermi bu eve isabet etmiş ve yine Fransız subaylarını allak bullak etmiştir.
- 3 – Gözlükule'deki düşman mevzilerine atılan bir mermi Tarsus Fransız valisi Binbaşı Kostilyer'in oturduğu Amerikan Koleji doğusundaki Mihail Bisti'ye (Bu ev halen mevcuttur.) ait evin mutfağına isabet etmiş ve o anda mutfakta bulunan madam Kostilyer parmağından yaralanmıştır.
- 4 – Tarsus'a atılan mermilerden korunmak maksadiyle bucak bucak kaçırılan madam Kostilyer'in her nereye gönderilmişse, bir türlü mermilerimizin adım adım tesadüfi

takibinden kurtulamamış olması, kendilerini hayrette bırakmış ve hatta şehir içindeki Ermeniler: “Çetelerin bu topçu ateşi böyle devam ederse, biz de şehirdeki Türkleri kâmilten kılıçtan geçireceğiz” diye tehditlere başlamışlardı.

Tarsusun istirdadında, Türk’lerden hiç bir şey ümit etmiyen zavallı губернор Kostilyer, madamının topçu mermileriyle nasıl takip edilmiş olduğunu her nasılsa saklamıyarak söylemiş ve Tarsus grup komutanının tahsilinin Fransa’da mı, Almanya’da mı yaptığını Ameriken Koleji Müdürü Mr. Nelson ve subaylarımızdan bazıları tarafından sordurması üzerine kendisine: Ecnebi okullarının hiç birinde değil, doğrudan doğruya Türk ordusunda yetişmiş bir topçu subayı olduğumu bildirmem üzerine hayretle karşılaşmıştır.

5 – Atılan mermilerden birisi Gözlükule’nin bitişiğinde ve kuzey doğusunda bulunan Amerikan Koleji binasının zemin kat kuzey duvarına isabet etmiş ve burada oyuk açmıştır. Türk dostu olan Amerikan Koleji Müdürü Mr. Nelson merminin isabet ettiği yeri bir mermi şeklinde açarak bir pencere haline getirmiş ve:

- Buradan okulumuzu nurlandırmak lâzım olduğu halde, nasılsa düşünmemişiz, fakat çetelerin attığı merminin buraya isabeti ile Cenabı Hak bize buraya bir pencere açmak lazım olduğunu ilham etti, demiş ve açılan pencerenin altına da “Mukaddes bir hatıra “ ibaresini yazdırmıştır.

Küçük Ziyaret Savaşı

Bağlar savaşının zaferimizle neticelenmesi düşmanı Kuvayı Milliye’nin baskısından korumak için bir takım tedbirler almıya zorluyordu. Bilhassa Mersin-Tarsus demiryolu ve şosesini güven altında bulundurmak için çaba gösterdikleri görülüyor fakat aldıkları bütün tedbir ve teşebbüsler Kuvayı Milliye’nin aldığı karşı tedbirler ulaşımı sağlamayı engelliyordu. Kuşatılmış bir durumda bulunan Tarsus açlık tehlikesi içinde bulunuyordu. Bağlar savaşı sırasında bizim de topumuzun olduğunu öğrenmeleri kuşkularını büsbütün arttırıyordu. Bu arada ellerinde bulunan Mersin’e 13 kilometre mesafedeki Yaka Köy sırtlarında ve demiryolu ile şosenin kuzeyinde bulunan ve üzerinde bir türbe bulunmasından dolayı “Küçük Ziyaret” diye anılan tepeyi esaslı surette tahkim etmek suretiyle Mersin’e yapılacak herhangi bir hareketi önlemek maksadını güdüyorlardı. Ayrıca Gudubes ve Karacailyas köprüleri ve civarı da aynı şekilde tahkim edilerek demiryolunun tarafımızdan tahribini durdurmayı düşündükleri anlaşılıyordu. Milli müfrezelerimiz istikametine bir hançer gibi sokulan ve arazi durumu itibarıyla stratejik değeri olan bu tepenin de düşmandan alınması Tarsus gurubu komutanlığınca kararlaştırılmış, gerekli, hazırlık ve tertibatın alınması müfrezelere bildirilmiştir. Bu

taarruz da Bağlar savaşında olduğu gibi gece baskını şeklinde yapılacaktı. Bu baskına: Gökbayrak, Alsancak, Kayhan ve Bozkurt müfrezeleri memur edildiler.

14 Ağustos 1920 gecesi yapılan ilk baskında müfrezelerimiz arasında bağlantı sağlanamadığından müfrezeler geri çekilmiş, 16 Ağustos 1920 gecesi baskının tekrarlanması kararlaştırılmıştır. O gece alınan yeni tertibata göre:

Yedek Üsteğmen Osman Muzaffer Kocaşoğlu'nun hastalığı dolayısıyla kendisine vekâlet eden Kuvayi Milliye Mersin Grubu Harp Müşaviri Yedek Üsteğmen Süleyman Fikri Mutlu'nun komutasındaki Alsancak ve Yedek Üsteğmen Mithat Toroğlu komutasındaki Bozkurt müfrezeleri cepheden taarruz edecek, Kayhan müfrezesi Alsancak müfrezesinin ihtiyatı olarak sağ gerisinde, Gökbayrak müfrezesi de Bozkurt müfrezesinin ihtiyatı olarak sol gerisinde bulunacak, nizamiye 12. alay 2. tabur 6. bölük Mersin'den gelmesi muhtemel müdahaleyi önlemek üzere Akdam köyü civarında, Mersin grubundan Yedek Üsteğmen: Şeref Genç komutasındaki Yılmaz müfrezesi de Tarsus'tan gelmesi muhtemel müdahaleyi önlemek üzere Teke köyü güneyinde mevzilenmişlerdir.

Bu ikinci baskında müfrezeler arası bağlantı sağlandığından, çok çetin bir savaştan sonra Küçük Ziyaret tepesi zaptediilmiş, bu kanlı ve göğüs göğüse yapılan çarpışma sırasında patlıyan bir bomba ile Alsancak müfrezesine komuta eden Süleyman Fikri Mutlu sol gözünden yaralanmış ve yapılan tedaviye rağmen bu gözünü tamamiyle kaybetmiştir. Bu tepenin korunması Gökbayrak müfrezesine verilmişse de bu müfrezenin komutanı olan Üsteğmen Galip Tekin'in korkaklığı ve verilen emre rağmen tepeyi terk etmesi üzerine mukabil taarruza geçen düşman bir karşılık ve zorluk görmeden şafakla beraber tepeyi tekrar işgâl etmiştir.

Bu savaşta 12 şehitle 18 yaralı verilmiştir. Düşmanın zayıtı hakkında kesin bir rakam söylemek mümkün olmamakla beraber milli kuvvetlerden daha ağır olduğu sanılmaktadır. Bu savaşta düşmandan 1 esir alınmış ayrıca 1 ağır makineli, 2 otomatik tüfek, külliyetli miktarda silah ve cephane itginam olunmuştur.

Bu savaş idare edenler: Alsancak müfrezesi komutan vekili Süleyman Fikri Mutlu, Bozkurt müfrezesi komutanı Mithat Toroğlu, Gökbayrak müfrezesi komutanı Galip Tekin ve Kayhan müfrezesi komutan vekili Ahmet çavuş'tur.

İkinci Eshabıkehif Savaşı

Düşman Tarsus'u güven altında bulundurmak amacı ile Eshabıkehif dağına kadar ilerlemiş ve dağın zirvesinde bir blokhavz meydana getirerek burasını müstahkem bir hale getirdiği toplarla da takviye etmiştir. Buraya yerleştirilen toplar civardaki köyleri ve

müfrezelerimizi daimi ateş altında bulundurmakta insan ve hayvan telafâtına yol açtığı gibi ulaşım emniyetini de aksatmakta olduğundan bu hâkim ve müstahkem mevkiye taarruz yapılması grup komutanlığınca kararlaştırılmıştı. Yedek Üsteğmen Veli Haşim komutasındaki Tozkoparan, Yedek Üsteğmen Ömer Nazmi Komutasındaki Demirbaş, Yedek Teğmen Genç İzzet komutasındaki Selçuk müfrezeleri taarruza memur edildi. 10 Ekim 1920 günü ortalık karardıktan sonra müfrezelerimiz baskın şeklinde düşman siperlerine saldırmış, savaş sabaha kadar sürmüştü, düşmana bir hayli zayıat verdirildikten sonra müfrezelerimiz sabaha karşı elde ettikleri ganimetlerle esas mevzilerine çekilmişlerdir.

Bu savaşa fiilen katılan müfrezelerden başka Mersin grubundan Yedek Üsteğmen Osman Heybetullah (Tekeli) komutasındaki Yılmaz müfrezesi de sağ kanattan gelmesi muhtemel düşmana karşı bu kanadı güven altında bulundurmaya memur edilmiş, o istikametten gelen düşmanla Melemez sırtları eteklerinde çarpışarak bu kuvvetin ilerlemesini engellemiştir.

Karadirlik Savaşı

19 Ekim 1920 günü Adana'dan çıkan (Top, makineli tüfek ve uçakla takviye edilmiş) düşmanın bir alay piyade ve süvariden mürekkep kuvveti Solcenah bölgesini geçerek Tarsus'un kuzeyinde Göçük köyü üzerinden Muhat köprüsü istikametine ilerliyerek 22 Ekim 1920 de müfrezelerimizle savaşa tutuşmuş aynı zamanda Tarsus'tan çıkan bir düşman kuvveti de müfrezelerimizin sağ kanadını tehdide başlamış, yine Tarsus'tan çıkan bir başka kuvvette batı istikametine ilerliyerek Sarıbrahim'li köyüne kadar gelmiş ve burasını işgâl etmiştir. Düşmanın yaptığı bu taarruz şimdiye kadar yaptıklarının en önemlisi olup 2 alaya yakın bir kuvvet kullandığı tesbit edilmiştir. Bu taarruz karşısında güç durumda kalan müfrezelerimiz çekilmek zorunda kalmışlardır. Bir keşif taarruzu mahiyetinde olduğu anlaşılan bu taarruzdan sonra düşman geri çekilmiş ve müfrezelerimiz eski mevzilerine yerleşmişlerdir. Bu savaşa Tozkoparan, Bozkurt, Alsancak, Demirbaş, Gökbayrak ve Selçuk müfrezeleri katılmışlardır. Müfrezelerin tekrar derlenip toparlanmasında, müfreze komutanları ile birlikte Tarsus'tan Karamehmetzade Hafız, Hacı Sakar Ömer, Yanparlı Hüseyin efendilerin değerli hizmetleri görüldüğü gibi Mersin'den Erçel Kaymakamı Hacı Ömer Lûtfi bey'in bozularak geri çekilen Mut bölüğünün tekrar cepheye gönderilmesinde birinci derecede hizmeti sepkat etmiştir. Yine Mersin grubundan yarası tedavi edilerek dönen Harp malûlu yedek Üsteğden Fikri Mutlu'nun bu konuda değerli faaliyetleri müşahade edilmiştir.

Üçüncü Eshabıkehif Savaşı

Eshabıkehif tepesine yerleşmiş olan düşmanın civar köyleri ve müfrezelerimizi daimî top atışlarıyla taciz etmesi üzerine bu tepeye bir keşif taarruzu yapılmasının mıntaka komutanlığınca kararlaştırılmış olduğundan aynı gün düşmanın Mersin cephesinde Emir'ler istikametine yaptığı taarruzu engellemek maksadiyle müfrezelerimizin 15 Aralık 1920 gecesi bu tepeye bir baskın yapması uygun görülerek Demirbaş, Selçuk, Alsancak ve Çelikaş müfrezeleri Memur edilmişlerdir.

İki gece bir gündüz devam eden bu savaşta müfrezelerimiz tel örgüleri de geçerek düşmanın blokhavzına kadar yanaşmış ve bu arada Alsancak müfrezesinden Korumlu Gök Teslime'nin oğlu Mehmet adındaki kahraman blokbavzı aşmak istemiş se de düşman tarafından şehit edilmiştir. İkinci gece, komutanlıkça müfrezelere geri çekilme emri verildiğinden kendi karargah ve mevzilerine dönmüşlerdir. Bu savaşta 20 kadar şehit ve bir o kadar da yaralı verilmiştir. Bu arada Tozkoparan müfrezesinden "Doktor" diye anılan Yedek Subay Kilis'li Abdullah da şehit olmuştur.

Kavaklıhan grubunda yapılan savaşlar

Tarsus Pozantı şosesi ile Yenice – Pozantı demiryolu üzerinde ve civarında bulunan düşmanın bütün dayanak noktaları ve karakollarının milli kuvvetlerimiz tarafından düşürülmesi ve bu bölgede bulunan Türk jandarma karakollarının Kuvayi Milliye'ye katılmaları üzerine düşmanın Binbaşı Menil komutasında takviyeli bir tabur halinde bulunan Pozantı'daki kuvveti tamamiyle kuşatılmış bulunuyordu.

Düşman buradaki kuvvetini kurtarmak ve imkân bulduğu takdirde Kuvayi Milliye'yi dağıtmak ve yoketmek üzere Tarsus ve Adana istikametlerinden mühim kuvvetlerle Pozantı'ya doğru 2 defa çıkış yapmış, her ikisinde de ancak Tarsus – Pozantı şosesi üzerindeki Kavaklıhan'a kadar ilerleyebilmiş ve başarı elde edemiyerek geri çekilmek zorunda kaldığı için burada cereyan eden savaşlar kurtuluş mücadelesi tarihimize "Birinci ve İkinci Kavaklıhan Savaşı" olarak geçmiştir.

Birinci Kavaklıhan Savaşı

Birinci Kavaklıhan Savaşının cereyan tarzına göre bunun keşif taarruzu mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu taarruzu ile düşman Tarsus – Pozantı şosesini tutan kuvvetlerimiz hakkında bilgi edinmek ve muvaffak olduğu takdirde Pozantı'ya kadar ilerleyerek buradaki taburunu kurtarmak amacını gütmüştür. Bu maksatla biri Ebülhadi diğeri Kürt Musa köyleri üzerinden olmak üzere 13 Nisan 1920 sabahı Tarsus'tan hareketle saldırıya geçmişlerdir. Buradaki müfrezelerin ateşleriyle karşılaşmış olan

düşman kolları biraz başarı sağlayarak Kayadibi – Bayramlı – Kürt Musa – Çamtepe köylerini işgal ederek kısmen yakmış ise de bu hattan daha ileriye geçememiştir. İkinci gün tekrar saldırıya geçen düşman milli kuvvetlerimizin direnmeleri karşısında oldukça zayıf vererek ancak, büyük Kara Yayla – Yeni köy ve Kuşutaşı (Kurbanlı) ya kadar ilerleyebilmiş ve bu hatta kamliya mecbur olmuştur. Kuvvetlerimiz de Karadağ – Kavaklıhan – Cırbıklar sırtlarına çekilmişlerdir. Gecedен çok iyi bildikleri arazi durumundan da faydalanan kuvvetlerimiz yakınlarına kadar sokulup düşmanı cephe ve iki kanadından ateş altına alacak şekilde mevzilenmişlerdir. 15 Nisan 1920 sabahı her taraftan ateş baskını ile karşılaşan düşman iki günden beri devam eden saldırıdan bir sonuç alamamış ve kuvvetlerini Tarsus'a geri çekmiştir. Bu savaşta 2 ağır, 4 hafif makineli tüfek, birçok tüfek, cephane ve malzeme ele geçirilmiştir. Ayrıca 7 süvari binek hayvanı iğtinam olunmuştur.

Balıca Savaşı

Kavaklıhan grubu emrinde bulunan Naili Hürriyet köyünden Kara Mehmet Ağa müfrezesi güney bölgesine gönderilmiş ve maiyetine düşmandan iğtinam edilen hafif makineli tüfeği gayet iyi kullanan Buharalı Hacı Yoldaş da verilmiştir. Balıca köyünde birleşen ve geceyi aynı köyden geçiren bu iki kahraman, müfrezeye ile sabahleyin hareket edip Balıca deresini takiben biraz ayrıldıktan sonra, ansızın düşmanın kuvvetli bir süvari müfrezesinin baskınına uğramışlardır. Saatlerce devam eden çarpışmada düşmana ağır kayıplar verdirilerek müfrezenin çekilmesini sağlamayı başarmışlarsa da müfrezeye komutanı Kara Mehmet Ağa ile Buharalı Hacı Yoldaş şehit olmuşlardır. Bu iki kahramanın şahadeti üzerine bu müfrezenin komutanlığını aynı köyden Baki Efendi ele almıştır.

İkinci Kavaklıhan Savaşı

Adana ve Tarsus'ta bulunan gizli teşkilâttan alınan haberler düşmanın yeni bir harekete hazırlandığını gösteriyordu. Şehirlerde arabalar, köylerde hayvan toplanıyor, Fransız birliklerinde de bir kıpırdanma ve toplanma görülüyordu. Diğer taraftan 11. Tümen Komutanı Yarbay Arif Bey'in komutasındaki birliklerle işbirliği yapan Kuvayı Milliye müfrezeleri Pozantı'daki Binbaşı Menil taburunu teslim mecbur etmeye çalıştıklarından düşmanın bu hazırlıklarının yine Pozantı'yı kurtarmaya mâtuf olduğu anlaşılıyordu. Diğer taraftan Kuvayı Milliye komutanı Sinan Tekelioğlu (Yüzbaşı Ali Hatip Bey) da gruplara verdiği emirlerde bu savaşa hazır olmalarını, bildirdiği gibi esasen istihkâm subayı olan Kavaklıhan, grup komutanı Cemal Efe'ye de Pozantı şosesi üzerinde tank tuzakları, barikatlar ve sahte hedefler kurmasını emretmiş bulunuyordu.

Düşmanın 17' Mayıs 1920 de Albay Grasi komutasında tank, zırhlı otomobil ve toplarla donatılmış büyük bir kuvvetle Yenice ve Tarsus'tan Kürt Musa, Kara Yayla, Kavaklıhan istikâmetinde taarruzunun başlaması üzerine komutan Sinan Tekelioğlu yanında bir top, iki makineli tüfek ve yedek süvari ve piyade müfrezeleri ile karargâhı İncirgediği olmak üzere cepheye hareket etmiştir.

Bu savaşa Kavaklıhan grubu emrindeki müfrezelerden başka Cemil Cahit (Zeki Baltalı) komutasındaki Müdafaa-i Vatan müfrezesi, Mehmet Ağa komutasındaki Kumdere müfrezesi ve Rifat Bey komutasındaki Çakıt grubu ve Tarsus grubundan Molla Kerim komutasındaki Çelikleş ve aynı gruptan Veli Haşim komutasındaki Tozkoparan müfrezelerinin Tarsus ırmağını kayıkla geçerek Çanaktepe'den düşmanın sol kanadına yaptıkları ateş baskını çok müessir olmuş ve esasen 3 günden beri devam eden savaşa rağmen Kavaklıhan cephesini yaramamaları morallerini bozmuştur. Bu moral bozukluğundan faydalanmak isteyen grup komutanı Cemal Efe Tarsus grubundan katılan Tozkoparan ve Çelikleş müfrezeleri komutanları Veli Haşim ve Molla Kerim'le temasa gelerek bir gece baskını yapmayı kararlaştırmışlardır.

Buna göre Kavaklıhan grubundan seçilen 25 fedai Zekeriya Karayaylalı ve Tarsus grubundan seçilen 25 fedai de Kuradacılardan Hamza Çavuş komutasında 20/21 Mayıs 1920 gecesi mümkün olan her çareye başvurarak sessizce düşman karargâhına cepheden ve sol kanadından ateş baskını yapacaklar, düşmanın moralini bozmak için diğer müfrezeler de buldukları yerlerden bu baskını destekliyeceklerdi. Baskın büyük bir ustalikle yapılmış ve Tarsus – Pozantı yolunu açmaktan ümidini kesen Albany Grasi Tarsus – Adana şosesini izlemeye dahi cesaret edemiyerek Çatal köyü üzerinden Adana'ya dönmek zorunda kalmıştır.

Bu savaşa katılmak üzere Tarsus çayı'nı kayıkla geçerek Çanak Tepe'den düşmanı yan ateşine alan Yedek Üsteğmen Veli Haşim komutasındaki Tozkoparan ve Milis Molla Kerim komutasındaki Çelikleş müfrezelerinin savaşın kazanılmasında birinci derecede amil oldukları tesbit edilmiştir.

Fransızlar'ın kendi bildirilerine göre zayıatları 3 subay 118 erden ibarettir. Bizim zayıatımız ise 6'sı Tarsus grubu müfrezelerinden olmak üzere 10 şehit ve 12 yaralıdan ibaret bulunmaktadır.

Sinan Tekelioğlu Heyeti Temsiliye'ye gönderdiği raporda düşman kuvvetlerinin 5000 piyade, 3 batarya sahra topu, 2 batarya dağ topu ve çok sayıda makineli tüfek olduğunu bildirmektedir. Diğer taraftan Harp tarihi enstitüsünün güney cephesi kitabında bu kuvvet bir topçu taburu, 2 süvari bölüğü ve takviyeli 2 piyade alayı olarak gösterilmektedir...

Ova köylerinde bulunan halkın durumu, düşmanla her an temasta oldukları için çok nazik

ve tehlikeli idi. Buna rağmen köylüler Kuvayi Milliye'ye yardımda bulunuyorlardı. Bilhassa halka öncülük eden ve Müdafaa-i Hukuk teşkilatında görevli bulunan Kargılı köyünden Bora Zade Duran, Badras köyünden Hacı Kadir (Ekenler), Frengülüs'ten Şevket Çavuş, Narkulak'tan Resûl, Yenice'den Mustafa ve Selâmi Efendi'lerin ve ova köylerinde nüfuz sahibi kişilerin mÜfrezelerin iâşe ve ihtiyaçlarını sağlama bakımından gösterdikleri fedakarlık her bakımdan takdire şayan görülmüştür.

Kar Boğazı Savaşı

Franızlar, İkinci Kavaklıhan savaşı yenilgisinden sonra Tarsus – Pozantı şosesini yaramıyacaklarına kesin olarak kanaat getirdiklerinden, millî kuvvetlerimiz tarafından kuşatılmış olan Pozantı'daki tabur komutanı Binbaşı Menile uçakla ve bir şişe içinde attıkları bildiri ile "Kendisini Türk'lere – teslim olmakta veyahut Pozantı'dan çıkış yaparak Karageçit üzerinden Tarsus bölgesini geçerek Gözne üzeri'nden Mersin'e inmekte muayyer bırakmışlar, Mersin'e yaklaştığı takdirde denizden himaye ile kendisinin Mersin'e girmesine yardımcı olacaklarını" bildirmişlerdir.

Pozantı'daki kuşatma birliği ile telefon irtibatı tesis edilmiş olduğundan bu sayede kuşatma durumu hakkında Karaisalı'daki kumandanlık karargahına raporlar verilmekte ve bu raporları Karaisalı jandarma komutanı Üsteğmen Hasan Fehmi (Akıncı, Kara Afet, rahmetli) Bey komutanlığa sunmakta idi. 26 Mayıs 1920 günü taraflarca kararlaştırılan rapor verme saati üzerinden hayli vakit geçtiği halde bir haber alınamamasından kuşkulanan, Hasan Bey (Esasen Tarsus'a bağlı olduğu halde Tarsus'un işgal, altında bulunması dolayısıyla kendi emrine verilen) Çamalan jandarma takım komutanı Teğmen Hafız Mehmet Tevfik Bey'i telefonla bularak durumu izahla hemen Pozantı istikametine 2 süvari çıkarıp vaziyeti öğrenmesini bildirmiş ve bir süre sonra takım komutanlığından yanında telemetre bulunan bir Fransız eri ile döndükleri haberini almıştır. Az sonra da takım komutanı: "Şimdi bucak merkezine gelen Kumdere köyünden Kum Veli adındaki şahsın, Fransız'ların Pozantı'dan çıkış yaptıklarını ve rastladıkları kimseleri de yanlarına alarak şosenin batısındaki sarp arazi üzerinden batıya doğru ilerlediklerini" bildirdiğini söyledi. Durumu cephe komutanlığına ileten Hasan Bey'e komutan tarafından şu yazılı emir verildi:

Jandarma Komutanı Hasan Bey'e;

Pozantı cephesini yaran düşmanın tevkifi ile imhası maksadiyle tahrik edilen bilumum

kuvanin kumandanlığını deruhte ederek düşmanın Çamalan'dan Tarsus'a doğru ilerlemesine mani olunuz.

Kilikya Garp Mintikası Umum Kumandanı

Tekelioğlu Sinan

Bu emri alan jandarma komutanı Gülek takım komutanına mevcut kuvveti ile düşmanla temasa gelmesini ve kendisinin kuvvetli bir müfreze ile hareket etmek üzere olduğunu telefonla bildirmiş ve Çamalan nahiye müdürlüğünden de 40 kişilik müfrezesi için yiyecek ve yer teminini istemiştir. Sıkı bir yürüyüş ile Çamalanına gelen Hasan Bey ikinci gün (27 Mayıs 1920) yapılacak harekâta hazırlanmak üzere burada (Kara Bomba) adını verdiği müfrezesine mola vermiştir.

Diğer taraftan Hasan Bey'den düşmanla temas emrine alan Çamalan jandarma takım komutanı Teğmen Hafız Mehmet Tevfik Bey maiyetindeki jandarmalar ve Gülek'ten sağladığı araziye de iyi bilen Gülek'li gönüllülerle harekete geçmiş, ve Süne dere gediği mevkiinde düşmanla savaşa tutuşmuştur. Ayrıca düşmanı gerisinden izleyen ve görevli olarak bölgede bulunan Kemal Eğin komutasındaki jandarma ve Gülek'lilerle Molla Nasuh komutasındaki müfreze de bu savaşa katılmışlardır.

Bu durum karşında Panzin çukurunda karşılaştığı Bucak'lı Hasan Ağa'dan arazi hakkında bilgi edinen Hasan Bey düşmanı geçit vermiyen bu bölgede sıkıştırıp imha etmek üzere gerekli tertibatı alarak kendi müfrezesinden ayırdığı 12 kişilik bir birliği Bucak'lı Hasan Ağa ve Gülek'li Cin Osman, komutasında gecedен pusu kurulacak mevkiye göndermiştir. Bu sırada Gülek jandarma takım komutanından aldığı raporda düşmanın geceyi Kar boğazı'nda geçirmeye mecbur edildiğini öğrenerek tertibatını ona göre hazırlamış ayrıca maiyetinden ayırdığı 3 süvariye de takım komutanına göndererek, düşmana mümkün olduğu kadar sokulmak bilhassa yanlardan ateş baskını yapmak suretiyle Süne dereye kadar elverişli mevzilerden ateşle takip etmeleri emrini vermiştir.

Bu arada, Süne derede sıkıştırılan ve Gülek jandarmaları ile Gülek'ten katılan kahramanların kesif ateşleri karşısında ağır kayıplara uğrayan düşman öncü birliği bölük komutanının da yaralanması üzerine teslim olmak mecburiyetini duymuştur. Bu suretle bölük komutanı dahil 25'i yaralı olmak üzere 2 subay ve 120 er esir, bir binek hayvanı, makineli tüfek yüklü iki katır 12 hafif makineli tüfek, 100 mavzer iğtinam olunmuş ve o sırada Panzin çukurunda bulunan Hasan Bey emrine gönderilmişlerdir.

Esir ve ganimetleri bucak müdürüne teslim eden Hasan Bey, alınan hafif makineli tüfekleri kullanmasını bilen 6 ere vermiş ve savaş sahasına hareket etmiştir. Burada daha önce mevzilenen pusudaki erlerin de ateş baskınına uğrayan düşman Sünedere gediğinde kendisi için çok müsait olacağını sandığı Yılan ovası'na inmişse de burada da müfrezenin ve fedailerin ateşleri ile, karşılaşmıştır. Bu durum karşısında zapt ve raptı kaybolan düşman birliklerinin Teke yaylasına doğru çekildikleri görüldü. Etrafı çok sarp bir durumda olan bu mevziye tek patikadan giren düşmanın herhangi bir istikamette yürüyüşe devam edemeyeceği anlaşılmış ve gecede bastırılmış olduğundan ateş kesilmiştir. Akşam üzeri Panzin çukuruna koşarak gelen Fettah adındaki er düşmanın teslim olmak istediğini fakat çetelere teslim olmaktan çekinerek üniformalı bir komutan istediği haberini getirmesi üzerine Hasan bey beraberinde bulunan ve Fransız'ca bilen Teğmen Besim Albayoğlu'nu düşman komutanına göndermiş ve teslim şartlarını görüşmek üzere Binbaşı Menil'in Panzin çukuruna getirilmesini istemiş bu teklifi kabul eden Binbaşı Menil tercümanı ile Panzin çukuruna gelerek hazırlanan evde 27/28 Mayıs 1920 gecesi uzun süren tartışmalardan sonra teslim şartları aşağıdaki şekilde düzenlenerek taraflarca imzalanmıştır:

- 1 – Esirlerin hayatları ve üzerlerindeki silâhtan maâda bütün eşyalar emniyet altında bulundurulacaktır;
- 2 – Esirlerin iaşeleri Türk hükümetince sağlanacaktır;
- 3 – Subaylar hakkında milletlerarası hukuka göre muamele yapılacaktır;
- 4 – Esirlerin aileleri ile yapacakları mektuplaşmalar sansüre tabi tutulacaktır;
- 5 – Esirlerin memleketlerinden gönderilecek kolileri muayeneden sonra sahiplerine verilecektir;
- 6 – Hasta ve yaralılar da hastanelerimizde tedavi olacaklardır;
- 7 – Daha önce Beledimedik'te esir alınan ve halen oradaki hastanede hemşirelik yapan madam Menil kendisine teslim olunacaktır;
- 8 – Türk tebası oldukları halde düşmanla işbirliği yapan Ermeni'ler hakkında kanunun emrettiği muamele yapılacaktır;
- 9 – Verdun savunmasında namı bir kumandan olduğu için Binbaşı Menil'in kılıcı kendisinde bırakılacaktır;
- 10 – Silah ve teçhizatın teslimi 5 koldan yapılacak ve teslim muamelesi bittikten sonra tabur eratı gösterilen yerde istirahat edecekler, daha sonra hükûmetimizce tayin edilecek kamplara gönderileceklerdir.

(Not: Bu protokolün bizde kalan nüshası maalesef kaybolmuştur.)

Teslim muamelesinin ikmalinden sonra Fransız subay ve erasına Gülek halkı tarafından hazırlanan yemek ikram olunmuş ve cephe komutanına durum telefonla bildirilmiştir. Ayrıca Hasan Bey tarafından cephe komutanlığına şu rapor verilmiştir:

Umum komutanlığa;

- 1 – 28.5.1336 (1920) tarihinde öğleden sonra kahraman efradımızın göstermiş oldukları fedakarlık neticesinde Fransız komutanı Menil dahil olduğu halde 6 zabıt, 300 nefer, bir doktor, 8 başıbozuktan ibaret olan düşman Teke yaylasında tahtı muhasaraya alınmış ve fena halde sıkıştırılmıştır. Yakayı kurtaramıyacağını anlayan Fransız komutanı teslim olmak üzere bendenize haber göndermişse de vekaleten yaverim Besim Efendiyi gönderdim. Kumandan Menil ve bir Yüzbaşı ile tercümanını 27/28.5.1336 gecesi merkezim olan Gülek'e arzum üzerine getirttim. Sabaha kadar cereyan eden uzun uzadıya müzakere neticesinde bizce kabil ve mecbur olduğumuz şeriatile teslim olmaları takarrür etti.
- 2 – Saat 10'da teslim muamelesi başlayacaktır.
- 3 – Bu geceyi Çamalan'da geçireceğim.
- 4 – Düşmanın bir neferi bile kurtulamamıştır.
- 5 – Daha mufassal tafsilat Çamalan'dan arz edilecektir.
- 6 – 40 piyade neferi ile kazadan hareket edip 10-15 misli düşman kuvvetine şu suretle darbe indiren kahraman askerlerimin muvaffakiyetlerini ve fedakârlıklarını ilan etmenizi rica ederim 28.5.1336.

Kara Bomba Müfrezesi Komutanı

Kara Afet

Bu raporu alan Garbi Kilikya cephe komutanı Sinan Tekelioğlu Büyük Millet Meclisi Başkanlığına şu raporu vermiştir:

Pozantı

28.5.1336

Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal Paşa

Hazretlerine;

28.5.1336 tarihinde öğleden sonra kahraman efradımın göstermiş oldukları fedakârlıkları neticesinde Fransız'ların 6 zabıt ve 300'ü mütecaviz nefer tahtı muhasaraya alınmıştır. Ve şiddetli tazyik ile ezilmekte bulunmuşlardır. Yakayı kurtaramayacaklarını anlayan Fransız komutanı teslim olmak üzere bazı teklifatta bulunduğundan bir Fransız yüzbaşı ile icra kılınan müzakeratta Fransızlar teslim olma rıza göstermişlerdir. Bir kaç saatte düşmanın tamamen teslim olduğunu ve aksi taktirde tamamen imha edildiğini arzedeceğim ümidi katisindeyim. Cenabı Hakkın İnayeti ile bütün alemi İslamiyet müzaheretine giden kuvayi milliye evlatları ile Kara Afet komutasındaki Karaisalı jandarma bölüğünün şu ana kadar gösterdikleri fedakarlık tarihin kaydettiği fedakarlıkların ve kahramanlıkların üstündedir. Durumu bilumum dindaşlarıma bildirmenizi selameti memleket namına arzeylerim efendim.

Umum Kilikya Garp Mıntıkası Komutanı

Sinan

Teslim muamelesinin ikmalinden sonra ilk esir alınan öncülerle birlikte umum esir ve teçhizat miktarının şu şekilde olduğu tesbit edilmiştir: Bir Binbaşı, 3 Yüzbaşı, 1 doktor, 5 mülazım, 522 nefer, 150 mecruh ile top, makineli tüfek, külliyetli silâhlar, makineli tüfek katırları ve binek hayvanları.

Mersin ve Tarsus köylerinde yapılan tahribat

Düşmanlar ve düşmanlarla işbirliği yapan Ermeni gönüllülerinin gerek, savaş ve gerek sair suretlerle Mersin ve Tarsus köylerinde yaptıkları tahribat şu suretle özetlenmiştir:

Mersin'in Arpaçsakar'lar köyünden, 7 ev tamamen 4 ev kısmen yakılmış, Mezit'li köyü hemen tamamı ile yakılmıştır. Yaka köy, Teke, Tece ve Bekir'de köyleri kısmen yakılmak suretiyle tahrib edilmiştir.

Tarsus'un Sarıbrahimli köyünde 60 ev, Evci köyünde 80 ev, Homur'lu köyünde 3 çiftlik, Hacıtalıp'de 2 çiftlik, Cincioğlu köyünde 6 çiftlik, Sapandere'de 2 çiftlik, Ali Fakı köyünde 170 ev, Karafakılı da 70 ev, Kulak'ta 30 ev, Nacarlı'da 30 ev, Sayköy'de 30 ev, Dedeler'de

30 ev, Şükranıye’de 25 ev, Sucularda 15 ev, İbrişim’de 30 ev, Karadirlik’te 45 ev, Ulaş’ta 150 ev, Sıraköy’de 15 ev’, Çeşmekeş’ında 5 ev yakılmış, Kayadibi, Çamtepe, Dadalı, Bayram’lı, Karayayla köyleri kamilen yakılmıştır. Ayrıca yine Tarsus’ta Hakkı Bey çiftliği Ziya Bey çiftliği, Bobuş ağa’ların çiftliği, Adil Bey çiftliği, Kargılı’dan Duran Efendi çiftliği; Halıdağı çiftliği tamamen tahrib edilmiştir. Yine Kürt Musa köyünden 120, Ebülhadi köyünden 50, Kamberhöyüğü köyünden 100, Yenice köyünden 350, Badras’tan 60 ev ve 12 çiftlik Nemiroğlu’ndan 30, Avadan’dan 90, Arıklı’dan 60 ev tahrip edilmiştir.

İsmet Paşa’nın takdirleri

Çukurova’lıların kahramanlık ve vatanseverliklerini, o zaman Genelkurmay Başkanı olan İsmet (İnönü) Paşa Büyük Millet Meclisinin 25 Eylül 1920 tarihli toplantısında yaptığı konuşmada şu suretle ifade etmiştir:

“Muntazam kuvvetlere karşı Adana, Tarsus, Mersin ahalisinin gösterdiği mukavemet, ondan fazla olarak düşman kıtaatına hücum için lâyenkati faaliyeti eğer biz lâyıkile ifade edemiyorsak fevkalâde heyecan içinde, fevkalâde alâka içinde söylenecek söz bulamadığımızdandır. Fakat ahfadımız ve tarihimiz bütün mefahiri içinde Adana ve Mersin cephesinde cereyan eden vukuatı iftihar ile telâkki edecek muazzamat meyanında görecektir.”

ONUNCU BÖLÜM

ANKARA ANTLAŞMASI VE KURTULUŞ

- Ankara Antlaşması’na doğru

Türk’lerle başa çıkamıyacaklarını anlıyan Fransız’lar, dost geçinme esasından hareket ederek antlaşmayı tercih ettiler. Ulu önderimiz Atatürk meşhur Nutkunda bu olayı şöyle anlatmaktadır: (Nutuk – Cilt 2, Sahife: 520-525)

“Efendiler, Sakarya muzafferiyetinden sonra, Garp ile olan müspet ve neticeli temas ve münasebetimizi Ankara itilafnamesi teşkil eder. Ankara’da 20 Aralık 1921 de imza edilmiştir. Bu hususta mücmel bir fikir vermek için kısa bir izahta bulunayım: Bekir Sami Bey heyeti murahasasının, gittiği Londra konferansını müteakip, malumunuz olduğu veçhile, İkinci İnönü zaferi ile neticelenen Yunan taarruzu bertaraf edilmişti. Bir

zaman için, askeri vaziyette sükûn hasıl oldu. Rusya ile Moskova muahadesi akdedilmiş ve Şark'taki vaziyetimiz vuzuh kesbetmişti. Bilhassa Adana, Antep ve havalisini ecnebi işgalinden kurtarmak bizce mühim görülmekte idi.

Muhtelif esbapten dolayı, Suriye'den mada bu bahsettiğim vilâyetlerimizi tahtı işgâlinde bulunduran Fransız'ların da bizimle anlaşmaya mütemayil oldukları anlaşılmakta idi.

Gerçi, Bekir Sami Bey'in Mösyö Biriyan ile yaptığı, hükûmeti milliyemizce gayri kabili kabul itilâfname reddolunmuş idiye de ne Fransız'lar ve ne de biz idame-i muhasamata hâhişker bulunmuyorduk.

Bu sebeple tarafeyn yekdiğeri ile temas aramaya başladı. Fransa hükûmeti, muzzarı sabıkadan Mösyö Franklin Boullon'u evvelâ gayri resmi olarak Ankara'ya göndermişti. 9 Haziran 1921 tarihinde Ankara'ya muasalat eden Mösyö Franklin Buyyon ile Hariciye vekili Yusuf Kemal Bey ve Fevzi Paşa hazretlerinin huzurlariyle bizzat 2 hafta kadar müzakeratta bulundum.

Birbirimizi tanımakla geçen hususî bir mülâkattan sonra 13 Haziran 1921 Pazartesi günü Ankara, istasyonundaki dairey-i mahsusamda akdettiğimiz ilk içtimada, müzakeratımıza bir nokta-i hareket tayini lüzumundan bahsederek müdaveley-i efkâra başladık. Ben, bizim için nokta-i hareketin "Misakı Milli" muhteviyatı olduğu esasını vazettim.

Mösyö Franklin Buyyon, prensipler üzerinde münakaşa etmenin müşkülâtını dermeyan ederek, Sevr muahedesinin bir emri vaki olarak mevcut olduğunu söyledikten sonra, Londra'da Bekir Sami Bey ile Mösyö Biriyan'ın yaptıkları itilâfnameyi esas ittihaz etmek ve itilâfname muhteviyatının, Misakı Milliye muhalif olan noktaları üzerinde münakaşada bulunmak münasip olacağı mütalâasını serddetti. Bu teklifinde haklı olduğunu teyiden, Londra'ya giden murahaslarımızın Misak-ı Millî'nin ve hareketi Milliye'nin, değil Avrupa'da, henüz İstanbul'da bile takdir edilmemiş olduğunu zikretti.

Ben, verdiğim cevaplarda dedim ki: "Eski Osmanlı İmparatorluğundan yeni bir Türkiye devleti vücuda gelmiştir. Bunu tanımak lâzımdır. Bu yeni Türkiye her müstakil devlet gibi; hukukunu tanıtacaktır. Sevr muahadesi, Türk milleti için o kadar meş'um bir idam kararnamesidir ki, onun bir dost ağzından çıkmamasını talep ederiz. Bu mükalememiz esnasında dahi Sevr muhadesini telâffuz etmek istemem. Sevr muhadesini, dimağından çıkarmıyan milletlerle, itimat esasına müstenit muamelata girişemeyiz. Bizim nazarımızda böyle bir muahede yoktur. Londra'ya giden heyeti murahhasamız reisi, bundan bahsetmemiş ise verdiğimiz talimat ve selahiyet dairesinde hareket etmemiş demektir. Hata, irtikâb etmiştir. Bu hata yüzünden, Avrupa ve bilhassa Fransa efkârı umumiyesinde makus tesirler hasıl olduğu görülüyor. Sami Bey'in gittiği yoldan hareket edersek, biz de aynı veçhile hata etmiş oluruz. Avrupa'nın Misak-ı Milli'den haberdar olmamasına imkân yoktur. Avrupa, Misak-ı Milli tabirini öğrenmemiş olabilir. Fakat senelerden beri kan

döktüğümüzü gören Avrupa ve bütün dünya, şu kanlı mücadelâtin neden ileri geldiğini elbette düşünmektedir. Misak-ı Milli ve Hareket-i Milli'ye hakkında İstanbul'un haberdar olmadığına dair beyanat doğru değildir. İstanbul halkı, bütün Türk milleti gibi, Hareket-i Milliye'ye vakıf ve onun taraftarıdır. Gayri vâkif ve aleyhtar görünen zevat ve tevabii, mahdut ve milletçe malûmdur.”

Franklin Buyyon, Bekir Sami Bey'in talimat ve selahiyeti haricinde hareket etmiş olduğuna dair olan beyanatım üzerine dediler ki, bundan bahsedebilir miyim?

Beyanatımı istediği yerlere ilâm ve hikâye edebileceğini söyledim. Mösyö Franklin Buyyon, Bekir Sami Bey itilâfnamesinden ayrılmamak için serdi mazaret ederken, Bekir Sami Bey'in bir Misak-ı Milli olduğundan ve onun hududu haricine çıkamıyacağından bahsetmediğine ve eğer bahsetseydi o zaman ona göre görüşülür icabı gibi hareket olunabileceğini, fakat şimdi meselenin müşkül olduğunu tekrar etti. Efkâr-ı umumiye; bu Türk'ler, murahhasları vasıtasıyla bundan niçin bahsetmemişler, yeni yeni meseleler çıkarıyorlar, diyeceklerdir.

Nihayet uzun müzakere ve münakaşalardan sonra Mösyö Franklin Buyyon, evvelâ Misak-ı Millî'yi okuyup anladıktan sonra görüşmek üzere, müzakerenin tehirini teklif etti. Ondan sonra Misak-ı Milli'nin maddeleri baştan nihayete kadar birer birer okunarak müzakere ve münakaşaya devam olundu. Ençok tevakkuf olunan nokta; kapitilasyonların lağvını, İstiklâli tammemizi talep eden madde üzerinde vukubuldu. Mösyö Franklin Buyyon, bu mesailin şayanı tedkik ve teemmül olduğunu dermeyeran etti. Ben, bu noktaya cevap verdim. Söylediklerimin hülâsası şu idi:

“İstiklâli tam, bizim bugün deruhte ettiğimiz vaziyenin ruhu aslisidir. Bu vazife, bütün millete ve tarihe karşı deruhte edilmiştir. Bu vazifeyi deruhte ederken kabiliyeti tatbikiyesi hakkında şüphe yok ki çok düşündüm. Fakat binnetice hasıl ettiğimiz kanaat ve iman, bunda muvaffak olabileceğimize dairdir. Biz, böyle işe başlamış adamlarız. Bizden evvelkilerin irtikâb ettikleri hatalar yüzünden milletimiz, lafzan mevcut farzolunan istiklâlinde mukayyet bulunuyordu. Şimdiye kadar Türkiye'yi, cihanı medeniyette kusurlu gösteren neler mutasaver ise, hep bu hatadan ve hep bu hataya tebaiyetten neşet etmektedir. Bu hataya tebaiyetin neticesi; mutlaka memleket ve milletin bütün haysiyetinden ve bütün kabiliyet ve hayatiyetinden tecerrüt ve tebaut etmesini mucip olabilir. Biz; yaşamak isteyen, haysiyet ve şerefiyle yaşamak isteyen bir milletiz. Bir hataya tebaiyet yüzünden bu evsaktan mahrum kalmıya tahammül edemeyiz. Âlim, cahil, bila istisna tekmiil efradı milletimiz, belki içinde müntemiç müşkülâtı tamamen idrak etmeksizin, bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve fakat sonuna kadar kanını

akıtmıya karar vermiştir. O nokta, istiklali tamamımızın temini ve idamesidir. İstiklâli tam denildiği zaman, bittabi siyasî, malî, iktisadî, adlî, askerî, harsî ve ilâh... her hususta istiklâli tam ve serbestii tam demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve memleketin manayı hakikisi ile bütün istiklâlden mahrumiyeti demektir.

Biz, bunu temin ve istihsal etmeden sulh ve sükûnete mazhar olacağımız kanaatinde değiliz. Şeklen, usulen sulh yapabiliriz. itilâf yapabiliriz. Fakat istiklâli tammımızı, temin etmiyecek olan bu gibi sulhler ve itiâflar ile milletimiz hiçbir vakit hayatiyetine ve sükûnete mazhar olmayacaktır. Belki, maddi mücadelesini terkederek; harabiye sürüklenmeye müsade etmiş olacaktır. Eğer milletimiz, buna razı olsaydı, bunu kabul istidadında bulunsaydı, iki seneden beri mücadele etmiye hiçte lüzum yoktu. Daha mütarakenin ferdasında sükûna geçmek mümkün olabilirdi.”

Mösyö Franklin Buyyon; bu beyanatım karşısında, ciddi ve samimi olarak mülâhazatta bulundu ve nihayet bunun zaman meselesi olduğu kanaatini izhar etti.

Efendiler, Mösyö Franklin Buyyon ile mühim ve talî mesail üzerinde günlerce ve günlerce müdaveley-i efkârda bulunduk. Netice olarak birbirimizi fikirleriyle, hisleriyle, meslekleriyle anlamak müyesser oldu zannederim. Fakat, Fransa hükûmeti ile Türk hükûmeti milliyesi arasında, kat’i itilâf noktaları tesbit edebilmek için biraz daha zamanın geçmesi zarurî oldu. Neye intizar olunuyordu? ihtimal ki, Türk mevcudiyeti milliyesinin Birinci ve İkinci İnönü’den sonra daha büyücek bir eserle teyit edilmiş olmasına!... Filhakika, Mösyö Franklin Buyyon’un kararı katiye iktiran ettirip imza eylediği Ankara itilâfnamesi, Sakarya Melhame-i kübrasından 37 gün sonra, arzetmiş olduğum gibi, 20 Ekim 1921 de vücut bulmuş bir vesikadır.

Bu itilâfname ile, siyasî, iktisadî, askerî ilah... hiçbir hususta istiklâlimizden hiçbir şey feda etmeksizin eczayı vatanımızın kıymetli parçalarını işgâlden tahlis etmiş olduk. Bu itilâfname ile âmali milliyemiz, ilk defa olarak düveli garbiyeden biri tarafından tastik ve ifade edilmiş oldu.”

Fransız’ları anlaşmaya götüren yol

Çukurova’da ve daha geniş bir anlamla (Urfa, Hatay, Antep, Maraş dahil) güney bölgesinde iki yıldan beri. Türkler tarafından arsız sürdürülen Gerilla -çete savaşları Fransız’ları yıldırıldığı gibi Fransız kamuoyunda hükûmet aleyhinde geniş yankılar yaratıyordu. Fransız milleti savaştan bıkmış, usanmıştı. Bu durum karşısında Fransız hükûmeti barışı savaşa tercih ediyor, Türk’lerin dostluğunu arıyordu. Atatürk’ün yukarıya naklettiğimiz beyanlarında da Fransa’nın bu durumu bütün açıklığı ile belirtilmektedir.

Şimdi bu belirtilerden bir kaç örnek veriyoruz:

Suriye dahil bu bölgeyi idare etmek ve savaşı sürdürmek için Fevkalâde Komiser yetkisiyle Beyruta gönderilen General Guro 1921 Fransız bütçesinden yüklü bir ödenek koparmak için: “Kilikya’da 15 Ağustos 1920 tarihli mukavelenin yüklediği vazifelerin yerine getirilmesi lüzumundan ve Kilikya’daki iktisadî menfaatlerin büyüklük ve öneminden bahsetmiş ve ileride harcamaların azalacağını” söylemesi üzerine Fransız Milli Meclisinde bu konuda çok şiddetli tartışmalar olmuş ve Bütçe Komisyonu Raportörü Şarl Dübon asabiyetle:

” – Bizi savaşa sürükliyen bu sergüzeşt için para vermeyeceğiz. Kilikya isyan içindedir. Orada askerlerimiz daima tehvide maruzdur. Derhal Türkler’le uzlaşınız. Kendilerine ait olan bu memleketi onlara iade ediniz. İtalyan’lara imtisal ediniz. Onların hayalperest diplomatları da Antalya havalisini temdin, istismar, himaye eylemeyi tehayyül etmişlerdi. Bereket versin ki akılları sonradan başlarına, geldi; askerlerini geri çektiler. Kiyoliti gibi yapınız; füttühat fikri sakıminden vaz geçerek serian istilâ ettiğiniz memleketleri tahliye, ile sizden birşey istemiyen ehaliyi kendi haline bırakınız.”

Bu bilgiyi bize veren ve işgal devresinde Adana Mektupçu’su iken sonradan Rize Milletvekili olan Özoğuz bey 1934 de yayınladığı “Adana’nın Kurtuluş Mücadelesi Hatıraları” kitabının 9. sahifesinde Fransız Bütçe Komisyonu Raportörünü isyana sevkeden nedeni şöyle anlatıyor:

“Fransız Meclisinde bir Fransız Milletvekiline, Fransa ordusunun Çukurova’yı boşaltmasındaki zarureti, acı acı söyleten tek sebep, bu havalı çocuklarının ve mücadeleye girişen kahramanların hayatını, memleketin kurtuluşuna kat’î olarak tahsis etmelerinden ve yılmadan çarpışmalarından doğmuştur.”

Koparılmaz bir parça

Fransa’da Türk dostluğunun alemdarı sayılan Piyer Loti de “Kuvvetlerimizin Şark’ta çöküşü” başlıklı yazısında şöyle diyordu:

“Bu çöküş, ırkımızın tarihinde siyasetimizin ebedi lekesi olacaktır. Fakat Fransız vicdanı sonunda zâfını anlayacak ve bu yoldan dönecektir. Kilikya hakikî Türk namuskârlığının koparılmaz bir parçasıdır.” 3 Ağustos 1920 tarihini taşıyan bu yazı Şevket Süreyya Aydemir’in Atatürk için yazdığı “TEK ADAM” kitabının 2. cilt 184. sahifesinden alınmıştır. Eşkiya değil vatansever,

Yine o günlerde Fransız Milli Meclisinde Güney Bölgesindeki Kuvayi Milliye hareketlerine değinen bir milletvekili, Türk Milli kuvvetlerini (EŞKİYA) olarak vasıflandırmıştı.

Milletvekilinin bu beyanına karşı söz alan Fransız Dışişleri Bakanı Mösyö Briyan şöyle cevap vermişti:

“Sayın Milletvekili bilmelidir ki, eşkiya diye vasıflandırdığı Türkler’e bizim

memleketimizde “VATANSEVER” derler. Onlar yurtları için hayatlarını feda eden kahramanlardır.” (Tek Adam – Cilt: 2. Sahife: 184)

Andlaşmanın metni

Fransızlarla yapılan Ankara Andlaşmasının metni aynen şöyledir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Fransa Cumhuriyeti, iki memleket arasında bir itilaf akdi arzusunda buldukları cihetle; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Hariciye Vekili ve Mebus Yusuf Kemal Beyefendi hazretlerini ve Fransa Cumhuriyeti Hükûmeti eski bakanlardan Mösyö Henri Franklin Buyyon hazretlerini murahhas tayin etmişlerdir.

Müşarünileyhim usulüne muvafık olduğu görülen selâhiyetnâmelerini badetteati hususâatı âtiyeyi kararlaştırmışlardır:

Madde 1: Tarafeyni âkideyn işbu itilafnamenin imzasından itibaren aralarında hali harbin nihayet bulacağını beyan ederler. Ordular, memurini mülkiye ve ehaliyi keyfiyetten haberdar edilecektir.

Madde 2: İşbu itilâfnamenin imzasını müteakip tarafeyn üserayi harbiyesiyle mevkûf veya mahpus bulunan Türk veya Fransız bilumum eşhas serbest bırakılacak ve kendilerini tevkif eden taraf marifetiyle bu hususta irae edilecek en yakın şehre sevk olunacaklardır. İşbu madde hükmü tevkif, hapis veya esaretin tarihi ve mahalli her ne olursa olsun tarafeynin bilumum mevkufin ve mahbusinine şamildir.

Madde 3: İşbu itilâfnamenin imzasından itibaren azami 2 ay müddet zarfında Fransız kıtaatı sekizinci maddede mezkûr hattın cenubuna ve Türk kıtaatı hattı mezkûrun şimaline çekilecektir.

Madde 4: Üçüncü maddede mezkur müddet zarfında vukua gelecek tahliye ve işgâl tarafeynin askeri komutanları tarafından tayin edilecek bir muhtelit komisyon marifetiyle tesbit olunacak sureti işgâle tevfik icra edilecektir.

(“Yumuktepe.com” notu : Kitapta andlaşmanın 5. maddesi atlanmış. Araştırıp zaman kaybetmemeniz için burada sunuyorum .

Madde 5: Her iki taraf boşaltılan arazide, buranın işgalini müteakip genel af ilan edecektir.)

Madde 6: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Misakı Millî’de resmen tanınan ekaliyetler hukukuna bu hususta münakit mukavelâtın aynı esasa müsteniden kendi tarafından teyid olunacağını beyan eder.

Madde 7: İskenderun mıntıkası için bir usul ve idare-i mahsusa tesis olunacaktır.

Mıntaka-i mezkûrenin Türk ırkından olan sekenesi harslerinin inkişafı için her türlü teshilâttan mestefid olacaklardır. Türk lisani orada mahiyeti resmîyeyi haiz olacaktır.

Madde 8: Üçüncü maddede zikredilen hat berveçhi âti tesbit ve tasrih edilmiştir: Hattı hudut; İskenderun körfezinde Payas mevkiinin hemen güneyinde olmak üzere intihab

olunacak, bir noktadan başlayacak ve takriben meydanı ekbeze doğru gidecektir. Şimendöfer istasyonu ve bu mevki Suriye’de kalacaktır. Oradan hattı mezkur Mersevi mevkii Suriye’ye ve Karnabi mevkii ile Kilis şehrini Türkiye’ye bırakmak üzere Cenubu Şarkiye doğru meyledecektir. Oradan Çobanbey’li istasyonunda demiryoluna mülâki olacaktır. Müteakiben Bağdat demiryolunu takib edecek ve demiryolunun platformu Nuseybin’e kadar Türk arazisi üzerinde kalacaktır. Oradan Nuseybin ile Cezire’i Ayni Ömer arasındaki eski yolu Türkiye’de kalacaktır. Bu yoldan istifade hususunda her iki memleket aynı hukuka malik olacaklardır. Çobanbeyli ile Nuseybin arasındaki demiryolunun istasyon ve mevkileri demiryolu platformunun aksamından addedilerek Türkiye’ye kalacaktır. İşbu itilâfnamenin imzasından itibaren bir ay zarfında hattı mezkuru tesbit etmek üzere tarafeyn murahhaslarından mürekkep bir komisyon teşkil olunacaktır. Bu komisyon aynı müddet zarfında işe mübaşeret edecektir.

Madde 9: Sülâlei Osmaniye’nin müessisi Sultan Osman’ın büyük dedesi Süleyman Şahın Caber Kalesinde kâin ve “Türk Mezarı” namıyla maruf merkadi, müştamilâtı ile beraber Türkiye’nin malı olarak kalacak ve Türkiye orada muhafız ile ufak bir Türk sancağı keşide edebilecektir.

Madde 10: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Pozantı ile Nusaybin arasındaki Bağdat demiryolu parçası imtiyazının Adana vilayetinde inşa edilmiş olan şubelerin imtiyazı ile beraber imtiyazlara merbut ve bilhassa işletme ve nakliyat, ticarete müteallik kâffeyi hukuk musaadat ve menafi ile birlikte Fransa, hükûmetinin irae edeceği bir Fransız grubuna devredilmesini kabul eder. Türkiye Meydanı Ekbezden, Çobanbeyli’ye kadar Suriye arazisine demiryolu ile nakliyatı askeriyesini icra etmek hakkını haiz olacaktır. Suriye dahi Çobanbeyli’den Nusaybin’e kadar Türk arazisi üzerinde demiryolu nakliyatı askeriyelerini icra etmek hakkını haiz olacaktır. İşbu parça ve şubat üzerinde esas itibariyle hiçbir tarife vaz olunamaz. Ledel icap işbu kaide hilafında hareket edebilmesi hususunu iki hükûmet müttefiken tetkik etmek hakkına muhafaza ederler.

Madde 11: İşbu itilâfnamenin tasdikinden sonra Türkiye ile Suriye arasında bir gümrük mukavelesi akdi için muhtelit bir komisyon teşkil olunacaktır. Mezkûr mukavelenin şerait ve müddeti devamı işbu komisyon tarafından tayin olunacaktır. Salifüzikir mukavelenin akdine kadar tarafeyn serbestii hareketlerini muhafaza edecektir.

Madde 12: Kırık Suyu Halep şehri ile şimalde Türk kalan mıntaka arasında her iki tarafı hakkaniyet perverane bir surette tatmin edecek veçhile tevzi olacaktır. Halep şehri mıntakasının ihtiyacına medar olmak üzere kendi masrafı ile Türk tarafından Fırat’tan dahi su alabilecektir.

Madde 13 : Mukim veya nimgöçebe ehaliden sekizinci maddede tesbit edilen hattın öte veya beri tarafından kâin meralarda hakkı intifâ veya emlak veya eraziye malik

bulunanlar kemafis sabık haklarını istimalde devam edeceklerdir. Bunlar işletme ihtiyaçları için serbestçe ve hiçbir gümrük veya mera resmi ve ne de sair hiçbir resim vermeksizin hattı mezkûrun bir tarafından diğer bir tarafına yavrularıyla beraber hayvanlarını âlât ve edavatlarını, tohumlarını ve mahsulati ziraiyelerini nakledebileceklerdir. Bunlara müteallik rusumu ikamet ettikleri memlekette eda etmiye mecbur oldukları mukarrerdir.
Ankara'da iki nüsha olmak üzere tanzim kılınmıştır.

Antlaşmanın Fransa'da uyandırdığı tepki

Ankara Andlaşması, memleketimiz de Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin büyük bir zaferi olarak telakki edilmesine mukabil Fransa'da hükümete muhalif çevrelerde büyük bir tepki yaratmıştır. Paul Du Veou 1921-1922 de yayınladığı "Kilikya Faciası" adlı eserinin 505 sahifesinde bu tepkileri şu esaslarda özetlemektedir:

- 1 – Çok büyük bir arazinin Türklere verilmesi;
- 2 – Urfa, Mardin, Antep, Maraş gibi büyük şehirlerin Türk'lere bırakılması;
- 3 – Suriye sınırı savunmasının çok güç duruma sokulması;
- 4 – İskenderun'un Türk topraklarının tehdidi altına konulduğu;
- 5 – Dünyanın bereketli (Aşağı Mısır adını taşıyan), toprakları olan Kilikya'nın elden çıkarıldığı;
- 6 – Fransa'nın dokuma sanayini besleyecek olan yegane pamuk deposundan mahrum bırakıldığı;
- 7 – Halep şehri, Türkiye'de kaynayan sulardan su alıyor. Şimdi susuzluktan ölmeye mahkûm kaldığı;
- 8 – Hristiyanlara verilen sözün tutulmadığı, Fransa'nın şerefsiz duruma düşürüldüğü, Türkiye'deki 2 milyon Ermeni'nin darmadağın olduğu;
- 9 – Syks Ppicot Antlaşması Fransa'ya Irak petrollerini, Ergani bakır'ını, Kilikya pamuğunu ve İran ticaretini kazandırdığı halde bunların hepsinin kaybedildiği.

Ermeniler ve Soysuzlar kaçıyor

Ankara antlaşması uyarınca genel af ilan edilmesine rağmen, işgal sırasında çeşitli facialara meydan veren Ermeniler'le Türk'e ihanet eden soysuzlar selameti kaçmakta buldular. Bir kısmı Mersin'den deniz yolu ile bir kısmı da karadan trenle Suriye'ye, Mısır'a

ve sair ülkelere göçmeğe başladılar. Bu suretle güney bölgesi bu hainlerden hiçbir zor kullanmadan temizlenmiş oldu.

Fransız'larla diplomatik temas kuruluyor

Fransız'larla yapılan bu antlaşma üzerine diplomatik münasebet sağlamak üzere Büyük Millet Meclisi Hükûmetince İçişleri Bakanı Ferit (Tek) Bey'in temsilci olarak Paris'e gönderilmesi kararlaştırılmış olduğundan kendisi yanında başkâtip olarak eski büyük elçilerden Hüseyin Rağıp Bey ve iki kâtip olduğu halde Pozantı'ya gelmiş ve refaketine Pozantı'da Muzaheret Bölüğü komutanı olan Mersin'li Yedek Teğmen Fevzi (Serdengeçti) verilmiştir. Ferit Bey'in başkanlığındaki bu heyet Mersin'e gelmiş, kendisi Fevzi Bey'i de birlikte götürmek istemişse de ordu mensubu olması dolayısıyla beraber gitmesine izin verilmediğinden Ferit Bey maiyetiyle birlikte ve Fransız'lar' tarafından tahsis edilen bir torpidoyla Fransa'ya hareket etmiş, heyetin Paris'te Fransız hükûmeti ile yaptığı temaslardan müsbet neticeler elde edilmiş, yardımları sağlandığı gibi Lozan konferansına kadar bu dostluk devam etmiştir.

Adana havalisi komutanlığına kuruluyor

Ankara antlaşmasının akdi üzerine Büyük Millet Meclisi Başkanı Gazi Müşir (Mareşal) Mustafa Kemal Paşa, güney bölgesinde kurtuluşu sağlamak üzere askeri birliklerde bazı değişiklikler yapmak lüzumunu duyarak şu emri yayınladı:

“Akdolunan antlaşma mucibince Fransız'lar tarafından boşatılacak olan Adana bölgesinde, Adana vilâyetince Silifke, Mersin, Kozan, Maraş, Cebelibereket (Osmaniye) sancaklarını Urfa sancağının Fırat batısında, Halep vilayetinin Suriye sınırı kuzeyinde kalan parçalarını kapsamak üzere Mirliya (Tuğgeneral) Muhittin Paşa hazretlerinin emri altında kolordu yetkisi ile bir “Adana ve havalisi komutanlığı” kurulmuş ve bu bölge içindeki kuvvetler kâmilten mezkûr komutanlık emrine verilmiştir.

Adana ve havalisi komutanlığı emrine, Antep bölge komutanlığından başka, ayrıca tümen yetkisinde ve merkezi Osmaniye olmak üzere Cebeli Bereket ve Mersin bölge komutanlıkları da kurulacak ve bugün Pozantı'da bulunan Adana Bölge Komutanlığı kaldırılacaktır. Antep bölge komutanlığının merkezi de sonradan Antep'e naklonulacaktır. Adana havalisi komutanı, bölgesine geldikten sonra mezkûr bölge komutanlıklarının sınırını tayin edecek ve neticeyi genel kurmay başkanlığına bildirecektir.”

Bu arada Mersin Mıntıka Komutanlığına Kurmay Albay Şükrü Naili (General) Bey ve Tarsus Mevki Komutanlığına da Topçu Yarbayı İsmail Ferahim Bey tayin edildiler.

Mülkî teşkilât

Kurtuluş savaşı sıralarındaki mülkî teşkilâta daha önce değinmiştik. Ankara antlaşmasından sonra Mersin tekrar sancak haline getirilmiş ve mutasarrıflığına Fahri Bey (sonradan evkaf umum müdürü) adında bir zat tayin olunmuştur. Tarsus kaymâkamlığına ise; işgâl sırasında kaymakam iken Fransızlar tarafından sınır dışı edilen Hilmi Bey (rahmetli Mersin valisi Hilmi Cerit) tayin edilmiş bulunuyordu. Mülkî erkân memurlar fiilen kurtuluşu temsil eden askerî birliklerin girişinden çok önce aralık 1921 başlarında Mersin ve Tarsus'a girmiş bulunuyorlardı. Mülkî teşkilâtın girişini kurtuluşa hazırlık niteliğinde yorumlamak yerinde olur.

Mersin'in Kurtuluşu

Mersin'in kurtuluşunun Adana gibi 5 Ocak 1922 de olduğu sanılarak her yıl aynı günde kutlanmakta idi. Cemiyetimizin Mersin'de kuruluşundan bir süre sonra elimizde bulunan ve ilk giren birliğin komutan, subay ve erlerini tesbit eden ithafli fotoğrafa göre kurtuluş günümüz 5 değil 3 Ocak olduğu ileri sürülmüş ve 3 Ocakta kutlanması için Belediye nezdinde teşebbüse geçilmiştir. Ancak, Belediye Meclisi 5 Ocak'ın teamül haline geldiği gerekçesi ile bunu kabul etmemiştir. 1970 te bir vatandaşımızın yeniden uyarısı ve Genel Kurmay Harp Tarihi Enstitüsü arşivlerindeki kaydı açığa çıkarması ve Genel Kurmay Başkanlığının vilâyeti uyarması üzerine, kurtuluş bayramı 1970 den itibaren 3 Ocağ'a alınmıştır.

Harp Tarihi Enstitüsünün (İstiklâl Harbi Arşivi) Dolap 44, klasör 2377, dosya H.2, 30. Alay 1. Tabur harp ceridesi) nden çıkardığı tarihi vesikasının metni şöyledir:

“Bugün 3.1.1338 (1922) saat 7 evvelde birinci tabur birinci bölük, ikinci bölük ve alay karargâhı Bekir Dede'den, üçüncü bölük Yalınkaynak'tan, süvari bölüğü Karacailyas'tan hareket ederek saat 9.30 da istasyon civarına muvasalat ve istirahat geçilmiştir. Saat 10 evvelde istasyon şosesi üzerinde saffı harp nizamında içtima edilmiştir.

Saat 10.30 evvelde tren gelmiş ve trende bulunan Üçüncü tabur dokuzuncu bölük mızıkacı takımı ile beraber kolun başına alınmıştır.

Saat 10.45 evvelde başta mızıkacı takımı, alay karargâhı, sıra ile üçüncü tabur dokuzuncu bölük, bir ve ikinci bölük, süvari bölüğü olmak üzere yürüyüşe mübareşet edilmiştir, sokakları hınca hınç dolduran kadın, erkek ve çocuklardan mürekkep binlerce müstakbilin arasından ve zephedilen yüzlerce kurban gövdeleri üzerinden yürüyerek hükûmet konağı civarında mintaka karargâhı ittihaz edilen bina önüne muvasalat edilmiştir. Merasimi mahsus ile sancak keşide edildikten ve Muhittin Paşa hazretleri bir nutuk ve Müftü efendi tarafından bir dua, kıraat edildikten sonra kışlaya hareket edilerek istirahat

geçilmiştir.” Aynı günün akşamı Ziya Paşa gazinosunda ordu şerefine bir ziyafet verilmiş ve bu ziyafette Mersin’in yetiştirdiği kıymetlerden lise müdürü Asım (Ergelen) Mersin’lilerin duygularını canlandıran bir nutuk söylemiş ve Mersin Milletvekili İsmail Safa (Özler) Bey’de bir hitabede bulunmuştur.

Tarsus’un kurtuluşu

Tarsus’un Kurtuluş Bayramı öteden beri Adana ve Mersin’le birlikte 5 Ocak’ta kutanmakta idi. Tarsus’un kurtuluş gününün esaslı surette tesbiti için Genel Kurmay Başkanlığına vaki müracaatımız üzerine Harp Tarihi Dairesi Başkanlığından alınan 2 Şubat 1971 tarih ve (HRB.T.D: 202-1-71 Doö. Arş.) sayılı yazıya fotokopisi ekli Adana ve havalisi komutanı Muhittin Paşanın Genel Kurmay Başkanlığına çekmiş olduğu telgraftan Tarsus’un kurtuluşunun 27 Aralık 1921 olduğu anlaşılmaktadır. Fotokopisi cemiyet arşivinde bulunan Muhittin Paşa’nın telgrafının metni aynen şöyledir:

Erkanı Harbiye-i Umumiye Riyasetine,

Adana

1662-120

Dün Tarsus’un yevmi teslimi olmak hesabıyla 27 kanunuevel (Aralık) Badezzeval 1.30 da Adana muhafız taburundan mızıka ile 1 bölük alınarak treni mahsusla Tarsus istasyonuna inildi ve birinci alayın birinci taburu ve bir süvari bölüğü iltihak etti. Bütün Tarsus’lular binlerce bayraklarla istasyona gelmişlerdir. Cuşu huruşa gelmiş tufanı hissiyât içinde kışla meydanına gelindi. Büyük Millet Meclisi azasından 7 mebusu muhterem hazır olduğu halde tarafı acizanemden askere gösterilen bu emsalsiz kabul ve muhabbete teşekkür olundu. Ve Müftü efendinin pek müessir bir duası her göze bir çok yaş döktürdü. Adana’da olduğu gibi çekilen bayrağımıza karşı kalplerin coşkunu hissiyatını arz ederim. Güzergâhta serpilene gülsuların, lavantalarm mebzuliyeti, yakılan öd ağaçları Tarsus’luların Türkiye Büyük Millet Meclisinin ordusuna karşı münbasit gönüllerinin, muahbbetle muattar delilidir. Teşekkür ediliyordu. 250 kurban kesildi. Bugün aynı tezahürat içinde avdet edildiği maruzdur efendim 28/29.12.1337 (1921).

Adana ve Havalisi Komutanı

Muhittin

Son vazife

Fransız'larla yapılan antlaşma henüz kesin şeklini almadığı günlerde, kahraman Çukurova'lılardan teşkil edilen ve (Adana müfrezesi) adı verilen bir alay Sakarya savaşına katılmak üzere Garp Cephesi emrine gönderilmiş ve Afyon dolaylarında düşmanın sağ kanadı üzerinde müessir avaşlar vermiş ve Akşehir – Konya istikametinde ilerlemesini engellemiş bulunuyordu.

Ankara antlaşmasından sonra bir kısım kuvvetler Çukurova bölgesinde bırakılarak büyük kısımdan olmak üzere 25, 30 alaylar olmak üzere 14. tümen kurulmuş ve Afyon cephesindeki savaşlara katılmıştır.

Son taarruzda önemli hizmetler gören 14. tümen 30 Ağustos 1922 Başkumandanlık Meydan Savaşında da kahramanca çarpışmış ve düşmanın sarılıp yok edilmesinde mühim rol ve vazife almıştır.

Düşmanın temamiyle yenilmesinden sonra ileri harekâtına devam eden 14. tümen Uşak, Alaşehir, Salihli, Turgut'lu, Menemen üzerinden düşmanı izlemiş, Ayvalık, Burhaniye ve Edremit'i işgal ederek Çanakkale bölgesinde Ezine'ye kadar ilerlemiş ve Çanakkale dolaylarını işgâlleri altında bulunduran İngilizler'e karşı bu cephede mevzilenmiştir. Lozan Sulhu'nun kesinleşmesine kadar bu cephede vazife gören ve sülhun akdinden sonra terhis edilen Çukurova'nın kahraman evlâtları vatan vazifelerini başarmış olmanın gurur ve huzuru içinde Anayurtlarına dönmüşlerdir.

Çukurova'lılar gerek kendi cephelerinde ve gerek Garp Cephesinde birçok değerli evlâtlarını vatanın istiklâli uğrunda şehit vermişlerdir.

Şehitlerimizi rahmetle anar, hayatta olan kahraman mücahit gazi'lere sağlık ve selâmet dileriz...

YANLIŞ – DOĞRU CETVELİ

(* Kitabın hatadan selim şekilde çıkmasına çalışılmış ise de, maalesef bazı tertip yanlışları olmuştur Bunların bir kısmı cümlenin gelişinden anlaşılabilir basit yanlışlardır. Mânaya tesir edenleri üzümlere düzeltiyoruz.

("Yumuktepe.com" Notu: Sadece bu yanlışlar yerinde düzeltilip diğlereri bırakıldı. Örneğin yukarıdaki ilk cümlenin sonunda olması gereken nokta kitapta da yok.)

Yanlış	Doğru	Sahife	Satır
Yasef'in	Yafes'in	15	20
Halisei	Halifesi	16	3
Manabitinden	Manabiinden	26	26
I-	Silinecek	48	9
Boran	Bozon	64	15
Nazıf	Nazım	67	11
Tarihi	Tarıkı	101	1
Yapılacaktır	Yapılmayacaktır	102	23

Habe	Haberi	153	2
Erzat	Erzak	156	11
Anasare	Anasıra	177	8
Saltanata	Saltanatla	177	15
Efkenk	Efrenk	191	15
Efkenkli	Efrenkli	191	15
İmayeti	İnayeti	225	19
Yapılmıştır	Yapmıştır	229	6
Gökbeyrek	Gökbayrak	242	9
Dinayeti	İnayeti	256	1
Muzzarı	Nuzzarı	261	27
Tedbik	Tedkik	264	3
İstikbalinde	İstiklâlinde	264	14

* Bu kitabı ilk kez okuduğumda birçok teknik ve dilbilgisi yanlışı olduğunu görüp üzuldüm. Tasarım ve düzeltme için zaman veya para fedakârlığı yapan olmamış. Belki de o büyük kahramanlar hiç kimseden böyle bir yardım talebinde bulunmamışlar. Aksine kitabın “Geliri Türkiye Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Mersin Şubesine bırakılmıştır”. Kitaba sahip çıkacak bu dernek de 12 Eylül 1980 de “anarşist” sayılıp kapatılmış, mallarına el konulup tarihi belgeler kaybedilmiştir. Kitabın görüntüsü savaşı ve başarının görkemini değil ama o hikâyesini içindeki barındırdığı Çukurovalının alçak gönüllülüğünü, hoşgörüsünü, fedakârlığını, alınma – gücenme gibi şeylerle uğraşmayıp

sonuca gitmek konusundaki kararlılığını gösteriyor.Kitabı her haliyle sunabilmek için özellikle hiçbir düzeltme yapmadım.

S a y g ı l a r ı m l a
Ziya AYKIN

SÖZLÜK

Metinde geçen ve bugün için anlaşılması güç olan kelimelerin Türkçe karşılıkları

- A -

Adem-i merkeziyet : Merkeze bağlı olmıyan idâre şekli

Ağnam: Koyun ve keçi

Ağyar: Yabancılar

Ahfâd: Torunlar

Ahval-i mühimme: Önemli haller

Akdem: Önce

Akîm: Kısır, sonuçsuz

Âlâm: Elemler, kederler

Alelekser: çoğu defa

Alemdar: Bayrak çeken, öncü

Âmade: Hazır

Âmal-i milliye: Milli emeller, ülküler

Anûd: İnadçı

Âsayiş: Rahat, huzur

Âsar: Eserler

Arizî: Sonradan gelen, geçici

- B -

Bâdire: Birdenbire çıkan

Badetteati: Alıp verdikten sonra

Bahr-i siyah: Karadeniz

Bahri: Denize mensup

Bâhir: Açık

Basiret: Akıllıca davranış

Bazû: Bilek

Badezzeval: Öğleden sonra

Beka: Devamlı

Berri: Karaya mensup

Bermucib-i emir: Emir gereğince

Bilâ mucip: Sebepsiz

Berveç-i ati: Aşağıda gösterilen

Bilkülliye: Toptan

Bilâ ifate-i ân: Zaman kaybetmeksizin

Bihûde: Boş

Bilâ istisna: Ayrıntısız

Binaan aleyh: Buna göre

Biinayetillah-i tealâ: Ulu Tanrının izniyle

Bünye: Vücudun durumu

Bilhassa: Özel olarak

- C -

Celp: Getirme

Cenah: Kanat

Cenup: Güney

Ceza-yi nakdi: Para cezası

Cibayet: Toplamak

Cihad-ı ekber: En büyük savaş

Cûş-u hurûş: Coşup taşma

Cüz: Bölüm, parça

- D -

Deruhde: Üzerine alma

Devlet-i Fahime: Ulu, büyük devlet

Devlet-i Muazzama: Büyük devlet

Dühül: Girme

Dûr: Uzak

Dûrendiş : Uzak görüşlü

Düvel-i garbiye: Batı devletleri

Düvel-i Müttefika: Birleşmiş devletler

- E -

Ecanip: Ecnebler, yabancılar

Ecza-yi vatan: Yurt parçaları

Efkâr-ı Umumiye: Kamu oyu

Ehass-ı âmal: Pek özel emeller, ülküler

Ekseriyet-i kahire: Salt çoğunluk

Elyevm : Bugün

Emr-i vaki: Olup bitti

Emval: Mallar

Emval-i Metruke: Terkedilmiş mallar

Ene Müslim: Ben müslümanım

Endaht: Atış

Enkaz: Yıkıntı

Esliha-i Mütenevvia: Çeşitli silâhlar

Ente Müslim: Sen müslüman mısın

Erazi-i meşgule-i garbiye: işgal edilmiş batı toprakları

Erazi-i meşgule-i şimaliye işgal edilmiş kuzey toprakları

Esbap: Sebepler, nedenler

Eshab-i Kehif: Mağara Eshabı-Bu addaki dağda yatan yatırlar

Esliha: Silâhlar

Esnan-ı askeriye: Askerlik çağında olanlar

Evamir-i kat'iyeye: Kesin emirler

Evvelâ: İlk önce

- F -

Faikiyet: Üstünlük

Fasila-i Muhasemat: Düşmanlıklara ara verme

Fevkalâde: Olağanüstü

Filhakika : Gerçekten

Fik-i Sakim: Bozuk fikir

Fırkacılık: Particilik

- G -

Ganimet: Düşmandan alınan mal

Galip: Yenen

Gaye: Maksat, amaç

Gâsıp: Zorla alan

Gayr-i kabil-i tecezzi: Bölünmesi imkânsız

Gayr-i kabil-i kabul: Kabulü imkânsız

Gayr-i vakıf: Bilmiyen, bilgisi olmayan

Gayr-i Müslim: Müslümandan başkası

Güzergâh: Geçilecek yol, geçit

- H -

Hadise: Olay

Hâhişker :İstekli

Hakk-i İntifâ: Faydalanma hakkı

Hakkaniyet perastane: Hakka taparcasına

Haknaşinaslık: Hak bilmemezlik

Hakşinas: Hakbilir, tanır

Hâmil: Taşıyan

Harem: Eş

Harbiye Nezareti: Milli Savunma Bakanlığı

Harbi Umumî: Genel Savaş

Hal-i Zucret: İç sıkıntısı

Havsala-i beşer: İnsan kursağı (İnsanın tahammül kabiliyeti)

Harsi: Kültürel

Hayalperest: Hayale tapan

Heyet-i Murahhasa: Delegeler

Hangâm: Vakıt

Hezayan : Saçma söz

Hıfz-ı Nükûd: Paraları saklama

Hilâf-ı Kanun: Kanun dışı, kanuna aykırı

Hiyanet: Bilerek kötülük yapma

Hitam Pezir: Son bulma

Husumet: Düşmanlık

Hutut-ı Hadidiye: Demiryolları

Hücre: Küçük oda

Hükkâm: Hakimler, yargıçlar

- | -

İane: Bağış

İcra-yi Ahkâm: Hükümleri yerine getirme

İdame: Devamlılandırma, sürdürme

İddihar: Biriktirme

iftirak: Ayrılık

İğtişâş: Kargaşalık

iğfalat: Aldatmalar

İhanet: Kötülük

İdame-ı Muhasemat: DÜşmanlığı sürdürme

İhtilal: Ayaklanma

İhtifalât: Törenler

İhlâl: Bozma

İhtiyat-ı Umumi: Genel yedek

İhrak: Yakma

İhata: Çevirme

İknâ: İnandırma

İthak: Katma

İltihak: Katılma I

İkametgâh: Oturma yeri

İlâm: Bildirme

İmha : Yok etme

İmtisal: Örnek alma

İnayet: Lûtuf, yardım

İntikal: Geçiş

İnfaz: Yerine getirme

İnfak: Beslemek

İnayet-i Rabbani: Tanrının lûtfu, yardımı

İntibah-ı Milli: Milli uyanış

İntihap: Seçme

İntizar: Bekleme

İptidar etmek: Başlamak

İrtibat: Bağlantı

İrva: Sulama

İrtikâb: Yasak iş işlemek

İrae edilecek: Gösterilecek

İs'af: Yerine getirme

İstila: Ele geçirmek, zaptetmek

İstirdat : Geri alma

İstikbal : Karşılama, gelecek

İstinadgâh: Dayanak

İstişare: Danışma

İska: Sulama

İstimal: Kullanma

İstihkak: Hakediş

İstismar: Sömürme

İstinkâf: Çekinme, çekilme

İşgal: Zorla girme

İştirak: Katılma

İş'ar: Bildirme

İta: Verme

İtilâfiyun: Birleşmiş devletler (İngiltere, Fransa, Rusya)

İtimat: Güven

İzale: Giderme

İztirar: Çaresizlik

- K -

Kâfil: Boynuna alan, kefil olan

Kaim olma: Yerine geçme

Karye: Köy

Kâin: Bulunan, olan

Kat-i âm: Toptan öldürme

Kemafissabık: Eskisi gibi

Kesif: Yoğun

Kesret: Çokluk

Keşide: Çekme

Kıraat: Okuma

Kitabül bahir: Deniz kitabı

Kıtaat: Birlikler

Kıtaat-ı askeriye: Askeri birlikler

Kıyam: Ayaklanma, ayakta durma

Kıyam etme: Ayaklanma

Kuva: Kuvvetler

Kuvayi Milliye: Milli kuvvetler

Kuvvetüzzahr: Arka kuvvet

Kuvayi Osmaniye: Osmanlı kuvvetleri

Küşâd: Açma, açılma

Kütle-i umumiye: Genel topluluk

- L -

Lâakal: En az

Lâyenkati: Ardı arası kesilmeksizin

Ledeliycap: İyicap ettikçe, lâzım olan

- M -

Maazallah: Tanrı saklasın

Mabût: Tanrı, tapılan

Mağdur: Zarar gören, hakkı alınan

Mağsup: Gasp olunmuş, zorla alınmış, izinsiz alınmış

Mahreç: Çıkış yeri

Mahdut: Sınırlı

Mahsulât-ı Arziye: Yer ürünleri

Mahsulât-ı Ziraiye: Tarım ürünleri

Maktul: Öldürülen, öldürülmüş

Mahrukat: Yakacaklar

Mahsur: Kuşatılmış

Makul: Akıllıca

Makûs: Ters, tersine dönük

Malûmat-ı mevcude: Var olan bilgiler

Mavera-yi Kafkas: Kafkas ötesi

Matuf: Yönelmiş, yönelen

Maruf: Belli

Marûlarz: Arzı geçen, önce sunulan

Mazbata: Tutanak

Mebani : Evler, binalar, yapılar

Mecra-yi sabıka : Eskiden gittiği yol

Mecruh: Yaralı

Mahrem: Gizli

Medar: Yarama, yardımcı

Mehakim-i Askeriye: Askeri mahkemeler

Mehalik-i Hariciye ve dahiliye, dış ve iç tehlikeler

Medfûn: Gömülü

Mefahir: Öğünülecek şeyler

Melhame-i kübra: Büyük savaş

Menabi: Kaynaklar

Memalik: Memleketler

Menatik: Mintakalar, bölgeler

Merasim-i Mahsusa: Özel törenler

Merkad: Mezar

Merbut: Bağlı

Mer'a: Otlak

Mesdut: Kapalı

Mesbuk: Geçmiş

Meş'um: Uğursuz

Meşkûk: Şüpheli

Meşhun: Doldurulmuş

Metanet: Yürek pekliği dayanıklılık

Mevazi: Mevziler, siperler

Mevani: Engeller

Muavenet: Yardım

Mevkufin: Tutuklular

Muattar: Kokulu, güzel kokulu

Muaf: Affedilmiş, bağışlanmış

Muhaberât: Yazışmalar

Muhasamat: Düşmanlıklar

Mukadderat: Alın yazısı

Mukabele: Karşı koyma

Müdahale: Karışma, araya girme

Muhtelit: Karma

Muhalefet: Aykırı davranma

Muallim : Öğretmen

Muhip: Seven

Muhaberat-ı Hafiyye: Gizli yazışmalar

Mucib-i Tecziye : Cezalandırmayı gerektiren

Mubaşeret: Başlama

Mücavir: Komşu

Muhatara: Tehlikeli şeyler

Muğber: Dargın

Mukavemet: Dayanma

Muhayyer: Arzuya bırakılan

Muazzamat: Büyük şeyler, büyüklükler

Muahede: Andlaşma

Mukim: Oturan, ikamet eden

Mukaddes: Kutsal

Muteber: İtibarı, onurlu

Mutasarrıf: Eski: mülki teşkilatta Kaymakamla Vali arasında bir görev (şimdiki mânada vali)

Mukaddesât: Kutsal tanınan şeyler

Muvazaa: Danışıklı döğüş

Muvasalat: Varma

Mutantın: Gösterişli, tumturaklı

Musadere: Zaptetme, zorla alma

Mumaileyh : Adı geçen

Muvazenet-i Milliye: Milli düzen

Mutâ: Kendine itaat olunan, itaat olunma

Müsellâh: Silahlı, pusatlı

Mumanaat: Mani olma, engelleme

Muzlim: Karanlık

Mübayaa: Satın alma

Mücadele: Kavga

Müberrâ: Temizlenmiş, temiz

Mücmel: Kısa, kısaltılmış

Müdafaa-i Hukuk: Hakları savunma

Müdepdep: Debdebeli, sunturlu

Mübeccel : Yüceltilmiş

Mukâlemât: Konuşmalar

Müddet-i devam: Devam süresi

Müfreze: Ayrılmış asker birliği, bölük

Mürür: Geçme

Mümasil: Benzer

Mürakabe: Denetleme, göz altında bulundurma

Mükellef: Yükümlü

Münevveran: Aydınlar

Müdavele-i efkâr: Fikir alışverişi

Münakaşa: Tartışma

Mündemiç: Yerleşmiş

Müştemilât: Bir şeyin içinde bulunanlar

Müstakbilin: Karşılıycılar

Müstakil: Eğemen, bağımsız

Müstemleke: Sömürge

Müttehit: Topluca, birleşmiş

Müteferrik: Dağınık

Mütegalibe: Derebeyi, zorba

Mütebaki: Geri kalan

Müteallik: İlişikli

Müteakip: İzliyen, takip eden

- N -

Namdar: Namlı, ünlü

Nefer: Er

Nev'ama: Bir nevi, bir türlü

Netayiç;: Neticeler, sonuçlar

Nezaret: Bakanlık. (gözetim)

Nim göçebe: Yarı göçebe

Nukud: Paralar

Nuzzar-ı sabıka: Eski bakanlar

- P -

Pay-ı âda: Düşman ayağı

Payidar: Ayakta kalma, durma

- R -

Redd-i ilhak: Katılmayı red

Refakat: Arkadaşlık

Ref etmek: Kaldırmak

Rekabet: Birbirini çekememek

Riyaset-i aliyye: Yüce başkanlık

Rivayet': Söylenti

Ruy-i zemin: Yeryüzü

Rüesa: Reiser, başkanlar

- S -

Sabit: Yerinde duran, değişmeyen

Safha : Yüz

Salhane: Mezbaha, kanara

Sefain: Gemiler

Selâhiyet: Yetki

Selâmet-i beşer: İnsanlığın selâmeti

Salifüzzikir: Daha önce geçen

Serdetme: İleri sürme

Sekene: Oturanlar

Sergüzeşt: Baştan geçen, başa gelen

Seviye: Beraberlik

Seyahatname: Gezi notları

Seyran: Gezinme

Seyyar: Gezici, gezginci

Sıfat-ı Kahramanane: Kahramanlık sıfatı

Sin : Yaş

Sine-i millet: Milletin bağrı

Siyanet: Koruma

Süfün-i Osmaniye: Osmanlı gemileri

Sükûn-i âlem: Dünyanın rahatı, durgunluğu

- Ş -

Şark: Doğu

Şerait-i mümasile: Benzeri şartlar

Şimal-i garbi: Kuzey batı

- T -

Taallül: Birşeyi geri bıraktırma, ağır davranış, yalancıkdan bir işi geriletme Taammüdan:
Bir şeyi bilerek veya tasarlıyarak yapma

Tabakat: Katlar, tabakalar

Tahliye: Boşaltma

Tahaddüs: Vok iken meydana çıkma

Tahlis-i vatan: Vurdu kurtarma

Tahlif: Ant içirme, yemin verme

Tahkimat: Metinleştirmiş şeyler

Tahrik: Hareket ettirme, kımıldatma

Tahlis: Kurtarma

Takip: İzleme

Takviye: Kuvvetlendirme, güçlendirme

Talep: İstek

Tali: İkinci derece

Takriben: Yaklaşık olarak

Tanzim: Düzenleme

Tasdik: Doğrulama

Tasfiye: Temizleme

Telâffuz etmek: Konuşmak

Tatbik: Uygulama

Tarih-i iptida: Başlangıç tarihi

Tarik: Yol

Tatil-i Muhasemat: Düşmanlıkların kesilmesi, durdurulması

Tarafeyn: İki taraf

Tarafeyn-i akıdeyn: Sözleşen iki taraf

Tazyik: Sıkıştırma

Teali: Yükseltme

Teamül: Adet, töre

Teahhür: Gecikme

Tebaut: Uzaklaşma

Tecerrüt: Çıplaklaşma; soyunma

Tecrit: Ayırmak, soymak

Tecelli: Açığa çıkma, tâli

Teb'it: Uzaklaştırma

Teçhizat: Donatımlar

Teemmmül: Düşünüp taşınma

Teferruat: Asıldan ayrılan şeyler, ufaktefek

Tehayyül: Hayal etme, hayal kurma

Tekarrür: Kararlaşma, kararlaştırma

Tefhim : Anlatma

Temas: Değınme

Temdin : Medenileştirme, uygarlaştırma

Tensik: Yeniden düzenleme, yoluna koyma

Temayül: Eğilme, eğilim

Telkin: Anlatmak

Telâkı: Birbirile buluşma

Terekküp: Karışmak, birleşmek

Teshilât: Kolaylıklar

Tesri: Kolaylaştırma

Teslih: Silâhlandırma

Teşrinevvel: Ekim ayı

Teşrinsani: Kasım ayı

Teşdit:Şiddetlendirme

Tevai: Genişletme

Tevhid-i mesai: Çalışmayı birleştirme

Tevlit: Doğurma

Tevsim: Adlandırma

Teşkilât: Kuruluş

Tevakkuf: Durma

Tezyin: Süsleme

Tezahurat: Gösteriler

Tezyid-i varidt: Gelirlerin artması

Tufan-ı hissiyat: Duyguların coşkunluğu taşması

Tul: Doğma

- U -

Uhde-i li: Yüce omuz

Ulvi: Yüksek, yüce

Urban: i Arapları

- V -

Vahdet-i mülkiye: Mülki birlik

Vakt-ı zuhur: ğle vakti

Vaz-ı hazır: Bugünkü duruş, durum

Vazı: Koyma

Vazıh: Açık, açıkça

Vazetme: Koyma

Velinimet: Nimet sahibi

Vesika: Belge

Vesait-i tahlisiye: Kurtarma araçları

Vesile i hasene: Güzel sebep

Vilayât-ı şarkıye: Doğu vilâyetleri

Vuzuh: Açıklık

Vürut: Gelme

- Y -

Yeknesak: Hep bir biçim

Yevm-i mezkûr: Söylenen gün

- Z -

Zebun: Bitik, bitmiş

Zebhedilen: Kesilen

Zehab: Sapma, gitme

Zemin: Yer

Zeval: Öğle, son bulma

Zevat: Kişiler

Zuhür: Çıkma

Zulümdide: Zulüm görmüş

Zümre-i kalile: Küçük sınıf, az topluluk